

129

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND

FÖRSTA DELEN

STOCKHOLM 1864
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE

Denna tidskrift utgifves delvis eller häftevis, utan bestämning af viss tid.

Tryckningen af första delen började redan i Maj 1863, men har flera gånger blifvit afbruten genom hinder, hvilka det icke stått i utgifvarens makt att skyndsamt afhjelpa. Största hindret har varit svårigheten att åstadkomma teckningarne till Antiqvitets Intendenten Säves årsberättelse, hvilka ansetts så mycket mera nödvändiga, som hans beskrifningar flerstädes äro affattade med beräkning att teckningen skall ses vid sidan. Sedan flera försök med nya methoder måst öfvergifvas såsom mindre ändamålsenliga, har Herr Gravören Ph. H. Mandels fotolithografi blifvit använd så väl för aftrycken i texten som för de bifogade plancherna. Ehuru många bland dessa afbildningar, hvilka till största delen måst, för bristande utrymme, tagas i förminskad skala, endast ofullkomligt återgifva de utmärkta pennritningarne i Hr Säves handskrift, och således icke ega anspråk på konstkännares bifall, torde de likväl i arkeologiskt afseende vara tillräckligt upplysande att förklara texten. Mera tillfredsställande äro afbildningarne på 23:dje planchen, tagna i half storlek, äfvenledes genom fotografi, direkte från fornsakerna och sedan i någon mån öfverarbetade på stenen.

De i texten intryckta figurerna pag. 226, 234—236, 262—265, äro skurna i trä af Mamsell Adelaide Mosell efter ritningar af Artisten C. F. Lindberg.

Till undvikande af misstag må här anmärkas, att i de afhandlingar, som äro skrifna före år 1863, äro måtten angifna i verktum, men i de öfriga i decimaltum. För uppmätningen af kranier och andra menniskoben har begagnats Franska centimetern, emedan detta mått för dylikt ändamål numera blifvit antaget af vetenskapsmän i de flesta länder. Stockholm i Augusti 1864.

Innehåll.

Åtgärder i äldre och senaste tid vidtagna till skydd för fäderneslandets fornlemningar.

Den stora mängd af minnesmärken, Sverige ännu eger från landets forntid och från den katolska kyrkan, vitnar att kristendomens utbredare och reformationens första anhängare hos oss, långt mera än i de flesta andra länder, visat fördragsamhet mot sådana föremål, som tillhört bekännarne af den tro, de sökt utrota eller omgestalta. Hvad som sålunda under religionsstriderna lemnats i fred har i en senare tid funnit mera skoningslösa fiender i den slöa likgiltigheten, det råa okynnet och den lumpna egennyttan. Förebråelsen för våra fornlemningars vanvård och ödeläggande faller dock icke ensamt på den nyaste tiden. Redan från början af 1600-talet förspörjes klagan i detta afseende och vid medlet af samma århundrade fann Regeringen sig föranlåten att till deras skydd utfärda stränga författningar. Denna af Konungen vidtagna och af Rikets Ständer gillade lagstiftning verkade utan tvifvel till en början i någon mån återhållande; men dess kraft förlamades af den tidsanda, som under det följande seklet utbildades. Samma författningar, återupplifvade genom kongl. förordningen af den 17 April 1828, hafva i vår tid verkat fördelaktigt i vissa riktningar, men på det hela långt ifrån tillfredsställande. Lösa fornsaker hafva med berömlig omsorg blifvit tillvaratagna och aflemnade till offentliga eller enskilda samlingar, hvarigenom kunskapen om våra hedniska förfäder och de folk, som före dem bebott vårt land, vunnit betydligt både i säkerhet och omfång. Annorlunda är dock förhållandet med de fasta forn-

föreskrifter vore fullt verkställbara, äfvensom att de stadgade förbuden, utan tillika bestämdt ansvar eller med alltför obetydliga bötesbelopp, saknade erforderlig kraft. Ofullständigheten af ifrågavarande stadganden röjde sig till exempel derutinnan, att fasta fornlemningars kringgräfning eller höljande med jord, utan att de för öfrigt förändrades eller skadades, blifvit med tystnad förbigånget, de i vårt land talrikast förekommande lösa fornlemningar af jern icke blifvit omnämnde, likaså litet som de af ben, glas, med flera beståndsdelar, hvilka för kännedomen af Sveriges forntida förhållanden synas lika upplysande, som de i författningen omförmälda fornsaker af sten och träd, hvilka dock jemväl syntes böra närmare till art och beskaffenhet bestämmas. Äfven i afseende å erforderligheten af noggranna och fullständiga förteckningars upprättande öfver sådane minnesmärken, som böra från rubbning och åverkan fredas, sättet för anmälandet, besigtningen och hembjudningen af jordfynd, felande ansvar å olofligt köp deraf, tjenligheten af ny inventering utaf kyrkornas antiqviteter, behofvet af författningens, om ock endast i lämpligt utdrag, oftare skeende kungörande å tjenliga årstider, med flere omständigheter, hvilka med detta ärende ega sammanhang, hafva anmärkningar hos Rikets Ständer blifvit framställde, jemte förslag till vinnande af nödige rättelser, så ock att vid landtmäteri-skiften, när dervid fornlemningar förekomme af den vigt, att de borde bibehållas, den plats, der de stode, skulle från skifte undantagas och såsom samfäld tillhörighet anses, hvartill skäl förefunnes i den uti Svenska lagstiftningen från äldre tider uttryckta grundsats, det den enskilde icke egde öfver fornlemningar förfoga, utan tillhörde de det allmänna; äfvensom det vid nu förestående jernvägsarbeten syntes böra varda förbjudet att, annat än i högsta nödfall, rubba fornlemningar af värde. Deremot finge jordegaren, sedan förteckning öfver dylika fasta fornlemningar upprättats och desamma blifvit för åverkan och

rubbning allmänneligen fridlysta, åtnjuta fördelen af att i ganska många fall, der de å bördig jord befintliga minnesmärken ansåges vara af mera vanlig och obetydlig art och sålunda med skäl kunna uteslutas ur antalet af de fredade, draga nytta af sin mark och enhvar vara i tryggad kunskap om gränsen för sin befogenhet i förevarande afseende.

Rikets Ständer, som anse angeläget vara, att åt landets minnen måtte beredas det fullständiga skydd, hvaraf de, enligt ofvan uppgifna förhållanden, för närvarande befunnits vara i saknad, få alltså, jemväl i ändamål af fornforskningens befrämjande, men utan att för egen del något förslag till speciela, mera tillfyllestgörande, föreskrifter i detta grannlaga ämne underdånigst framställa, härmed i underdånighet anhålla det Eders Kongl. Maj:t täcktes i nåder utfärda ny författning till skyddande af landets fornlemningar, med stadgande af tjenliga ansvars- och vitesbestämmelser för förstöring af desamma, samt låta upprätta och sprida förteckningar å dessa minnesmärken, äfvensom i öfrigt vidtaga de åtgärder, som för deras bevarande kunna anses lämpliga, och, der Rikets Ständers medverkan för sådant ändamål finnes nödig, i ämnet aflåta nådig proposition.

Rikets Ständer framhärda med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåter

På Ridderskapet och Adelns vägnar:	På Presteståndets vägnar:
HENNING HAMILTON,	TH. ANNERSTEDT,
n. v. Landtmarskalk.	n. v. vice Talman.
På Borgareståndets vägnar:	På Bondeståndets vägnar:
G. A. ASKER,	N. STRINDLUND,
n. v. Talman.	n. v. Talman.

2.

Riksantiqvarien B. E. Hildebrands utlåtande i anledning af Rikets Ständers den 6 Juli 1857 till Kongl. Maj:t aflåtna underdåniga skrifvelse angående åtgärder till skyddande af fäderneslandets fornlemningar. Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 13 October 1857 *).

På grund af så väl embetspligt, som Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens uppdrag, åligger mig att afgifva utlåtande öfver Rikets Ständers, af Kongl. Maj:t till Akademien nådigst remitterade framställning om kraftiga åtgärders vidtagande, för att från förstöring skydda fäderneslandets fornlemningar. Innan jag yttrar mig öfver de åsigter, hvilka Rikets Ständer i denna underdåniga skrifvelse framställt, och öfver de åtgärder, som bäst kunna befrämja det af Rikets Ständer afsedda vigtiga ändamål, anser jag det vara min pligt att i korthet framlägga en öfversigt af de mått och steg, som hittills blifvit vidtagna för våra fornlemningars bevarande. En sådan framställning anser jag så mycket mera behöflig, som förslag till en ny kongl. förordning icke kan eller bör utarbetas utan fullständig kännedom af äldre författningar samt de förhållanden, som dem framkallat, och den verkan de åstadkommit.

Det blifver härvid nödigt att följa våra lagstiftnings-åtgärder i trenne skilda riktningar, med afseende på:

1:o. De fasta fornlemningarne ute på marken, samt kyrkor och andra byggnader;

*) Då detta utlåtande genom tryckning kommer att spridas till ett större antal läsare, hvilka icke alla kunna ega tillgång till här åberopade äldre handlingar, har författaren trott sig böra ur en och annan af dessa meddela något utförligare utdrag, än som i den officiela skrifvelsen voro nödiga, samt i noter meddela åtskilliga upplysningar och tillägg.

2:o. Rörliga fornlemningar eller jordfynd och deras bevarande för statens samlingar;

3:o. Gamla handskrifna böcker, bref och andra historien upplysande handlingar.

1:o. Åtgärder vidtagna till skydd för landets fasta fornlemningar, kyrkor och andra byggnader.

Bland Sveriges regenter är Konung Gustaf II Adolf den som först tagit särskild vård om fäderneslandets fornlemningar, medelst inrättande af Riksantiqvarie-embetet. Den berömde Johan Buræus och hans aktningsvärde efterträdare i detta embete egnade likväl nästan uteslutande sin uppmärksamhet åt uppsökande af runstenar och andra skriftliga urkunder. För de fasta fornlemningarnes skydd synes icke någon särskild åtgärd i lagstiftningsväg hafva blifvit vidtagen, ehuru klagomål öfver deras ödeläggande tidigt förspörjes, förr än under Konung Carl XI:s minderårighet.

Den Kongl. Förmyndare-Regeringen utfärdade den 28 November 1666 »Kongl. Majt:s Placat och Påbudh om Gamble Monumenter och Antiqviteter i Rijket,» hvars hufvudsakliga innehåll så mycket hellre förtjenar här anföras, som nämnda plakat utgör grunden för all senare lagstiftning i detta ämne. Det heter här: »Alldenstund Wi med stort misshag förnimme, huruledes icke allenast de urgamle antiqviteter, qvarlefvor och efterdömen, som, allt ifrån hedendomen, utaf framfarne Sveriges och Götha Konungars, samt andre deras förnämlige mäns och undersåtares manlige bedrifter, som för detta öfver hela vårt rike, dels uti store borger, skansar och stenkumbel, dels uti stoder och andre stenar med runaskrifter ingrafne, dels uti deras grifter och ättebackar uti temmelig myckenhet bestått hafva, med sådan vårdslöshet och olofligt sjelfsvåld handteras, att de dagligen mer och mer förderfvade

och utödde blifva, utan ock de monumenter, som både af Konungar, Drottningar och Förstar, samt andre förnäme af ridderskapet och clerkeriet uti våre christne kyrkor, till deras heder och åminnelse, hafva varit lemnade, alldeles förödas och af andra försåtligen intagas och åverkas, hvilket så mycket mera står till att ogilla och afvärja, som sådane monumenter böra skattas ibland de ting, hvilka, så af sig sjelf som för insticktelsen skull, från all vanrykt och ohelgelse fri och försäkrade, jemväl till våra förfäders och hela vårt rikes odödeliga beröm märkeligen ländande äro. Ty hafve Wi af den särdeles nit Wi till följe af våre förfäder Sveriges Konungar öfver allt sådant billigt böre draga, så väl till att offentligen betyga det missnöje Wi till en slik oreda, som ofvanbemält är, fattat hafve, såsom ock att härefter beskydda och handhafva alla sådana ting för vidare oloflig handtering, för godt och nödvändigt ansett att bjuda och befalla alla våre trogne undersåtare, som detta i någon måtto angå kan, efter som Wi härmed och i kraft af detta vårt allmänna placat dem bjude och befalle, först, att ingen, eho han är, skall efter denne dag understå sig på någrehanda sätt att nederbryta eller förstöra de borger, hus, fästen, skansar eller stenkumbel, som ännu på en eller annan ort kunna vara till finnandes, ehuru ringa ock dess aflefvor vara måge, icke heller i någon måtto förspilla de stoder eller stenar, som med någon runaskrift kunna vara ritade, utan han dem alldeles orubbade på sina rätte forne ställen blifva låta, tillika med alle store hopburne jordhögar och ättebackar, der månge Konungar och andre förnäme sina grafvar och hvilorum stadgat hafve, eftersom Wi alle sådane gamle monumenter, som uppå någon Wår och Kronones jord, egen eller skatte, antingen den Oss än tillhörer eller för detta tillhört hafver, och nu på något sätt afhänd är, belägne finnes, ifrån all sjelfviljande åverkan, icke annars än voro de vår enskilde egendom, alldeles frikalle,

och uti vårt konungslige hägn och beskydd anamma låte; förseendes Oss i det öfriga till Wåre trogne undersåtare af ridderskapet och adeln, att om några sådane antiqviteter på någon deras urminnes egne frälsejord belägne vore, de icke dess mindre ville om dess conservation draga den försorg, som denne Wår nådige intention, sakens vigtighet och deras egen heder kan vara likmätig. Sedan bjude Wi ock, att ingen, hög eller låg, andelig eller verldslig, af hvad stånd eller vilkor den ock vara må, skall vara lof- eller tillåteligt att röfva eller råna de konungslige, förstlige eller andre förnäme personers grifter, som ännu antingen uti de ödelagde eller än stående kyrkor och kloster kunna qvarre finnas, mycket mindre dem till sine egne grafvar att förbyta, eller på något sätt tillfoga deras gamle och rätte ägander dervid något men eller intrång; Efter som Wi der hos vele att alle kyrkor och kloster samt deras tyg, redskap, prydnad på väggar och fönster, målningar eller hvarjehanda innandöme, som något tänkvärdigt kunne innehålla, tillika med alla de dödas och aflidnas grafvar och grafställen in uti kyrkor eller ute på kyrkogårdarne, den vårdnad, frid och säkerhet bevisas må, som med deras christlige instiktelser, bruk och öfning enligt är, så att slutligen alla de ting, de vare sig så ringa som de för någons ögon synas kunna, som likväl till stadfästelse eller åminnelse af någon historisk bedrift, person, ort eller slägt lända kan, måge granneligen tagas i akt och skötsel, och icke gifvas någrom tillstånd det ringaste deraf att spilla eller förderfva; Och der någon skulle understå sig här emot i någon måtto att göra och Wår befallning öfverträda, vele Wi att densamme icke allenast derföre, som för all annor Wår buds förakt och olaglig åverkan, plikta, utan ock Wår höga onåde undergifven vara skall; Skulle ock något missbruk, oreda eller åverkan af någrom tillförene föröfvat vara emot något af de ting, som i detta vårt placat ihugkomne

finnas, då befalle Wi alfvarligen, att allt sådant behörligen och utan någons anseende rättas, och uti förrige tillstånd sättas må. Hvarföre Wi och i synnerhet befalle icke allenast Wår Öfver-Ståthållare i Stockholm, General-Guvernörer, Guvernörer och Landshöfdingar, Ståthållare, Borgmästare och Råd i städerna, Befallnings-, Läns-, Fjerdings- och Sexmän å landet, att de öfver detta Wårt placat noga och alfvarligen hand hålla, utan ock Ärkebiskopen, Biskoparne, Superintendenterne, Prostarne och Kyrkoherdarne öfver hela Wårt rike, att de hvar å sin ort det allmänneligen förkunna, och jemväl vakta på de ting, som i deras stifter, contracter och församlingar finnes, och af ofvanberörde art bestå, till hvilken ända Wi ock befalle alle i gemen, som om slika saker någon kunskap hafva, eller ock till äfventyrs några gamla skrifter, böcker, bref, mynt eller insegel kunne hafva om händer, att de sådant hos sina Kyrkoherdar eller ock Wåre Befallningsmän angifva, på det Wi igenom dem derom kungjorde, måge vidare om dess communication beställa låta. Här alle i gemen, och hvar och en i synnerhet som vederbör, hafver sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso &c.

Genom särskilda kongl. circulär af den 18 December samma år anbefalldes alla Guvernörer och Landshöfdingar samt Ärkebiskopen, Biskopar och Superintendenter, att vaka öfver detta plakats noggranna efterlefnad, med särskild befallning till de andliga myndigheterna, »att förmå alla kyrkoherdar, det de tillika med kyrkovärdarne och sexmännerne låta hvar i sina socknar och prestegäll flitigt och granneligen eftersöka och uppspana alla antiqviteter, som der kunna vara till finnandes, såsom äro allehanda runstenar och bergsruneskrifter, de vare sig stora eller små, i hus eller ute på marken, sedan alle stora hopburne konunga- och jätte-grifter, samt andra märkeliga ättebackar, tillika med flere notable ting, som i deras kyrkor och socknar hittas, antingen der någon

kamp eller strid hafver hållits, der slott och hus fordom hafva stått, eller gamla konungs och hofgårdar, eller stenskansar och kumbel och annat slikt, så att de dem samma icke allenast uppteckna utan ock granneligen efterspörja hvad traditioner och sagor om hvarthera för sig ifrån forna tider hafva varit och ännu äro, låtandes sedan Kongl. Maj:t en förteckning och relation deraf underdånigst tillskickas» m. m., samt att bevara kongliga och andra förnäma mäns och slägters grafvar för åverkan.

Af de förteckningar och relationer, som sålunda ålades presterskapet att insända, finnes ännu på Kongl. Biblio-theket förvarad en samling, hvilken, ehuru långt ifrån fullständig, lemnar vigtiga bidrag till kännedom af de fornlemningar, som funnits och till någon del ännu finnas i vårt land.

Man kan ej misstaga sig om upphofsmannen till det anförda kongl. plakatet, när man erinrar sig att detta utkom samma år som Antiqvitets-Collegium stiftades, hufvudsakligen genom bedrifvande af den för fäderneslandets historiska minnen ifrigt nitälskande Grefve Magnus Gabriel De la Gardie, d. v. Rikskansler och medlem af Förmyndare-Regeringen, med biträde af Johan Hadorph, som blef Collegii förste Sekreterare *) och sedermera fick uppdrag att följa den fullmyndige Konungen på dess resor inom landet, för att underrätta honom om orternas antiqviteter, och dessutom på egen hand företog forskningsresor för antiqviteters uppdagande och beskrifvande.

Uti 1668 års riksdagsbeslut uttryckte Rikets Ständer, med anledning af förutnämnda kongl. plakat samt Antiqvitets-Collegii stiftelse, sin tacksamhet för det »Kongl.

*) Bland Antiqvitets-Archivets handlingar förvaras en uppsats, med Hadorphs påskrift: »Puncter som till ett Placat om Antiqviteternes conservation nödige ähre, efter Hans Hög-Greflige Excell. R. Cantzlerens ordre upsatt och öfverskickat, dher på sedan Placatet sig grundade.»

Maj:t hafver hela vårt fäderneslands heder och namnkunnighet låtit vara sig angelägen, till att låta uppsöka de antiqviteter, som till åminnelse och bevis af våra förfäders snälla och manliga dygder och fordna bedrifter kunna tjena, jemväl dem samma i dagsljuset och allas åsyn komma låta;» förpliktande sig att hvad de efter Kongl. Maj:ts påbud så och hvars och ens ämne kunna gifva kunskap om, eller sjelfve hafva i sina gömmor, tidigt och troligen meddela åt dem, som Kongl. Maj:t detta arbete befallt hafver, och i ingen del undandraga sig att befordra ett så allmänt verk; samt att ej blott vidmakthålla de gamle Konungars och andre hedervärde mäns grifter fria för all otjenlig åverkan, utan äfven bota och vederbörligen återställa det, som efter laga ransakning kunde tilläfventyrs allaredan på en eller annan ort finnas vara handladt häremot.

Det kongl. plakatet af 1666, på anförda sätt af Rikets Ständer gilladt och stadfästadt, har sålunda för all framtid förklarat rikets fornlemningar vara Kronans egendom, hvaröfver jordegaren följaktligen icke eger att disponera.

Ehuru denna författning har det felet gemensamt med senare utkomna förordningar i samma ämne, att icke bestämma något visst ansvar eller straff för dess öfverträdande, har den likväl utan tvifvel för en längre tid uppfyllt sitt ändamål, att skydda våra fasta fornlemningar på marken. Den kärlek, hvarmed dessa af Konung Carl XI personligen omfattades, Antiqvitets-Collegii berömliga verksamhet, Hadorphs och andra forskares kringresande i landsorterna för monumenters uppdagande, aftecknande och beskrifvande, *) samt slutligen antiqvariernas lifliga, om ock

*) Huru maktpåliggande dessa forskningsresor ansågos, och hvilken omsorg Carl XI, äfven som fullmyndig Konung, egnade åt de fosterländska antiqviteternas uppsökande och vård, inhemtas af följande Kongl. Maj:ts »fullmakt och pass» utfärdadt den 28 April 1676 för

i många fall fantastiska, drömmar om våra förfäders bragder och ära bidrogo att väcka aktning för dessa förfäders

bemälde Hadorph, tryckt i folio patent-format: Wij Carl medh Gudz Nåde &c. Göre witterligit, at såsom Wij för någon tijd sedan hafve inrättat ett Collegium Antiqvitatum aff några der til tienlige Män, som sigh antagit hafwa allehanda Rijkzens berömlige Antiqviteter at vpleta och beskrifva; Och sådant icke kan skee, vthan någon aff them vnder tijden vthreser i Landzorterne, at vpsökia och anteckna, hvar något merkeligit finnas kan, vthi Runestenar, gamble förnäme Mäns Ättehögar, Graffstenar, Wapner och Inscriptioner i Kyrkiorne, Sigiller, gamble Mynt, Stridztyg, Manuscripter, Genealogiske Arbeten och mehra sådant: Och Wij hafwe befunnit Wår Archivi Secretarium och Assessorem Collegii Antiqvitatum, Oss älskeligh, Ehrlig och Förståndigh Johannem Hadorphium til sådane sakers effterletande och vpteknande helt ferdigh och oförtruten wara, effter som han och vthi ofwanbemelte Monumenter hafwer sigh företagit några wärk at författa til Fäderneslandzens tienst; Hwarföre hafwe Wij honom dhen Beställning i synnerheet anförtrodt. Och på dhet han så mycket bättre befordran och Assistence hafwa måtte, til ofwanbem:te Sakers vpspanande och anteknande, hafwe Wij nödigt funnit, honom medh Wår Fullmacht och Pass dher til föresee, effter som Wij och med dhetta Wårt öpne Breffz krafft i Nåder befalle alle Wåre Gouverneurer, Landzhöfdingar, Biskopar, Pastores och Befallningzmän, dhet the dhetta Wärket, effter dhet för dhetta publicerade Mandat, och Wårt til dhem affgångne Breff befordra, och bem:te Hadorphium och medhafwande Rijtare i alla måtto beforderlige äre, vthi alt dhet som til förb:te Monumenters vpspanande, affrijtande och församblande kan tarfwas; Ländzmännen i hwart Härad giöra dhem owägerligen föllie, och hoos Almogen på alle Byägor tilhielpa at vpsökia, hwarest Runestenar eller andre lijknelser til gamble Monumenter, såsom Fästen och Skantzar, Jätte- och memorable Ättehögar finnas, och i all ting så laga, at intet medh flijt vndandöllies eller förtijgas måtte. Hwarest och någre Moumenter finnas omkulfalne, eller aff sine förre ställen rubbade, såsom mycket medh Runastenar och gamble Familiers Graffstenar skedt är, at dhe widh anfordran vpresa låta, och på sina förre ställen sättia, eller på ett säkert rum vpstödia, dher dhe emot förödelse conserveras kunne. Hwar til i Städerne Borgmästare och Rådh, samt på Landet Almogen, måste redebogne finnas. Och såsom Ständerne på Rijkzdagen Åhr 1668. enhälleligen vthlofwade, at dhetta Wärket (som länder til Rijkzens ähra och Förfädernes åminnelse) i alla måtto styrkia och befordra, så iterere Wij ännu dhet samma, medh Nådigh befalning, at dhe i alla måtto sådant lofligit Wärk befrämie, och hwar och en godwilleligen dher til sine Documenter, Manuscripter och Handlingar contribuerar. Och på dhet at dhe Påbudh, som Wij om Monumenterne för dhetta giordt hafwe, icke vthi förgätenheet komma måtte, hafwe Wij alle dher vthöfwer gjorde Breff och Förordningar medh

minnen. Många fornlemningar egde dessutom en stark skyddsvakt i den vidskepliga fruktan, hvarmed de af folket betraktades.

---

ett Vttogh aff Ständernes Försäkring å ofwanbe:te Rijkzdagh, på nyo sammantrycka låtit, at hwar och en aff Wåre Vndersåtare, kan sigh dher aff widh tilfälle påminna hwad här om stadgat är. Skulle och bemälte Secreterare Hadorphius icke altijd hinna på alle Orter sielff resa, vthan stundom någon annan medh Rijtare föllia låta, blifwer dhenne Fulmacht lijka wichtigh, som wore han sielff dher widh tilstädes. Dhet alle som wederböre hafwa sigh at effterrätta. Til yttermehra wisso hafwe Wij dhetta medh egen Hand vnderskrifwit, och Wårt Kongl. Secret bekräffta låtit. Datum Stockholm den 28. April. 1676.

CAROLUS.
(Sigill.)

Nedanför den kongliga fullmakten är på samma patentblad tryckt följande promemoria öfver hvad Hadorph borde under resan efterforska och iakttaga:

1. Allehanda Runestenar och Runebärg vthe på Marcken, widh Kyrckior eller Byarne til finnandes, vpsökes och anteknas: sampt alle omkulliggiande Runestenar vpresas.

2. Gambla ödelagde Borgar, Huus, Fästen, Skantzar och stora Stenkummel, aff Menniskio händer fordom sammanburne, och hwad sägn om dhem aff ålder warit hafwer.

3. Stora hoopburne Jordhögar och Ättebackar, dher Hedna Konungar och andre förnähme Män sina Grafwar fordom bekommit, och hwad nampn dhe hafwa.

4. Gambla Offrelundar, Offrekällor, Offrestenar, eller Runda Kättlar i Bärg ingraffne, etc. ther fordom någon dyrkan hafwer warit, sampt hwad sägn om sådana ännu finnes.

5. Andra märkelige Orter hwarest någon Kamp eller Strijd hafwer stådt, eller liknelse effter Jättar, Jättegriffter, Jättekulor, Jättebeen eller theras Swärd och Strijdztygh: sampt andra Rum, ther om någon Historisk berättelse är.

6. I Kyrckiorne gamble förnähme Mäns Griffter, Graffstenar, Wapner, och annat märkeligit vthi Inscriptioner, Målningar eller Kyrkiotygh.

6. Gambla Rune- eller Munckeböcker, Munckebreff, gambla Lagböcker, Skriffne Sagor, Sigiller, och annat slijkt, anten i Kyrckiorne eller hoos förnähme Män.

8. Gambla Kämpe- och Historiewijsor, som aff forna tijder nogh i Landet hafwa sungne warit, och ännu aff många siungas, at the noga effterfrågas och antecknas, effter som ther vthi aff Förfädernes gambla bedriffter myckin sanning finnes.

Helt annat blef förhållandet under 18:de seklet. Regenterne personligen hyste icke vidare någon förkärlek för landets fornlemningar; de äldre antiqvariernas öfverdrifter hade bland lärdomsidkare framkallat en reaktion, som gjorde de gamla förslagsmeningarne till föremål för skämt och hån; historieforskningen tog en ny och onekligen bättre riktning; den sköna litteraturens hastiga uppblomstrande drog de bildades uppmärksamhet och sympathier till nya föremål; och fritänkeriet förjagade, utom mycket annat, äfven allmogens spökfruktan. Allt detta i förening alstrade likgiltighet för forntidens minnesmärken, hvilka sålunda blefvo gifna till pris åt egennyttan och okynnet. De vid början af innevarande århundrade införda enskiftena och jordens i följd deraf tilltagande odling bidrogo ännu mera till fornlemningarnes angripande, sedan man snart kommit under fund med att ättehögarne innehålla god matjord till åkerns förbättring och stenmonumenterna förträffliga materialier till grindstolpar och skiftesgärdesgårdar. Under hela frihetstiden vidtogs från Regeringens sida ingen åtgärd till de fasta fornlemningarnes skyddande. Det enda, man i detta afseende kan anföra, är ett af Kongl. Kansli-Collegium den 23 Juli 1753 till Consistorierna utfärdadt circulärbref, angående uppgifters meddelande om adliga familjers grafvar, samt ett af samma Collegium den 13 Maj 1760 äfven till Consistorierna aflåtet circulär, med uppmaning, att från presterskapet infordra och till Collegium insända berättelser om de märkvärdigheter, som i socknarne kunna finnas, tjenande till upplysning i

---

9. Gammalt Mynt eller annat tänkwärdigt vthi Jorden funnit, eller och elliest aff förnähmt Folck samblat och förwarat.

N.B. Hwad som vthi Num. 7. och 9. förmähles om gamble Skriffter, Sigiller och Mynt, etc. Thet är så förståendes, at Hans Kongl. Mayst. icke begärar något Äganderne emot dheras willía affhända; Vthan alt hwad således til Fäderneslandzens tienst meddelat warder, skal hwariom och enom troligen igen lefwereras, eller betalas.

J. H.

antiqviteterna och den äldre historien *). Några till följd af förstnämnda bref inkomna berättelser förvaras i Kongl.

---

*) Det sednare cirkulärbrefvet, utskrifvet ur Kongl. Kansli-Collegii registratur, förtjenar att här fullständigt intagas.

Circulaire till samtlige Consistorierne angående Antiqviteters uptecknande af Prästerne. Dateradt den 13 Maj 1760.

Högvördige etc.

Kongl. Majestäts och Riksens Cantzlie Collegio är uppå gifwen anledning af Kongl. Antiqvitets-archivo ibland annat förekommit, huru som på många ställen uti Landsorterne skola finnas gamla minnesmärken af botestenar, grafhögar, lemningar efter borgar och mera sådant, hwilket hit intils icke hunnit att blifwa upptecknadt, såsom ock att fornsagor och gamla berättelser ibland folket äro gängse, och torde tjäna till uplysning uti antiqviteterne och den äldre Historien. Och som det icke mindre är för hwar och en angenämt, än för en Landsort hederligt att hafwa allt det uptecknat, som därifrån en och annan tid kunnat sig tilldragit antingen till förfädernes äreminne eller till sjelfwa ortens märkwärdighet. Äfwen som sådant kan tjena till hjelpreda wid särskilte beskrifningars utgifwande öfwer hwar och en Landsort samt nytta för Allmenheten och heder för hela Nationen; Så har hos hela Collegium kommit uti öfwerwägande, [huru] allt sådant med mesta trowärdighet och minsta kostnad och beswär skulle kunna blifwa igenom uptekningar friat att icke med tiden råka uti allt mer och mer mörker samt omsider alldeles stadna uti glömska och förgätenhet. Kongl. Collegium har då trodt, att den närmaste utwäg skulle wara, om Prästerskapet i Landsorterne, som äger både urskillning och bästa tillfälle att utröna allt sådant, wille sig härmed något syslosätta, så att hwar och en Kyrkoherde och Präst uti dess Pastorat och Församling efterfrågade och beskrefwe slike saker, såsom i synnerhet,

1:o om någre rudera af gamla Slott, Kyrkor, hus eller märkelige byggnader der finnas, med hwad som der om kan berättas af den förståndigare delen af Inwånarene.

2:o Om det utwisas någre ställen, på hvilke fältslag stådt, eller äljest något merkwärdigt sig tilldragit, med utmärkande af tiden när sådant händt, jemte flere nödige omständigheter.

3:o Om någre Runstenar i Socknarne finnas, hwarest de stå samt huru många de äro, på det om de som redan icke äro afritade anstalt må dertill kunna fogas.

4:o Om stora högar och Ättebackar med deras namn och gammalt folks traditioner derwid, samt om wid uppkastande af dem något blifvit deruti funnit eller eljest på andre ställen något gammalt fynd upphittadt.

5:o Om någre historiska målningar och bildhuggerier finnas i Kyrkorna eller annorstädes.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens bibliothek. Huruvida 1760 års circulär föranledt någon åtgärd af Kyrkoherdarne är icke bekant.

Det embetsverk, som särskildt fått i uppdrag fornforskningens befrämjande, från början försedt med talrika,

---

6:o Om några märkwärdige Sätes och andre Gårdar äro, deras namn och hwilka Familler de ifrån ålder och till denna tid tilhört, så långt tilbaka derom kan skaffas underrättelse, och om efter sådanne deras ägare ännu finnas några lemningar eller annars uråldrige minnes märken; med hwad mera som kan lända till uplysning och förökande af historiska samlingar. Men som en del sådant redan är för detta uptagit uti utgifne Academiska disputationer och andra utkomne böcker och skrifter; så är mindre nödigt att i sådant fall uptaga och beskrifva det samma å nyo, widare än att upnämna skrifterne och auctorerne hos hwilka sådane beskrifningar äro att anträffa; dock om af en slik auctor antingen något wore förbigångit eller annorlunda anfördt än hwad sjelfwa minnesmärken utwisa, eller närmare uplysning sedermera erhållits, eller någon ny omständighet sig tilldragit wid en eller annan sak sedan den förra upteckningen och beskrifningen skedde, sådant då behörigen blifwer anmärkt. Det är icke utan, att ju här igenom något owanligt arbete, besynnerligen på de orter der flera antiqviteter förekomma, torde för Prästerskapet sig yppa; Men Kongl. Collegium förwäntar sig likwäl utaf deras allmänt bekanta kärlek för witterhet och synnerliga håg att uti alla dit hörande stycken gagna det allmänna och deras Fäderneslands, att de icke lära undandraga sig ett göromål, som ej mindre synes kunna förnöja dem sjelfwa än förwärfwa dem en wälförtjent heder och tacknämlighet af Kongl. Collegio, som icke skall underlåta att å tid och ort deras derwid hafda möda ihogkomma. Och ehuru Kongl. Collegium i anseende till Prästerskapets öfrige Embets Sysslor icke will föreskrifwa någon wiss tid till dessa underrättelsers meddelande, så gör Kongl. Collegium sig likwäl det hopp, att hwar och en wid förefallande tillfällen och under lediga stunder är deruppå betänkt, så att Collegium så snart som görligit är, deraf får del: till hwilken ända Kongl. Collegium härmed wänligen welat begära att Hrr N. N. uti dess i Nåder anförtrodde Stift behagade på det bästa understödja detta ärende och uppmuntra Pastorerne att deras anmärkningar uti de föreskrefne stycken författa och till Herr N. N. insända, då Herr N. N. så fort ske kan dem till Collegium lärer insända, jemte hwad Herr N. N. derwid kan hafwa för egen del att påminna eller tillägga. Collegium befaller &c.

CLAS EKEBLAD.

ED. v. CARLESON. M. BENZELSTIERNA. M. von HERMANSSON.

J. L. Ekestubbe.

försvarligt aflönade embets- och tjenstemän, kringskars småningom ända der hän, att när detta verk upplöstes och dess åligganden öfverflyttades på den år 1786 återupprättade Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, återstodo icke flera än två tjenstemän, Sekreteraren, som tillika var Riksantiqvarie, och hans Amanuens, med lönevilkor så knappa, att man redan deraf kan sluta att deras befattningar ansågos som sinecurer *). Öfverflyttade på den nämnda Akademiens stat tyckas de fortfarande ända till 1841 hafva betraktats på samma sätt, hvaraf den naturliga följden blef att deras innehafvare måste söka erhålla någon annan mera indrägtig tjenst såsom hufvudyrke **).

---

*) Antiqvitets-Collegium egde år 1670 en President eller Direktör, en vice President, en Assessor, tillika Sekreterare och Antiqvarie, 5 andra Assessorer, en Translator, en Protonotarie och Aktuarie, 2 Amanuenser, aflönade med 4,040 Daler S:mt, dessutom kopparstickare, formsnidare, ritare och en dräng på stat. Tjenstemän och anslag minskades småningom. År 1766 upptog Antiqvitets-Archivets stat: en Riksantiqvarie eller Sekreterare, en Translator, en ordinarie och en vice Amanuens, med aflöning af 2,800 Daler S:mt. Då Konung Gustaf III den 20 Mars 1786 återupplifvade sin moders Vitterhets Akademi, under namn af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, och på denna öfverflyttade Antiqvitets Archivets åligganden, jemte dess återstående tjenstemän, Sekreteraren eller Riksantiqvarien (som tillika är Garde des médailles) samt hans Amanuens, bestämdes lönen för den förre till 300 R:dr och för den sednare till 100 R:dr Specie. Genom myntförändringen i början af detta århundrade nedsattes speciemyntet till bankomynt. Först 1824 höjdes Riksantiqvariens lön till 559 R:dr 24 sk. banko. Som några tunnor spanmål voro inbegripna under denna lön utgick den vissa år, när hög markegång inträffade, med någon liten förhöjning. Vid 1841 års riksdag bestämdes Riksantiqvariens lön till 1,600 R:dr och Amanuensens till 500 R:dr banko, hvilken förhöjning dock, till följd af ett vid anslaget af Rikets Ständer fästadt vilkor, icke utgick förr än med 1842 års början. Från och med 1858 höjdes Riksantiqvarielönen till 5,000 R:dr r:mt, hvarjemte till biträden samt vaktbetjening anvisades ett årligt belopp af 2,900 R:dr r:mt.

**) Detta var ock förhållandet, hvad Riksantiqvarietjensten beträffar, intill 1837, då den af n. v. innehafvaren tillträddes. Amanuenstjensten förblef fortfarande förenad med annan bättre aflönad befattning.

Hvad kyrkorna och deras antiqviteter samt förnämligare personers grafvar i och vid kyrkorna beträffar, innehåller redan 1666 års kongl. plakat, såsom ofvan är anfördt, bestämda föreskrifter, hvilka i 3:dje § af 1828 års kongl. förordning blifvit intagna *). Ett kongl. bref af den 12 September 1783 angående förändringar och öfverbyggnader å grafvar i kyrkor eller på kyrkogårdar har jemväl i nämnda kongl. förordning blifvit, såsom ännu till alla delar gällande, åberopadt.

Vid slutet af sistförgångna och under de första åren af innevarande århundrade började Historiarum Professorn i Lund Nils Henrik Sjöborg genom föreläsningar och utgifna skrifter väcka uppmärksamhet på våra inhemska fornlemningar och bildade sålunda en antiqvarisk skola, som erhöll ifriga anhängare äfven utanför det universitet, inom hvilket han verkade.

Som en följd af hans nitiska bemödanden kunna vi anse det kongl. circulär som den 9 April 1805 utgick till samtliga Landshöfdingar, med undantag af Gotlands, uti hvilket Kongl. Maj:t anbefaller dem, »att vidtaga sådana anstalter, hvarigenom märkvärdiga forntidens lemningar och minnesmärken varda, på de ställen der de finnas, fredade och bevarade». Samma dag utfärdades särskild kongl. skrifvelse till Landshöfdingen på Gotland, med befallning »att inkomma med underdånigt yttrande, huru och på hvad sätt fornlemningarne i och omkring Visby stad bäst måge kunna fredas mot åverkan och förstöring, samt att emedlertid vid lämpligt vite allehanda åverkan derå förbjuda» **).

*) Det ofvan omnämnda K. Kansli-Collegii bref af den 23 Juli 1753 infordrar underrättelser om adeliga familjers grafvar, på det Collegium må erhålla tillfälle »att utröna hvilka grafvar kunna äska och förtjena Publici omvårdnad, samt hos Hans Kongl. Maj:t anmäla den anstalt som erfordras, på det monumenter, som så mycket tjena till upplysning i historien, icke måtte skingras och förloras».

**) Uppå framställning af Konungens Befallningshafvande beviljade Kongl. Maj:t den 18 Juni 1810 ett anslag af 666 R:dr 32 sk. banko till

På hvad sätt det förstnämnda allmänna, alltför knapphändiga och obestämda circuläret blifvit af de särskilda länsstyrelserna tolkadt oc tillämpadt, är icke bekant. Endast för Jönköpings län har jag öfverkommit en af Konungens Befallningshafvande den 20 Augusti samma år utfärdad kungörelse, hvilken stadgar ett vite af 3 R:dr 16 sk. banko, »hvartill den gör sig förfallen, som utan ägarens lof och vetskap, genom någon slags handaverkan skadar sådana forntidens lemningar och minnesmärken, som genom ägarens omsorg äro fredade och bevarade», hvarjemte anbefalles att denna kungörelse bör årligen i April månad från predikstolarne uppläsas. Att härmed det åsyftade ändamålet icke kunde uppnås, är uppenbart. Tvertom synes den från Konungens Befallningshafvande utgångna kungörelsen grunda det oriktiga och mot 1666 års kongl. plakat stridande antagandet, att fornlemningarne äro jordegarens egendom. Enligt Sjöborgs uppgift, lär Konungens Befallningshafvande i Malmöhus län, med anledning af det kongl. circuläret, efter hans anvisning, utfärdat »ända-

---

Visby ruiners »försättande i det tillstånd, att de för tidens vidare förstörelse i möjligaste måtto må fredas». Då Konungens Befallningshafvande först den 20 Juli 1825 reqvirerade detta anslag, svarade Kongl. Statskontoret att några medel då icke funnos för berörda ändamål att tillgå. Genom Landshöfdingen M. S. von Hohenhausens berömliga nit och kraftig medverkan af enskilda personer bland Lärarne vid Visby elementarläroverk hafva dessa herrliga ruiner i senare tid fått en bättre vård. Den 2 Nov. 1836 förordnade Kongl. Maj:t att Hospitals-Direktionen i Visby skulle öfvertaga närmaste vården om stadens kyrkoruiner och för deras underhåll använda hyresmedlen för de tomter, som genom Danska Konungen Fredrik I:s bref af den 14 Mars 1532 blifvit skänkta till Visby hospital. Den 27 Febr. 1863 har Kongl. Maj:t beviljat af allmänna medel 462 R:dr r:mt till iståndsättande och förstärkning af stadens ringmur, samt derjemte förordnat, att Hospitals-Direktionen skall öfvertaga närmaste vården äfven om ringmuren och bestrida kostnaden för dess underhåll af nämnda tomthyresmedel, för hvilkas användande redovisning skall inlemnas till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som skall ega öfverinseende öfver stadens samtliga ruiner och, om tillsättande af en särskild Inspektör på stället skulle anses nödig, dertill utse lämplig person.

målsenliga kungörelser,» hvilkas innehåll jag dock icke känner *).

Genom Götiska Förbundets stiftelse i början af detta århundrades andra decennium, framför allt genom Geijers, Adlerbeths, Tegnérs och flera andras i Förbundets tidskrift Iduna utgifna skrifter, åstadkoms en brytning i den alltför långvariga kallsinnigheten för Nordens fornminnen. Förbundets verksamhet, dess mäktiga inflytande på sången och konsten och framför allt på den historiska

*) Det har senare lyckats författaren att öfverkomma ett exemplar af sistnämnda kungörelse, hvilken här meddelas.

Allmän Kungörelse.

Uti Nådigste Circulaire af den 9 April nästl. år, har Kongl. Maj:t i Nåder täckts anbefalla sådane anstalters vidtagande, hvarigenom märkvärdige Forntidens Lemningar och Minnesmärken, varda, på de ställen der de finnas, fredade och bevarade; och som af slika Lemningar och Märken, äfven i detta Län, åtskillige förekomma, samt jag förnummit, att oansedt hvad emot deras förstörande eller åverkande tilförne stadgat blifvit och äldre Författningar, såsom Kongl. Placatet den 28 November 1666 och Kongl. Brefvet den 18 December samma år, jemväl i sådant afseende innehålla, de samma dock på en del ställen, antingen af okunnoghet eller egennytta, mindre aktas och vårdas; Altså, och då till märkvärdigheter af detta slag egenteligen hänföras de större rundade Högar eller Åttebackar (ɔ: Ättebackar), som bära namn af någon der begrafven Konung eller annan stor Man, Grifter i allmänhet, Sten-dösar, Sten-kistor, Runstenar, andre upprättstående eller i jorden liggande Stenar, med inhuggne bokstäfver, Rudera efter Slott, Borgar och Skantsar, med mera dylikt, som vittnar om Förfäders bedrifter och gerningar, samt tjenar till allmän nytta och heder, har jag härigenom velat erhindra Allmänheten och i synnerhet den mindre kunnoge af jordbrukande klassen, att hålla sådant allt, ehvar det finnes, i tillbörlig helgd och agtning samt deraf intet förstöra, eller till särskillte behof använda, vid ansvar tillgörandes; och förväntar jag af Wördige Prästerskapet, att detsamma, med anledning af Höglofl. Kongl. Cancellie-Collegi Skrifvelse den 13 Maji 1760, icke underlåter, att utmärka och antekna hvad deraf inom hvarje Församling kan finnas, som förtjenar, att för samtiden och efterverlden ostördt förvaras, samt, der något sådant egenvilligt undanrödjes eller rubbas, derom meddela Krono-Betjeningen i orten underrättelse, på det laga åtal emot åverkaren genast må följa. Malmö Lands-Kansli den 8 Augusti 1806.

Under Högvälb. Herr Grefvens och Landshöfd. frånvaro

P. L. CRONSIOE. B. CENTERWALL.

forskningen hafva vi alla upplefvat och erfarit. Jag behöfver således icke derom något vidare anföra.

Professor Sjöborg var väl medlem af Götiska förbundet, men deltog föga i dess förhandlingar *). Så mycket flitigare verkade han på enskild väg genom sin höga och mäktiga beskyddare, d. v. Statsministern Grefve Lars von Engeström.

Denne Minister afgaf till Statsrådets protokoll ett underdånigt memorial, dateradt den 28 Februari 1814, hvari han, beklagande att fäderneslandets forntidslemningar råkat i glömska och förakt och till följd deraf ofredas och förstöras, tillstyrker kraftiga åtgärders vidtagande för att hindra okunnigheten och lättsinnigheten att fullkomligt ödelägga hvad som ännu kan finnas qvar. För sådant ändamål föreslås: 1:o utfärdande af en ny ändamålsenligare författning om sådana forntida minnesmärkens fredande från åverkan, hvartill likväl tiden ännu icke ansågs vara inne, förr än flera nödiga förberedelser blifvit vidtagna; 2:o förordnande af en särskild embetsman, som får sig uppdraget att befrämja kännedomen om ännu befintliga fornlemningar och att öfver deras vård hafva vederbörlig uppsigt, hvartill föreslås Professor Sjöborg, som till en början borde erhålla två års ledighet från professionen, med bibehållande af dess lön, och af allmänna medel såsom respenningar årligen uppbära 200 Riksdaler banko.

Ett förslag till ny förordning om skydd för rikets fornlemningar, uppsatt af Professor Sjöborg, lär, oaktadt H. Exc. Grefve v. Engeströms ofvannämnda reservation i afseende på tiden för utfärdandet, vid samma tillfälle hafva

*) I Förbundets tidskrift Iduna (5:te häftet) intogs Sjöborgs förut i bihang till Lunds Tidning år 1813 tryckta berättelse om »De i Danmark ådagalagda bemödanden och vidtagna författningar till Antiqviteters upptäckande, vård och bibehållande, jemförde med Svenskars åtgärd vid denna del af Nordens Historia», afgifven på befallning af H. Exc. Statsministern och Akademi-Kansleren m. m. Grefve L. v. Engeström.

blifvit framlagdt och öfverlemnadt till särskild granskning af H. Exc. Justitiæ Statsministern Grefve Gyllenborg och Statsrådet Friherre Adlerbeth. Förslaget förkastades på grund af dessa granskares anmärkningar, afseende dels formen och ordalagen, dels förnämligast följande omständigheter: att äldre lagstadgande i ämnet icke blifvit samlade och uppgifna, hvarförinnan man ej kan bedöma och afhjelpa deras brister genom ny lag; — att upplysning saknas om de resor och andra åtgärder till fornlemningars undersökande och upptäckande, som på Regeringens bekostnad eller med dess vetskap blifvit i fäderneslandet verkställda; — att förteckningar öfver fornlemningarne i landsorterna förut måste upprättas; — att en fullständig beskrifning med säkra kännetecken på fornlemningar, som kunna förtjena bevaras, bör till allmänhetens ledning allmängöras m. m.

Den sednare delen af Hans Exc. Grefve v. Engeströms förslag vann deremot Regeringens bifall, så att redan den 23 Mars samma år förordnande utfärdades för Sjöborg att hafva uppsigt öfver fäderneslandets antiqviteter, enligt för honom utfärdad instruktion, hvarjemte den 20 påföljande April Consistorierna genom ett kongl. circulär anbefalltes »förständiga presterskapet att lemna Sjöborg, under dess utöfning af nämnda befattning, allt möjligt biträde och honom med alla nödiga underrättelser tillhandagå,» och skulle till efterrättelse för presterskapet, vid upplysningars meddelande om de inom hvarje pastorat befintliga märkvärdigare antiqviteter, hvarje kyrka erhålla ett exemplar af den uppgift på fornlemningars kännetecken, som Professor Sjöborg fått befallning att utarbeta.

Sistnämnde dag afgick äfven skrifvelse till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien med befallning, att i allt hvad på Akademien ankommer iakttaga hvad Kongl. Maj:t i detta ämne förordnat.

Hela denna anordning hade mellertid blifvit vidtagen, utan att Akademien eller Riksantiqvarien blifvit hörda. Professor Sjöborg hade sökt att undvika all beröring med Akademien *) och af sådan anledning föreslagit att han, med afseende på sin nya befattning, måtte blifva ställd under Kongl. Kansli-Collegium och få till detta embetsverk inlemna sina uti instruktionen anbefallda redogörelser, hvilket dock af Kongl. Maj:t ogillades **).

Den för Professor Sjöborg utfärdade kongl. instruktion,***) hvartill han sjelf uppgifvit ett förslag, som af d. v. Protokolls-Sekreteraren Jak. Adlerbeth granskades och ändrades, bestämde för honom, i egenskap af Antiqvitets-Intendent, följande hufvudsakliga åligganden.

1:o Att utarbeta en fullständig uppgift på de säkra kännetecken, hvarigenom en fornlemning kan urskiljas.

2:o Att företaga resor i landsorterna, särdeles der enskiften äro verkställda eller under beredande, för att uppsöka, afteckna och beskrifva förut okända minnesmärken, besörja fridlysning af dem, som sådant förtjena och utan jordegarens förfång kunna bibehållas.

3:o Att upprätta förteckningar, i ordning efter län, härader och socknar, på alla hittills upptäckta ålderdomsqvarlefvor, som böra bibehållas, och sålunda utarbeta fullständiga antiqvariska topografier.

4:o Att öfvervara och tillse, att, hvar det sig göra låter, förstörda monumenter af betydligare värde återställas i sitt ursprungliga skick, — hvilket dock icke får ske utan föregången anmälan hos Kongl. Vitterhets Historie och

---

*) Prof. Sjöborg hade icke blifvit kallad till ledamot af Akademien, hvars Sekreterare, Riksantiqvarien Hallenberg, i afseende på den antiqvariska forskningen hyllade åsigter, mycket skiljaktiga från Sjöborgs.

**) I ett Kongl. bref af den 11 Maj 1814 erhöll Akademien befallning att till Kongl. Maj:t inkomma med underdånig anmälan om den berättelse Sjöborg, efter fulländad resa, borde aflemna.

***) Fastställd den 27 April 1814.

Antiqvitets Akademien, emedan sådana arbeten skola på Kongl. Maj:ts och Kronans bekostnad verkställas.

5:o Att tillhålla civila och ecclesiastika embetsmän att fullgöra hvad dem i afseende på rikets antiqviteter blifvit eller blifver ålagdt; hos vederbörande till bestraffning anmäla skeende åverkan; föreslå nödiga förbättringar och tillägg i författningarne angående fornlemningars vård och allt hvad dermed kan ega gemenskap; tillse att vid kyrkoreparationer inga i kyrkorna eller dervid varande antiqviteter förstöras.

6:o Att samla och till Antiqvitets Archivet aflemna gamla dokumenter, upplysande historien, samt i jorden eller annorstädes anträffade antiqviteter och märkvärdigheter, som kunna erhållas, och ifall lösen för sådant fynd skulle ifrågasättas derom genom Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien göra anmälan hos Kongl. Maj:t.

7:o Att bese och skaffa förteckning öfver innehållet af alla allmänna och enskilda historiska samlingar och kabinetter i riket.

8:o Att brefvexla med rikets embets- och tjenstemän och utrikes lärde i ämnen, som med nordiska antiqviteterna ega gemenskap, och i synnerhet underhålla litterär förbindelse med Antiqvitets-Kommissionen i Danmark och med Norska lärda samfund.

9:o Att årligen för sina embetsgöromål redovisa inför Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien och dit ingifva antiqvariska topografier, teckningar, beskrifningar och fridlysningslistor.

10:o Att antingen i någon periodisk skrift eller särskildt eget arbete meddela allmänheten nyttiga anmärkningar öfver de märkvärdigheter, som under resor och forskningar kunna förekomma.

Denna sammandragna öfversigt af den temligen oredigt uppsatta instruktionens innehåll visar att Sjöborg, i egen-

skap af Antiqvitets-Intendent, förbehållit sig och af Kongl. Maj:t fått i uppdrag både vidsträckta och ansvarsfulla åligganden samt en icke obetydlig maktfullkomlighet.

Utgången visade likväl att de förhoppningar, man tyckes hafva fästat vid denna Regeringens åtgärd, icke i allt blefvo uppfyllda.

Den anbefallda »uppgiften på fornlemningars kännetecken» utarbetades af Sjöborg och blef, efter förutgången granskning af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, från trycket utgifven år 1815. Så ofullkomlig den är, har den likväl sedermera fått nya upplagor.

Onekligt är dock, att de resor Sjöborg under de första åren efter det mottagna uppdraget verkställde, stundom med biträde af unga forskare, åstadkommit något godt för det åsyftade ändamålet. Många märkliga fornlemningar blefvo hos Konungens Befallningshafvande anmälda till fridlysning, med utfästade viten för åverkan, och fridlysningslistorna inlemnades till Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. Dessa åtgärder blefvo dock, mer eller mindre fullständigt, vidtagna endast inom vissa trakter i Malmöhus, Christianstads, Blekinge, Halmstads, Göteborgs, Skaraborgs, Kronobergs, Jönköpings, Örebro, Nyköpings, Upsala och Stora Kopparbergs län. På begäran af Biskoparne i Lund och Skara utarbetades, till ledning för presterskapets uppgifter, ett schema för topografier och sockenbeskrifningar.

Några antiqvariska topografier, ordnade, på sätt instruktionen föreskrifver, efter härader och socknar, blefvo aldrig upprättade, så framt man ej som sådana vill betrakta de till Akademien inlemnade fridlysningslistorna för ofvan anförda län. De temligen knapphändiga redogörelserne upptaga äfven underrättelser om några enskilda samlingar, t. ex. Rålambska bibliotheket på Strö, Postmästaren Risbergs myntsamling i Skara, Professor Flormans och Hofintendenten Thams samlingar af antiqviteter. Sådana redo-

görelser synas icke vidare hafva blifvit inlemnade efter år 1818. För den följande tiden saknas, med ett enda undantag, som strax skall anföras, officiel underrättelse om de åtgärder Sjöborg vidtagit, och mot slutet af hans lefnad *) tyckes det honom gifna uppdraget både af auktoriteterna och af honom sjelf lemnats utan afseende.

Under dessa senare år har han likväl nedlagt frugten af sina mångåriga forskningar i sina med offentligt understöd utgifna »Samlingar för Nordiska fornålderns älskare» — ett arbete, hvilket med alla sina stora brister, så väl i afseende på teckningar som text, vitnar om författarens aldrig svalnande kärlek och nit för Nordens fornlemningar.

Den sista officiela åtgärd af Professor Sjöborg, så vidt jag känner, är en, med anledning af instruktionens föreskrift, utarbetad »plan till en förnyad författning om antiqviteters vård,» daterad den 12 Juli 1827.

Denna plan innehåller i hufvudsaken ej annat, än förslag till förnyande och sammanförande af äldre stadganden, med något utförligare anvisning på de fasta fornlemningarnes beskaffenhet och kyrkornas märkvärdigheter, hemställan om straffbestämmelser för författningens öfverträdande samt tillstyrkan att landtmätare måtte åläggas på egendomskartor upptaga fornlemningar och att för sådant ändamål landtmäteri-elever måtte få någon tjenlig undervisning om de tecken,**) hvarpå fornlemningar kunna igen-

*) Professor Sjöborg dog i Stockholm den 1 Juli 1838.

**) Åliggandet för landtmätare, att på sina kartor upptaga eller åtminstone vid sina undersökningar anteckna fornlemningar, har sedan lång tid tillbaka varit anbefalldt. I K. Landtmäteri-Kontorets bref af den 14 Mars 1699 föreskrifves: »Ättehögar, på hvad orter belägne, samt deras circumference eller diameter och höjd &c., Runestenar sammaledes, som ha någon beskrifning, eller andre store Stenar, som äro obeskrefne, annoteras til deras form, storlek och betydelse efter gamle Männers utsago.» — Kongl. Maj:ts »Instruction, hvarefter så

kännas. Handlingarne upplysa icke huruvida detta Professor Sjöborgs förslag blifvit taget i betraktande vid utarbetandet af den kongl. förordningen om forntida minnesmärkens fredande och bevarande, som följande året, på hemställan af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, utfärdades, hvari 1 och 2 paragraferne innehålla föreskrifter rörande de fasta fornlemningarnes bevarande.

Innan jag anför något vidare om denna kongl. förordning, torde det tillåtas mig i korthet framställa hvad som förut blifvit lagstiftadt och i öfrigt vidgjordt för att undan förstörelse bevara jordfynd och andra rörliga fornlemningar.

---

väl Landtmätare i gemen, som hvar och en i synnerhet, hafva sig at regulera och rätta,» gifven den 20 April 1725, stadgar i tillägget, § 7: »Alla gamla Monumenter, som äro Ättehögar och grifter, Rudera af gamla Städer, Slott och Kyrkor, samt Runestenar, som äro uppsatte, eller och Runor i stora Berg inhuggne, i Kyrkor och andre murar inmurade eller i Stenbroar nederlagde, måste också af Landtmätaren annoteras.» — Instruktionen af den 27 Oct. 1747, § 8, föreskrifver: »Alt det måste ock anteknas, som med säkerhet kan tjena til uplysning i Historien, Geographien och Antiqviteten.» — I Kongl. Maj:ts ännu gällande stadga om skiftesverket i riket, af den 4 Maj 1827, förordnas i 3:dje §, 4 mom., att å landtmätares kartor skola jemväl utmärkas »fornlemningar samt andra inom egorna belägna märkvärdigheter.» — Med åberopande af detta stadgande meddelade Kongl. Maj:t den 17 April 1828, i skrifvelse till Öfver-Direktören vid Landtmäteriet, befallning att landtmäteri-elever skola i sin examen göra behörig reda för innehållet af Professor Sjöborgs uppsats om fornlemningars kännetecken, för hvilket ändamål exemplar af nämnda uppsats, enligt nådig befallning, af K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien lemnades till bemälde Öfver-Direktör. — Ett kongl. bref af den 29 Sept. 1848 föreskrifver ytterligare att landtmäteri-examen skall omfatta äfven de första grunderna i läran om fornlemningars kännetecken. — Ännu större vinst för fäderneslandets antiqvariska topografi har man att vänta af Herr Professorn och Riddaren Ax. J. Erdmanns välvilliga åtagande, att vid de geologiska undersökningar, hvilka under hans ledning utföras, låta omsorgsfullt anteckna alla anträffade fornlemningar, hvilka sedan å de geologiska kartorna utmärkas med särskilda tecken.

2:o. Åtgärder vidtagna till bevarande af jordfynd och andra rörliga fornlemningar.

Konung Kristofers Landslag, likasom förut Magnus Erikssons eller den s. k. Medellagen, har upptagit den fordna Östgötalagens stadgande om fynd. I Landslagens tjufva-balk, 32 kapitlet, föreskrifves om fynd i allmänhet, att om sådant anträffas och, efter skedd lysning, ingen egare anmäler sig inom natt och år, Konungen deraf tager två lotter och hittaren den tredje; samt i 36 kapitlet om bottenfynd, att under förutnämnda vilkor Konungen tager hälften mot hittaren.

Dessa lagstadgande, likasom det redan i Calmar recess 1474 och särskilda kongl. plakat intagna förbudet att nedsmälta Kronans mynt, hade naturligtvis endast en ekonomisk grund. Först sedan Riksantiqvarierne i början af 17:de seklet blifvit utsända att samla allt, som kunde sprida ljus öfver fäderneslandets häfder, och i synnerhet sedan Antiqvitets Collegium, bland andra åligganden, äfven fått uppdrag att grunda ett förvaringsrum för de forntidsskätter, som kunde i jorden upphittas, fann man nödigt, att äfven ur vetenskaplig synpunkt yrka ett strängare handhafvande af fyndlagarne.

Af sådan anledning utfärdades den 5 Juli 1684 »Kongl. Maj:ts Placat angående allehanda gammalt Hittemynt, och Fynd, vthi Guld, Sölff, Koppar och Metall-Käril, sampt andra rare Stycker, som myckit upfinnes och undandöllies,» hvari stadgas, med åberopande af de ofvan anförda kapitlen af Landslagen och Konungens deri förbehållna rätt till två tredjedelar mot hittaren samt ofvannämnda Calmar recess, att de som sådant mynt i silfver och guld eller annat slikt uppfinna, ingalunda må fördrista sig något deraf att undandölja, förskingra, försmälta eller på annat sätt förvandla, utan, så snart de sådant upphitta, strax antingen

Kongl. Maj:t sjelf eller dess Guvernörer och Landshöfdingar det tillkänna gifva; skolande desse strax på sådan erhållen kunskap förpligtade vara till Kongl. Maj:t afgifva en omständlig berättelse både om sjelfva fyndet och orten der det funnet är, då Kongl. Maj:t utan dröjsmål vill föranstalta att hittarens andel må honom aflöst blifva, men Kongl. Maj:ts och Kronans efter lag förbehållen; viljande Kongl. Maj:t, när hittaren befinnes hafva ingenting undan döljt utan allt redeligen upptäckt, utom den anpart honom efter lag tillkommer, honom jemväl med något nådetecken ihogkomma. Men den som finnes så förgäten af sin pligt att han sådant hittadt gods antingen alldeles förtiger, försmälter eller annorstädes här och der i riket försäljer, eller ock utrikes förskickar, skall aktas och hållas för en sådan som Kongl. Maj:ts och Kronans rätt söker att försnilla och fördenskull, såsom detta kongl. påbuds öfverträdare strängeligen efter lag straffad varda. Slutligen anmanas Öfver-Ståthållaren, General-Guvernörer, Guvernörer och Landshöfdingar, Häradshöfdingar, Befallningsmän och andra Kongl. Maj:ts och Kronans Betjente att årligen hvar å sin ort noga efter sådant spörja, på det slika underslef måtte förtagas och sådane gamle och loflige ting till fäderneslandets heder, så ock för curiositet skull, bibehållne varda *).

*) För att bereda läsaren fullständigare kännedom om detta fyndplakats innehåll, meddelas här sjelfva ingressen, innehållande motiverna för deri intagna stadganden: »Wi Carl &c. Göre witterligit at emädan Wij förnimme på åthskillige Orter i Rijket, icke allenast gammalt Mynt vthi myckenheet esomofftast finnes, vthan at Sölff- Gull och Koppar, sampt allehanda Metall-Käril och andre rare Stycken som fordom, anten widh infallne Feigdetijder, eller andre wådelige händelser i Jorden nidsatte äro at förwaras, men sedan antingen genom ägandernes Dödzfall, eller aff hwariehanda annor orsak förgätne och i Jorden qwarståendes lempnade warda; Sammaledes och Botnfynd i Siöar och Siöstrander, här och ther i Rijket öfwerkommas som doch hoos Oss eller Wåre Betiente intet angifwen warder, vthan strax aff dem, som dem påfinna, anten försmältas, eller til andre bortsällias, at Wij icke förr än långt ther effter komma i kundskap der aff, då sådant anten således är förskingrat, at lijtet hoos en eller

Uti den 2:ne år derefter af Kongl. Maj:t utgifna Kyrkolagen stadgas i 26 kap. 6 §, att rörligt gods, kyrkan tillhörigt, såsom guld, silfver, böcker, bref &c eller något annat, som till de urgamle tiders ihogkommelse tjenar skall ingalunda till någon privat aflåtas; och om sådant allaredan vore skedt, skall Kongl. Maj:ts Archivum der om berättas, att det med egarens goda nöje kan tillbaka skaffas.

Oaktadt hotelsen i 1684 års fyndplakat, att fördöljning af hittegods skulle straffas som försnillning af Kronans egendom, var likväl frestelsen allt för stor för hittaren att söka åt sig behålla fyndets hela värde. Antiqvitets-Collegii Museum vann derföre icke betydlig tillvext, och hvad som erhölls måste vanligen genom rättegång af hittaren utkräfvas.

Med anledning af en sådan rättegång hade redan 1707 Riksantiqvarien Joh. Peringskiöld fästat Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på behofvet af en för hittaren mera gynnsam lagstiftning, men hans påminnelser blefvo utan påföljd intill 1734, då Rikets Ständers Sekreta Utskotts Deputa-

---

annan öfrigit finnes, eller och aldeles borto och uhr wägen är, hwilket sträfwar twert emot Sweriges Lag, som biuder at all Fynd vthi och på Jorden, sammaledes och Botnfynd, skal Lagligen angifwas och vplysas, och ther icke någon wiss ägare som thet mist hafwer kommer, och med sanna Jerteknom och tweggia Manna witnom, innom Natt och Åhr til sigh känner, tå taki Konunger twå Luti, och tridiung then som hitte: Warandes således nogsampt klart, at den som sådant hittar och ey tilkänna gifwer, han vndandölier Konungen och Chronan sin deel, och fördenskull öfwer sigh drager det Straff som Lagen i sådane måhl dem brotzligom pålägger, för hwilket hwar och en rätt betänckt billigt sky dragandes och sig til wara tagandes warder. Dessföruthan förbiuder och Calmare Recess aff Åhr 1474 och andre sedermera vthgångne Stadgar, at ingen må smälta Rijkzens Mynt widh hårdeste Straff tilgörande. Hwarföre i anseende til den rätt och rättigheet, som Sweriges Lag Oss i så måtto tillägger, wele Wij här med och i detta Wårt Påbudz Krafft alfwarligen befallat och åthwarnat hafwa alla dem som sådant Mynt, i Sölfwer och Gull, eller annat slijkt som förberördt är vpfinna,» o. s. v. på sätt här ofvan anfördt är.

tion den 29 September hos Kongl. Kansli-Collegium begärde, att »Kongl. Collegium ville lemna någon anledning på hvad sätt våre tid efter annan tilluppfinnande Antiqviteter kunde uppirigtigt framkomma, då de tid efter annan upphittas, hvartill genaste vägen torde vara Fynd-plakatets upphäfvande, hvaremot lösen kunde Kronan emot ⅛ öfverbetalning förbehållas.»

Riksantiqvarien Helin, hvars utlåtande Kansli-Collegium infordrat, tillstyrkte den af Sekreta Utskottets Deputation föreslagna åtgärden, så mycket hellre, som erfarenheten visat huru ganska litet Kronan blifvit riktad genom den åt henne förbehållna andelen i fynden; hvarjemte han hemställde: 1:o att den hittare, som, oaktadt en sådan honom beviljad fördel, ändå något undandöljer, måtte straffas; 2:o att de äldre förbuden mot gammalt Svenskt mynts uppsmältande måtte förnyas, och guldsmederne i Stockholm åläggas, att när gamla mynt och medaljer till dem utbjudas, hänvisa säljaren till Kongl. Antiqvitets Archivet, eller om de redan inköpt sådana, erbjuda dem till inlösen mot ⅛ förhöjning; 3:o att dessa förslag måtte delgifvas Kongl. Lagkommissionen, att derefter inrätta Sveriges allmänna lag.

Till följd häraf erhöll 2:dra § i 48 kap. missgerningsbalken i den samma år antagna Sveriges Rikes Lag följande lydelse: »Af nedgrafven skatt, botnfynd, eller annat slikt, ther ej fins ägare till, tage jordägaren halft, och halft then som hitte. Är thet gammalt mynt, gull, silfver, koppar, metal eller andra konststycken, då bör han thet Konungen biuda. Löser Konungen thet in, gifve honom fulla värdet, och en åttonde del ther till; then lösn behålle han, som hitte.» — Något straff för undandöljande af dylikt fynd blef dock icke i lagen uttryckligen stadgadt; ty hvad som i samma kapitels 5:te § föreskrifves om dubbla böter för den, som hittar något och ej låter lysa, kan icke, åtminstone efter ordalydelsen, tillämpas på undansnillande

af fynd, som bordt Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas, ehuru i en senare kongl. författning en sådan tolkning blifvit gjord.

Detta välbetänkta stadgande i den nya lagen hade till naturlig följd, att antalet af hembjudna fynd småningom ökades. Men det dröjde dock länge innan allmogen kunde bringas från den föreställningen att Kronan egde utan lösen taga ⅔ af värdet för hembjudna fynd, och af sådan orsak föranleddes ännu mången att söka undandölja de skatter han hittat.

Med anledning af en rättegång vid Maria och Reso sockens häradsrätt och i Åbo hofrätt rörande ett sålunda förskingradt betydligt fynd af silfvermynt, utfärdade Kongl. Maj:t den 20 Augusti 1755 till samtliga Landshöfdingar i Finland ett cirkulär, som borde från predikstolarne en gång om året uppläsas, hvari, med åberopande af 1684 års plakat och de ofvan anförda 2:dra och 5:te paragraferna i 48:de kapitlet missgerningsbalken, föreskrifves, »att om någon finner gammalt mynt, guld, silfver, koppar eller andra konststycken, det vare sig uti eller på jorden, i sjöar eller sjöstränder, så skall han det strax, antingen genom kronobetjente eller ock sjelf, Konungens Befallningshafvande tillkännagifva, hvilka strax på sådan erhållen kunskap skola förpligtade vara Kongl. Maj:t derom i underdånighet tillskrifva och berättelse göra både om sjelfva fyndet och orten der det funnet är, då Kongl. Maj:t utan dröjsmål vill sig utlåta om Kongl. Maj:t vill det inlösa, i hvilken händelse den som hitte kommer att undfå fulla värdet och en åttondedel dertill. Men den som sådant fynd icke således angifver, utan försmälter, undandöljer eller till andra bortsäljer, så att Kongl. Maj:t icke förr än långt derefter kommer i kunskap deraf, då det antingen är förskingradt, så att litet hos en eller annan öfrigt finnes, eller ock alldeles borta och ur vägen, en sådan

skall utan lösen mista det han hitte, samt böta dubbelt så mycket som han deraf förtegat eller försnillat hafver.»

Ehuru detta cirkulär aldrig blifvit inom det egentliga Sverige till efterlefnad kungjordt, har det likväl blifvit intaget i Jusleens Samling af Kongl. Bref och hos oss städse som allmänt gällande författning åberopadt, hvilket särskildt bestyrkes deraf, att en kongl. förklaring af den 23 Mars 1807 bestämmer, att den, som ej förmår betala de i nämnda kongl. bref af den 20 Aug. 1755 utsatta dubbla böter för uraktlåtet anmälande af fynd, skall efter straffbalken undergå kroppsplikt, svarande mot ⅔ af det hittade och förtegade godsets värde.

Kongl. förordningen af den 17 April 1828 har i 6 § i afseende på fynd upptagit alla dessa här ofvan anförda stadgande.

3:o. Åtgärder vidtagna till uppsamlande och bevarande af gamla handskrifter, som lemna upplysning till fäderneslandets historia.

De af Konung Gustaf II Adolf och hans närmaste efterträdare utnämnde Riksantiqvarier hade, enligt för hvar och en af dem utfärdad instruktion, i första rummet fått uppdrag att efterspana forntidshandlingar, hvaraf historien kunde hemta någon upplysning, äfven hos enskilda personer, samt att söka förskaffa sådana skrifter »in originali eller åtminstone copialiter» till Rikets Archivum. Med anledning häraf utfärdades redan den 16 Dec. 1628 af Ärkebiskop P. Kenicius ett cirkulär, hvari samtliga presterskapet anbefalles »att i församlingarne ransaka efter gamla monumenter, böcker, bref, skrifter, runstafvar &c. och låta dem komma Johanni Buræo till handa, som är af öfverheten pålagd att uppsöka alla gamla monumenter och låta dem komma på tryck, vår nation till ära och beröm.»

Uti kongl. plakatet af den 28 Nov. 1666, och särskildt i cirkuläret till Ärkebiskopen och Biskoparne m. fl. af den 18 Dec. samma år, förordnas med afseende härpå, »att om hos en eller annan, som i socknarne boende äro, eller ock i sjelfva kyrkan finnas några gamla manuskripter, ehvad namn de hafva kunna, myntesorter, sigiller eller annat sådant, så vele Wi ock i lika måtto derom blifva informerade, att Wi sedan måge låta handla med eganderne att få communication och copior deraf der de kunna vara dess värde.»

Kort efter den nya allmänna lagens antagande utfärdades den 20 Mars 1735 en kongl. förordning af följande hufvudsakliga innehåll: »Emedan det ej mindre nödigt är, att gamla skrifter och handlingar, hvaraf historien och antiqviteterne något ljus eller riket någon heder kan tillflyta, varda framskaffade, än gammalt mynt, guld, silfver m. m., hvarom i den nya utkommande lagen finnes stadgadt; fördenskull, samt uppå Riksens Ständers underdåniga begäran, vele vi härmed i nåder hafva förordnat, att de, som sådana skrifter och handlingar, som förberördt är, hafva eller och uppfinna kunna, skola dem samma angifva, och derföre hafva att åtnjuta en skälig vedergällning, hvilken, efter handlingarnes värde, af vårt och riksens Kansli-Collegio till vårt nådiga ompröfvande kommer att projekteras.»

Den för Professor Sjöborg såsom Antiqvitets-Intendent utfärdade instruktionen ålade honom, såsom redan blifvit omnämndt, att äfven undersöka och meddela underrättelser om dylika handlingar förvarade i enskildas samlingar.

Särskilda kongl. förordningar af den 24 Nov. 1663, den 27 April 1695, den 10 Juli 1706, den 3 Maj 1782, äfvensom Öfverståthållare-embetets kungörelse af den 11 Aug. 1817, föreskrifva stränga straffbestämmelser för vanvård eller förskingrande af Kongl. Maj:ts och Kronans handlingar.

Kongl. förordningen af den 17 April 1828 har i 4:de och 5:te paragraferna intagit föreskrifter grundade på ofvan anförda stadganden rörande skriftliga fornlemningar och offentliga akter.

Det återstår endast att nämna, att sistnämnda kongl. förordning af den 17 April 1828 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, hvilken upptagit det vigtigaste af ofvan anförda äldre stadganden, blifvit föranledd af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens den 2 Januari 1827 till Kongl. Maj:t ingifva underdåniga hemställan om åtgärders vidtagande för att åt efterverlden bevara de ännu återstående lemningar af forntida minnesmärken. Förslag till denna af behofvet högt påkallade kongl. förordning uppsattes af Akademiens ledamot, den genom sin kärlek för våra fornminnen och sina uppoffringar för deras undersökande och bevarande högt förtjente Förste Expeditions Sekreteraren Friherre Jakob Adlerbeth och antogs med åtskilliga jemkningar, efter särskild granskning af Justitiæ Statsministern Grefve Gyllenborg, Statsrådet Grefve Rosenblad och föredraganden Stats-Sekreteraren Danckwardt.

Denna kongl. förordning, hvars innehåll är allt för väl bekant, för att här behöfva anföras, är i allt hufvudsakligt att betrakta endast som ett sammandrag af äldre utfärdade stadgar, för hvilka jag i föregående historiska öfversigt sökt redogöra. De nya föreskrifter här blifvit tillagda inskränka sig till förordnandet huru jordegare må kunna erhålla laglig tillåtelse att för tillämnadt byggnads- eller odlingsföretag borttaga eller förändra ett forntida minnesmärke (2:dra §), befallningen om inventariers upprättande öfver kyrkornas märkvärdigheter, hvilken utan tvifvel med större skäl hade bordt utgöra föremål för ett särskildt kongl. cirkulär (3:dje §); vidare uppdraget åt Konungens Befallningshafvande att på anmälan af Konungens Riksantiqvarie eller den person, som öfver rikets

antiqviteter derjemte tillsyn och vård kan blifva uppdragen, äfvensom af enskilda jordegare, eller af annan förekommen anledning, för vissa bestämda minnesmärken fastställa vitesförbud från 10 till högst 50 riksdaler banko, angifvarens ensak (7:de §); samt slutligen åliggandet för Riksantiqvarien att, då han finner denna förordning i någon måtto vara öfverträdd, sådant till åtalan hos vederbörande anmäla (7:de §).

Onekligt är att denna kongl. förordning haft ett välgörande inflytande, företrädesvis på de rörliga fornlemningarnes eller jordfyndens tillvaratagande och hembjudande åt Kongl. Maj:t och Kronan, hvarom statens historiska museum lemnar ett glädjande vitnesbörd. I denna del inser jag ej att några mera ändamålsenliga föreskrifter kunna meddelas.

För de fasta fornlemningarnes skydd har deremot förordningen föga eller intet kunnat uträtta, hufvudsakligen af det skäl, att stadgandet i afseende på dessa mera har formen af en önskan eller uppmaning än af en lag, enär fornlemningarnes förstörande väl förbjudes, men icke något straff bestämmes för öfverträdelsen; så framt man ej som sådant vill anse föreskriften att det förstörda minnesmärket skall återställas i sitt förra skick. Detta stadgande innebär dock i de flesta fall en orimlighet, ty det låter sig icke göra att återställa i sitt förra skick en ättehög, hvars krossade urna, brända ben och aska blifvit med jorden och gruset utströdda på åkern eller landsvägen, eller en sönderslagen runsten, hvars bitar blifvit förskingrade, eller en nedbruten ruin, hvars murbruk användts till åkerns gödning och hvars stenar blifvit förbrända till kalk eller använda till andra ekonomiska behof. Den ringa plikt, som åverkaren, på grund af något för ett visst monument utfärdadt vitesförbud, kan blifva dömd att erlägga, betyder för honom föga, då materialierna i den förstörda fornlemningen måhända lemnat en vinst vida öfverstigande ett

sådant bötesbelopp, som ej kan utfästas högre än 50 Rdr. Dylika vitesförbud kunna dessutom icke på en gång utsträckas till en större samling af fornlemningar, t. ex. en hel sockens, utan måste särskildt begäras för hvarje särskildt minnesmärke. Erfarenheten har äfven visat att dessa partiela förbud vanligen efter få år råkat i glömska och sålunda förlorat sin skyddande kraft.

Om den städse mera tilltagande förödelsen af våra fasta fornlemningar skall kunna stäfjas, måste de alla, utan undantag, af lagen fridlysas medelst ansenliga vitesförbud. Åtskilliga lagstiftare hafva hyst och torde ännu hysa betänklighet vid att stadga ett sådant allmänt vitesförbud, hufvudsakligen på grund deraf, att man icke hos allmogen kan förutsätta säker kännedom om hvad som är fornlemning eller icke, måhända ock, efter hvad man sagt mig, af någon tvekan huruvida icke ett sådant stadgande kunde vara ett ingrepp i jordegarens rätt. Med afseende på dessa betänkligheter tillåter jag mig, på grund af 20-årig erfarenhet, nämna, att våra fornlemningar förstöras icke blott af allmogen utan äfven, och icke sällan, af personer, hvilkas högre bildning eller tjenstebefattning förutsätta att de kunnat urskilja det förstörda monumentets betydelse och antiqvariska värde. Bland talrika exempel må jag endast anföra, huruledes en kronofogde på Öland för några få år sedan företog sig att sönderspränga och till gärdesgård använda stenarne i öns vackraste domarering, samt att en landtmätare vid en skiftesförrättning i Ångermanland, icke länge sedan, åt alla skiftesegarne förbehöll gemensam rätt att från en flock af större ättehögar bortföra högarnes goda matjord på deras afskiftade tegar. Vid de undersökningar och åtal, som på Akademiens eller min begäran blifvit af Konungens Befallningshafvande eller domare anställda, har ock städse visat sig att åverkaren rätt väl känt det olagliga i hans förfarande och således

icke af okunnighet öfverträdt lagens förbud *). Föreställningen, att allmänt bestämda böter skulle vara ett ingrepp i jordegarens rätt, står i strid mot 1666 års plakat, hvilket, enligt hvad jag ofvan anfört, uttryckligen förklarar fornlemningarne vara statens och icke den enskildes egendom. Då Kongl. Maj:t eger rätt att tillåta utsättande af vitesförbud för åverkan å en särskild fornlemning, så bevisar ju detta att jordegaren icke har dispositionsrätt deröfver; och då detta gäller för enskilda fall, måste väl samma skyddsåtgärd kunna lagligen erhålla en allmännare utsträckning.

Men då erfarenheten visat att böter ensamt icke förmå i detta afseende bereda ett tillräckligt värn mot egennyttans och okynnets angrepp, blifver det nödigt att i tid vidtaga äfven andra mera verksamma åtgärder till våra fornlemningars bevarande, om icke inom få tiotal af år vårt fädernesland skall blifva lika fattigt på ålderdomsminnesmärken, som många andra länder, der man nu för sent beklagar den liknöjdhet och efterlåtenhet, hvarmed äldre slägten tillåtit deras utrotande.

Den mest ändamålsenliga åtgärden i sådant afseende är utan tvifvel den af Rikets Ständer föreslagna, att, jemte utfärdandet af en ny förordning med stadgande af tjenliga ansvars- och vitesbestämmelser för fornlemningars förstöring,

*) I den kongl. förordningen af den 17 April 1828 föreskrifves i 8:de §: »För att hos allmänheten bereda nödig kännedom af hvad sålunda i detta ämne stadgadt är, befalle Wi att denna vår nådiga förordning, jemte de med anledning af nästföregående §» (till skydd för särskilda fornlemningar) »utsatta vitesförbud, skola i April månad hvartannat år i rikets kyrkor uppläsas.» Genom ett sådant uppläsande har allmänhetens uppmärksamhet blifvit fästad på värdet af landets fornlemningar. Det är dock beklagligtvis kändt, att denna paragrafs stadgande icke allestädes blifvit iakttaget. Det hufvudsakliga innehållet af den kongl. förordningen har med Kongl. Vetenskaps Akademiens tillåtelse blifvit intaget i några årgångar af de små almanachorna.

låta upprätta och sprida förteckningar öfver dessa minnesmärken.

En ny kongl. förordning i detta ämne anser jag böra i allt hufvudsakligt grunda sig på 1828 års förordning och äldre lagbud, hvilkas innehåll jag här ofvan sökt framlägga, med det vigtiga tillägget af böter eller, i brist af tillgångar, andra motsvarande straffbestämmelser, som kunna afskräcka från författningens öfverträdande. Deri bör äfven upptagas hvad som genom det på Akademiens underdåniga hemställan den 7 Dec. 1840 utfärdade kongl. cirkuläret till Consistorierna blifvit föreskrifvet rörande kyrkornas fornsaker och presterskapets åligganden med afseende på äldre kyrkors ombyggande eller reparerande *). Uttryckligen bör äfven såsom grund för lagstiftandet bestämmas den i äldre författningar, särskildt i 1666 års kongl. plakat, uttalade

*) »Carl Johan &c. Vår ynnest &c. Genom skrifvelse af den 10 nästlidne November har Vår Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi, uppå anförda skäl, i underdånighet hemställt, det Oss täcktes i nåder förordna, att, innan någon äldre kyrka utdömmes, eller förslagsritning till dess förändring eller ombyggnad af Vår Öfverintendent meddelas, noggranna och fullständiga uppgifter måtte från vederbörande pastor och kyrkoråd infordras om kyrkans och dermed möjligen sammanhängande byggnaders ålder och architektur, om beskaffenheten af de målningar, hvilka i hvalf eller å väggar och innanrede kunna förefinnas, samt om de grafminnesmärken, prydnader, altarskåp från katholska tidehvarfvet, bilder, vapen och rustningar m. m., hvilka kunde komma i fråga att föryttras, förstöras, eller till andra förvaringsrum flyttas, på det att Akademien, häröfver hörd, måtte komma i tillfälle att sig yttra, huruvida den gamla kyrkobyggnaden eller deri befintliga målningar och ornamenter ägde den märkvärdighet, att de förtjenade aftecknas och närmare beskrifvas, samt i öfrigt måtte kunna tillse, att Vår nådiga förordning af den 17 April 1828, angående kyrkornas flyttbara prydnader och märkvärdigheter, blefve noga iagttagen; hvarjemte Akademien slutligen föreslagit, att ifrågasatte afteckningar, så vida de ej kunde af någon i orten boende ritare verkställas, måtte få af Öfverintendenten besörjas, samt, i den mån de inkomma, med de af Akademien vårdade fornlemningssamlingar förenas.

Med hufvudsakligt gillande af hvad Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien sålunda hemställt, vilje Vi härigenom hafva Eder anbefallt att förständiga de under Eder lydande Kyrkoherdar att, vid inträffande ombyggnad af kyrkor, eller större reparationer

åsigten, att fornlemningarne äro statens, icke jordegarens egendom. Beskrifningen af särskilda slags fornlemningar måste göras något utförligare, än i den nu gällande förordningen, hvarvid de af Rikets Ständer i deras underdåniga skrifvelse gjorda erinringar böra iakttagas. Upptagandet af det i samma skrifvelse omnämnda förslag, att vid enskiftesförrättningar från skifte särskildt afsätta sådana platser, der märkvärdigare fornlemningar finnas, skulle vara af stor vigt, blott dervid uttryckligen tillägges att fornlemningar, belägna å redan skiftad mark eller i allmänhet å enskildes egor, böra i lika måtto vara från åverkan fredade. Äfven torde, i öfverensstämmelse med det hos Rikets Ständer väckta förslag, särskildt böra stadgas att vid jernvägsarbeten inga fornlemningar må angripas för att hemta grus eller sten till bankars, broars anläggning, m. m. samt att banans rigtning icke, utan i nödfall, må så dragas att något betydligare ålderdomsminnesmärke derigenom måste undanrödjas *).

En sålunda på Rikets Ständers begäran utfärdad ny kongl. förordning, upptagande de hufvudgrunder, som i Ständernas underdåniga skrifvelse uppgifvas, skulle undanrödja en af de väsendtligaste bristerna i 1828 års kongl. förordning. Många lagtolkare och domare hafva nemligen öppet förklarat att de anse sistnämnda författning sakna gällande kraft, emedan den utan Rikets Ständers med-

---

derå, hos Eder upgifva, huruvida några målningar eller andra minnesmärken der förefinnas, som förtjenade att bibehållas, i hvilken händelse J bören låta ombesörja deras afteckning och dessa ritningar derefter till Oss i underdånighet öfverlemna. Vi befalle &c. Stockholms Slott den 7 December 1840.

C A R L J O H A N.

S. Grubbe.

*) I skrifvelse af den 9 Oct. 1855 till chefen för statens jernvägsbyggnader har Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien anhållit om nödiga föreskrifter åt vederbörande, att de fynd, som under gräfningar för jernvägsanläggningar anträffas, måtte tillvaratagas och insändas.

verkan blifvit utfärdad. Denna lagtolkning lemnas i sitt värde; men icke destomindre har jag hört den ifrigt förfäktas ej blott af praktiska jurister, utan af rättslärde, äfven bland senaste Lagkommitteens ledamöter, i förening med den grundsatsen att domare ej är pligtig tillämpa andra förordningar, än dem han anser hafva i laga ordning tillkommit.

Tiden har icke medgifvit att nu framlägga ett utarbetadt förslag till en sådan ny kongl. förordning. Äfven om detta hinder icke förefunnits, skulle jag hafva ansett mig icke böra med ett sådant förslag framkomma, då Akademien inom sig eger flera utmärkta lagkunniga män, åt hvilka ett så grannlaga uppdrag med större förtroende kan öfverlemnas.

Jag anser ock nödigt att ännu något dröja med ett sådant lagförslags utarbetande, emedan ett ganska vigtigt moment i den blifvande kongl. förordningen är beroende på de åtgärder, som af Kongl. Maj:t och Rikets Ständer komma att vidtagas för att tillvägabringa den vigtiga af Rikets Ständer yrkade åtgärden, att låta upprätta och sprida förteckningar å fäderneslandets forntida minnesmärken.

Till att upprätta dylika förteckningar fordras nya arbetskrafter och nödiga statsanslag. Riksantiqvarien och hans närmaste biträde äro redan så öfverhopade af embetsgöromål och vetenskapliga arbeten, så väl inom Akademien som vid statens historiska samlingar m. m., att för dem icke är möjligt att företaga några vidsträcktare forskningsresor i landsorterna. Under senare åren hafva visserligen med det lilla anslag till resekostnader m. m., som vid 1840 års riksdag på Akademiens stat uppfördes, äfvensom genom särskilda af Kongl. Maj:t, på Akademiens underdåniga förslag, af andra statsmedel i nåder beviljade understöd, stipendiater blifvit utsända i landet för antiqvariska forskningar, med uppdrag att

fgifva berättelser om de fornlemningar, som af dem
lifvit upptäckta eller undersökta. Dessa åtgärder hafva
ock endast i mycket ringa skala kunnat vidtagas och
ıåhända icke alltid i detta afseende blifvit krönta med
en framgång man varit berättigad att önska och hoppas.
ıkademien har äfven genom utsatta täflingsämnen och
tfästa prisbelöningar sökt framkalla förteckningar och be-
krifningar öfver fornlemningarne inom något mer eller
aindre begränsadt område, åtföljda af ändamålsenliga anti-
variska kartor; men har endast för Dalsland och Svartsjö
än fått emottaga sådana beskrifningar och kartor, som
nsetts motsvara ändamålet och sålunda kunnat af Akade-
aien prisbelönas *).

Nödvändigt blifver derföre att dessa forskningar ordnas
fter en bestämd plan och att särskilda sakkunniga per-
oner till deras verkställande antagas och förses med så
örsvarlig aflöning, att de kunna åtminstone under en längre
id af året odeladt deråt egna sitt arbete. Om företagets
ulländande icke skall uppskjutas till en alltför aflägsen
ramtid, och då skyndsamma åtgärder äro nödvändiga, om
let åsyftade ändamålet skall vinnas, anser jag minst tre
orskare böra genast med nästa års början sättas i verk-
amhet. För hvar och en af dessa anser jag behöfvas ett
rligt arfvode af 2,000 R:dr riksmynt samt dessutom till
esekostnader och andra extra utgifter en summa af 3,000
l:dr, ställd till Akademiens disposition, att efter behof för
ndamålet användas. För att åstadkomma enhet i nämnda
orskares arbeten, böra dessa utföras efter en af Akademien
ıtfärdad instruktion.

*) Med Akademiens stora prismedalj belönades år 1851 »Försök till en antiqvarisk topografisk beskrifning öfver landskapet Dal,» af Kontraktsprosten, Kyrkoherden i Kila, Ledamoten af K. W. O. Anders Lignell, och 1852 »Försök till en antiqvarisk topografisk beskrifning öfver Färentuna härad,» af Victor Dahlgren, Kommissionslandtmätare i Stockholms län, båda åtföljda af antiqvariska kartor.

Då det icke är tillräckligt att erhålla förteckningar och beskrifningar på de fornlemningar, som för närvarande äro i behåll, och förslag på dem, som företrädesvis böra åt efterverlden bevaras, utan jemväl blifver för all framtid nödigt att personer finnas, som kunna i landsorterna kringresa, för att tillse huru dessa fornlemningar vårdas samt äfven för att uppspana sådana, som vid den första undersökningen kunna hafva blifvit öfversedda, måste för detta ändamål tillsättas åtminstone två om ej tre ordinarie tjenstemän med lön på stat.

Men då det icke är antagligt att Rikets Ständer vid innevarande riksdag, sedan den ordinarie statsregleringen redan blifvit inom Stats-Utskottet uppgjord och snart inom Stånden torde blifva afslutad, skulle vilja eller ens hinna uppföra dessa ifrågasatta anslag på ordinarie stat, tillåter jag mig hemställa, om icke Kongl. Akademien, i händelse mitt ofvan vördsamt framställda förslag godkännes, skulle finna skäl att, i öfverensstämmelse med Rikets Ständers i den aflåtna underdåninga skrifvelsen uttalade anhållan, hos Kongl. Maj:t underdånigst föreslå nådig proposition redan till de nu församlade Ständerne på nämnda anslag, att utgå tills vidare under den nya statsregleringsperiod, som med nästinstundande år tager sin början; hvarefter det torde tillåtas Akademien, att före nästa riksdag inkomma med underdånig hemställan om de anslag för ifrågavarande ändamål, som anses böra komma i fråga att i Kongl. Maj:ts nådiga framställning om statsverkets behof upptagas till uppförande i den ordinarie statsregleringen. Någon annan åtgärd, än den nu föreslagna, anser jag för närvarande icke kunna vidtagas, äfven af det skäl att Akademien nu icke lär vara i stånd att uppgifva förslag på tjenliga personer till ordinarie befattningar med fasta löner, enär Akademien ännu icke eger någon visshet hvilka bland de män, som härtill kunna komma i fråga, äro sinnade att en sådan ordinarie tjenstbefattning antaga.

Vidare tillåter jag mig vördsamt föreslå, att Akademien ıå i samma underdåniga skrifvelse anföra, att Akademien, å snart underrättelse erhållits om nämnda anslagsfrågas fgörande hos Rikets Ständer, skall till Kongl. Maj:t inomma med det underdåniga förslag till ny kongl. förrdning om forntida minnesmärkens fredande och bevaande, som Kongl. Maj:t vid den nådiga remissens medelande af Akademien äskat. Stockholm den 13 October 857.

BROR EM. HILDEBRAND.

3.

K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga utlåtande öfver Rikets Ständers underdåniga hemställan om åtgärder till bevarande af fäderneslandets fornlemningar.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Med nådig föreskrift, att afgifva underdånigt utlåtande ch förslag till ny kongl. förordning, har Eders Kongl. Iaj:t behagat till dess Vitterhets Historie och Antiqvitets ıkademi remittera Rikets Ständers den 6 sistledne Juli flåtna underdåniga hemställan om nödiga åtgärder till kydd för fäderneslandets fornlemningar.

Uti denna skrifvelse hafva Rikets Ständer anfört huuledes erfarenheten visat, att förstörandet af landets fornemningar haft sin grund icke blott i egennytta och okynne, ıtan jemväl dels i allmänhetens bristande kännedom om orntida minnesmärkens betydelse och vigten af deras bearande, dels ock i bristfälligheten af gällande författnin-

gar, enär de i kongl. förordningen af den 17 April 182
gifna föreskrifter icke alla äro fullt verkställbara och d
stadgade förbuden, utan tillika bestämdt ansvar eller me
alltför obetydliga bötesbelopp, sakna erforderlig kraft; hvar
jemte åtskilliga andra brister i nämnda kongl. förordnin
blifvit antydda. För att afhjelpa dessa olägenheter oc
sålunda åt landets fornminnen bereda fullständigare skydd
samt jemväl i ändamål att befrämja fornforskningen, hafv
Rikets Ständer derföre, utan att för egen del framställ
förslag till speciela, mera tillfyllestgörande föreskrifter, un-
derdånigst anhållit, att Eders Kongl. Maj:t måtte täckas
nåder utfärda ny författning till skyddande af landets forn-
lemningar, med tjenliga ansvars och vitesbestämmelser fö
förstöring af desamma, samt låta upprätta och sprida för-
teckningar å dessa minnesmärken, äfvensom i öfrigt vid-
taga de åtgärder, som för deras bevarande kunna anse
lämpliga, och, der Rikets Ständers medverkan för sådan
ändamål finnes nödig, i ämnet aflåta nådig proposition.

Akademien, som under sina ferier fått emottaga denna
nådiga remiss, har deröfver infordrat Riksantiqvariens em-
betsutlåtande, hvilket i Akademiens första ordinarie höst-
sammankomst blifvit afgifvet, då äfven frågan blifvit a
Akademien till afgörande företagen.

Alldenstund Rikets Ständers underdåniga anhållan af-
ser tvenne hufvudsakliga åtgärder, en ny författnings
utfärdande samt upprättande och spridande a
förteckningar å landets fornlemningar, har Aka-
demien trott sig böra öfver hvardera af dessa åtgärder af-
gifva särskildt underdånigt utlåtande.

Akademien har åt utsedda kommiterade bland sina
ledamöter uppdragit att utarbeta förslag till ny kongl. för-
ordning, med iakttagande af de önskningar och anmärk-
ningar Rikets Ständer i sin underdåniga skrifvelse fram-
ställt. Så snart detta förslag blifvit fulländadt och a
Akademien pröfvadt, skall Akademien detsamma, enligt

ıådig föreskrift, till Eders Kongl. Maj:t i underdånighet fgifva*).

Men då den andra af Rikets Ständer föreslagna åt-ärden af flera skäl erfordrar ett hastigare afgörande, och å den nya kongl. förordningens innehåll i någon mån orde blifva beroende af de beslut, Eders Kongl. Maj:t och Rikets Ständer komma att fatta i afseende på nämnda örslags verkställande, har Akademien funnit sig förpligtad tt deröfver genast afgifva särskildt underdånigt utlåtande.

Redan för tvåhundra år tillbaka, då Sveriges Regering ıed berömlig omsorg började stifta lag till skydd för fä-erneslandets fornlemningar, insåg man vigten af sådana örteckningar, hvilkas upprättande Rikets Ständer nu före-lagit, och anstalter blefvo redan då för detta ändamål idtagna och hafva äfven sedermera förnyats; men verk-tälligheten har städse hindrats genom brist på medel att em fullständigt genomföra.

Åtskilliga sådana förteckningar, upprättade dels på rund af Kongl. Maj:ts den 28 November 1666 utfärdade ådiga plakat och påbud om gamla monumenter och anti-viteter i riket, dels i följd af Kongl. Kansli Collegii cir-ulär af den 23 Juli 1753 och Kongl. Maj:ts instruktion f den 27 April 1814 för Professor N. H. Sjöborg, som ade fått särskildt nådigt förordnande att hafva inseende fver fäderneslandets antiqviteter, förvaras ännu i Kongl.

*) Underdånigt förslag till ny kongl. förordning, utarbetadt i full öf-verensstämmelse med de önskningar, Rikets Ständer i deras här of-van intagna skrifvelse framställt, och på grund af mångårig erfaren-het, afgafs af Akademien den 12 Juli 1859. Sedan Justitiæ Kansleren uti infordradt underdånigt utlåtande bland annat anfört, att "det inga-lunda torde vara öfverensstämmande med nu varande begrepp om egande rätt, att den ena eller båda statsmakterne helt enkelt förklara sådant vara statens egendom, som enskilde personer innehafva och anse dem tillhörigt", har Kongl. Maj:t den 17 Maj 1861 till Akademien återremitterat handlingarne, med nådig befallning, att "efter öfvervägande af anmärkningarnes innehåll och med ledning af hvad senare tiders erfarenhet må gifva vid handen", till Kongl. Maj:t inkomma med förnyadt förslag.

Bibliotheket samt i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens archiv. Men dessa förteckningar, ehuru värdefulla och väl förtjenta att af forskare rådfrågas och framför allt att vid nya förteckningars upprättande begagnas, äro dock, både till innehåll och omfattning i lokalt hänseende, alltför ofullständiga, att motsvara det afsedda ändamålet.

Sedan Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien vid 1840 års riksdag erhöll på sin stat ett litet anslag af 566 R:dr 32 sk. banko till resekostnader jemte Akademiens öfriga extra utgifter, hafva årligen stipendiater, med understöd från detta anslag, äfvensom med särskilda af Eders Kongl. Maj:t, på Akademiens underdåniga hemställan, af andra statsmedel i nåder beviljade understöd, blifvit utsända i landet för antiqvariska forskningar och städse med uppdrag att afgifva berättelse om fornlemningar, som af dem blifvit upptäckta eller undersökta. Dessa åtgärder hafva dock endast i mycket ringa skala kunnat vidtagas och hafva måhända icke alltid blifvit krönta med den framgång, Akademien varit berättigad att önska och vänta. Akademien har äfven genom utsatta täflingsämnen och utfästa belöningar sökt framkalla förteckningar och beskrifningar öfver forntida minnesmärken inom något mer eller mindre begränsadt område, åtföljda af ändamålsenliga antiqvariska kartor; men har hittills endast för Dalsland och Svartsjö län fått i detta ämne emottaga täflingsskrifter, som ansetts motsvara ändamålet och kunnat af Akademien prisbelönas.

Nödvändigt blifver derföre att dessa forskningar må kunna anställas efter en bestämd och utförligare plan, samt att till deras verkställande antagas särskilda sakkunniga personer, försedda med så tillräcklig aflöning, att de, åtminstone under största delen af året, må kunna deråt uteslutande egna sitt arbete. På det detta företags fulländande icke må uppskjutas till en aflägsen framtid, och då

skyndsamma åtgärder äro så mycket mera nödvändiga, som ett betydligt antal fornlemningar årligen ödeläggas, anser Akademien sig böra underdånigst föreslå, att minst tre forskare må, genast med nästa års ingång, för sagda ändamål sättas i verksamhet. För att åstadkomma enhet i deras arbeten, böra dessa utföras efter en gemensam instruktion, hvilken det torde tillåtas Akademien att utfärda.

På detta sätt skulle man inom få år kunna erhålla en fullständig antiqvarisk topografi öfver fäderneslandet. Ett arbete af denna art skulle icke blott blifva af utomordentligt stor vigt för den archæologiska vetenskapen, utan semväl bereda det säkraste medlet att från förstörelse bevara de fornlemningar vårt land ännu eger i behåll.

Det skulle härigenom blifva möjligt att till hvarje församling sprida och på lämpligaste sätt kungöra förteckningar på alla inom församlingen befintliga forntida minnesmärken och sålunda på dem fästa jordegarnes uppmärksamhet samt undanrödja den verkliga eller föregifna okunnighet, hvilken vanligen förebäres som ursägt för deras ödeläggande. Sedan fornlemningarne på detta sätt blifvit noga betecknade, skall man lättare och med hopp om större framgång kunna vidtaga nödiga skyddsåtgärder, hvarigenom åtminstone de märkvärdigaste skola åt kommande slägten bevaras.

Men hvarken förteckningar eller skärpta lagstadganden blifva tillräckliga att bereda nödigt skydd åt våra fornlemningar, om icke derjemte tillfälle beredes att förordna särskilda tjenstemän, med åliggande att kringresa i landsorterna för att vaka öfver fornlemningarnes vård och efterlefnaden af de författningar, som till deras fredande och bevarande utfärdas, samt till laga åtal anmäla skeende öfverträdelser m. m. Dessa tjenstemän böra äfven hafva till åliggande, att under resor vidare uppspana fornlemningar, som vid den första allmänna undersökningen kunna hafva

blifvit öfversedda, efterforska äfven sådana fornminnen, som endast i den mundtliga traditionen äro bevarade, med annat mera, som till den antiqvariska forskningens befrämjande kan bidraga.

Riksantiqvarien och hans närmaste biträde äro redan så öfverhopade af embetsgöromål och vetenskapligt arbete, så väl inom Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som vid Statens rika, ständigt vexande historiska museum och kongl. myntkabinettet, att för dem icke någon tid blifver öfrig, att företaga längre och regelmessiga forskningsresor i landsorterna. För detta ändamål anser Akademien inom vårt vidsträckta land behöfvas åtminstone tvenne ordinarie tjenstemän, ställde under Akademiens öfverinseende och försedde med kongl. instruktion, hvartill Akademien, om förslaget af Eders Kongl. Maj:t i nåder godkännes, är beredd att afgifva underdånigt förslag.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, tillåter Akademien sig underdånigst föreslå, att tvenne ordinarie tjenstemän, med benämningen Antiqvitets-Intendent, måtte antagas och förses med en fast årlig lön af 2,000 R:dr riksmynt hvardera, samt att dessutom måtte på ordinarie stat, till bestridande af resekostnader och andra extra utgifter, uppföras årligen 2,000 R:dr samma mynt, ställda till Akademiens disposition att efter behof användas.

Dessa tjenstemän böra till en början uteslutande egna sin verksamhet åt upprättandet af ofvan omnämnda förteckningar och beskrifningar öfver fäderneslandets fornlemningar, hvilka förteckningar, för att tjena till framtida efterrättelse, skola öfverlemnas till offentlig vård i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens archiv.

Men som Akademien, af redan anförda skäl, anser det ligga stor vigt uppå att upprättandet af dylika förteckningar och beskrifningar må, så vidt möjligt är, fortskyndas, har Akademien trott sig böra jemväl i underdånighet föreslå att till en början ännu en tredje person måtte få dermed

ills vidare sysselsättas, intill dess detta förberedande arbete
an blifva fullbordadt, och för sådant ändamål förses med
tt extra arfvode till lika belopp med den lön, som för
ivardera af de ordinarie Intendenterna blifvit föreslagen;
ivarjemte, så länge hans uppdrag varar, skulle till rese-
ostnader och andra extra utgifter ytterligare erfordras ett
rligt anslag af 1,000 R:dr riksmynt.

Akademien hemställer underdånigst till Eders Kongl.
Iaj:ts nådiga pröfning, huruvida de till Eders Kongl.
Iaj:ts höga disposition ställda statsmedel kunna bereda
illgång att i egenskap af arfvoden bestrida dessa årliga
nslag, uppgående till ett belopp af 6,000 R:dr för 2:ne
rdinarie tjenstemän och 3,000 R:dr för ett extra biträde
nder de första åren, således tills vidare 9,000 R:dr riks-
nynt, eller om icke Eders Kongl. Maj:t skulle finna skäl
tt, i öfverensstämmelse med Rikets Ständers i den här-
emte återgående underdåniga skrifvelsen uttryckta önskan,
ill Rikets Ständer aflåta nådig proposition på beviljande
f härtill behöfligt statsanslag, hvarigenom den förmån skulle
innas att de föreslagna tvenne Intendentsbefattningarne
unde genast på ordinarie stat uppföras.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien fram-
härdar med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!
Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste tropligtigste
tjenare och undersåter
H. REUTERDAHL.

Stockholm den 27 October 1857. *Bror Em. Hildebrand.*

Med anledning af Kongl. Vitterhets Historie och Anti-
qvitets Akademiens i detta underdåniga utlåtande fram-
ställda förslag om anställande på ordinarie stat af 2:ne

Antiqvitets-Intendenter m. m., täcktes Kongl. Maj:t, me förklarande »att redan mycket kunde anses vunnet om e tjensteman funnes med de af Akademien antydda åliggande och att någon erfarenhet borde samlas, innan större kost nader gjordes,» i nådig proposition till Rikets Ständer vi början af 1859 års riksdag begära på ordinarie stat 2,00 R:dr r:mt till lön åt en Antiqvitets-Intendent, »hvars ålig gande skulle vara att vaka öfver vården af fornlemninga m. m.,» samt 1,000 R:dr »till bestridande af resekostnade och andra extra utgifter, som med Intendentens åliggand egde gemenskap», hvilka anslag af Rikets Ständer bevil jades, men endast för den nästföljande statsreglerings perioden eller åren 1861—1863.

Genom nådig skrifvelse af den 29 December 186 behagade Kongl. Maj:t lemna Akademien underrättelse o detta Rikets Ständers beslut, med föreskrift, att till be stridande af Antiqvitets-Intendentsbefattningen lämplig per son må utses och förordnas af Akademien, som jemvä eger att för denna tjensteman utfärda instruktion, sam att den berättelse, Antiqvitets-Intendenten bör årligen af gifva, skall af Akademien till Kongl. Maj:t insändas me förslag på hvad sätt den bör offentliggöras.

I öfverensstämmelse med denna Kongl. Maj:ts före skrift utfärdades af Akademien den 7 Maj 1861 följand

INSTRUKTION
för
ANTIQVITETS-INTENDENTEN.

1.

Antiqvitets-Intendentens åliggande är, dels i allmänhet att hafva vård om fäderneslandets fornlemningar samt tillse att dessa, och framför allt sådana, som ega större märkvärdighet, icke i oträngdt mål skadas eller förstöras,

lels ock särskildt att eftersöka, anteckna och beskrifva ornlemningar, som hittills icke varit af forskare kända.

2.

För sådant ändamål skall Antiqvitets-Intendenten, i len mån behofvet påkallar och tillgångarne medgifva, årigen företaga resor inom fäderneslandet. Derjemte skall ıan hvarje år inom någon viss landsort anställa noggranna pecialforskningar och affatta socknevis upprättade förteckingar öfver der befintliga fornlemningar, med angifvande f dem, hvilka företrädesvis böra åt efterverlden bevaras. dessa förteckningar bör äfven, när sådant kan ske, inagas uppgift på ålderdomslemningar, som veterligen funnits, nen nu mera äro förstörda.

3.

Finner Antiqvitets-Intendenten någon fornlemning af törre märkvärdighet vara af särskild anledning blottställd ör rubbning eller förstöring, skall han sådant hos Kongl. itterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller hos Riksantiqvarien anmäla, hvarvid fornlemningens beskaffenhet ch läge angifves så noggrannt, att något misstag derom ke kan uppstå, på det åtgärder må, om så pröfvas ödigt, vidtagas till dess skyddande.

4.

Finner Antiqvitets-Intendenten Kongl. Maj:ts allmänna örordning om forntida minnesmärkens fredande och bearande öfverträdd, och anser han någon rättelse genom nstäldt åtal kunna vinnas, må han sådant jemväl, i enghet med föregående §, anmäla.

5.

Fornlemningar, som genom tidens åverkan eller af nnan orsak blifvit rubbade eller skadade, bör han, der

han finner sådant nödigt, söka i sitt fordna skick återställa, om detta utan stor kostnad kan ske. Vigtigare och kostsammare åtgärder för detta ändamål skall han, på ofvan föreskrifvet sätt, anmäla till den åtgärd, Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien kan pröfva nödig och, med afseende på tillgängliga medel, verkställbar.

6.

Vill Antiqvitets-Intendenten för fornlemningars undersökning anställa gräfningar, må sådant, sedan han dertill af jordens egare eller innehafvare begärt och erhållit tillstånd, vara honom medgifvet, särdeles med afseende på sådana fornlemningar, som redan förut blifvit till någon del skadade; och skall han om hvarje sådan undersökning afgifva noggrann beskrifning. Men dylika undersökningar af större omfång och vigt böra på förhand hos Akademien anmälas och dess bifall inhemtas.

7.

De fynd, hvilka vid sådana undersökningar anträffas, skall Antiqvitets-Intendenten tillvarataga och till Statens Museum inlemna. Om han i öfrigt under sina resor anträffar lösa fornsaker, gamla vapen och rustningar eller andra föremål, som förtjena förvaras i nämnda Museum eller andra offentliga samlingar, bör han söka förvärfva de samma, eller, ifall en betydligare lösesumma skulle sättas i fråga, om deras inköp göra hemställan.

8.

Öfverallt skall Antiqvitets-Intendenten bemöda sig att bland allmänheten sprida kunskap om fornlemningarnes betydelse och värde, om det skydd lagen för dem stadgar, samt om pligten och jemväl fördelen för den, som anträffar jordfynd, att sådana Kongl. Maj:t och Kronan till lösen hembjuda.

9.

Kyrkor och andra äldre monumentala byggnader samt uiner af sådana böra äfven undersökas och upplysning neddelas om deras märkvärdighet i afseende på byggnads-ätt och ålderdomslemningar, såsom målningar, bilder, kyrko-ärl, möbler och andra inventarier, med förslag på sådana öremål, som förtjena intagas i Statens samlingar, och med underrättelse huruvida vederbörande äro sinnade att dem fyttra.

10.

Antiqvitets-Intendentens uppmärksamhet bör äfven gnas åt sådana forntidsminnen, som ännu qvarlefva hos olket i form af sägner, folkvisor, vallsånger och lekar med illhörande melodier, vidskepelser, huskurer, märkedagar, rdspråk m. m.; och bör han af sådana uppteckna och Akademien meddela hvad han kan öfverkomma.

11.

Dokumenter på pergament eller papper från medel-iden och andra i något afseende märkvärdiga handskrifter bör Antiqvitets-Intendenten efterforska och anteckna, samt lerjemte meddela underrättelse, om sådana kunna få in-köpas eller åtminstone utlånas till afskrifning.

12.

Med all frihet för Antiqvitets-Intendenten, att i det värf, honom blifvit uppdraget, handla efter egen insigt och öfvertygelse, inom de gränser gällande lag och författningar samt denna instruktion utstaka, skall han vara pligtig att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som i ett eller annat fall, antingen omedelbart af Kongl. Vitter-hets Historie och Antiqvitets Akademien, eller, å Akade-miens vägnar, af Riksantiqvarien varda honom med-delade.

13.

Då Antiqvitets-Intendentens befattning uteslutande afser resor och undersökningar i landsorterna, må det stå i hans fria val att bestämma, hvar han vill tillbringa den del af året, då sådana resor och forskningar icke kunna företagas.

14.

Vid hvarje års slut skall Antiqvitets-Intendenten till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien aflemna de sockenförteckningar öfver fornlemningar han upprättat, de fornsaker m. m. han insamlat, samt en utförlig till Kongl. Maj:t ställd underdånig berättelse om sina under året anställda forskningar och vidtagna åtgärder, hvilken berättelse, enligt nådig föreskrift, af Akademien till Kongl. Maj:t skall inlemnas med förslag huru den må allmängöras.

Sedan Akademien den 4 Juni 1861 till Antiqvitets-Intendent under tre år (1861—1863) utsett och förordnat Adjunkten vid Visby högre elementarläroverk, Riddaren af K. Vasa-orden Per Arvid Säve, som under flera år af Akademien uppburit stipendier för antiqvariska forskningar och till Akademien inlemnat ett stort antal förträffligt utförda teckningar af Gotlands fornlemningar med skriftliga förklaringar och upplysningar, utfärdades den 18 i samma månad cirkulär till samtliga Konungens Befallningshafvande och Stifts-Consistorier med underrättelse om det uppdrag, som blifvit Herr Säve lemnadt, och anhållan om medverkan och förord till befrämjande af hans företag; hvarjemte exemplar af instruktionen lemnades att utdelas till samtliga fogde- och proste-archiv.

Med Juli månads början anträdde Herr Säve sin forskningsresa inom Östergötland, der under den återstående delen af sommaren och hösten 116 socknar besöktes. Hvad

ıan under denna resa i afseende på fornlemningarne iakt-
ıagit och vidgjort, inhemtas af hans i början af följande
ıret inlemnade Berättelse. Denna berättelse, upptagande
196 foliosidor, innehåller beskrifningar öfver ett stort antal
ornlemningar, till en del upplysta af omkring 300 med
ıynnerlig omsorg och skicklighet i texten utförda penn-
itningar, en lista på upptecknade egendomliga ord i Öst-
göta folkspråket jemte ordstäf och några märkligare ort-
ıamn, samt talrika anvisningar i afseende på personer och
okala förhållanden, till ledning för Akademiens åtgärder
ill fornlemningarnes vård och samlingarnes förkofran. Se-
lan Akademien den 15 April 1862 till Kongl. Maj:t in-
emnat berättelsen, med vitsordande af det utmärkta nit
ıch den berömliga omtanka, hvarmed Antiqvitets-Inten-
lenten fullgjort sina åligganden, och Kongl. Maj:t i nådigt
var den 25 April s. å. bifallit Akademiens förslag, att be-
ättelsen må i Akademiens archiv förvaras, samt att ett
ırval af hvad, som företrädesvis eger vetenskapligt värde
ller allmänt interesse, må af Akademien från trycket ut-
ifvas, har Akademien uppdragit åt sin Sekreterare att be-
örja ett sådant utdrag till införande i den antiqvariska
idskrift Akademien beslutat utgifva. Det hade visserligen
arit önskvärdt att alla de teckningar, berättelsen innehåller,
ıvilka åt denna gifva ett ökadt värde, kunnat vid tryck-
ıingen återgifvas; men då detta skulle hafva medfört större
ostnad, än Akademien förmår bestrida, har Akademien
unnit sig nödsakad stanna vid meddelandet af några få
ırof, utförda af Gravören Ph. Henr. Mandel genom foto-
ithografi, en ny method, hvilken utan tvifvel, i den mån
ıppfinningen genom nya försök vinner större fullkomlighet,
ommer att blifva af stor vigt, såsom beredande mycken
ittnad, fullkomlig trohet och minskad kostnad vid ritnin-
ars allmängörande.

Det må slutligen här nämnas, att Antiqvitets-Inten-
enten Säve år 1862, under sin andra resa, besökt

omkring 40 socknar i Östergötland och 77 socknar i Vestergötland, samt att han, efter slutade forskningsresor nämnda år, på Akademiens anmodan åter begifvit sig till Östergötland, för att ur tornmuren vid Röks kyrka utbryta en ovanligt stor och i hög grad märklig runsten, hvars mycket åldriga och svårtydda inskrift genom den i senare tid verkställda inmurningen i väggen gjorts till en stor del oåtkomlig. Detta med flera svårigheter förenade företag blef lyckligt utfördt, utan att stenen eller tornmuren i något afseende skadades, hvarefter stenen upprestes på fri plats å kyrkogården. Af runskriften, som upptager icke blott stenens båda sidor utan äfven en del af kanten tog Herr Säve trogna afbildningar i naturlig storlek, hvilka förvaras i Akademiens archiv, sedan de blifvit meddelade Professoren i Nordiska språken Herr Carl Säve i Upsala samt varit utlemnade till Professorn vid Köpenhamns universitet Herr G. Stephens att begagnas för det arbete öfver Nordens äldsta runmonumenter, som af honom beredes till utgifvande.

Under år 1863 fortsätter Antiqvitets-Intendenten Säve sina forskningar i Vestergötland.

Utdrag af

Antiqvitets-Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1861.

Då det behagat Kongl. Akademien, att, enligt beslut och förordnande af den 4:de sistlidne Juni jemte vederbörlig instruktions meddelande, uppdraga åt mig den af Kongl. Maj:t och Rikets senast församlade Ständer nygrundade Antiqvitets-Intendentsbefattningen för tre år, har jag härmed äran till Kongl. Akademien i största ödmjukhet aflemna de förteckningar, jag under min resa i Juli, Augusti och September inom Östergötland socknevis upprättat öfver der befintliga fornföremål, som befunnits af värde, jemte berättelse om mina anställda forskningar och vidtagna åtgärder.

Som Antiqvitets-Intendentsbefattningen är nybildad, och således dervid någon ledning af föregångares erfarenhet och verksamhet icke funnits, har jag, så vidt jag förmått, ställt mig till efterrättelse den meddelade instruktionen, som dock medgifver nödig frihet, samt efter bästa förstånd och vunnen erfarenhet af alla de omständigheter, som under tiden tedt sig, försökt utföra mitt värf, hvilket varit ganska mångsidigt, stundom rätt grannlaga och nästan alltid mycket mödosamt. Fullväl inseende mina krafters otillräcklighet för detta hedrande förtroende, öfverlemnar jag, med förhoppning om öfverseende med bristerna, berättelsen om företagets utförande åt Akademiens upplysta och milda bedömande.

Årets forskningsresa började med Juli månad i Östergötland, sedan jag ytterligare inhemtat närmare kunskap om denna landsort dels ur tryckta skrifter, dels ur de

hos Akademien förvarade presterskapets uppgifter (1830), ransakningar om antiqviteterna (1667—1684) m. fl. För att vinna nödiga upplysningar samt uppmärksamhet, aktning och skydd för våra fornskatter, vände jag mig alltid, då det var möjligt, först till vederbörande myndigheter och tjenstemän, såsom landshöfding, biskop, prester, landtmätare, män af jägeristaten, kronobetjening, folkskolelärare o. s. v. i hvarje ort, samt uppsökte enskilda personer, samlare och fornälskare, hvilka närmare kände landskapets fornväsende och dithörande förhållanden; hvarjemte jag städse sökte beröring med vettiga dannemän och folk af alla stånd och åldrar. För alla försökte jag, på olika sätt, framställa vigten och hedern af ortens minnesmärken, dem jag, så varmt och allvarligt jag det förmådde, alltid öfverlemnade åt hvars och ens vördnad och tjensteskydd. Då till våra fornlemningars fredande ett fiskaliskt anklagande helt säkert är långt mindre verksamt, än upplysning och lämpliga föreställningar om sakens vigt samt bevekande uppmaningar och bemödande att anslå känslorna för det rätta, egen landsorts heder och fäderneslandets ära, har jag allrahelst och oftast sökt samtal i denna anda med förståndiga bönder, ungdom, samt alltid med skolläraren på hvarje ställe; och detta, som jag hoppas, med så mycket större nytta för forntidslemningarnes bevarande, som vårt folk, oaktadt moderniseringshågen i flera fall, dock i grunden är ganska forntidskärt och stolt öfver våra gamla hogkomster och minnesmärken, dem det väl känner. Endast på detta sätt kan man, innan fornkunskapen allvarligare grundlägges i folkskolorna, till det unga slägtet sprida sinne för och kärlek till forntidens ädla verk. I första rummet besökte jag kyrkorna, för att se deras märkliga gamla bohag och inhemta allehanda underrättelser. Icke blott allt gammalt af vigt, som för tillfället var åtkomligt och påträffades, utan ock hvarje sak, som är nämnd i äldre underrättelser, eftersöktes och antecknades. För att var-

aktigare lifva hogen för det forna, lemnade jag stundom teckningar af minnesmärken och inskrifter äfvensom runalfabetet åt jordegaren på stället. Presterne besöktes vid kyrkorna, då omständigheterne det medgåfvo. Klockarens närvaro äskades alltid, då tillfället begagnades att inhemta och meddela hvarjehanda upplysningar samt lämpligen inskärpa hans åliggande att, enligt pligt och ed, noga taga vara på all kyrkans urgamla egendom utan undantag, huru förstörd och värdelös den kan tyckas vara. Alla folkskolelärare vidtalades om vigten af deras kall i allmänhet och i synnerhet deras tydliga skyldighet, att, jemte religionen och öfriga läroämnen, genom lefvande undervisning i fäderneslandets geografi och historia, samt medelst ständigt hänvisande på socknens minnesmärken och genom att visa vigten och hedern af dem för orten, vända ungdomens uppmärksamhet på förfädrens verk och storhet, väcka kärlek och vördnad för det forna, samt sålunda lifva hogen att detsamma städse vårda och väl bevara.

Då, efter min öfvertygelse, detta väckande af sinne och beredande af skydd för det gamla, borde blifva den vigtigaste och bästa frukten af resan, har jag trott att ett hastigare öfverfarande af ett landskap skulle vara nyttigare för saken, än långa dröjsmål inom ett mindre område för specialarbeten, hvilka må uppdragas åt personer, särskildt utskickade för detta ändamål. Ehuru ständigt aktande på instruktionen, uppmärksam på allt af större vigt rörande ortens fornväsende och alltid meddelande lämpliga underrättelser till en hvar, har jag af det gamla blott tagit vara på och antecknat det förnämsta, helst sådant som närmast syntes hotadt af förstörelse; men icke ritat alla obetydliga sjunkna stensättningar, förut rätt lästa runstenar o. s. v. Icke heller har jag kunnat företaga tidsödande, möjligen resultatlösa gräfningar; än mindre hunnit göra vidlyftiga insamlingar af fornspråk, sägner, folkvisor m. m.; ty, så önskligt detta hade varit, kan man dock icke hinna

allt. Likväl har jag äfven i detta fall sökt inhemta åtskilligt, som kan åt Akademien lemna nyttiga anvisningar.

Huru jag forskat, samtalat med folk af alla samhällsstånd, hvad jag erfarit, funnit och lyckats rädda från förstörelse eller för våra offentliga samlingar, det behagar Kongl. Akademien, med välvilligt öfverseende, inhemta af följande berättelse, upplyst medelst lätta pennritningar, hvilka, ehuru föga fullkomliga, det tid och bristande förmåga förbjudit, noggrannt framställa fornföremålen i afseende på läge och mått.

Norrköping.

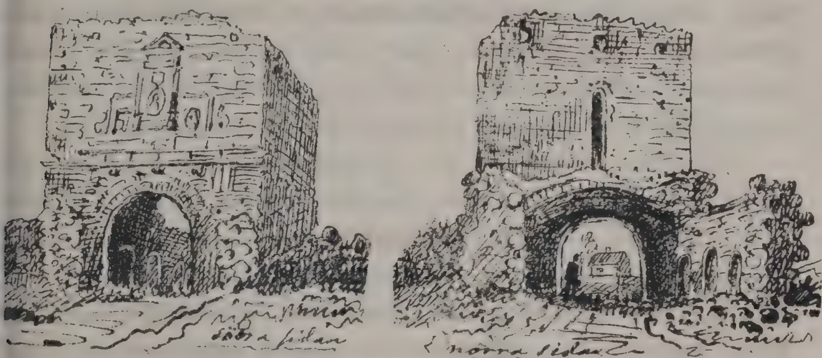
Hedvigskyrkans gamla altartafla är simpel. Den af Hörberg (Davids tempelorchester) var nedtagen och låg hoprullad på kyrkvinden, och kan, efter Prosten A. Grevillii förmodan, erhållas för National-museum.

S:t Olavi- eller stadskyrkan har vid ingången till tornet på ett slags propylé, nymodig och osmaklig, äfvensom på tornets solvisare, moderna runinskrifter. — Gamla altartaflan är af ringa ålder och föga konstvärde. — En oblatdosa af silfver, i form af ett hus, är modern, men har till fötter 4 vackra lejonbilder, hvilka säkert hört till något äldre arbete. — En dopfunt af messing, åttkantig, 1 aln 12 tum hög, 1 aln 7½ tum i tvärmått vid skålens öfra kant. Deröfver hänger en kupa, på hvars nedra kant är en omskrift med vanliga uncialer. (*) — En chorkåpa, rödbottnig, trasig, med sirater, englar och helgon, men utan inskrift och årtal. (*) — En annan

*) Sådana fornsaker som i berättelsen finnas afteckuade, utmärkas här med en stjerna. — Berättelsen innehåller omkring 300 teckningar, hvilka icke alla kunnat här omnämnas, än mindre i tryck återgifvas.

dylik, gammal, trasig, hvitbottnig, med ½ aln bredt rödbottnigt bräm och figurer. (*) — Två gipstaflor, försilfrade, 16 tum höga, 12 tum breda, den ena något skadad, innehålla föreställningar af Kristus bärande korset och korsfästelsen.

Johannisborgs slottsruin är alldeles oförändrad sedan 1858, då jag ritade den. (*)

Ängen och åkern deromkring äro, sedan 1840, utarrenderade till Bryggaren E. Nilsson, som väl förvarar ruinen, hvilken med borggård och vallar är under Landshöfdingens boställsrätt, enligt utslag af den 16 Mars 1838.

Östra Eneby.

Kyrkans gamla altartafla hänger på väggen i choret, äfvensom porträtt af Kyrkoherden Er. Exing och hans tvenne hustrur. — Dopfunt af trä, modern. — Pfeifs och hans hustrus (Liljemarks) vapen, ½ aln i fyrkant, väl skurna. — Gammal sångbok med fyra-radig notskrift och latinsk text derunder, 96 octavblad, defekt men dyrbar. Kontraktsprosten Sjögren lofvade att de lösa bladen skola

inbindas. — I sakristian ett skåp af valnöt-trä, 3 alnar 17 tum högt, med utmärkt listverk och skönaste sniderier af figurer och blomster; på kransen en genius med ymnighetshorn samt lejonhufvuden; på dörrarne sinnebilder af årstiderna, som blott svagt kunnat antydas. (Se Pl. 7, n. 1.)

Af Ringstaholms grusade fäste finnas endast obetydliga ruiner, här och der svagt utmärkande borgens grundplan, stenhopar, oregelbundna murssträckningar samt en 3 alnar hög, grof gråstensmur. Öfver allt detta sades jernvägen skola läggas. Det vore väl om vederbörande ingeniörer anmodades, att vid de gräfningar, som då företagas, afteckna borgens blottade grundmurar och läge.

Hällristningar vid Himmelstalund, i norr och söder, på norra ändan af »Bondbacken», n. v. från gården å en urgröpt, åt norr sluttande gråstenshäll. Nästan alla figurerna (skepp, fyrbenta behornade djur, fyrekriga hjul, fotsålor) äro inhuggna i riktning från norr till söder, vanligen följande de rullstensfåror som i urtiden tillkommit. Ristningarne äro tecknade i 8 grupper på båda sidor om vägen, som går n.n.v. öfver berget. Om mossan bortrensas, finnas troligtvis flera mindre ristningar å samma berg norr om Himmelstalund, der åbyggnaden legat, då stället ännu var bondgård. (*)

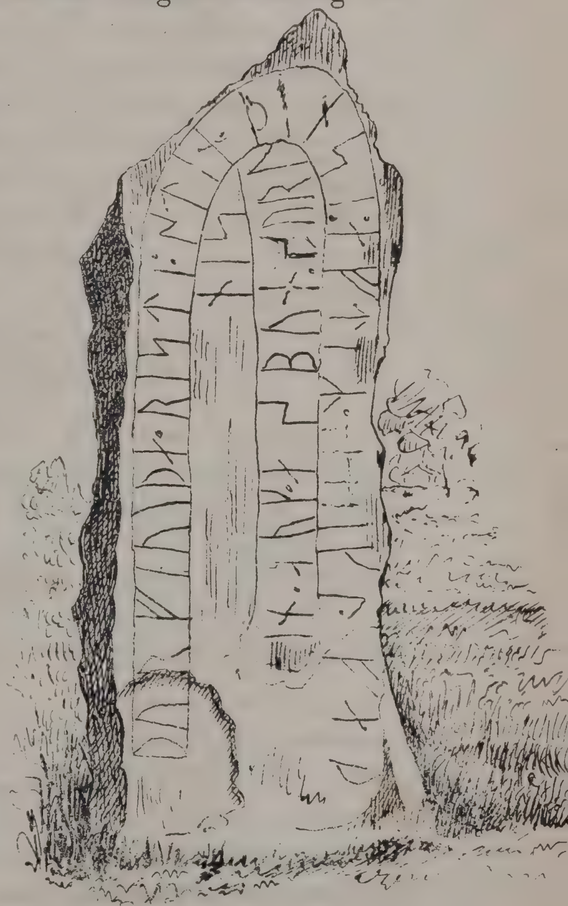
Qvillinge.

Kyrkan. På en liksten, afbruten i ena hörnet, på stora gången, är afbildad en kalk med inskrift: L (runlikt bomärke) M OAA. (*) — Dopfunt af messing från år 1664. (*) — Primklocka, 3 tum hög, utan inskrift. — Alnmått (likare) af messing från 1751. — En värja, 1 aln 19½ tum lång, utan inskrift, med simpel handbygel. (*) — Gamla altartaflan, modern, förvaras på läktaren. (*)

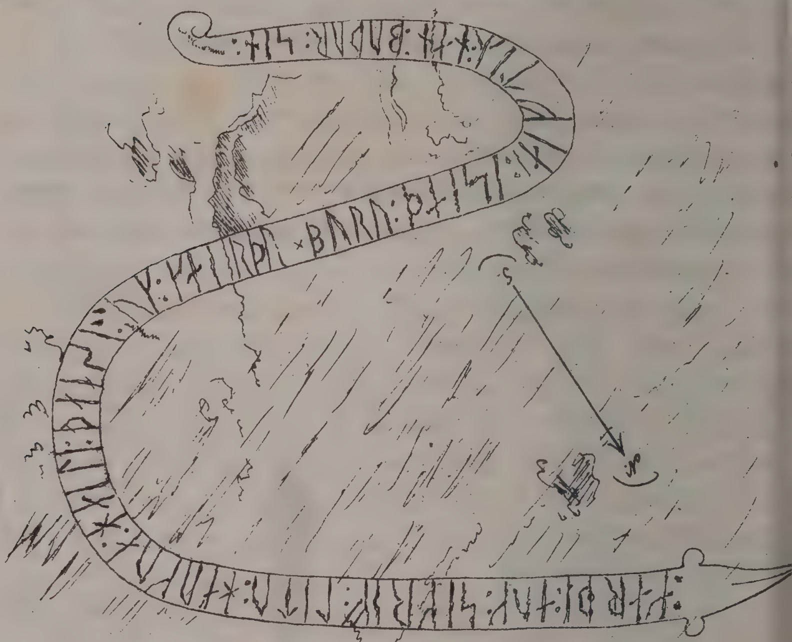
I Enhagen, under Ringsta, en bautasten, utan in-
skrift, 2 alnar hög.

Vid Hults bruk skulle finnas hällristningar, som
lock voro endast bergsremnor.

Vid Herrstaberg och en vattenrännil i Ströbo äng 3
runstenar, öster om allmänna landsvägen och n.o. om
Stenbro. — N. 1 är 2 alnar 18 tum hög, 19—21 tum
bred, 15 tum tjock, vid rännilen, 25 - 30 steg öster om
vägen. Omskriften, något ofullständig, synes kunna läsas:
ᚦᚢᚱᚠᛁᚢ ᚦᛅ · ᚱᛁᛋᛏᛁ : ᛋᛏᛁᚾ · ᚦᛁᚾᛋᛁ : ᛅᚠᛏᛁᛦ . . . . ᛁᚠᛚ · ᚠᛅᚦ . .
ᛁᚾ· ᛅᚢᚴ· ᛅᛋᛒᚢᚾ· ᛋᚢᚱᛚ (?) ᛋᛁᚾ· Se bifogade teckning. —
N. 2, omkring 55 steg öster
om N. 1, 4 alnar 12 tum
hög, 2 alnar 21 tum bred,
tjockast 12—14 tum, tem-
ligen slät, afsluttande å öfra
ändan, svart, liksom bränd,
öfver nästan hela ormslin-
gan, eljest grönhvit, full med
hvita kristallklumpar. Lig-
ger nu upplagd på stockar
inom en bugt af bäcken.
Inskriften ses i Liljegrens
Runurkunder n. 1092: men
första ordet är ᚢᛁᛒᛅᚱᚾ (icke
Vibiurn). (*) — N. 3, 10
à 12 steg från N. 1, 2 aln.
6 tum hög, 1 aln 7 tum
bred, af samma grönhvita
gry som N. 2, har ingen
inskrift, blott ett likarmadt
kors. (*) Ligger i gräset.
Grosshandlaren Ringborg på
Herrstaberg lofvade att resa
de båda sistnämnda stenarne.

Runristning å en berghäll vid Björnsnäs, omkring 40 steg vester från bron, inne i tröskhuset, under eller jemte draghjulet. Hällen, af gråaktig bergart, sluttar åt n.v. och är temligen slät. Ormslingan (»draken i berget»)

är 3 alnar 6 tum och 2 alnar 14 tum vid; allt noga skyddadt af egaren, Grosshandlaren H. Troselli. Inskriften är:
ᚴᛅᚱᚦᛁ : ᛅᚢᚴ : ᛋᛁᚴᚱᛁᚴ : ᛖᛏᚢ : ᚼᛅᚢᚴᚢᛅ : ᚼᛅᛁᛖ : ᚦᛅᛁᛋᛁ :
ᚢᚴ : ᚴᛅᛁᚱᚦᚢ × ᛒᚢᚱᚢ : ᚦᛅᛁᛋᛁ : ᛅᛁᚴᛏᛁᛦ : ᚼᛅᚼ : ᛒᚢᚦᚢᚱ ᛋᛁᛅ :
Jfr. Liljegrens Runurk. n. 1091.

Hos Jägmästaren C. H. Lundborg på Tuna sågs en samling af gamla stenvapen och uppstoppade foglar.

Borg och Löt.

Kyrkan byggd 1803, då de gamla kyrkorna refvos. — Gammalt altarskåp (dörrarne saknas), 3 alnar 6 tum

högt, 2 alnar 19 tum bredt, 8 tum djupt, ypperligt snidadt och rikt förgyldt. I midten Jungfru Maria med barnet. (*) En af de 4 sidofigurerna saknas, men 2:ne mindre bilder finnas. — Borgs kyrkas gamla predikstol, af vanligt arbete. — Messhake af schagg-sammet, blå-smårutig, dyrbar; på ryggstycket ett stort kors med 6 skönt arbetade helgonbilder, sömmade i guld och silke (*). — Annan messhake, af purpur-violett tyg, med väl sydda blomster-ornamenter i guld och med 2 krönta silfversköldar af 3 tums höjd; den ena klufven, till höger 2 bjelkar, till venster en sparre; den andra klufven, till höger en lilja, till venster en sparre. (*)

Dopfunt (skålen), rund, af röd och svartprickig gråsten, 1 aln 5 tum i tvärmått, med en spiralvriden rundstaf kring öfra kanten, (*) ligger vid komministerbostället gårdsgrind i Löt, der kyrkan fordom stått, af kvilken nu återstår endast en grof gråstensmur i trädgården. På samma ställe, vid källan å ladugården, ligger en dopfuntsfot af grå granit, 15 tum hög, 23 tum i tvärmått (*).

På Grefve v. Schwerins gård Borg finnes nu af Borgs fordna kyrka intet, utom egarens familjegraf med trädörrar.

Runsten, trekantig, 5 alnar 10 tum lång, 2 alnar 8 tum bred, vid Skattna, å gärdet vester om gården, omkring 10 steg från vägen. Runorna, svårlästa, gå i en båge till hälften kring den skrofliga stenen: . . ᛁᛋᛅ × ᚱᛁᛋᛏᛁ × ᛋᛏ⁝ᛁᛅ × ⁝ᛒᛏᛁᚱ × ᚴᚢᚠᛅᛋᛏ ᛋᚢᛅ × ᛋᛁᛅ ᚴᚢᚦ × ᚼᛁᛅᛒᛁ × ᚼᚢᛏ × ᚼᛅᚽᛋ × (Jfr. Liljegrens Runurk. n. 1125). Jordegaren, Grefve Piper på Löfsta, lofvade att på allt sätt skydda stenen mot åverkan. (*)

Hällristning vid Hernebro (i gamla handlingar »Brogetorp») å vestra sidan af en gråbergskulle på åkern Hernebrohumpen, som tillhör Landshöfdingens embetsjord. Kullens sträckning är från s.o. till n.v. (skepp, 3 åttaekriga hjul m. m.) (*).

»Domaresten», 3 alnar lång, 2 alnar 6 tum bred, 1 aln tjock, å Klinga egor, vid torpet Vallen, tätt söder om landsvägen. (Se ofvanst. teckning).

Kullersta.

Kyrkan. Hvalfvet i choret, högkyrkan och förhuset gammalt, med nedspringande korsbågar och upphöjda rosor i deras högsta förening. — Rosenstråle-vapnet, stort, på en lans; ett annat dylikt. — En stympad träbild. Fjorton adliga vapen på stänger, ett söndrigt skepp, S:t Olofs bild samt ett gammalt skadadt altarskåp med många bilder — bland tjärtunnor och skräp i klockstapeln. *) — På kyrkogården ligga en rund, slät dopfuntsskål, söndrig, (*) och en fyrkantig fot. (*)

*) Bilden och altarskåpet hafva inkommit till Statens Historiska Museum, skänkta af församlingen genom Herr Prosten P. J. Könsberg.

Runsten af svart-gråbrun gråsten, 2 alnar 21 tum hög, står lutande, n.o. om vägen, 12—15 steg från bron öfver Kullersta-bäcken, ej långt från kyrkan, funnen vid brobyggnaden 1856. Runorna lättlästa. På stenens yta äro omkring 15 sådana hål eller punkter, som pläga finnas på hällristningsytor. Se pl. 19, n. 1. Jfr. Dybecks Runurkunder 2: n. 58. (Läs ᚦᛅᛋᛁ (icke ᚦᛁᛋᛅ). (*)

Kimstad.

Runsten i kyrkans chorvägg, 2 alnar 17 tum lång, 21½ tum bred, med få olikheter i runtexten hos Liljegren, Runurk. n. 1655.

En annan runsten (Liljegr. n. 1126), hvaraf ⅓ eller spetsstycket till höger är försvunnet, ligger i sockenmagainets stenfot. Det återstående stycket är 2 alnar 15 tum ångt, 18 tum bredt. Första ordet är ᛋᚢᛂᚾ ×.

Biskop Brasks slottsruin, vid Norsholm, 23 alnar i yrkant, med 3 alnar tjocka murar af kullersten, på sina tällen 9 alnar höga, öfverallt kring- och öfvervuxen af räd samt berberis och krusbärsbuskar. Inuti är en grop ildad af runda gråstenar (*).

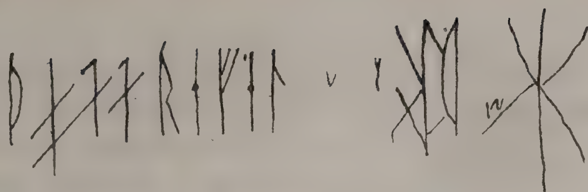
Skärkind.

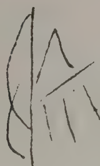
Då den nuvarande kyrkan (i vanlig modern salongstil) mbyggdes på ny grund, bibehöll D:r Broman med berömlig mtanka en del af den gamla kyrkan, hvilken inreddes till rafchor. Der uppsatte han alla kyrkans flyttbara märke-

liga fornskatter, af hvilka de flesta hafva stort konstvärde, och bildade sålunda der, till landets och egen heder, ett dyrbart forn-museum. Följande saker förvaras här. Ett gammalt altarskåp, omkring 6 alnar högt och (utom

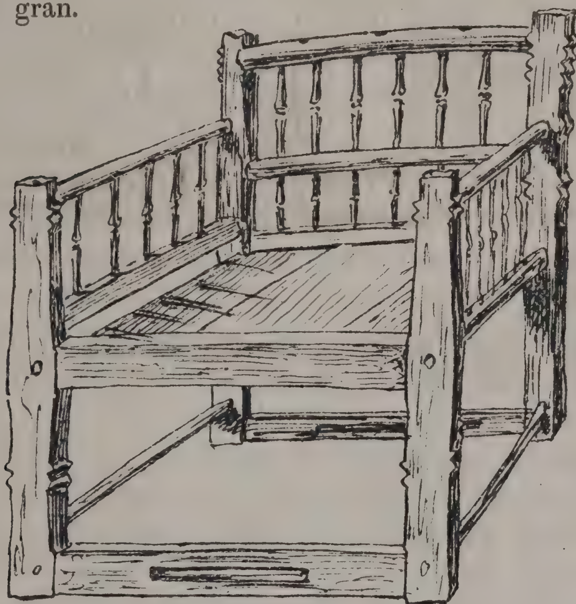
dörrarna) 4 alnar 12 tum bredt, af skönaste snideri, rikaste förgyllning och mer än 80 bilder. Dörrarne hafva målade taflor. — En dopfunt, gammal och prydlig, som visserligen icke har något årtal (MCC=1200) på öfversta plattkanten, utan ordet FECIT. Det föregående är blott några svårtydda strek. (Se Mag. Bromans Disp. de par. Skärkind). — Ett helgonskåp med förgyllda och ypperligt snidade bilder, äfven i dörrarne, men mycket skadadt, omkring 3 alnar högt. (Hufvudfiguren är Jungfru Maria med barnet på knät och ett äpple i handen (se pl. 14, n. 1). — Ett refben »af en jätteqvinna» rätteligen af Delph. orca! (Se Mag. Bromans disp.), 1 aln 7 tum långt. På inre och yttre sidan äro följande runor ristade:

En fana, omkring 1 aln 6 tum i fyrkant, på lång stång, med en riddare, förgylld och grann, stridande mot ett sjötroll (*).

Den s. k. Braskens stol, 1 aln 11 tum hög, 1 aln 2½ tum bred, i sätet 18 tum hög, groft arbetad af björk och gran.

Skåp af ek (för kyrkvin), gammalt, groft med grofva jernbeslag, nära 4 alnar högt, 1 aln 5 tum bredt,

23½ tum djupt. (Se vidstående fig. — Ett dubbelhufvud af sten, till minne af en »Kåning Tvehufvud» (omkr. 12 t. i fyrkant) är uppsatt utvändigt å grafchorets östra gafvel (*).

En Runsten, 5 alnar 11 tum lång, 1 aln 6 tum hög, 17—22 tum tjock, ligger på gamla kyrkogården, v. om grafchoret (*). (Jfr. Mag. Bromans disp.). Inskr. är rätteligen: ᚴᚢᛏᚱ : ᚢᚴ : ᚠᛆᛋᛏᚢᛚᚠᛦ : ᚢᚴ : ᛒᚢᚱᚿ : ᚢᚴ : ᚱᚢᛋᛏᛁᚿ : ᚦᛆᛦ : ᚱᛁᛋᛏᚢ : ᛋᛏᛁᚿ : ᚦᛁᚿᛆ : ᛁᚠᛏᛦ : ᛋᛏᛁᛒᛁ : ᚠᛆᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚿ : ᚴᚢᚦᛆᚿ.

Gista.

Kyrkan höll just på att nybyggas. Som det mesta af murarne redan var nedrifvet, kunde föga läsas af den gamla inskriften, 14 tum hög, anbragdt på kalken å muren uppom förra sakristidörren, nu förstörd: G.. : SCRIPSI G (?) : IOHA.. S : SO..... S... Sd... (*)

Dopfunt af kalksten, 1 aln 10 tum hög, skålen 1 aln 8 tum vid, bra och fint huggen. (Se nästa sida.) — Dopfuntsfot af trä, med hopplister, omkring 1 aln 12 tum hög, (*) med skål af messing. — Kyrkdörr, på södra sidan af gamla kyrkan, söndrig, liggande på marken, 3 alnar 9 tum lång, 1 aln 16½ tum bred, under jernbeslaget klädd med läder (*).

Vid kyrkans rifning (i Mars 1861) fanns i n.v. hörnet af hennes grund en runsten, omkring 4 alnar 12 tum lång, 1 aln 12 tum i fyrkant, med omkring 2 alnar lång,

ittläst runskrift; men stenen vardt sönderslagen, »apterad», nhuggen och i skilda delar inlagd i grunden af det nya ornets båda vestra hörn. (*)

Törnevalla.

I kyrktornets grundval, på södra sidan, är inlagd en ınsten, 4 alnar 20 t. lång, på hvilken kan läsas endast: .. ᚠᛏᛁᛦ : ᛂᚼᛋ. (?) ᚼᛏ : ᚠᚼᚦᚢᚱ : ᛋ . . . (*)

En runsten, öfverbyggd af läktaren, var oåtkomlig, ıen sades vara läslig. — På ett runstensfragment, 21 ım långt, 14 tum bredt, i trappan till komministersyggningen, återstå endast dessa runor: ᚠᛏᛁᛦ : ᚠ . . . (*).

Runstenen å Stratomta (se R. Dybecks Runurkuner 2: n. 59) i södra gärdet, v. om gården, är 2 alnar 20 ım hög, nära 1 aln bredast, 14 à 15 tum tjock, med ett kepp samt runor på bägge sidor, hvilka äro svårlästa,

men af Herr Dybeck rätt tolkade. Jordegaren, Kronolänsman E. J. A. Löfgren, har väl vårdat minnesmärket.

Östra Skrukeby.

Kyrkan är en af de få, som ännu prydas af ett mycket högt spetsigt torn, men torde för sitt bofälliga tillstånd snart komma att ombyggas. (Se pl. 4 n. 2).

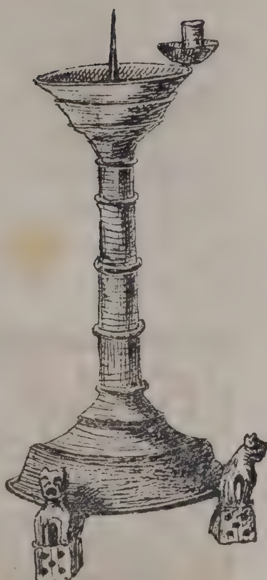

Kyrkdörren, omkring 4 alnar 12 tum hög, 1 aln 20 tum bred, är jernbeslagen och fullhängd med jernringar af 2 tums tvärmått.

I Ribbing-Spensiska grafchoret vackra värjor och vapen.

Lillkyrka.

Kyrkan gammal, rucklig, liten och mörk, redan sluten för gudstjenst, lär snart skola rifvas (se pl. 4 n. 1). — En runsten lär finnas under kyrkans n.v. hörn.

Altarstakar af malm, 13 tum ıöga, två stycken, af utseende, som ıärstående teckning.

Gamla altarskåpet, af simpare slag, är upphängdt på väggen ıfver kyrkans vestra dörr. Konung Gustaf II Adolfs porträtt, ypperigt arbete, på en skadad tafla å norra chorväggen.

En oordnad krets, omkring 20 steg i tvärmått, af 12 stora gråstenar fordom låg en sten i midten) på ett kalt berg å hustomten vid Rännfjälla gård. Några stenar ligga längre ned för berget. I gården en hög jordkulle.

Runsten på Lundby gärde, 4 alnar 17 tum lång, 1 aln 6 tum bredast, prismatiskt trekantig, kullfallen. (Jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1200. Der står verkligen ᛘᚾᚴ icke ᛘᚾᛚ).

Kyrkoherden Fischer och Skolläraren Brinkman lofvade uppresa stenen.

Högsberg, en tvärbrant bergsknöl, långt från sjön, har näppeligen varit en ättestupa, såsom det uppgifves. — Stenen på berget, vanlig, utan inskrift.

Östra Harg.

Kyrkan gammal, vidbyggd i båda ändar. På södr sidan en rundbågig smal port.

Norr om Rogsta, i Asphagen, flera låga kullar me stensatta rundlar omkring, i en krets bevuxen af ekar oc aspar. I hagens n.ö. del en stor sten, 2 alnar 18 tum hög. — Öster derifrån ligger Spångbrobacken helt ful af stensatta ringar, hvilka här och der äro omgifna a mindre dylika ringar.

Rystad.

Kyrkan ombyggd 1783, moderniserad. Inne i kyrkan ä på norra muren med förståndig aktsamhet uppsatt en sto prydlig liksten öfver Otto Mornerus (Mörner, Landshöfding).

I Gerstads by (egentligen i Näsby socken), öster-gården, finnas å en bergshäll inne på gårdstomten häll-ristningar på en sträckning af omkring 7½ alnar, i vester och öster (rått tecknade djur, fyrekriga hjul eller kors-ringar, små runda hålor m. m. samt ett skepp). En del deraf ses pl. 16, n. 1.

Stenen på Bålsta gärde, med mindre stenar omkring utan ordning (jfr. Widegren, Beskr. om Östergötland, 1: 554), är icke någon fornlemning. — Den s. k. Vikinga-borgen (Widegren, l. c.) å Ladholmen, vid Stångåns ut-lopp, fanns icke, utan endast några oordnade stenrundlar och sägnen om en källare, som ej sågs till. — Der Näsby kyrka stått (till 1781), norr om Näsby gård, var nu blott en grön kulle, utan vidare tecken.

Linköping.

Domkyrkan, som väl är det skönaste och dyr-baraste byggnadsmonument i fäderneslandet, och som af

ndra blifvit med största kännedom och noggrannhet be-
krifven och tecknad, besöktes under flera dagar. Dess
indar, skrymslen och förvaringsrum genomsöktes. Inom
n afskrankning under orgelverket funnos dyrbara åter-
toder, dock mest fragmenter, af en mängd målade och
rända glasrutor. Beság kyrkans klenodier. Kyrkans re-
aration utföres på ett förtjenstfullt sätt efter Professor
Brunii plan, »att allt som repareras skall återställas utan
insta ändring.» Profstenar bevaras för framtiden.

Under tiden samtalades med Landshöfdingen Herr
'rih. af Ugglas, Biskopen Dr. Bring, Domprosten Dr.
aurenius, domkyrkans Syssloman och Kantor, med flera
mbetsmän och enskilda personer om fornväsendet i Öster-
ötland, om länstjenstemännens, presterskapets, skolungdo-
iens och öfriga befolkningens lifvande för bevarandet af
ındets forntida minnesmärken, så väl i kyrkorna som på
iltet m. m. Med vederbörande rådgjordes om ett bättre
rdnande af det inom skolungdomen bildade *Sällskapet för
rntida minnen och historien*, till vidsträcktare och mera
uktbringande verksamhet för fornminnenas bevarande,
ımlande af teckningar, jordfynd m. m., upptecknande af
lkspråkets egenheter, folkmelodier, sägner, gamla seder
ch fornbruk m. m. — Med Musikdirektör J. F. Törnvall
ımtalades om bildandet af ett musikaliskt sällskap för
'stergötlands folkskolelärare, orgelnister m. fl., för samlandet
f ortens melodier och folkmusik. Åt flera af ungdomen
ieddelades anvisningar och råd rörande folkspråkets upp-
ecknande. Hos Förste Landtmätaren Wiman och under-
rdnade tjenstemän anmäldes ortens minnesmärken till nog-
rann eftersyn och vård vid egoskiften, utflyttningar m. m.

Slaka.

I kyrkan ett gammalt altarskåp, 2 alnar 15 tum
ögt, 1 aln 22 tum bredt, 5 tum djupt, förgyldt, vackert,

med många figurer (Frälsaren på korset mellan Maria oc Johannes, Apostlarne m. fl.); blott en fattas.(*) — En Maria bild med barnet samt en större helgonbild. — Et crucifix, i kroppsstorlek, sades vara uppbrändt.

En runsten ligger, till en del i jorden, inlagd i södr kyrkogårdsmuren, 4 alnar 10 tum lång, 1 aln 12 tum bre till nedra runraden. Under ett litet likarmadt kors läses .... ᛒᚱᚢᚦᚱ . ᚱ᛬ᛋᛏᚢ . ᛋᛏ᛬ᚼ . ᚦᛅᚾᛁ . ᛁᚠᛏᛁᛦ . ᛋᛅᛚᛏᛅ . ᚠᛅᚦᚢᚱ ᛋᛁᚿ. Se pl. 19, n. 2.

En annan runsten (Liljegr. Runurk. n. 1137), 2 aln 19 tum lång, ligger i samma mur, vester om den före gående. Skriften som hos Liljegren, utom: ᚱ᛬ᛋᛏᚢ . ᛋᛏ᛬ᚼ ᚦᛅᚾᛁ . --- ᛒ᛬ᚱᛋ᛬ᚼ. (Inom skriften ett likarmadt kors p en smal fot, å hvilken ses spår af runskrift. Se pl. 20, n. 1

Uti Åsdymlingen (nu häradsjorden), nära i sydost on kyrkan, två stensättningar, den ena rundt aflång, be stående af 7 höga klumptenar (se pl. 9, n. 2); af de andra återstå endast 3 stenar (pl. 9, n. 3). Längre s.v. ligga flera mindre stenar.

Många jordhögar i Snusgärdet vid Lilla Åby sergeant boställe, dem Kantor Carl Rydgren lofvat afteckna.

Skeda.

I kyrkan ett crucifix, figuren af messing 9½ tum hög. — På kyrkogården låg en dopfunt, rund och slät af gråsten, 1 aln 8 tum vid, omkring 1 aln djup. (* Foten saknas.

Vid Ånväga sades vara 3 höga bautastenar, af hvilka v. Pastorn Cnattingius och Skolläraren Petterson lofvade att meddela teckningar.

Wikenstad.

I kyrkan en helgonbild, dålig, 18 tum hög samt n dopfunt af furu, målad, 1 aln 20 um hög, foten och skålen 12½ tum i tvärnått. Dylika, nära liknande, finnas i Ny-ils och Orlunda kyrkor.

Lilla tornklockan har följande in-krift (bokstafven **g** i »gracia» är upp- och edvänd): **help maria gracia.**

Bankebergs-stenen (samt en an-an) i Nämndemannen Anders Jonssons omt (Bankeberg, vestergården) synas icke afva några runor på uppsidorna. (Jfr. iljegrens Runurkunder n. 1156). Den ämnde jordegaren samt Nils Ersson i nellangården, hvilka fingo afskrift af run-lfabetet, lofvade taga vara på stenarne ch resa dem samt lemna underrättelse om runor finnas å undersidan.

En bautasten, af svart-gråblå gråsten, 3 alnar 3 ım lång, 1½ aln bred på midten, samt minst 18 tum jock, ligger på storängen, Sköldsta egor, omkring 60 steg rån vägen, utan inskrift på öfversidan, omplanterad med nga löfträd (*).

De omtalade runorna eller figurerne på kullringen i ester af bergsbacken i Sköldsta kyrkgärde, v.s.v. om kyr-an, i långa rader å hällen, snedt ned åt norr, äfvensom å de högsta bergskullarne, äro endast naturliga bergs-prickor, vanligen omkring 3 tum höga.

En korstecknad runsten i Bo äng, 2 alnar 20 tum ög, 23 tum bredast (jfr. Liljegrens Runurkunder n. 1155). nskriften, svårläst, är: ᛏᚢᚠᛁ . ᚱᛁᛋᛏ . ᛋᛏᛁᚿ . ᚿᚠᛏ . ᛒᚱᚢᚦ ᛋᛁᚿ . ᛚᛋᛏ . Stenen berättades en gång hafva varit bortsläpad ll Rakeryd, att inläggas i en bro; men som folket alls

icke fick någon ro efter detta arbete, måste stenen åt föras dit, der den ännu står. (Se pl. 10, n. 2).

En runsten på Nybble egor, söder om landsväge vid smeden J. Ringströms stuga, är slagen i två dela den större 1 aln 14 tum i kärnlinien, den mindre, so ligger ut med vägspåret, 1 aln 2 tum lång ofvanpå, ned sjunken, skadad med få runor i behåll, ... ᛁᛏᛁ × ᛁ .... ᚠ .. ᛏᚠ ... ᚿᚠᚢᛏᚿ ... (*). Jfr. Liljegrens Runurkunde n. 1157.

Kärna.

I kyrkan ett rökelselkar af malm, 6½ tum hög med träfot. (Se pl. 6, n. 2). — En dopfuntsfot, 1 al 2 tum i tvärmått, 12 tum hög, af grusaktig grå granit med vackra bladornamenter (*).

En runsten, 3 alnar 12 tum hög, stor och prydlig förträffligt uppsatt och bevarad på kyrkogården vid vestr porten. Riktigt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1144.

Kaga.

Kyrkan, af gammal byggnadsart, med högt torn och vacker tornspira, finnes afbildad på nästa sida.

Af »våkkenhus»-
örren (vapenhusdörren)
neddelas äfven teckning.

Å kyrkvinden finnas
äggmålningar, märk-
ga och konstnärliga, på
nurarne öfver hvalfven i
ela choret och större de-
en af högkyrkan. Figu-
erne (helgon, riddare) äro
tora; öfver och omkring
r en hög arabesk. —
Dörrar af gamla altar-

skåpet, med bilder, samt flera andra helgonbilder finnas förvarade. — I södra chorfönstret två rutor, 4 och 6 tum i fyrkant, af måladt, brändt glas, innehållande vapensköldar, n. 1 en ryttare på en half häst ridande i en eldslåga med underskrift: HANS MÅRTENSSON GARF ANNO 1646; n. 2 ett qvinnoporträtt och CHRISTINA ASSERS D. (*) Dessa makars grafsten, af kalksten, stor, vacker och väl huggen, med mannens vapen öfverst mellan figurerna, är uppsatt på ytterväggen af deras grafchor (det Gyllenramska).

På en grindstolpe å kyrkogården är uppsatt en hufvudlös biskopsbild, med kräkla och bok samt högra handen lyftad till välsignande, 1 aln 11 tum hög, af kalksten. Under honom ett liggande lejon med tillbakavändt hufvud. (Se ofvanst. teckning).

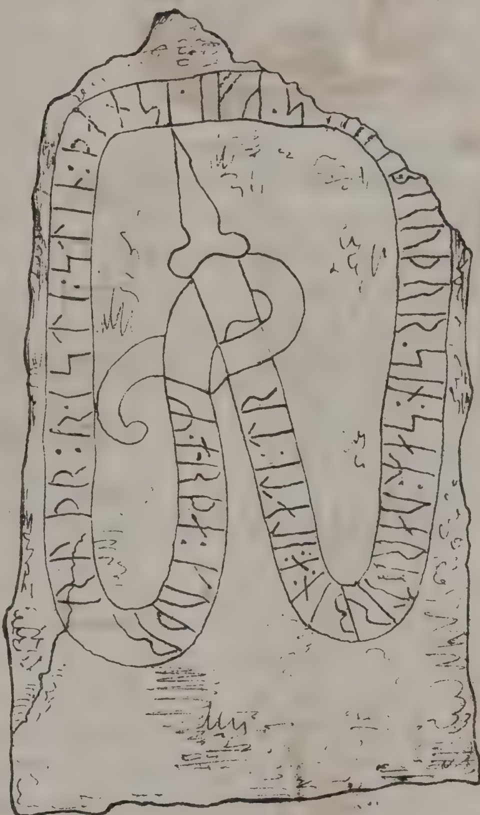

Runsten af kalksten, 1 aln 11 tum lång, 1 aln 1 tum bredast, 3 tum tjock, funnen 1860, liggande omvänd i prestgårdstrappan. (Se bifogade teckning).

Vid Sätuna en ättekulle och stensättningar. Då
ɔlk gräfde der, sades det, föll det igen om nätterna.
edan lade Per Persson en stengärdesgård deromkring, med
ɔdgrind, hvilken handling af fornvård vore värd någon
tmärkelse.

En bautasten, minst 1½ aln hög ofvan jord, stod,
aligt berättelse, förr vid Gillberga, men borttogs omkring
r 1855 och lades i Bokhandlaren Sahlströms fähusgrund
å Gillberga.

På samma gårds
kergärde, i Racke-
ıtan, ligger en run-
ten (Liljegrens Run-
rkunder n. 1145), 3
ınar 18 tum lång, 1
n 22 tum bred, ej
ngesedan afslagen
å ena hörnet, eme-
ın den för arbets-
lket var hinderlig
d gärdslingsarbetet.

Vreta.

I kyrkan ett van-
gt crucifix af trä.
en s. k. bönesto-
ɔn är en vanlig kyrk-
ink. — Kristus-
ild af malm, vacker, 12 tum hög (utom de uppsträckta
marne), på ett träkors. (*) — En grafsten, 3 alnar 3

tum lång, smalare i ena ändan, ligger vid södra sidan choret. Inskriften kring kanten till det mesta utnött. På en korsprydd cirkel i midten af den bredare ändan läses :Mº:CCCº XLº:IIIIº Xº KAL.... OBIIT: SOROR MARIA. Se pl. 21, n 1.

Ättehögen vid Sjögestad har blifvit skadad genom grushemtning. Öfverst är en grön flat kulle af 14 stegs tvärmått i krönet, samt der en fördjupning, i hvilken förr legat stenar. Hela kullen består af sandmylla, är oregelbundet stensatt i ytterkanten och skadad på n.n.o. sidan genom utgräfning. Omkring 20 alnar derifrån, nära stugan, står en rest sten, 2 alnar 13 tum öfver marken, 4 alnar i omkrets. I backsluttningen nedanför är en stor grop, ur hvilken sand tages till tegelbruket. Man har der funnit en grafurna, brända ben m. m. Häradshöfding Rudling lofvade välvilligt att hafva tillsyn öfver ställets fornlemningar. Förvaltaren på Ljung anmanades att icke låta taga sand nära kullen, samt att tillvarataga och till rikets samlingar inlemna de fornsaker, som möjligen kunna hittas.

Leberg.

I kyrkan ett gammalt altarskåp med dörrar och bilder (i midten Kristus på korset mellan modren och lärjungen), 2 alnar 7 tum högt, 2 alnar 9 tum bredt. (*) — Ett crucifix af trä, 1 aln 18 tum högt, rödmåladt, i midten blått, samt på korsarmarne blå ringar med förgylda rundlar. (*) — Ett annat crucifix, af trä, 2 alnar 12 tum högt, mycket simpelt. — Dopfunt af trä, simpel.

I nordöstra hör-
.et af kyrkogården en
unsten, 4 alnar 7
um hög, 1 aln bredast,
2 tum tjock. Figu-
erne matta och ru-
orna oläsliga. Båda
idorna äro lika skrof-
ga och otydliga. (Jfr.
Liljegrens Runurkun-
er n. 1146). När-
tående figur visar
ödra sidan *).

Lebergshögen
se pl. 12, n. 2), ej långt
rån kyrkan,
tor, präktig
ch beherr-
kande hela
rakten, den
ackraste
rt för folk-
öten, är nu
ringgnagad
f odlaren, och länge sedan skadad af ett mulltag i s.v.
Bonden, berättas det, som derifrån bortfört jord, fick ingen
äd på sin åker, och hustrun vardt sängliggande i 30 år.
Ett stort lager af kol finnes i högen. En smed tog deraf,
men ådrog sig sådant väsen i smedjan, att han icke
ågade förnya tillgreppet. Högen har gräsvall ända till
oppen, der i en fördjupning en stång är uppsatt.

*) Stenen låg i kyrkans gamla sakristias mur; uttogs af församlingen och insattes i bodgårdsmuren. Genom Konungens Befallningshafvandes utslag på Riksantiqvariens anhållan, förordnades 1852 att stenen derifrån skulle åter uttagas och på K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens bekostnad resas å kyrkogården; hvarjemte utsattes ett vite af 33 rdr 16 sk. bko för den som derå gör någon åverkan.

Björkeberga.

I kyrkan, hvars utseende visas af nedanstående teckning, finnes en ljuskrona af trä, armar och pipor af

malm, omkring en aln hög, enligt berättelse och inskrift, hemförd från 30-åriga kriget i Tyskland af Ryttaren »Berie Person i Gamelstorp,» som 1640 skänkt henne till kyrkan. (*) — Rökelsekar, gammalt, simpelt.

Rappesta.

I kyrkan förvaras ett bref af Riksföreståndaren Sten Sture den yngre från år 1519.

I komministersgårdens trädgård finnas tre helgon-
bilder, (*) på auktion sålda från Sjögesta kyrka.

En uppåt spetsig sten, 1 aln 6 tum hög, utan inskrift, står nära vägen vid Slycke, öfvergården. (*)

Vesterlösa.

Runstenen vid kyrkdörren (Liljegrens Runurkunder n. 1656) af kalksten, längesedan slagen i tu, är lättläst, ehuru genom tramp mycket sliten. Vice pastor Brogren lofvade att någonstädes vid kyrkan bättre bevara den.

En runsten (Liljegrens Runurk. n. 1148), flyttad från Linds egor till Egeby och Liljas grenadiertorp, alltid svårläst, men nu dertill sönderslagen, just i kanten der runorna stodo, enligt uppgift, för att få stenpligg till foten under byggningen, der han ligger.

Normlösa.

I kyrkan, framför altaret, en grafsten i två stycken, riktigt lagda mot hvarandra, med inskrift: ✠ SUB: HAC: PETRA: TEGITUR: COR[PUS]: INGONIS: PETRI: CUIUS: ANIM[A: REQUIE]SCAT: IN: PACE. — Ett altarskåp, förstördt, i kras. Blott dörrarne samt 2 fasta och 14 lösa bilder återstå.

Lillklockan har denna omskrift, med minuskelskrift: **rom efter gvdz byrd ✠ M. d. XXXII ihesvs maria son ✠ vlf.** Mellan orden en liten menniskofigur. (*) Storklockan har modern inskrift.

Vestra kyrkdörren med jernbeslag, (se pl. 16 n. 3). — Dopfunt, rund, nedåt afspetsad, af kalksten, 1 aln 4 tum i tvärmått, omkring 18 tum hög. (*) Fotstycket fattas. —

Rökelsekar, gammalt, simpelt. — En värja, med prydlig handkafvel och fästekorg, af smidigaste stål, 1 aln 19 tum lång, har på hvarje sida 3 små stämplar, innehållande två korslagda nycklar under en krona. (Se pl. 14, n. 2).

En runsten, fragment, af röd kalksten, bildar nedersta trappsteget till vinden i gamla klockarebyggningen. Af skriften ses blott: × IᛣBՈᛚI × I × ՈRᚾՈ . . . Þ (*)

Den s. k. »Braskens källare», i biskopsgården i Normlösa, är 9 alnar lång, 7 alnar bred och 4¼ aln hög under tunnhvalfvet, och ligger till hälften under jorden. På hvalfstenen, som är brusten, 1 aln 18 tum lång, 13½ tum hög, 2—3 tum tjock, är en svårläst inskrift: jhs: xps: (Jhesus Christus) . . . samt årtalet, som synes vara 1475. Se figuren.

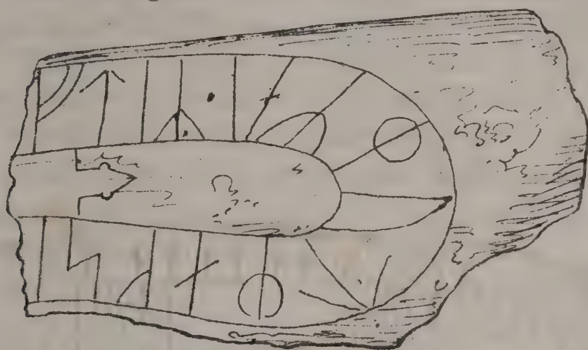

Härberga.

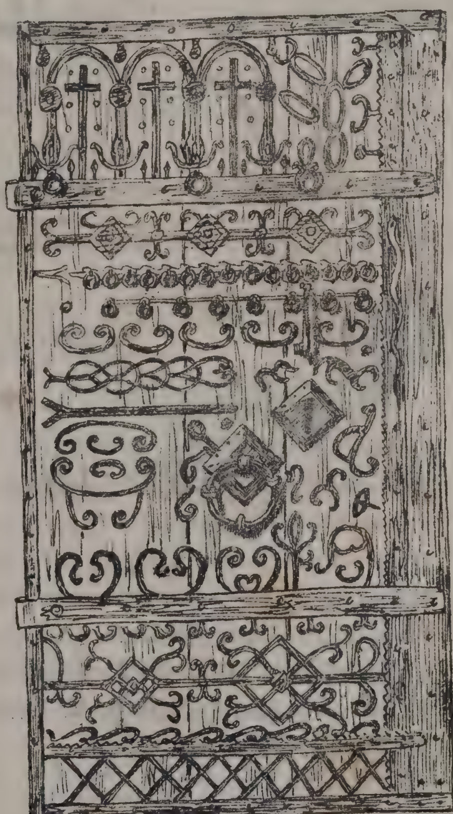
I kyrkans sakristia en grafsten, 3 alnar 6 tum lång, 1 aln 21 tum bred, med inskrift: SUB: HAC: PETRA: TEGUNTUR: CORPORA: RAMBORGIS: ET: INGEBORGIS: ET: FILIO: (sic) SUO: JOAN: QUARŪ: AĪE (quarum anime) (sic) Ī (in) PACE.

En gammal chorkåpa, röd, med upphöjdt sydda igurer, trasig.

En runsten, 2 alnar 18 tum lång, 1 aln 16 tum redast, i tröskeln vid vestra kyrkdörren. Runorna äro ner än half alnhöga.

På väggen i tornet är ıppsatt ett altarskåp, tarkt förgyldt, mycket kadadt (Kristus på korset nellan Maria och Johannes), 2 alnar 12 tum högt, aln 17½ tum bredt, 6¼ um djupt. (*)

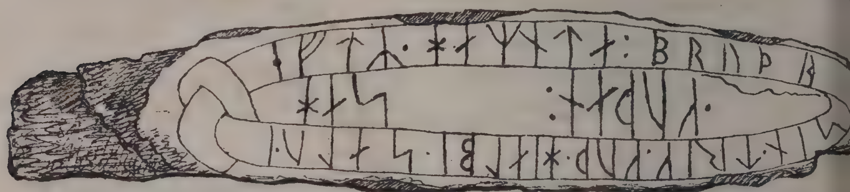
Sakristidörren prydigt jernbeslagen, med måna små lösa ringar.

Under murbruket i .v. hörnet och vestra väggen af högkyrkan är inrappad en runsten, som uppifves hafva tydliga runor.

Veta.

En runsten å östra idan och s.ö. hörnet af

kyrkogårdsmuren har på dess utåt stående sida i det närmaste den inskrift, som anföres hos Liljegren (Runurk. n. 1557). ᚴᛅᚱᛘᛁ : ᛅᚢᚴ : ᛏᛁᚱ : ᚴᚢᚾᛅᛦ ᚱ⁝ᛋᛏᚢ : ᛋᛏ⁝ᚾ : ᚦ⁝ᚾᛋᛁ :: men vid närmare undersökning, sedan de ofvanpå liggande stenarne blifvit borttagna, befanns att på stenens öfra sida var följande fortsättning af runskriften: ⁝ᚠᛏᚱ . ᚼᛅᛘᚾᛏᛅ : ᛒᚱᚢᚦᚱ ᛋᛁᚾ . ᚴᚢᚦᛅᚾ : ᛏᚱᛁᚴ . ᚴᚢᚦ . ᚼᛁᛅᛚᛒᛁ . ᛋᛅᛚᚢ . ᛁ ᚼᛅᛋ . Runan ᛁ framför ᚼᛅᛋ tycks hvarken höra till linierna af ormslingan eller till meningen af orden. Af denna nyfunna sida, som är uppåt bågig, lemnas här teckning:

Stenen är 2 alnar 20 tum lång, 13½ tum bred och 15 tum tjock på midten. Arrendatorn af Solberga fideikommisset Veta, Jakob Eriksson, lofvade, för mottagen betalning, inlägga denna runsten oskadad i östra kyrkogårdsmuren.

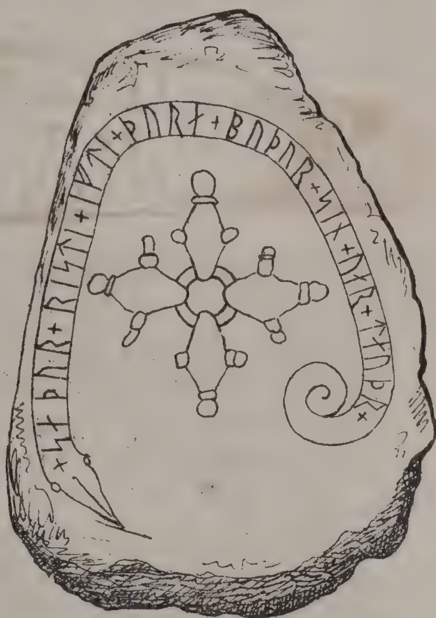
Viby.

I kyrkan vackra porträtter af Melanchton, Konung Gustaf II Adolf och Drottning Maria Eleonora.

En runsten, vid Gottlösa backe (förr i Veta socken), fanns inne i redskapsboden vid krogen derstädes, öfverensstämmande med Liljegrens Runurkunder n. 1167, men svårläst, helst i mörkret och trängseln der han står. Enligt berättelse af en förståndig gumma, stod en annan lika hög, men smalare, sten med runor inbyggd i samma bod, intill 1824, då den borttogs af en musikant Falltin, när han der byggde ett stall.

Sjögesta.

Kyrkan höll på att nybyggas. Förgäfves efterfrågades ågon ritning af den nedrifna. — En gammal dopfunt ̈ trä, grof, var förvandlad till fattigstock. — Ett groft rucifix. — Målningar i hvalfkuporna i gamla eller estra delen af kyrkan. — Altarskåp, 1 aln 12 tum ögt, 1 aln 14 tum bredt, 5 tum djupt, med figurer och ıkla dörrar, samt öfver midten ett litet crucifix af ıetall.

På kyrkogården ligger en ıcker runsten, 4 alnar 10 ım lång, 3 alnar största redden, 20 tum tjock. Läsingen hos Liljegren riktig, tom ordet ᛒᚢᚦᚢᚱ (icke ᚱᚢᚦᚢᚱ). Kantor A. Palmren lofvade att resa stenen kyrkogårdsmuren.

En dopfuntsfot och tt mellanstycke, det sednare ıed slingsirater, af kalksten. kålen fattas. (*) — Om kyrans försålda helgonbilder, ː här ofvan, pag. 87.

Östra Tollstad.

Kyrkan har på norra sidan en tillbyggnad af trä, och ommer kanske snart att ombyggas. Se pl. 22, n. 1. — Gamıalt ekeskåp, groft, 3 alnar 6 tum högt, 20 tum bredt. (*) – Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 2 alnar 6 tum bredt,

(i midten Mariæ himmelsfärd), på östra väggen i träkyrkan. (*) Dörrarne dertill, med 12 bilder (Kristus mellerst och högst), äro hopfästade uppsatta å vestra väggen. — Crucifix, simpelt, blott rysligt.

Jättekullen, en stensättning å Brackstads gärde, se pl. 12, n. 1. Af de fem (egentligen 6) minnesstenarne är midtstenen 3 alnar 6 tum hög, 1 aln 6 tum bred. Den deri stående jättetallen håller, 1½ aln öfver roten, i omkrets 6 alnar 2 tum.

De omtalade runorna och figurerne å Gubbekullen, n.o. om Höke (jfr Videgrens Beskr. 2: 402) äro endast naturliga sprickor och qvartsgångar i gråberget, men ingalunda runor eller hällristningar.

Sya.

I kyrkan ett gammalt altarskåp, 2 alnar 6 tum bredt, 2 alnar 14 tum högt, 6 tum djupt. I midten ses en riddare till häst, med svärdet afskärande ett stycke af sin kappa åt en tiggare, som går på »klampar». Å dörrarne: 1 Mariæ bebådelse, 2 Jesu födelse, 3 Jesus välsignas af Simeon, 4 Mariæ död. Förgyldt, men sämre arbete. (Se pl. 7, n. 3).

På runstenen vid kyrkan (Liljegren n. 1168), 3 alnar 20 tum hög, 2 alnar 7 tum bredast, 14 tum tjock, kan nu endast läsas .... ᚠᛏᛁᛦ . ᚠᛁ . Allt öfrigt, äfven sidolinierna, är utplånadt.

Sörby.

I kyrkogårdsmuren, der kyrkan fordom stått, ligger en runsten, till en del i jorden, 4 alnar 12 tum lång, med vänderunor, mycket tydliga (Liljegr. n. 1170, — läs: ᚢᛁᚠᚢᛏᚱ). Se pl. 20, n. 2.

Mjölby.

Kyrkan modern, utan alla fornsaker. I kyrkogårdsmuren ligger, utåt landsvägen, en mycket stor sten, 6 aln 12 tum lång, huggen i öfra kanten. Kanske har den runor på insidan. (*)

Å Östra Eldslösa egor, v. från kyrkan, på en backe i en hage, stå 10 stora stenar i en ring, samt finnas många platta jordkullar, mer eller mindre skadade genom potateskällares anläggande.

Vestra Harg.

Kyrkan modern. Allt gammalt försåldes 1815 på auktion.

En ek vid vägen, norr om kyrkan, håller 10 alnar 12 tum i omkrets.

Garpeslott (på Kilarps egor) ligger i Kilarpssjön på en holme, om våren kringfluten. Tornet, invändigt omkring 18 alnar djupt i n.v., omkring 15 alnar i tvärmått, är byggdt af gråsten. Utvändigt är muren somligstäds tydlig, fastän utfallen, omkring 12 alnar hög. I öfrigt är det egentliga slottet till utseende af en grön kulle, trädbevuxen, omgifven af en djup uppgrundad graf. Der utanför är en vall, rasad och öfvervuxen. Der sades vexa många ovanliga buskar och örter.

Gammal-Kil.

Kyrkan modern. Nattvardskalk, gammal, sexkantig. På det sexkantiga handtaget står i särskilda rutor bokstäfverna IHESUS (Ihesus); på foten: ✠ **Ave maria**

gracia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus. — En lykta, sexkantig, 1 aln 3 tum hög, af vackert arbet (Se pl. 15, n. 2).

På prestgården (fordom på kyrkogården) ligger e korstecknad runsten, 3 alnar 22 tum lång, 2 alnar 6 tum bredast, med inskrift: ....ᛁᛋᛏ . ᛋᛏᛁᚾ . ᚦᛅᛋᛁ : ᚼᚱᚢᛚᚠ ᚠᛅᚦᚢ..... Prosten Lindal, v. Pastor Broqvist och Skol läraren E. Berggren vidtalades om stenens resande.

Ny-Kil.

Kyrkan modern. — Gamla altaret, af trä, stort simpelt. — Dopfunten lik den i Wikenstad, men med änglahufvuden på skålen. — Crucifix och en Maria-bild af ringare konstvärde. — En prydlig rund tafla a ek, 1 aln i tvärmått, har i midten Jungfru Maria, stående med barnet på armen, inom en krans af blad och rosor

llt skulpteradt; deromkring en inskrift med vanliga medel-
ids bokstäfver: **Sub honorabili: viro: dno:** (domino) **Wer-
ero: archidyacono licopse** (lincopensi) *). — Ljusstake
f messing, stor och präktig, men nyare, med 4 armar
ch 5 ljuspipor, 19 tum hög, 1¾ aln öfver piporna; på
idan en stor sköld innehållande 2 mindre adliga vapen-
köldar. Se pl. 3, n. 5.

Ulrika.

Kyrkan af trä, byggd 1737 och 1797, med hög trä-
tapel. — Gamla altartaflan, öfver stora gången, dålig.
– Altarskåp, 1¾ aln högt, 1 aln 16 tum bredt, förgyldt,
ackert draperi och snidarbete. I midten Kristus mellan
ohannes och Maria; på hvardera sidan en helgonfigur;
å dörrarnes insidor bibelspråk; utvändigt intet. (*)

Vid Emtefalls
varn, i en sär-
eles vild och
dslig trakt, lig-
er på sluttande
erget ett 7 alnar
ögt stenblock,
vilande på nå-
ra små under-
tenar, ditka-
tadt, enligt folk-
ägnen, af jättar-
es händer.

*) Denna tafla skänktes år 1862 till Statens Historiska Museum af
Nykils församling genom dess Pastor, utnämnde Kyrkoherden C.
F. Wahlberg. — Archidiaconus Vernerus Nicolai dog år 1524.

Kisa.

Vid dikesgräfning under odling af Storgölsmossen, ½ mil söder om Tubbetorp, träffades (år 1857) två till tre lager sotstubbar, det ena öfver det andra, under då vexande skog. Dessa stubbar och de »lågor», som voro i dyjorden nedbäddade, vitna om flera föregående generationer af skog. I förbindelse med denna mosse står Storgölen, vid hvars sänkning påträffades, på ungefär två alnars djup under marken, på dybotten i det nedra stubblagret 3 båtar eller s. k. »kanoter», af hvilka 2 voro temligen väl bibehållna, arbetade af furustammar, 5½—6 alnar långa, mot fören något spetsade *). Botten vid aktern omkring 18 tum bred, dess tjocklek 2—1¼ tum. Sittklossen 1 aln lång, 8 tum öfver botten. Tapphålet 1 aln derifrån, 1½ tum i tvärmått. (*)

Under gräfning af Kinda båtled hittades flera stenvapen, bland annat en omkring 10 tum lång flintlans, hvilken finnes i Grefve Falkenbergs ego på Brokind **).

Vestra Eneby.

Kyrkan modern. — Alarskåp, 2 alnar 19 tum högt, 1 aln 21 tum bredt, vackert, något skadadt, men alla bilderna finnas (Kristus på korset mellan Maria och Johannes; derunder i midten 2 krönta sittande figurer; på sidorna helgon). (*) — Crucifix af trä, med Evangelisternas
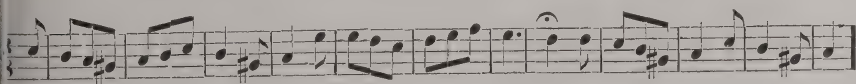
*) En af dessa båtar, mycket grundt urholkad, skänktes år 1862 till Statens Historiska Museum af gårdens egare Herr Kommissarien i Riksgäldskontoret, Riddaren af K. N. O. Oscar Arehn.

**) En samling af här funna stenredskap m. m. insändes år 1862, genom Herr Bibliothekarien L. Wiede, att hembjudas åt Statens Museum, der endast 2:ne stenhammare behöllos. Resten återställdes att inköpas till Läroverkets samlingar i Linköping.

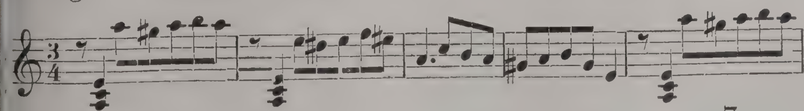
sinnebilder på vanligt sätt, väl snidadt, 2½ aln högt, 1 aln 14 tum öfver korsarmarne. — Målningar på bräder, innehållande Nils Dackes historia, från Hofby, efterfrågades. De hade för några år sedan på Herr Mandelgrens uppmaning blifvit skickade till Stockholm, men förstörts på vägen. — Stycken af ett vackert epitaphium öfver Nicolaus Petri Past. & Præp. Enebuensis och dess hustru Elin Jonsdotter, »bekostadt anno 1647», borde åter uppsättas. — Vapen med namnen »Charlotta Palmstierna» och »Carl Cronhjelm» lågo i kras. — I tornet ligga 5 stycken af ornamenter, nyare, som förmodligen tillhördt någon altar- eller familjtafla, med praktfulla bladsirater. Prof ses å pl. 5, n. 2, a, b, c. Snideriet är 1¾—1½ tum djupt; på 2 a genombrutet. N. 2 a är 2 alnar 17 tum lång, 15 tum bredast, 1 tum tjock; n. 2 b, öfverstycke, 3 alnar 2 tum lång, 1 aln 6 tum hög, 2 tum tjock; n. 2 c., sidostycke, 3 alnar 12 tum hög; två dylika finnas, men af de fyra derå anbragta bilderna återstår blott en. Ett understycke har ornamenter som 2 c och i midten ett stort hjerta. — Kyrkans märkeligare chorkåpor hade blifvit tecknade af Herr Mandelgren. - Kyrkobok af år 1597.

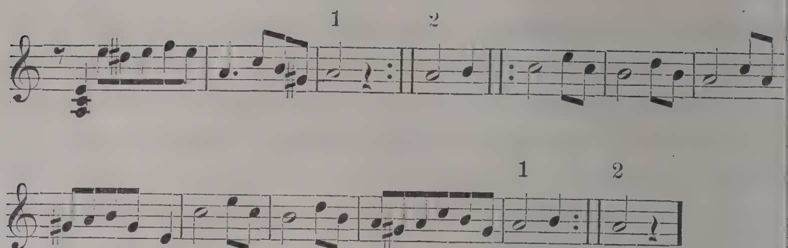
Prosten i församlingen, A. G. Loenbom, har under resor i ungdomen, i sällskap med Lektor Wallman, samlat folkmelodier, dem han lemnat till Professor Drake. Af sådana meddelade han nu tvenne.

1:o Melodi till visan om Axel och Walborg.

2:o Polska af en till döden dömd musikalisk bondedräng, i Blekinge, komponerad aftonen före hans afrättning.

En gammal ek, norr om kyrkan vid Adlerskog, är 1
alnar 6 tum vid på smalaste stället af stammen.

I en grafhög å Malma gärde hade man 1854 funni en trekantig sten, 1¼ aln hög, stående på en flat häll, alnar lång, 1½ aln bred, 6 tum tjock, hvilande på 4 sten knubbar, samt derunder i strid sand ett helt, 3 alnar långt menniskoskelett, allt under grästorfvan, omgifvet af kol stybbe, blandad med bitar af brända grafkrukor; enlig uppgift af Musikdirektör J. F. Törnvall. (*)

En bautasten, kallad »Skäckten», 3 alnar 19 tum hög, 1 aln 16 tum bred, utan inskrift, står vid Smedstorp

Tjärstad.

Kyrkan modern. — Gamla altartaflan, med kolonner, enkel men prydlig. — Ett vapen, stort (lejon i ett torn) samt v. Stedingska vapnet ligga i sakristian.

Källstad.

Kyrkan modern, reparerades nu, och yrkades att man måtte bibehålla i oförändradt skick altaret samt de i det platta taket anbragta plafonderna (Kristi uppståndelse, förklaring och himmelsfärd). Inskrifterne voro redan öfver-

målade. — I sakristians tak en plafond: Den förlorade sonens återkomst. — På orgelläktaren: Frälsaren och de fyra Evangelisterne. — Altaret sexkantigt (nattvarden). Deröfver sitter den gamla altartaflan (korsfästelsen). — Ett rökelsekar af vanlig form. — Porträtt af Leder, »ætatis suæ 36, anno 1659,» med en särdeles prydlig stuckatvärja, förmodligen hemförd från Tyska trettioåriga kriget. Det berättas att denne man, som bodde en mil från kyrkan bort i skogen, var så fruktad eller vördad, att man i Källstad icke vågade börja gudstjensten, förr än han kommit till kyrkan.

Två bitar af Kettil okristens s. k. hufvudskål förevisas i kyrkan. Benet har öfver ⅜ tums tjocklek. (*) Sägnen förmäler att Kettil och Häger, två forntida kämpar, byggde vid sjön hvar sitt gudahus (Källstads eller Kettilstads och Hägerstads eller Härstads kyrkor), hvarvid de brukade en gemensam hammare, hvilken de under arbetet kastade till hvarandra. Slutligen blefvo de oense, och stod striden emellan dem vid sjön, som deraf ännu kallas »Strien» (striden).

På en hög sandbacke n. om kyrkan äro många låga ättekullar. Orörd skulle denna ätteplats i värdighet likna Lebergshögen; men sedan 30 år har alltför mycket blifvit bortgräfdt och skadadt genom grustag, äfvensom genom odling till trädgård och åker, der stora stenar ännu finnas. Enligt sägen har der varit ett domställe. Deraf vid har man för 10—12 år sedan hittat en »hjelm», en grafurna och en skära, insända till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. Gamla mynt, funna på samma ställe, hade blifvit inköpta af Herr Mandelgren. Åtskilliga små silfversirater, funna af Glasmästaren G. Bergqvist hade blifvit skänkta till förre Prosten Segersten och sedan förkommit. Under en tunn stenhall i samma backe hade vidare anträffats en multnad grafurna med brända ben och kol, samt i en förrostad »jernhatt» ett 4¼ tum långt,

groft arbetadt jernkors, hvilket af mig inköptes för Statens museum.

Vid Petersbergstorp gick gamla Rimforsavägen genom en öppning mellan stora stenblock, kallad Helfvetesport, der man fordom offrade småsten, bark, pinnar m. m. (*)

Hägerstad.

Kyrkan liten, gammal och rucklig. — Altarskåp, 2 alnar 22 tum högt, 1 aln 19½ tum bredt, med dörrar, rikt förgyldt, finaste snideri (*) *). — Ett annat altarskåp, hvars dörrar saknas, 2 alnar 4 tum högt, 2 alnar 4 tum bredt (Maria sittande med barnet m. fl. figurer), är groft arbetadt men rikt förgyldt. (*) — Takmålningar (bibliska föreställningar) i åttkantiga rutor, 15 i hvarje rad, från öster till vester, samt 4 dylika rader i bredd, således tillsammans 60 målningar, med qvarstående båggesimser kring väggarne, der man ännu på flera ställen ser märken af målningar under hvitlimningen. Borde noga aftecknas innan kyrkan, kanske snart, måste rifvas och ombyggas **). — Dopfunt, rund, med trind fot (understenen fattas), af granit, 1 aln 8 tum hög, med rundbågar kring skålen; ligger upp- och nedvänd på kyrkogården. Se pl. 18, n. 1.

Sundet mellan Hägerstad och Vestra Eneby kallas Ulfvesund, enligt sägen, efter Drottning Ingrid Ylfva, som här segrade och med sina öfvervunna fiender red öfver sundet.

---

*) Församlingen har på allmän sockenstämma den 13 Nov. 1862 beslutat öfverlemna detta altarskåp till Statens museum, så snart den nya kyrkan (hvars grund lägges 1863) blifvit färdig och invigd.

**) Enligt uppgift af Herr Mandelgren, äro dessa målningar, från 1500-talet, af honom aftecknade. En af taflorna lär föreställa Döden spelande på guitarr för Adam och Eva.

Hycklinge.

Kyrkans altartafla (Kristi korsfästelse) anses i alla afseenden vara Per Hörbergs bästa komposition.

I midten af stora gången i kyrkan ligger en grafsten, 3 alnar 13 tum lång, 2 alnar 16 tum bred, med följande inskrift: ANNO: DO (domini): M°: C°C°C°: X°X°X°: III°: E:: (ego) BOTOLPHVS: IOONS. S': (son): OBII: QUISQS: (quisquis) ADES: Q: (qui) MORTE: CADES: STA: PLEGE: (perlege) PLORA: SV: (sum) QD: (quod) ERIS: QD: (quod) ES: IPSE: FVI: PRO: ME: PRECOR: ORA:

En bautasten, 3½ aln hög, å Härna egor i en åker vid vägen, utan inskrift. (*)

Kisa.

En gammal träbyggnad, med utskjutande loft och trappa utanför huset, se pl. 9, n. 1.

Djäknegranen, vid vägskälet i Kisa, är 6 alnar 6 tum i omkrets 1½ aln öfver marken.

Horn.

Kyrkan modern med gammalt torn, enligt uppgift 99 alnar högt. Se pl. 17, n. 1.

Tirsrum.

Kyrkan af trä, spånklädd, med klockstapel. (Se å följande sida stående teckning). Öfver ostligaste fönstret på s. sidan af högkyrkan är årtalet 1771 med spån utlagdt.

Förhuset, som nu står på vestra ändan, stod till 1860 på södra sidan, då det, enligt uppgift, öfvertäckte årtalet MCCL (1250) i spån anbragt öfver då varande porten, der nu är ett fönster. Nämnda årtal skall ännu sitta qvar under spånklädnaden. — Rökelsekar af malm, 10 tum högt, se pl. 15, n. 1: a, b. — Två värjor, simpla. — Ett »munkskåp,» groft.

Norra Vi.

Kyrkan modern, stor och prydlig. — Crucifix, litet, vanligt. — Gamla altartaflan, nyare arbete, i sakristian, der en prydlig grafsten öfver Prosten L. Kraft L:son (under hvars tid och genom hvars möda kyrkan blef nybyggd) är uppsatt på väggen.

Svinhult.

Kyrkan af trä, med klockstapel. Se pl. 8, n. 1. — fver sakristidörren är uppspikadt ett litet fragment af ett ımmalt, i öfrigt försvunnet, altarskåp. — Rökelsekar ' jern, 7½ tum högt, klotrundt, med en tupp öfverst. Se . 6, n. 4: a, b. — Dopfat med Tysk inskrift från år 544. — Sex hufvuden af små bilder, som sutit på 'edikstolen. Fyra större bilder, den ena med verldsglob ler riksäpple i handen.

Vestra Ryd.

Kyrkan af gråsten, gammal, med rakt brädtak och ıg klockstapel. — Locket till ett rökelsekar. Å läkren granna, bondpråliga målningar. — Flera vapen ver familjen Bock. — Två stora bilder af trä på 'rkvinden.

Sund.

Kyrkan modern, dock med bättre torn. Altartaflan (ristі törnekröning) af Per Hörberg, dugtig tafla. Nattrdskalken, som ej var åtkomlig, begagnas icke mer.

Asby.

Kyrkan modern, med klockstapel.

Stensättningarne vid Norrby besöktes i sällskap ed Dr. Hedner. Man kunde ej tydligen upptäcka annat flera försjunkna stenrundlar, en högsta midtsten, 1½ aln g, samt några oregelbundna stenrader, som skulle der-

ifrån utstråla. För några år sedan skall detta allt hafv varit mycket mindre sjunket och obetydligt. — I östr sluttningen af kohagen (nu intagen i Norrby park) äro p båda sidor om vägen stora högar och kullar, med fler tydliga mindre jordkullar deromkring, af hvilka somlig äro dels stensatta, dels med tydlig fotkedja försedda. D mindre kullarne ligga i en fördjupning, omgifna af e vallkant i öster. För några år sedan fanns der ett störr menniskoskelett.

I Asby prestgårds östra kohage ligger en sto klumpformig sten, 5 alnar hög, af minst 20 alnars om-

fång, hvilande på ett kullrigt berg och allenast ett helt litet bottenplan.

Torpa.

Kyrkan af sten, ombyggd till korskyrka, i norr och söder af trä, med klockstapel. — Prydliga grafstenar öfver Assessor Torpadius och Friherre Lindhjelm; en tredje

utsliten. — En större, vacker oljefärgstafla, Kristus, å väggen i södra korsarmen; en mindre öfver samma ämne i norra korsarmen. — Vapen öfver Korporalen Jonas Ulff † 163-. Göran Fanehjelm † 1654, en annan Fanehjelm; ett annat med 3 strömar i blått fält; ett med en grå räf i gult fält; ett öfver Per Gabriel Gyllenstål, — allt uppspikadt i kyrkoboden.

En ek $10\frac{1}{4}$ alnar vid, $1\frac{1}{2}$ aln öfver marken, står i prestgårdens kalfhage.

Malexander.

Kyrkan gammal, af trä, spånbeslagen, med klockstapel. — I chortaket gammal, dålig målning. — Två taflor i högkyrkans tak samt å vestra väggen i norra kyrkan äro nu försvunna eller öfverkalkade. — Allt kyrksilfret bortstals för några år sedan. — Vapen öfver And. Rosensabel † 1669, Peder Svensson Lindeskyld † 1673, Göran Armeskyll, Suænn Lindeskyl † 1664, och Kapten-Löjtn. Olof Göransson Armskyldh † 1686 — hänga uppspikade i det oansenliga förhuset.

Trehörna.

Kyrkan ombyggdes just nu, af trä, på den gamla grunden, — enligt uppgift, utan anmälan hos vederbörande auktoriteter. Den gamla kyrkan finnes aftecknad i prestgården. — Två altarskåpsdörrar, 2 alnar $9\frac{1}{2}$ tum höga, 1 aln 5 tum breda, målade med olja på trä (nattvarden m. m.) båda med en 12 tum hög arabesk inunder. — Crucifix, $11\frac{1}{3}$ tum högt, $6\frac{1}{4}$ tum bredt, $\frac{3}{16}$ tum tjockt, af messing, väl emaljeradt. (*) — Korsplåtar, $7\frac{2}{3}$ tum höga och breda, (lejonet och örnen) i guld, ypperliga (den med

oxen är skadad och den med ängeln förkommen), hvilka tillhört ett crucifix, som skall hafva kommit från Vadstena. Men detta kors, 2 alnar 1 tum högt, är af dåligt, Kristusbilden af medelmåttigt arbete. — Två bilder, Johannes och Maria, 1 aln 5 tum höga, väl gjorda, hafva förmodligen, likasom korset, hört till ett altarskåp, som liknat det i Härberga. Biskopsbild af trä, med vapensköld (3 foglar på en gyllene balk, derunder en biskopsstaf, 13 tum hög, fordom på predikstolen.

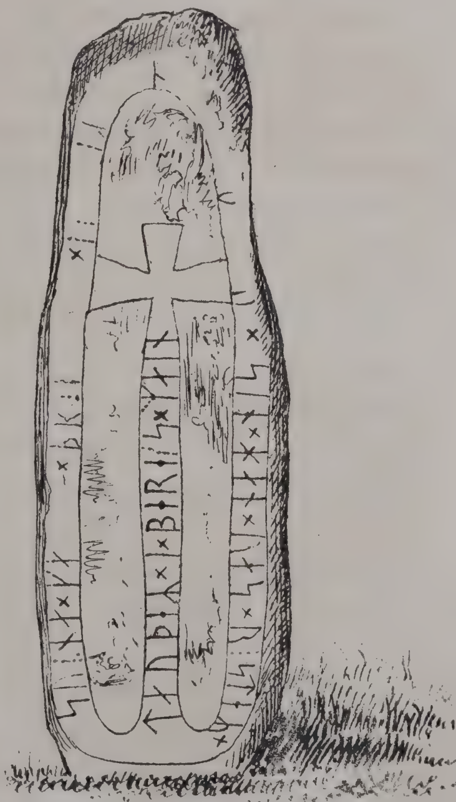
Runor förmodades skola finnas på en slät bergshäll i Trehörna säteris kalfhage; men raden, 13 alnar lång, 7—8 tum bred och af ¼ tums upphöjning, är endast en qvartsgång i berget med naturliga sprickor.

Rinna.

Kyrkan modern. Altarförhänge, gammalt, af schagg eller sammet, med fasoner. — Crucifix, 3 alnar högt, hänger i tornet. — Dopfunt, omkring 1½ aln hög, helt smal, af rödgrå kalksten, modern, med väl tecknade plattupphöjda figurer, djur, blomslingor m. m. (*) Funtar af detta slag äro vanliga i hela Östergötland. — Värja med prydligt stålfäste, 1 aln 16 tum lång, spetsen afbruten. Se pl. 15, n. 4. — På stora klockan en sköld innehållande Bondevapnet (en båt) under bokstäfverna M. B. (Magnus Bonde). (*) — På den mindre klockan står: SVMTIBVS TEMPLI WADSTENENSIS.

Ekeby.

Kyrkan modern, vacker. — Porträtt af Dr. M. Luher, ganska bra. — Fyra Ribbingsvapen. — Prediktol, vacker med de 4 Evangelisterna snidade. På prediktolen en ståtlig fyrarmad ljusstake af malm; vid trappan 2 trepipiga, gamla och prydliga ljusarmar. — I tornammaren äro väl och förståndigt förvarade 36 Ribbinska apensköldar, fäderne och möderne, en Mariabild med arnet, helt förgyld men ful, ett stort crucifix, dåligt rbete. Högre upp i tornet en gammal trätafla, som öreställer Kristi uppståndelse. — Storklockan har Ribingsvapnet. — En kalkstensbit, 9½ tum lång, förmodligen f en grafsten, funnen ane i kyrkomuren vid reparationen 1860, är prydgt uthuggen, visande en el af kappan, ringkragen ch mustachen af en riddare. Vid sidan synes spår f en inskrift. Se pl. 16, . 2. — Dopfunt af grof undsten, 2 alnar 15 tum ög, rund med 4 figurer amt spetsbågar och spiralridna rundstafvar, förvaas i kyrkboden. Se pl. 8, n. 4.

En runsten, 2 alnar 7 tum hög, 23 tum breast, låg på kant med rundan utåt i högkyrkans nu rande stor-dörr på södra dan, intill 1860,

då den uttogs och upprestes i nordöstra hörnet af kyrk-
gården. Runor finnas öfverallt i slingan, men äro till d
mesta oläsliga, emedan de äro fyllda af det granithår
murbruket, hvari stenen legat. Stenen är af grusig, lö
kornig granit, som snart förvittrar. Se figuren å föregåen
sida. Är icke den runsten, som finnes i Bautil n. 87
(Liljegrens Runurkunder n. 1188).

Församlingens Kyrkoherde A. A. Aurelius är en go
fornforskare och särdeles aktsam vårdare af sin kyrka
fornsaker. Vidtalade Kantor L. A. Nydahl, som saml
folkmelodier åt Professor Drake.

Åsbo.

Kyrkan modern. — På södra väggen i högkyrka
hänger gamla altartaflan, som är mycket bättre än de
nu varande öfver chorfönstret uppsatta. — Två gaml
chorkåpor, den ena af blått siden med gult kors oc
deri en Kristusbild i upphöjdt arbete; den andra af guld
brokat, ståtlig, men söndrig. På en prydlig grafsten vi
vestra dörren, med många vapen, står nederst: OMNI
TRANSIBVNT SIC IBIMVS IBITIS IBVNT. — I sakristia
förvaras en dopfunt af täljsten, 1½ aln hög, rund oc
slät, med fyrkantig utarbetad fot (se pl. 18, n. 2), e
gammal tafla (Kristus på korset) samt 3 vapen (
Stråhle, en Germund Somæ 1621). (*)

En runsten, 3 alnar hög, 1 aln 7 tum bredast, so
förr stod i Mell-ängen, nära vägen, ej långt från Svartån
på Grönlunds säteris egor i Åsbo socken, har 1856 flyttat

ı i parken af jordegaren Grefve Otto Klingspor. Den är
rdlig och rätt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1190.

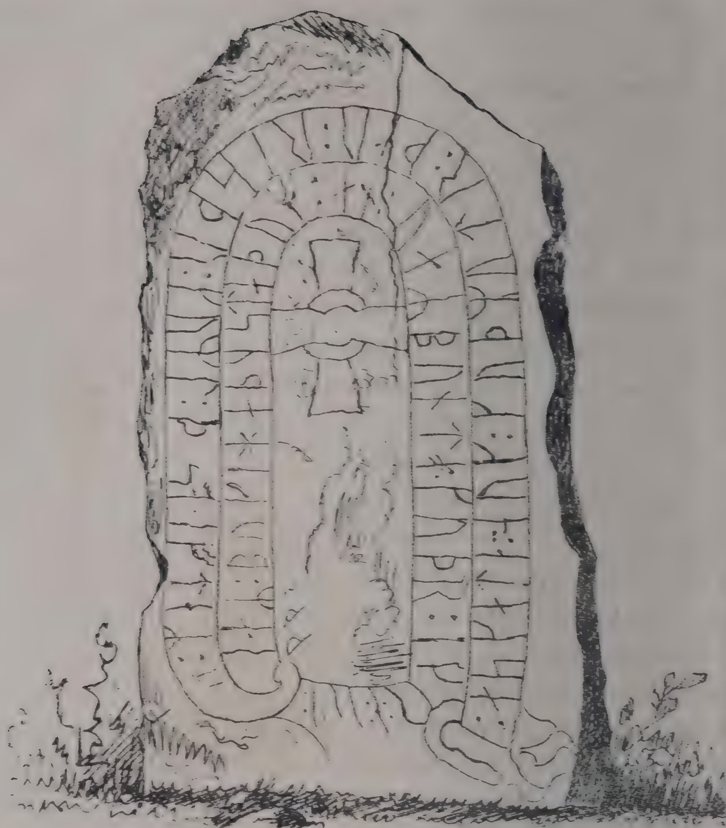
Harstad och Väderstad.

Kyrkan (Oscar Fredriks), modern, sammanbyggd för
åda församlingarne. — Två altarskåp, det ena äldre
ch bättre, 1 aln 23 tum högt, 2 alnar 3 tum bredt, har
ånga figurer, alla i behåll, väl skurna och förgylda.
akom figurerna stå vissa tecken, såsom en nyckel, kalk,
xa, spjut. (**) — Prydlig fyrarmad altarstake, 21½ tum
ög, 1 aln 15 tum bred, af messing. (*) — Dopfunt af
alksten, skålen rund och kupig med smala ovala facetter,
¼ aln hög, (*) ligger på kyrkogården. — I tornet för-
aras 2 större och 2 mindre crucifix, en gammal
redikstol, 4 värjor, af hvilka 3 äro afbrutna, 2 med
arerkorgar, en hjelm med visir, 2 stålhandskar, 2
apensköldar (Gripenschöld † 1696) samt många trä-
ıidade ornamentsstycken.

En bautasten, utan inskrift, i en åker vester om
yrkan, blef 1856 upprest vid vägen.

Runstenen på Väderstads öfvergifna kyrkogård (Lilje-
ren, n. 1187) fanns nu icke der.

Runstenen på Harstads öfvergifna kyrkogård (Lilje-
ren, Runurkunder n. 1184, för den orätt till Hogsta
ocken), omkring 3 alnar 9 tum hög, 1¾ aln bred, svår-
ıst, äfven sedan en stor ask och deri inväxta gråstenar
ıed mycken möda voro undanröjda. Till jemförelse med
en hos Liljegren, efter Bautil, anförda läsningen bifogas
är en teckning. Se nästa sida.

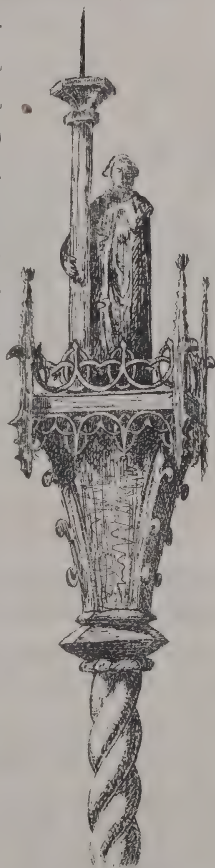

En runsten, som varit nästan rund, 3½ till 4 aln
lång och bred, anträffades år 1861 i en bäck på Bo
gårds egor, omkring 100 famnar från Harstads ford
kyrka, men blef af arbetsfolket söderslagen och inlagd
jordegarens, f. d. Riksdagsmannen Gustaf Peterssons ny
byggning. Nu ser man endast ett stort bredarmadt ko
med en omslutande ring i korsvinklarne, samt i kante
dessa runor: ᚢᚴ × ᚦᛁᛅ × ᛒ.... (*)

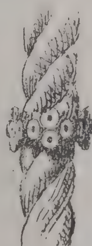
Af Herr Kronofogden Hugo Lindberg emottogos
gamla pergamentsbref, det äldsta från 1300-talet, so
gåfva till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademie

Hogstad.

Kyrkan gammal med modernt torn. — Prediktolen gammal, vackert snidad. — En hel och vacker Mariabild med barnet, 2 alnar 5 tum hög, samt en nnan qvinnobild sittande på en stol, med 2 barn i kötet, 1 aln 10 tum hög. — Altarskåp, 2 alnar 10 um högt, 2 alnar 8 tum bredt, helt, med vackra bilder ch sniderier (i midten Kritus på korset mellan Maria ch Johannes, vid sidorna ch på dörrarne 6 bilder. (*) — Två Ljusstafvar (kandeıbrar), 4 alnar 10 tum höga, ronan 9½ tum i fyrkant, skönt nidade, söndriga, men reparabla, bestående af en smal piralvriden stång, på hvars fra ända å en med architekturrater ornerad platt står en ıansbild hållande en kolonn, hvars öfra ända sitter en n för vaxljusets fästande. (*) — Tre kolossala ljusstakar f malm, 18½ tum och deröfver öga, stå på altaret. — I toret förvaras ett dåligt crucix, en fullstor figur med en ıäcka på hufvudet samt 2 apen, snidade, det ena med ı ödla.

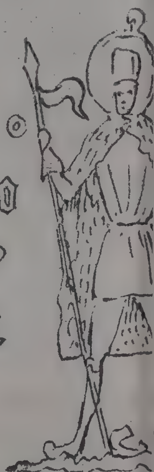

Kyrkan skall snart ombyggas. Af chorets bågsirater å yttre sidan lemnas här en teckning.

Storklockan har en inskrift i vanlig minuskelst
och vid sidan en riddarefigur, 4 tum hög, på sätt följand
teckning visar. *)

*) Inskriften, som måste läsas baklänges, är: × **Anno domini millesi** **quatragintesimo quinto** × **Sanctus iacobus help os** (således af
1405).

En dopfunt, skålen rund, med 4 menniskofigurer och rundbågar, 1 aln 8 tum vid, foten 17 tum i tvärmått; mellanstycket fattas. Se pl. 18, n. 3: a, b.

Skolläraren C. A. Andersson har börjat afteckna stiftets orgelverk.

Bjälbo.

Kyrkan modern, tornet gammalt. Se pl. 8, n. 2. — Altarskåp, 3 alnar högt, 2½ aln bredt, med sköna figurer på rikaste gyllene grund. Målningarne utanpå dörrarne äro förstörda. (*) Förvaras i tornet. — Dopfunt, vanlig, med delar af foten på kyrkogården. — Vackra jernbeslag på kyrkdörren. — Tafla, korsfästelsen, i sakristian.

En runsten, 8 alnar 6 tum lång, 1 aln 5 tum bred, funnen 1850 i grunden af gamla sockenstugan, der nya skolhuset sedan uppbyggdes, ligger nu på kyrkogården, utmed tornets södra sida, men öfversmord af tjära och beck, att den, åtminstone för tillfället, var alldeles oläslig. (*).

En runsten, omkring 7 alnar lång, 1 aln 3 tum bred, ligger i norra sakristiväggen, somligstäds öfverrappad, mosslupen och svårläst. (Se Liljegrens Runurk. n. 1183).

Den af Liljegren (n. 1559) omnämnda »runstoden» finnes icke.

Appuna.

Kyrkan med helt och hållet gammal anordning af chor, skepp, tornrum, pelare och hvalf. — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 1 aln 16 tum bredt, alldeles helt, vackert med rikt förgyld botten. Figurerne (17 st.) i två afdelningar, öfverst i midten Kristus på korset. (*) —

Tafla (Jungfru Mariæ bebådelse) norr om altaret; annan dito i tre afdelningar (yttersta domen, Pingstdagens händelser, Babyloniska skökan); annan tafla, snidad i upphöjdt arbete af gammal hållning (1655), »Isaks offring», ful men märklig. — I choret en gammal grafsten med utnött uncialskrift. — Dopfuntsfot i tre delar, i sakristian. — Pelikan af trä, 15 tum hög, i vestra tornfönstret (*). — Chorkåpa, grön, af gammalt, utmärkt arbete i teckning och broderi, i allmänhet med sköna ansigten och proportioner. — Rökelsekar, gammalt, och primklocka. — Åtskilliga helgonbilder m. m. i vapenhuset och tornkammaren. — Målningar å väggar och chorets hvalf framskymta här och der under rappningen, men tyckas vara simpla och grofva. I högkyrkan på triumfbågens mur finnes nu endast Moses med taflorna, omgifven af blomsterslingor, simpelt arbete. — På dörren till högkyrkan vackert jernbeslag.

Kumla.

Kyrkan modern, liten, utan torn. — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, utom öfverstycket, med 8 snidade bilder. Dörrarne hafva målningar ut- och invändigt (Mariæ bebådelse, Jesu födelse, hudflängningen, törnekröningen m. m.), allt dråpligt, skönt och rikt förgyldt. På öfverstycket öfver taflans midt föreställes Treenigheten medelst 3 figurer, satta i triangel och förenade genom språklister. Allmogen sätter så stort värde på denna altartafla, att man, enligt uppgift, vill påkosta ny förgyllning. — Rökelsekar, helt, groft. — Dopfuntsfot, prydlig. — Ett mindre altarskåp, 2 alnar 6 tum högt, 1 aln 14 tum bredt, af ett enkelt brädes tjocklek, gammalt, endast målade bilder (Kristus på korset mellan röfrarne samt Maria och Jo-

nannes, uppståndelsen m. m.), helt, teckningen mindre god. — Bibeln af 1541 med plancher, vårdad och hel.

I Enängen vid Tyttorp, i och vid en bäck, äro 2 runstenar, den större omkring 3 alnar lång, 2 alnar 6 tum bred, afslagen i öfra ändan, för öfrigt till det mesta under jorden och i vattnet; den andra mindre, äfven nedsjunken. Af runskriften kan endast obetydligt ses. (*) En tredje sten, utan synliga runor, ligger nedfallen i bäcken.

Svanshals.

Kyrkan modern, vacker, med en mycket långhalsad svan som flöjel. — Altartafla, 3 alnar 8 tum lång och blott 1 aln 1 tum hög, skönaste arbete i haut-relief, med djupaste draperier, helt förgyldt, med figurernas händer och ansigten endast målade; skall, efter uppgift, hafva kommit från Stockholms slott efter en brand (1697?) — Predikstolen modernt vacker, men med gamla bilder af Gud Fader och Evangelisterna samt Petrus på skranket vid trappan. — Crucifix, litet, i sakristian. — I tornet förvaras porträtter af Frälsaren, Paulus och de 12 Apostlarne, stycken af adliga vapen och diverse ornamentsdelar. — På storklockan står: IHS ANNO CHRISTI MDCXXXIV: MAGNVS PETRI O PAST. LOC. — Mag. Erici Hemmingi o. Math. Norbergs grafsten uppsatt på kyrkans södra yttervägg.

I parken vid Herr Axel Dicksons egendom Kyleberg står en dopfunt, 1½ aln hög, med djurfigurer i rundbågar, troligtvis kommen från Svanshals kyrka *). Se pl. 3, n. 1. — På Kyleberg förvaras äfven en gammalmodig länstol, som verkligen tillhört Carl v. Linné, inköpt af en Frih. Cederström. (*)

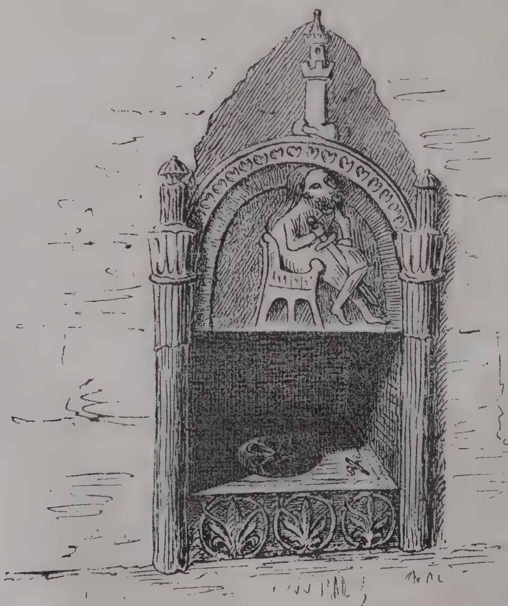
*) Denna dopfunt har af Herr Dickson blifvit insänd som gåfva till Statens Historiska Museum (1862).

Rök.

Kyrkan modern. Teckningar af både gamla och nya kyrkan förvaras i sakristian. — En dopfunt af kalksten, skålformig, slät, 1 aln 10 tum vid (mellanstycket fattas), förvaras i tornrummet. (*) — Åtta snidade bilder (S:ta Anna med Maria och Jesusbarnet, m. m.) — Nio vapen för slägterna Gissler, Raukman, Snoilsky, Lejonsten m. fl. — Den märkliga runstenen, i senare tid inmurad i vapenhusväggen, afritades *). — På storklockan läses med götisk minuskelstil: ✠ **Año: domi:** (domini). **M: cd: lxxx: Ave. maria g.**

Heda.

Kyrkan reparerad af Professor Brunius, som dervid fullkomligt bibehållit den gamla vördiga formen, hvilken för öfrigt nu är så sällsynt i Östergötland. — Dopfunt af sandsten, cirkelrund, på de raka sidorna prydd med enkla rundbågar; skålen 1 aln 10 tum vid, 22 tum hög, mellanstycket fattas; plinten af täljsten. Se pl. 18, n. 5. — Två crucifix. — I kyrkomagasinet förvaras delar af gamla altartaflan. — Vigvat-

*) Denna runsten har sedermera af Herr Säve blifvit utbruten ur tornmuren, uppsatt på kyrkogården och fullständigt aftecknad. Se ofvanför, pag. 58.

enskärl, 1 aln 20 tum högt, 1 aln bredt. Se teckningen ı föregående sida. — Päder Ericssons grafsten, prydligt ıppsatt på väggen.

Två runstenar (Liljegren n. 1193 och 1194), den örra svårläst, den sednare mycket tydligare, sitta inmurade ıögt upp på kyrkans östra yttervägg.

Disene-kulle, i Kullängen, under Disene (Diseved) ;ård, hög, gräsbeklädd och vacker, omgifven af fem ekar, ıedsjunken i toppen och rörd af skattsökare på norra sidan.

Ödeshög (Össjö).

Kyrkan modern. — I norra sakristiväggens utsida igger inmurad en runsten, minst 3 alnar 20 tum lång, ! alnar 10 tum bred (Liljegr. n. 1197). Namnet är ⁝ᛁᚠᛅ icke ᚼᛅᚢᚠᛅ. (*)

En runsten, 1 aln 12 tum hög, 2 alnar bred, står ätt vid vägkanten, söder om Häggestad, der ock flera ackra kullar och höga bautastenar finnas. Af stenens nskrift, som icke fullt öfverensstämmer med Liljegrens ıppgift (n. 1198) efter Bautil, var nu åtkomligt att läsa: . . . . ᚱ : ᚱ⁝ᛁᛋᚦᛁ : ᛋᛏᛁᚾᛅ : ᚦ⁝ᛋᛅ : ᛅᚠᛏᛁᛦ : ᛋᛅᚠᛋᛅ . . . . ᛦ : ᚠᚢ : ᛒᚱᚢᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾ : ᚠᚢᚦ : . . . . (*)

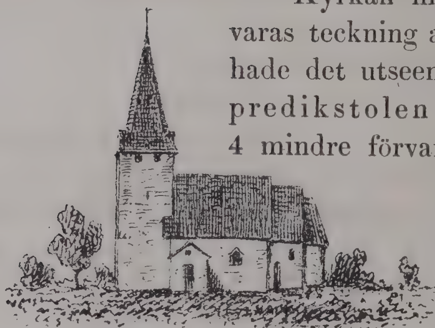
Komministern C. R. Siegbahn (sedan Kyrkoherde i /ånga) hemmastadd i folkspråket och traktens ortnamn, äl bekant med de märkliga förhållanden vid läroverket å /isingsö, det han i dess senaste dagar bevistat, lofvade ıärom göra anteckningar, samt om de åldriga folksederna n. m. i Risinge och Vånga-ängden.

Åby.

Kyrkan modern. — Altarskåp, 3 alnar 12 tum högt, 2 alnar 21 tum bredt, 8½ tum djupt, yppersta arbete i snideri och förgyllning (Mariæ himmelsfärd samt många helgonfigurer). Se pl. 14, n. 3. — Dopfunt, 1 aln 16 tum hög, skålen 1 aln 6 tum vid, med djurfigurer i rundbågar m. m. Se pl. 3, n. 2. Bordet i sakristian är en grafsten af år MDCXLIII.

Prosten Rudebäck har en ganska stor och vald samling af oljefärgstaflor.

Vestra Tollstad.

Kyrkan modern. I sakristian förvaras teckning af den gamla kyrkan, som hade det utseende figuren visar. Gamla predikstolen samt 2 större bilder och 4 mindre förvaras i kyrkomagasinet. — De grafstenar med runor, som anföras i Liljegrens Runurkunder, n. 1663—1665, äro försvunna.

Alvastra klosterkyrkas ruiner.

(I V. Tollstads socken).

Af detta förstörda tempel, som stundeligen hotas af ytterligare förstörelse, meddelas på pl. 1 en planteckning, der, för att taga fasta på byggnadens få qvarstående delar, höjdmåtten på murar och pelare äro utsatta. Fyra

pelare på södra sidan qvarstå ännu, sinsemellan och med mellanskeppets vestra del genom hvalf förbundna, samt likaledes den vestligaste pelaren på norra sidan. Äfven qvarstå de två vestligaste hvalfkuporna i sidoskeppen, hvalfbågarne öfver ingången till de tvenne sidokapellerna söder om choret, samt kyrkans vestra gafvelvägg med ett stort ågspetsbågigt fönster i mellanskeppet. Konung Sverkers s. k. grafhvalf har qvar sitt hvälfda tak. Till planritningen meddelas följande förklaringar.

A. Ulf Gudmarssons grafhäll, af kalksten, afbruten, 3 alnar 15 tum lång, 1 aln 15 tum bred, särskildt afritad, se pl. 10, n. 3 *).

B. Konung Sverkers s. k. grafhvalf, öfvertäckt af en ordbacke, stenbråte och ett slags brädtak, tycktes vara deladt i två rum, men var alldeles uppfylldt af bränvinsfat och hvarjehanda hushållsskräp samt derigenom icke lätt åtkomligt.

C. Skålig vigvattenssten i en nisch.

D. Vigvattenssten, till hälften förstörd.

E. Vigvattenssten i en nisch med förstörd åttabladig fördjupning, bredvid hvilken, närmast åt norr, stå i en nursten inhuggna två bokstäfver **bo** (**b** är 3 tum högt).

F. Vigvattenssten i en nisch. I dörröpningen, närmast öster om denna, står på dess norra sida, 2½ aln öfver tröskeln, inhugget: OLA⁹ (Olaus) M.

N. 1 och 2 jordkullar; 3 och 4 stenhopar; 5 en ask; 6 en sälg; 7 en appel; 8 en ask; 9 almar; 10 och 11 askar; 12 en lös sten, huggen, 20 tum lång; 13 dubbelgrind till det ruinen omgifvande, 2½ aln höga trästaketet, samt omkring 36 steg s.s.o. bort från punkten vid 14

---

*) Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien har fogat anstalt att denna grafhäll, som vid den af Kammarjunkaren Rääf år 1827 och 1828 besörjda rensningen af ruinen, uppgräfdes ur gruset, och nu mera icke intager sitt ursprungliga rum, blifver upphemtad att förvaras i Statens Historiska Museum (1863).

en grof stenmur, i norr och söder, omkring 12 alnar lång, 5 alnar tjock, 6 alnar hög, sannolikt en del af någon betydlig klostrets byggnad, nu beröfvad alla yttre, förmodligen huggna täckstenar, samt med ett afträdes-skjul der invid.

Ungefär 50 steg ännu längre bort från klosterkyrkan, åt söder, är i senare åren uppförd en stor ladugårdsbyggnad, då säkerligen flera rudera eller grundvalar försvunnit. Utanför denna byggnads södra mur är nu gödselstad, der ännu omkring år 1849 en eller flera pelare stått, hvilka med domkraft, hemtad från Borghamn, blifvit nedbrutna, hvarefter stenen i grunden blifvit upptagen. Här qvarstod en murklump, 2 pelare med hvalf förenade, hvardera omkring 3 alnar i fyrkant, med vid pass 6 alnars höjd under hvalfvet, allt släthugget på insidan; men utsidorna syntes hafva sammanhängt med annat murverk. Detta allt nedrefs 1860, enligt uppgift af smeden Fr. Lundin. Söder om nya ladugårdshuset stod vid samma tid i gödseln upprest en stor fyrkantig häll med en 2 tum djup ränna längs efter kanten och i midten ett i mynningen 3 tum vidt, koniskt hål.

Tvenne teckningar af ruinens utseende, tagna, den ena från sidokapellet närmast norr om högchoret, den andra visande ingångarne till två sidokapeller och den s. k. Konung Sverkers graf, bifogas på pl. 2.

Ehuru de af Herr Kammarjunkaren Rääf, enligt K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens uppdrag, med mycken sakkännedom och möda verkställda gräfningarne beredt konsthistoriens vänner den fördel, att man nu så temligen kan se hela kyrkobyggnadens ursprungliga anordning och plan, är dock anblicken af dessa ruiner högst sorglig: ty de äro ej blott rysligt förstörda, utan deras hela omgifning är det fordom heliga rummet alldeles ovärdig: bränvinsbränneri, afträde, en hotande kalkugn, gödselhögar, ladugårdsbyggnader samt all dertill hörande ekono-

ıisk mörja. Nu varande arrendatorn Kapten Sam. Fr. Rosin sade sig af förra Landshöfdingen Frih. Palmstjerna afva fått tillåtelse både att nedbryta vissa hotande och onom hinderliga murstycken och att bränna dem till kalk, fvensom att begagna den Sverkerska kungagrafven till örvaringsrum; men lofvade villigt att gratis rensa bort ten, hålla snyggt i ruinen m. m., blott han derom finge ederbörlig tillsägelse. Klagade öfver obilliga och, såsom an sade, orättvisa beskyllningar för vanvård om klosteryrkan.

Emellertid vore önskligt, att, åtminstone vid n. v. rrendekontraktets tilländagång, ej blott all jord inom ruien, utan äfven tillräcklig rymd deromkring alldeles undanoges från arrendet, att kring stället säker stängsel uppıttes samt att tillsyn öfver dessa dyrbara lemningar af tt så märkligt forntidens byggnadsverk uppdroges icke åt rrendatorn, utan åt annan välvillig person i orten.

Väfversunda.

Kyrkan, gammal, med tornets öfra del af trä. — 'afla, oljemålad på duk, föreställande en ryttare med ıns, i snidad ornerad ram. (*) — På kyrkvinden förvaras tt crucifix, en tafla målad på trä, samt åtskilliga Iaria- och helgonbilder. På läktaren ett vapen blixt i blått fält).

Å en jernremsa af det mycket prydliga dörrbeslaget tår med tydliga runbokstäfver: ᛅᛋᛘᚢᛅᛐᛅᚱ ᚴᛅᚦᛁ : ᛐᛅᚢ .... slutet är otydligt genom den svarta färg, hvarmed dörren yligen blifvit öfverstruken. — I yttersta kanten af dörröskeln, åt söder, ses några nästan utnötta runor samt oridda tecken af ormslingor. Ingen annan runsten finns u vid kyrkan. (Jfr. Liljegrens Runurk. n. 1660—1662).

Rogslösa.

Kyrkan, korskyrk[a] med gammal inred[-]ning.

Kyrkans jernbe[-]slagna dörr visar e[n] jagt, djefvulen, so[m] släpar en qvinna vi[d] håret; en ängel so[m] trampar på en drak[e] m. m. (Se teckningen). Dörren har, enligt folksägen, kommi[t] från »Drottning Åm[-]mas borg i Omberg»

Källstad.

Kyrkan gamma[l] och liten, af eget utseende. Vid ingången från det lilla »väkkenhuset» till kyrkan ett

fast rundbågshvalf med runda sidopelare. Se nedanstående teckning. — Dopfunt, af kalksten, rund, 1 aln 6 tum hög, utan ornamenter, ligger på kyrkogården.

Herrestad.

Kyrkan gammal till torn, hvalf m. m. — Altaret i öfvergångsstil från de gamla altarskåpen, med 12 snidade bilder i lika många nischer, men af nyare och sämre arbete. — Mariabild, 1 aln 6 tum hög, sittande, med sonen, lika stor som modren, utsträckt öfver knät.

Strå.

Kyrkan modern, nu reparerad. — Gamla altartaflan (på södra väggen) med två vridna sidokolonner, simpel.

— Gammal, ornerad tafla, skadad, öfver sakristidörre Crucifix och en änglabild, små, dåliga. — Prim klocka, 6½ tum vid.

Hof.

Kyrkan modern — Altare högt, i tre etager, prydligt, me upphöjda bilder och arabesker temligen bra arbetade, i någo likhet med de gamla altarskåpen -- En tafla (Kristi korsfästelse god teckning, på norra chorväggen — Rökelsekar, vackert, nästan helt. Se pl. 15, n. 3. — Drak figur i upphöjdt arbete, snidad å en ekestock, som är 2 alnar 1 tum hög, 18 tum bred, stående under läktaren.

Två runstenar med vackra ormslingor, men nästan utplånad skrift, i vapenhusets golf. (*) Två fragmenter af runstenar framför trappan på skolhusgården. (*)

Skeninge.

Stadskyrkan ansenlig och ålderdomlig, med högt torn; östra gafveln prydd med nicher. I det inre många märkeliga grafstenar. På

n af dessa läses: **Hic: iacet: gotstau⁹: matbus: miles: qvi:**
biit: Anno: doi (domini) **M C (?) d: sexto: feria: IIII:**
ost: martini: epi (episcopi) .... **vna: cv:** (cum) **filio:**
uor[um]: anime: reqviescant: in: pace: Amen. Se pl. 21, n. 3.
På ena sidan är skriften utnött. Stenen, 4 alnar 4 tum lång,
½ aln bred, afslagen på midten och vestra hörnet, med
vå utnötta vapensköldar och svaga tecken af 2 figurer,
gger på stora gången. — I södra mellanskeppet en graf-
ten, 3 alnar 14 tum lång, 2 alnar 5 tum bred, med en
thuggen riddarefigur, som har på bröstet en sköld tecknad
ned ett djur, och inskrift: ✠ LAPIS: DNI (domini): HIKKO-
IS: DE: FITZEN: MI[LITIS] .... ANNO: DNI: MILLESIMO:
D: SEXTO: SUB: QU.. QUIESCER. INTENDIT: CUI⁹: AĪA
anima): REQU (requiescat). (*)

Helgonsäte (Maria med barnet), 3 alnar 18 tum
ögt, vackert men mycket skadadt, Se pl. 6, n. 1. —
— Altartaflan, stor, vacker, liknar den beryktade dyr-
ara i Linköping. — Många sköna epitaphier (bland
ndra ett icke fullbordadt öfver Kyrkoherden Pollett af
culptor Schenander, af skönaste och djupaste snideri). (*)
Dessa och de vackra grafstenarne borde alla aftecknas.

Förstörelsen af det fornåldriga har här varit särdeles
erksam, och det i senare tid. År 1826 försåldes många
rafvårdar, altaren och andra kyrkans prydnader, och vid
olfvets omläggning förstördes en stor mängd grafstenar,
nligt Kantorns berättelse. En chorkåpa, prydd med en
Kristusbild af silfver, såldes 1853. — Några runstenar
ågos ej till.

Högby.

Kyrkan gammal, med spetsigt torn och fornåldrig
redning. Se pl. 13, n. 1. — Altarskåp, 1 aln 21 tum
ögt, 2 alnar 21 tum bredt, med många bilder. (*) —

Vackert jernbeslag under den rundbågiga kyrkoporten i vapenhuset. — Runstenen, på utsidan af sakristians vägg är riktigt läst i Liljegrens Runurkunder n. 1180.

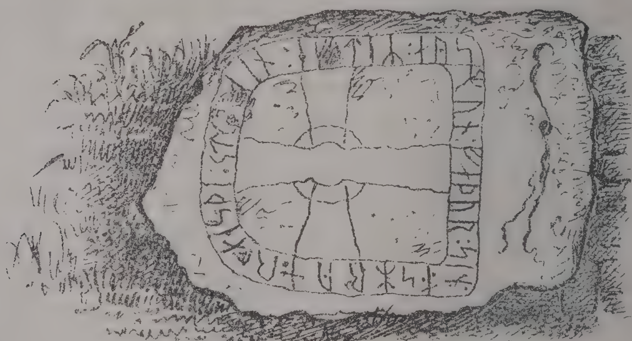
Vestra Skrukeby.

Kyrkan gammal. Två små helgonskåp (*) och en Mariabild med barnet, den sednare väl snidad. (*)

Flistad.

Kyrkan gammal. (*) — Altarskåp, 2 alnar 9 tum högt, 2 alnar 8 tum bredt, med många vackra bilder (i midten nederst Kristi inridande i Jerusalem), helt och hållet förgyldt (i förhuset). (*)

På kyrkogården, vid norra ingångsluckan, står på kant mot en jordvall en runsten, 2 alnar 14 tum lång, 2 alnar 2 tum bred, 18 tum tjock, särdeles skråflig och svårläst.

Klockrike.

Kyrkan nedbruten och jemte Brunneby sammanbyggd i den nya Josephina-kyrkan. Endast ett stycke af kyrk-

ıuren, bestående af grofva gråstenar, omkring 8 alnar hög
vester, finnes qvar (se pl. 22 n. 3), jemte några spridda
elar af grundvalarne och ringmuren kring kyrkogården,
ımt en grafvård öfver Eleon. Fred. Splitdorff och en
rafsten öfver Befallningsman Magn. Wahlberg.

I den nya (Josephina)kyrkan förvaras omkring 20
ilder och figur-grupper, som tillhört ett gammalt altar-
kåp i Klockrike kyrka. — I sakristian förvaras 3 »deg-
mnen» (runda gråstenar), om hvilka folksägnen förtäljer:
Då man berättade för Helgebjörns hustru, under det hon
od och bakade, att hennes frånvarande man dödt, sade
on: om dessa degämnen nu blifva sten, så är han ock
erkligen död; — och de förvandlades straxt till stenar.»

Lönsås.

Kyrkan modern. — Prydligt jernbeslag å »våkken-
us»-dörren.

Om lemningarne af Löndevåldsås stad meddelades
Klockaren P. Jansson följande folksägen (Jfr. C. F.
roocmans Beskr. om Östergötland, p. 153, och Videgren,
: 466). »Gammalt folk berättar, hvilket man ock kan se
många tecken, att här vid kyrkan varit en stad, som i
rntiden varit anlagd af Kung Löndevåld. Så finner man
nnu stenläggning efter gator på 5 till 6 tums djup under
ıarken, i synnerhet på fjerdingsmans krono-bostället, öster
ch norr om kyrkan, sträckande sig öster ut ända till
illarpebacken. Staden låg rundt omkring kyrkan, men
ıest öster om densamma. De omnämnda stenläggningarne
ro så mycket märkligare, som ingen kullersten eljest fins
är i denna sandiga trakt. Fordom var det sjö på Hyck-
nge egor, söder om kyrkan, der man hittat sporrar och
nnat krigsdon, samt uti Hycklinge kärr skeppsvrak och
åtkölar. Der låg ock på kronojorden en skans, omgifven

af en graf, som ännu heter Djupedal, der skepp gåt fram. Och räckte sjön den tiden allt ifrån Lönsås kyrk förbi Skeppsås och Fornåsa, ända bort till Elfvestads kyr ka, der nu öfver allt är torrt och odladt land; och ha vattnet då troligen norr ut hängt ihop med Born (Boren och söderut, såsom nämndes, gått till Skeppsås, der skep pen lågo under den höga åsen, och ända till Svartån. E by i Elfvesta, der den fordna sjön började, heter änn För-sjö. Så var Löndevåldsås stad i gamla dagar beläger Sydost om Djupedal låg Kampen (nu åker), der ma fordom kamperat (exercerat). Der voro två torg, af hvilk det ena var »körktorget,» öster om kyrkan, der omkring d största byggnaderna lågo samt slottet, hvarest man fö en tio år sedan fann vid källan en ekesyll af Kungen brygghus, hvilken var 20 alnar lång, 18 tum hög på kan och 14 tum tjock. Det större torget låg på Gillarpebacken Från kyrktorget gick stora kyrkogatan i öster och veste åt slottet. Andra gator voro murgatan, dödkrypare gatan, som var 12 alnar bred och gick utmed norr kyrkogardsmuren, samt »kör-sakta-gatan», hvilken, lång krokig och förmodligen farlig, gick från kyrktorget i e rundel ned till sjön. Rudbrunnar (i Bondarp och Skene funnos ock, dervid Kungens ladugårdar voro, samt en sto hage, deri hans hästar gingo i bete, och ännu heter kungs hagen. Närmast vester om kyrkan funnos för omkrin 40 år sedan lemningar efter tingshuset, som ännu stå utsatt på Lönsås bys karta, och dervid var galgbacken som ännu heter så. Utom annat gods, har man vid kyr-kan ock hittat guldmynt. En tomt (till Skedvi), nu åker heter skrifvarehumpen. »Murlyckan» är nu en åker, un-der Bondarp, och »mindre murlyckan», söder om kyrkan kallas ock en åker under Lönsås frälsegård. — Kung Löndevåld byggde staden och dog der, hvarefter Kung Waldemar I egde den. Men Konung Magnus Ladulås intog Löndevåldsås, brände och förstörde staden, hvar-

fter den blef en bondby, och bönderne i socknen fingo ela den förra stadens tomter och kronojordar.»

Brunneby.

Den gamla kyrkan, öfvergifven och försåld till n. v. garen af Brunneby säteri Kapten Tigerclous fader för 00 riksdaler, står ännu qvar, 30 alnar lång, 15 alnar 6 ım bred och 9—10 alnar till takfoten. Under takutsprånget å tornet står: Anno 1782. På norra sidan, midt på iggen, ett bredt fönster (såsom på södra och vestra sidorna) ımt längst bort åt öster en liten rundbågig dörr, der ıkristian förr varit. Å östra sidan finnes intet fönster, om en liten glugg på kyrkvinden. Torn, toureller och k äro spånlagda, men allt är nu osmordt och grått. ıvändigt ett enda tomrum, som haft två halfpelare på varje långvägg och en i hvart hörn (icke sammanmurade ed väggarne), hvarigenom taket varit indeladt i tre hvalf-ıpor. På norra sidan ett litet trebladigt fönster, der den ıa halfpelaren varit uppdragen. — Kyrkan, nu uppfylld ed hvarjehanda ekonomiska föremål, har dock så tillvida ifvit underhållen, att det höga, vackra tornet, som börjat ınka, blifvit understödt af dugtiga bärbockar. — Folk-gnen berättar, dels att kyrkan blifvit uppbyggd af elfva öder, hvarför hon ock har 11 spiror, dels att hon blifvit ggd af en torpare, som för sin möda icke tog annan talning, än en grafplats på kyrkogården, vester om kyr-n, der han skall hvila under en kalkhäll med inskrift. e sex små spirorna skola angifva antalet af hans barn.

Fornåsa.

Kyrkan (se pl. 17, n. 2), gammal till inredning och ordning af hvalf, väggpelare m. m. — En Kristusbild,

mycket väl snidad och helt förgyld, på det moderna altare
— Ljusstake, trearmig, lik den i Ny-Kils kyrka (pa
94). — De fyra Evangelisterne på chorbänken. –
Crucifix samt lösa bilder, skilderier m. m. — Helig
föremål samt åtskilliga diablerier m. m. på orgelläk
taren, målade. — Jernbeslag, särdeles prydligt, å ky
kans kassakista, i sakristian. — Gallerskåp, 1 aln
tum högt, 1 aln 2 tum bredt (se pl. 6, n. 3), i sakristian
vägg, med 5 blad liknande liljor eller snarare en vas
öfver karmen. (*) — Dopfunt, rund, af kalksten, 1 al
7 tum hög, simpel. (*) — Fragmenter af grafstena
med gamla, nu ofullständiga, inskrifter, en med en prydli
runslinga, i golfvet. — Vapen af Otto Johan Torneer,
i högkyrkan.

En afslagen runsten (grafhäll), 1 aln 13 tum lån
1 aln $3\frac{2}{3}$ tum—23 tum bred, af grå kalksten, framför sakri
stidörren, med mycket tydliga, unga runor, men utan a
vidare teckning. (*) Se Liljegrens Runurkunder n. 168
der följande ord böra rättas: ᛂᚴ — ᛐᚬᚦᛁ — ᛂᚴ — ᚱᚬᚦᛒᛂᚱᚼᛁ
(ᛁᚱ sammanbundna) — ᚴᚬᚠᛁ. De tre sista orden ho
Liljegren saknas nu.

En runsten, omkring 7 alnar hög och 5 alnar
tum vid kring roten, står söder om Bobergs by. På södr
hörnet är en 23 tum lång runrad med 14 till en de
otydliga runor, 6—7 tum höga, hvilka synas kunna läsa
sålunda: ᛁᚴᚢᚬᛒ (Jkuab=Jacob) ᛋᚬᛏᛁ ᛋᛏᚬᛁᚼ. (*) — Et
stycke derifrån, vid qvarnarne, på åkergärdet »Hög'ra
(Högarne) står en bautasten, omkring 7 alnar hög
4 alnar vid kring roten, utan runor. (*) Omkring 40 ste
i söder från denna sten är en rundel, 18 steg vid, bestå-
ende af 17 i jordytan försjunkna stenar samt mång
ättebackar och högar söder ut. — Brukspatron J
Vilh. Grill på Bona eger flera fornsaker här hittade
såsom grafurnor, jernyxa, värja, spänne och en äggformig
dosa af bronz. — Åt jordegaren, husbonden Carl Andersson

som egde Strinnholms Svenska Folkets Historia, Östergötlands karta m. m., lemnades runalfabetet samt afteckning af runstenen vid hans gård.

Skeppsås.

Kyrkan gammal, med hvälfdt chor och sexkantigt, spånadt torn. — Altarskåp med dörrar och bilder, men nytt och bondmåladt samt ett crucifix deröfver. — Mariabild med barnet, 2 alnar 5 tum hög, dåligt skuren. — Porträtt af en Carolin under taket i högkyrkan. — Grafstenen med runskrift (Liljegren n. 1684) fanns icke.

Elfvestad.

Kyrkan modern. — Altarskåp, 2½ aln högt, 2 alnar 6 tum bredt, vackert arbete, men förgyllningen skadad Kristus med de visa och de fåvitska jungfrurna m. m.) (*) — Altartafla i 6 fält, gammal, ej illa målad, framställer ebådelsen, nattvarden, korsbärningen, korsfästelsen samt esu död och himmelsfärd. — Prydliga ljusstakar af nalm. (*) — Dopfunt af messing, omkring 2 alnar hög, n skål på en smal pelarfot, fästad i ett träkors. (*) 'afla, föreställande Jesu död, på norra väggen.

Järstad.

Kyrkan gammal i anordningen. Dess altarskåp ar blifvit skänkt till Statens Historiska Museum. — Messhake af grön sammet, gammal, med Kristus på korset ch många helgon i broderi, nedtill skadad. — Värja, ammal, lång, förrostad.

Runsten (Liljegren n. 1178) på kyrkogården, i vin-
keln mellan vapenhusets östra och kyrkans södra vägg
der trappan fordom gick upp i tornet, kullrig åt kanterna
minst 3½ aln lång, omkring 2 alnar bred. — Hvarke
Järmstad (som måtte vara tryckfel) eller runstenen der
städes (se Liljegrens Runurkunder n. 1179) fanns.

Vallerstad.

Kyrkan modern. — Altarskåp med dörrar och 1
bilder i två rader, 2 alnar 20 tum högt, 2 alnar 4 tum
bredt, 5¼ tum djupt. — Flera epitaphier, ett dålig
crucifix, 4 små bilder, 3 gamla värjor. — Run-
stenen i sakristiväggen (Liljegren n. 1151) fanns icke.

Hvarf.

Kyrkan var under nybyggnad, vacker i modern stil.
— Altarskåp med dörrar, från gamla kyrkan, (den kors-
fäste Frälsaren och 16 andra bilder i 2 rader), 2 alnar
10½ tum högt, 2 alnar bredt, förvaras på skollärarens vind.
På södra väggen är uppsatt en från gamla kyrkan hit-
flyttad prydlig grafsten öfver General-Major Päder Andersson
Linderoth. — I kyrkoarchivet fins en gammal series
pastorum från år 1354. — Af den gamla kyrkan återstå
blott några sprängda murlemningar (se pl. 13, n. 2), jemte
ringmuren af gråsten och några lutande grafkors.

Styra.

Murarne af församlingens ödekyrka qvarstå ännu.
(Se pl. 13, n. 3.) Högkyrkans två hvalf hafva hvilat på

2 väggpelare och 4 hörnpilastrar, som icke äro samman-
byggda med murarne. Högkyrkan är utvändigt 19 alnar
20 tum lång, 14 alnar 18 tum bred; — choret 7½ aln
långt, 1 aln 21 tum på hvardera sidan smalare än hög-
kyrkan; — det halfrunda choret eller altarstaden 3 alnar
3 tum långt, 12 tum smalare på hvarje sida än det
egentliga choret. På chorets norra sida var sakristian 9
alnar 9 tum lång, 6 alnar 3 tum bred.

Fifvelstad.

Kyrkan gammal, med s. k. munktegel på chortaket.
— I storgången ligger ett stycke af en sten med mång-
dubbel och vacker runslinga.

På storklockan står denna inskrift: **Vlf. mek. kopte.
gude. tel. lof. ok. iomfrv. maria. i. vardogaste. fader.
biskops. ✠ hansa ✠ tid ✠ arom ✳ efter ✳ gvdz. byrd ✠
m ✠ dxxv.** (1525), samt Jungfru Maria med barnet, 5 tum
hög. Mellan några ord finnas i st. f. punkter små men-
niskofigurer. Se pl. 21, n. 2.

Sadelmakaren, Fabrikören P. H. Ahlstrand på Tjärtorp
äger en liten samling af mynt, Svenska, Romerska m. fl.

Orlunda.

Kyrkan gammal. — Dopfunt af trä, liknande den i
Vikenstad. — Mariabild med barnet, 1 aln 6 tum hög,
simpel. — Crucifix stort, rysligt fult och skadadt. —
Runsten, (*) nästan alldeles utsliten, till en del under-
stucken kyrkdörrens tröskelsten, kanske någon af Lilje-
grens n. 1657 eller 1658. Någon annan runsten fanns
icke här.

Örberga.

Kyrkan gammal, fornåldrig och vacker i alla afseenden, samt egendomlig genom spiraltrappan, som är byggd

utanför tornet. — Skåp af furu, 3 alnar 12 tum högt, 21 tum bredt, 18 tum djupt, likt det i Ö. Tollstad (pag. 91); men med tecken efter ornamentering af löfverk och änglahufvuden i kalk, i blekrödt eller blekgrönt med svarta konturstreck, skadadt. — Ett »jätteben» (förmodligen af en hval), begagnadt till allehanda skråck, var nu utlemnadt från kyrkan till undersökning af Professor Lovén. — Altarskåp, med 6 figurer och Kristus på korset, sitter infattadt i en nyare altarprydnad med korinthiska sidokolonner.

Nässia.

Kyrkan gammal, till någon del ombyggd. — Litet altarskåp med dörrar och målningar, utan snidade bilder. — Gammalt rökelsekar.

En stensättning (Tingsställe) i Nässja, bestående af 24 stenar, se pl. 10, n. 1, och grundplan deraf, pl. 11, n. 1. Denna herrliga och storartade fornlemning har den skönaste belägenhet för ett folkmöte, på en hög landtudde bland nu ypperligt odlade fält, med fria utsigter öfver Vettern och Vestergötlands höjder i vester, samt mot öster öfver en djupt ingående vik, deri Vadstena stad med slott, hus och kyrktorn speglar sig, och der bakom Östergötlands vexlande ängder, med Tåkerns lugna yta och Ombergets skogsklädda kulle längst åt söder. Kretsen af stensättningen är omkring 56 steg lång och 19 steg bred. Några af stenarne hafva 3 till 4 alnars höjd och omkring 11 alnars omfång. Anblicken af det hela gör ett öfvermäktigt intryck på åskådaren. Teckningen är tagen från nordost. Vid den stora stenen *a* (på planteckningen), ligger en mindre sten och omkring 12 steg längre bort åt öster en stor kullersten. (Jfr. Sjöborgs Samlingar för Nordens fornälskare, 3:dje Tomen, p. 179 och fig. 66). Jordegaren Gust. Lundberg har planterat en syrenhäck kring det åldriga monumentet. Dessutom är hela trakten norr och söder om Nässia kyrka full af märkvärdiga minnesvårdar, bautastenar, stenkretsar, smärre kullar m. m.

Omkring 54 steg i öster från ofvan anförda tingsställe är en stensättning, nära fyrkantig, 9 steg lång och ungefär lika bred, med 20 stenar, de 4 hörnstenarne störst (omkring 2 alnar höga) och i midten en grop. (*) — Om alla dessa fornlemningars skydd vidtalades folket i Nässja kyrkoby och andra kringboende personer.

Vadstena.

I få ord kan ej mycket sägas om denna minnets och fromkänslans hufvudstad i Norden, der så mycket stort och ovanligt timat, der så mycket spårlöst försvunnit, mycket märkeligt i sin förstörelse ännu återstår, der så mycket ännu kan räddas för konsten och fäderneslandets historia.

Stadens kyrka, den s. k. »Blåkyrkan», qvarstår, i det hela ännu orörd. De skönaste och dyrbaraste altarskåp (af hvilka ett å sido ställdt var rysligt förstördt), de vackraste målningar samt vapen och epitafier öfver våra ädlaste ätter sågos der. Hela golfvet bestående af grafstenar med inskrifter af historiskt värde, dem man sannerligen blyges att beträda, nu mest utnötta, borde snarligen läggas i karta och noggrant aftecknas. Många stympade bilder, helgonskåp och helgonsäten funnos ock, mycket förfallna; äfven ett porträtt af S:a Birgitta. I södra kyrkogårdsporten låg, bland mycket annat, en skönt huggen och ornerad grafsten (öfver en prest) utvräkt.

Ehuru utan närmare kännedom om saken, inventerades på det noggrannaste S:a Birgittas och S:a Catharinas ben. I skrinet funnos 5 lårben, af hvilka ett par 17 tum långa, en tredje lårpipa, förvuxen genom sjukdom, 16⅔ tum lång, samt 2:ne, af hvilka den ena är afbruten, 20 tum långa; — ett hälben, 2 särskilda delar af bäcken, 4 fragmenter, 5—7 tum långa, af ben- eller armpipor; 6 underbenspipor, af hvilka en är vida större än de öfriga (17 tum lång); — 4 öfverarmsben, en klenare underarmspipa, 10½ tum lång; öfra delen af en öfverarmspipa (7 tum lång), — öfra delen (till öronen och ögonbrynen) af ett cranium (S. Catharinas?) och blott öfre hufvudskålen (utom tinningbenen), som enligt uppgift varit S. Britas, — således tillsammans 26 särskildta ben, och

erjemte en mängd gamla tyglappar. Dessa ben borde nderga medico-legal besigtning och deröfver vederbörligt ıtyg utfärdas.

I sällskap med Öfverläkaren Doktor Hjertstedt, som ıed upplyst nit vårdar äfven det fordna klostrets byggader och öfriga forntida tillhörigheter, besågos hospiılstomterna samt dårhusets alla åtkomliga våningar och ım, ända upp på vindarne. I S:ta Britas cell finnas flera ırnäkta qvarlefvor, såsom en mycket gammal ornerad, ıidad kista, en bönpall m. m. Ett der befintligt skåp ynes dock vara mycket yngre, åtminstone dess målning.

I klostrets fordna trädgård, nu åter prydligt och väl ırdad, står en runsten (*) (Liljegrens Runurkunder n. 172), om hvilken Lektor Wallman lemnat utförlig bekrifning i Iduna, 9:de häftet p. 334.

Vadstena slott har någorlunda takbetäckning; anındes till magasin och har boställsrum för Magasinsırvaltaren, som skall hafva vård om byggnaden. Blott i ıgra af de stora och många öderummen sågos obetydliga erstoder af forntida verk eller några grofva freskoteckngar i somliga fönstersmygar, några arabesker i »stolplen» samt i rummet n. 55.

Hos Kyrkoherden Dr. Kinnander och Hospitalskameraren Jacobsson efterfrågades förgäfves de i hospitalet rdom förvarade pergamentsbrefven.

Hagbyhöga.

Kyrkan gammal med modernt torn. Altaret, från 397, prydligt repareradt i guld, hvitt och blått. — Gamla tartaflan, liten, på södra väggen. — Predikstolen ed vackra sniderier (»Fadren» och de fyra Evangelisterna). Kristusbild, dålig, i sakristian.

På »Solgläntan», å Hagbyhöga kyrkobys skattegårds egor, träffades 1859, vid gräfning i en dy, på ungefär 2½ alnars djup, just öfver en stark källåder, hela skelettet af en elg, hvars benknotor och horn dock blifvit förskingrade.

Vestra Stenby.

Kyrkan byggd 1812 för de sammanslagna socknarne Sten och Kjälfvesten på platsen, der den sednare församlingens kyrka stått. — En tafla, Jungfru Maria med barnet, på södra väggen. — I sakristian en liten, klen värja. — En runsten, tröskel i vestra dörren, utsliten med tydliga ormslingor, men blott få märken efter runor är kanske den af Liljegren under n. 1173 upptagna. Ingen annan runsten finnes der nu.

På lillklockan står följande inskrift: *)

Stens öfvergifna kyrkogård är nu blott en stenbacke för kobete, utan alla minnesmärken.

*) Skriften, som måste läsas baklänges, börjar vid de fyra punkterna och innehåller englahelsningen: **Ave . maria . gracia . plena . dominus . tecvm . benedicta . tu . in . mvlieribvs.**

Vinnerstad.

Kyrkans hvalf gamla. — Altarskåp, 2 alnar 10 ım högt, 3 alnar 1 tum bredt (Kristus på korset och ɘlgonbilder), af sämre snideri, samt en dopfuntsskål (se ı. 3, n. 4) med korssirater i vapenhuset. Bilder (Jungfru laria med barnet, S:t Göran och draken) och ett cruci-x af dåligt arbete, på tornhvalfvet och i sakristian.

Ask.

Kyrkan gammal. På kyrkdörren, ornerad med gamıalt, söndrigt jernbeslag, sitter, på sidan åt vapenhuset, t crucifix af messing, 6 tum högt, med stympade armar å kors och ring, rödmålade. (*) — Altarskåp, 1 aln tum högt, 1 aln 4 tum bredt (Maria med den törnrönte sonens kropp öfver knät och 2 helgon med kläden händerna), utan dörrar. — Två antika, vackra stolar se pl. 7, n. 2) samt äldre bilder, i sakristian.

Ekebyborna.

Kyrkan gammal i hela sin anordning, med högspetsigt, pptill åttkantigt trätorn. — På en grafsten i choret, 3 nar 1 tum lång, 2 alnar 5 tum bred, läses: ✠ SUB AC PETRA TEGITUR CORPUS CRISTINE MATRIS DNI RWIDI CURATI IN ECHBY QUE OBIIT ANNO DOMINI ° CCC XC REQUIESCAT IN PACE. (*)

En annan vacker grafsten i choret uppgifves hafva ınskrift, som dock endast består af monogrammer och boıärken. (*) — En grafsten öfver Hogenschild Bielke är ppsatt vid södra väggen af högkyrkan, jemte 6 stenıflor, 4 alnar höga, med upphöjda vapen och figurer. —

Crucifix, bra snidadt, förgyldt, öfver sakristidörren. — Vackert jernbeslag å dörren åt vester på den tillbyggda »nykyrkan.»

S:ta Birgittas bönkapell, 8 alnar 12 tum långt i öster och vester, 4 alnar bredt och omkring 6 alnar högt, med tunnhvalf, fyrkantig dörröppning med stenkarm och ett litet fyrkantigt fönster åt vester.

Krigsberg.

Kyrkan har takmålningar. I högkyrkan: Jakobs stege, syndafallet, flykten ur paradiset, David med sin harpa, herdarne vid Kristi födelse, Israeliternas vandring i öknen; — i choret: arken, Kristi lidande, himmelsfärd, kopparormen samt en mängd mindre medaljonger och plafondstycken af heliga ämnen; — i södra korsarmen: Jesus med fem lärjungar, »din tro hafver frälst dig», fadren med den förlorade sonen, döden med lian, en arm från höjden framräckande en krona. Figurerne af sämre slag; arabesker och listverk bättre målade. — Predikstolen med dåligt listverk, men med särdeles vacker krona samt en prydlig rik grupp af många förgylda bilder. — Crucifix, stort, dåligt, samt åtskilliga bilder. — Altaret smakfullt och prydligt med Kristus och en ängel på hvarje sida, hvita vackra figurer.

Motala.

Kyrkan modern. — Två grafstenar, hvardera med en qvinnofigur, uppsatta i väggarne vid altaret. — Gamla altartaflan med vridna sidokolonner, af 1724, simpel. — Den nya, »korsfästelsen», af Z. Blackstadius, vacker.

Nykyrka.

Kyrkan modern; klockstapeln under byggnad. — .ristusbild, 1 aln hög, ypperligt snidad, förgyld. — Th. ergmans epitaphium med porträttmedaljong i gips. — n Gyllenstjernas porträtt, stort knästycke. — Kristus- ›h Mariabilder nedvräkta i kyrkoboden.

På Bona bruk sågs Brukspatron J. V. Grills betyd- ga samlingar af stenredskap, jernvapen (en gammal ısk och en pålyxa afritade), runstafvar, familjporträtter, ›trifikater, foglar m. m.

Godegård.

Kyrkan modern. — Litet crucifix af messing, 2 m högt, (*) hörande till en monstrans. — Dopfunt, 1 n 16 tum hög, af messing. (*) Stympade bilder i ockstapeln.

Tjellmo.

Kyrkan modern. — Altarskåp, 1 aln 17 tum högt, aln 22 tum bredt, 5⅔ tum djupt, i midten 2 krönta ;urer m. fl. bilder (äfven på dörrarnes utsida), med för- ·lda glorior och skönaste snideriverk på insidan. (*) — afla, 1 aln 12 tum hög, med skilderi af Treenigheten, upphöjdt snidverk, dock yngre och sämre arbete. (*) — rucifix, stort, med Evangelisternas sinnebilder och namn ı armarnes ändar. (*) — Dopfunt af messing på 3 tter.

Hällestad.

Kyrkan gammal, med tillbyggnader i norr och öster mt klockstapel. — Dopfunt af messing, 1 aln 16 tum

hög (utom locket), liknande den i Qvillinge kyrka. — Prestporträtter i sakristian.

Regna.

Kyrkan modern. Der förvaras en ringbrynja af jern söndrig.

Skedvi.

I kyrkan en utklippt del af ett antependium, 15½ tum högt, med den korsfäste Frälsaren mellan modren och lärjungen, broderadt med silfver och guld på siden. (*) — Gamla altartaflan (på södra väggen), med vridna sidokolonner, vacker, nu helt hvitmålad.

På Lyttersta-mon under Säfstaholm i V. Vingåkers socken i Södermanland, vid sjön Tisnaren, midt emot Ruda i Skedvi, står, något lutande, en korstecknad runsten, 4 alnar lång, 1 aln 12 tum bredast (Liljegrens Runurkunder n. 905). Se pl. 11, n. 2. — Omkring 8 steg s. v. derifrån står en 2 alnar hög sten, och vid pass 50 steg söder om denna en dylik, sönderfallen, båda utan runor (i Sjöhagen).

Simonstorp.

Kapellkyrkan af trä, liten. — Vid Myckelmåse qvarstår ännu, enligt sägen, en loge, uppsatt af vallherdar i Konung Gustaf I:s tid.

Krokek.

Kyrkan byggd 1749. — Dopfunt af messing. — Gamla altartaflan (fottvagningen) ej illa målad. — En »Ecce homo» på flatt trä skuren och målad, dålig. —

ammal chorkåpa af gult siden med utsydda helgon-gurer. — Luthers och Catharina von Bohras porträtt, kadade. — På lillklockan står: **Mattias. Benninck. me. ecit. sit. nomen. domini. benedictvm. anno. 1589.**

Af det fordna klostret finnes nu blott en grön backe, nom och utom vestra kyrkogårdsmuren. När man gräfver kullen finner man alltid formade tegelstenar som tillhört ors och hvalfbågar. — Inga runstenar finnas i trakten; nen det uppgafs, att Landtmätaren C. Öhrling på Kol-norden anträffat en runristning på blanka hällen.

På en hög bergskulle, med fri utsigt åt Bråviken, gger ruinen af Uttersbergs torn (se pl. 5, n. 1), som arit rundt, byggdt af kullersten, invändigt af 10 alnars värmått. Murarne äro 2½—3 alnar tjocka, på somliga ällen 6—7 alnar höga. Folksägnen berättar att här arit djurgård till Bråborg, och ännu kallas en af hagarne ågetshagen».

Risinge.

Bland många dyrbara fornlemningar, som förvaras i en gamla, ännu bibehållna, men öfvergifna kyrkan, äro e märkliga freskomålningarne, hvilka betäcka hög-yrkans hvalfkupor, det kostligaste. De bestå af färglagda eckningar af allehanda bibliska föremål, martyrer och ndra heliga personer m. m., målade i rundlar o. s. v., ed åldriga, starkt förkortade inskrifter under och omkring esamma, allt till det mesta oskadadt. I öfrigt hänvisas ll Herr Mandelgrens afritningar. Sjelfva hvalfven äro, stän låga, ålderdomligt vackra. Kyrkan är i öfrigt till iggar, hvalf, yttertak, torn och fönster ännu i temligen odt stånd och förtjenar, helst för de vackra freskomål-ningarne, att bibehållas, hvilket med ringa understöd af et allmänna lätteligen kunde ske. Nu står kyrkan (utom

sakristian) oläst, hvilket enligt Prostens utsago, märkligt nog, skall bättre bevara henne för okynnets förstöring.

Här förvaras ett altarskåp, 3 alnar 4 tum högt, 2 alnar 22 tum bredt, 6 tum djupt (Mariæ himmelsfärd och många andra figurer. (*) — Ett helgonskåp, 2 alnar 11 tum högt, 21 tum bredt, 12½ tum djupt, med dubbla dörrar (Maria bärande barnet och flera figurer både ut- och invändigt jemte inskrifter). — Två ljusstafvar, den ena 5½ alnar hög, den andra söndrig och utan figurer. — Predikstolen, gammal, vacker, Ödlevapnet i kronan. Vapen öfver Kommendanten Joh. Laurin (en pansarklädd riddare med svärd i högra och lagerkrans i venstra handen) † 1698, H:r Salomon Skytenberg † 1693, Anders Petersson Utter † 1640. — Gammalt jernbeslag på sakristians och kyrkans vestra och södra dörr. På den sistnämnda finnes årtalet MCDXCV (1495) och tre enstaka bokstäfver. (*)

Den nya kyrkan, modern, är den största och skönaste i sitt slag inom Östergötland. — Crucifix, 14 tum högt, gammalt, försilfradt. — Ett nyare dito af jern, gjutet på Finspång. — På storklockan finnas många bilder, Kristi uppståndelse, flera par hjortar, Konung Carl XI:s namnchiffer — C. XI R. S. — omkring riksvapnet samt en inskrift, som visar att hon blifvit gjuten år 1682 af »Andreas Hook», samt omgjuten och förbättrad med »salig Monsr. Jost. Holtings testamente cxx Riksdaler». — På kyrkogården står ett sprängdt, ohugget granitblock öfver den bekante målaren Per Hörbergs graf, med den enkla inskriften PER HŐRBERG på en palett jemte några penslar. (*)

På en kulle nära vester om kyrkan står en mer än 3 alnar hög bautasten, på hvilken i senare tid blifvit inhugget å ena sidan ett 7 tum högt H och på den andra ett 6 tum högt O. Folksägnen uppgifver att kämpen »Dunderhake» der ligger begrafven.

På en kullrig, bergfast häll i prestgårdens ladugård
r man svaga teckningar af en runslinga på en omkring
alnar hög och 2½ aln bred yta, med till det mesta ut-
ött runskrift. (*)

Kyrkans pergamentsbref, hvarom Riksantiqvarien gjort
rfrågning, är förkommet.

I biblioteket på Finspångs bruk förvaras åtskilliga
rnsaker; deribland en gammal målning (Jungfru Maria
ed barnet) på ett bräde 11⅓ tum långt, 10⅔ tum bredt,
verdraget med linne. Figurerne hafva guldglorior och
onogrammer: *M̃P ΘΣ̃* (*MHTHP TOV ΘEÕV*) och *IHC̃*
C̆ (*IHΣOVΣ XPIΣTÒΣ*); samt en glasmålning (se pl.
, n. 3) 1 aln 20⅓ tum hög, 18¾ tum bred, (S:ta Catharina
nte ett barn- eller änglahufvud) med bladrankor kring kan-
a och öfverst tvenne vapen, det ena: tre gumsehufvud på
röd snedbjelke och en stjerna ofvan och nedan med
derskrift: ANDREAS SCHEPSIUS CANTOR 1639; det andra:
gula hundar i rödt fält, med underskrift: ULRICH.
IRISTIAN BÖHEN; vidare en fullständig rustning af harnesk-
it, äfven för benen samt händerna; 2 stålkasketter utan
ir m. m.

Bruksbokhållaren Borgström lofvade att genom Skol-
aren C. P. Hallberg besörja afteckning af hällrist-
ngar, som enligt uppgift skola finnas vid Lortorp.

Vånga.

Kyrkan, gammal, skall snart ombyggas. — En stor
lgonbild med en figur under fötterna (i kyrkboden). —
ljusstaf med förstörd krona. — Primklocka 7
n hög.

I Balderums söräng många stensättningar. — Vice
stor K. J. Dahlberger meddelade uppgift om en

runsten, som omkring år 1844 skall hafva blifvit funnen stående vid ändan af en på 4 småstenar hvilande häll i ett stenkummel i hans födelsebygd, Vestrum i Småland. Förtjente närmare efterforskas.

Den gamla fornäkta Vångadrägten, holkbyxor trindmyssa, långtröja och hög hatt för karlarne, samt korta kjortlar, röda strumpor m. m. för qvinnorna, är beklagligen nu alldeles aflagd.

Stjernarp.

Af det fordom praktfulla 6 våningar höga Stjernarps slott, bygdt 1654, afbrunnet 1789, qvarstår en vacker ruin. En teckning, tagen från trädgårdssidan (åt Roxen) bifogas.

Ordlista från Östergötland.

Några få ord af Östgöta bond-målet, ett och annat
rdstäf och ortnamn må här ock följa, dem jag på resan
amlat under samtal, mest med min skjutsbonde, arbets-
arlen i Linköping Johan Petersson, född i Normlösa 1822,
ch andra, vanligast af allmogen; och förutskickas härvid
lott några få och korta anmärkningar. Det tjocka *l* höres
fverallt i landskapet. Ett mycket bredt *ö*-ljud, med drag-
ing till *å*, förekommer på flera ställen. Talet längst norr
pp, t. ex i Regna, Skedvi, ljuder åt Vestmanländskan (ja
tonfallet till och med åt Finskan), hvarest ock det guttu-
la Medelpads-*i*-et, när det är långt, förekommer (likaså
undom äfven det långa *y*). Språket i Vårdnäs-egnden tyckes
ra af fornåldrigt lynne. Mest äkta är väl Östgötamålet
skärgården, Ydre och Vånga-Risingebygden. Gränsen
ellan de olika språkkretsarne är, enligt Bibliothekarien
Viedes uppgift, merändels Svartån. Tydligt är, att denna
dsamling, inhemtad under den hastiga färden, icke kunnat
ifva särdeles omfångsrik.

flig, adj. = mäktig, stark (mat, foder).

ndring, m. = yngling af andra årets konskription.

nig, adj. = flitig, arbetsam.

verråg, m. = råg, som osådd vexer det följande året.

acke-klant, m. = bergsbacke, klint.

alg, m. (ortnamn) = den vida slätten omkring Ringarums
kyrka.

lla, Sur-billa, en växt.

nka, = hop, hög; Binge, m., (Ydre). (Bunk, Gotl.).

asskä, v. n. = plaska uti, fukta, älta med något vått.

a'-vall, m. = bladvall, äng med bladiga vexter.

ejd, pl. — r, m. = kil. (Gotl. Blaigre).

ig-ut, m. = en som glor stinnt på någon.

Blog, n. = blod; bloga, v. a. = bloda (ner).
Broder, f. pl. indef. = broar (af bro); likasom fru, pl. fruder.
Bromma = alla ax (tillsammans) af en nek (sädeskärfve).
Brunne, m. = vattenställe, källa (i marken).
Bråt eller brått, n. = sår, kroppsskada. Se Fälle-brått.
Bråttslig, adj. = dålig, klen, sjuklig.
Buk eller bak. »Har hvarken buk eller bak» (ordstäf om en som är mager).
Buk-sump, m. = en bukig (t. ex. häst).
Bulkig, adj. = knölig. (Gotl. id.).
Buse, — a. f., byssja; hund-, svina-buse = hundkoja, svinhus.
Båge = båda (två).
Bågen, m. def. »Hon styr allt bågen» (ordstäf om en hustru, som har väldet i huset).
Bål, m. = gren utan löf och barr.
Bänna, v. n. = vara löpsk, löpa (om en hynda). (Ydre).
Bäsra, n. pl. def. = båsen (af bås).
Böna (ö-å), v. a. = bota hästar för qvarkan derigenom att man i tornisten hänger uppvärmd råg och höfrö för dem.
Börd, f. = regn.
Dank, kärr-dank, n. = kärraktig, tufvig mark, — äfven med skog på (Ydre).
Dega sig, v. refl. = tröttna upp.
Djerfva sig vid = lita sig till, på.
Disene-kulle (ortnamn), en ättehög i Heda.
Drall, v. imperf. = trall, damp (af drälla). (Ydre).
Drap eller slag-drap, m. = slagträdet af en slaga. (Vånga).
Dung-jord, f. = svart (liksom aska) torr mulljord.
Dursk eller Dårsk, adj. = dolsk, lat.
Dålkig, adj. = småbackig (om väg, som går upp och ned).
Dälk, f. = liten grop, däld (jfr. V. Dal. dälpa, id.)
Dänna, adv. = der, der borta.
Däsk, n. = vattenhåla, puss, sump.
Dö'r (eller döder?), adj. = död (likasom ny'r eller nyer = ný).

E, art. indef. fem. = en (e dälk = en däld), en i allmänhet.
Eldföre, n. = elddon. (Vånga).
En-liten, adj. = enfärgad (Gotl. ain-liten, — i, — ä.)
Enka eller inka (med ljud mellan *e* och *i*), någen enka = någon enda. (Uppl. id.).
Fjerr-spärr, n. = galopp (äfven i Vångaengden, fyrsprång).
Fisknämnd, adj. = som tar bra fisk (om nät). (Gotl. id.)
Fjälster, n. = tarm.
Fjäte, te-fjäte, m. = egg-spets eller hörnet af en vedyxa, som är *te* (till, åt) den som hugger; — frå'-fjäte = den eggspetsen, som är *från* den huggande.
Flodr, n. = flor.
Flogel, = golf, gata i fähus.
Flådre, f. = tunn lapp, trasa.
Flåg-brånn, m. = fet tjärved. (Ö. Tollstad).
Flättring, m. = tvåradigt korn (deraf att axet är flatt?).
Frat, n. = yrfän, småflugor. — Såg-frat = sågspån.
Frit, adj. = frisk, sund. »Han fick sina f r i t a lemmar igen».
Fruder, f. pl. indef. af fru = fruar; liksom b r o d e r = broar.
Furjä kring, v. n. = fara, stryka kring.
Fåra, f. = fårtacka, tacka.
Fägerst, adj. superl. = fagrast, vackrast.
Fällebrått, n. = skogsfälla (till svedjeland), fälld skog. (Jfr Fäll-bruting, Gotl.).
Fä-träd, n. = skuggträd, qvarlemnadt att gifva skugga åt kreaturen på eljest trädlösa, soliga fält och ängar.
Försel, f. = gång, framfärd. »Dålig försel och dålig hörsel». Ordstäf om en gammal, som både går och hör dåligt.
Gasig (ljud af å-a-ö), adj. = varm, qvalmig. (Deraf gassa sig?).
Gavla, v. n. = skräfla, »gaffla sig.»
Glöta, v. n. = älta, arbeta, plaska med något vått, slaskigt.
Goa, f. def. = åskan. G o a g å r = åskan går. (Trehörna).
Gosra, pl. def. = folket, tjenare på »godset», herregården.

Granna, v. a. = skada, oroa. »Litet grannar ögat, sad' fan som fick en igelkott i ögat.» Ordspråk. (Isl. granda, id.)
Greja, v. n. = arbeta, fäkta, bråka med. »Greja natt och dag.»
Gropa upp, v. n. = göra gropar.
Gråss, m. = hop, mängd, hjord.
Gråt-ängsligt, adj. o. adv. = ängsligt och värdt att gråta åt.
Gubbekullen (ortnamn) = ett gråberg n.o. från Höke i Östra Tollstad, med föregifna hällristningar.
Gånge-lemmar, m. pl. = ben.
Gälla, v. = kastrera. »Gälla tjuren och gift drängen, så får man allt komma i bredd med dem». Ordspråk.
Gällig, adj. = mager, sötsur, blå, afskummad (mjölk).
Göle, n. = svedjeland. — Göla, v. = hugga ned skog till svedjeland. (Krokek).
Gölv = göl, liten insjö. (Skedvi).
Görande (ö med å-a-ö-ljud) sur = bittert, ampert sur.
Hacka, v. a. = skära ärter med lia. Se li-hack.
Hag, n. Se virka-hag.
Half-tro, v. a. = nästan förmoda.
Halm-piper, m. = halmboss, — smulor.
Hamla kring, v. a. = sträfva kring; topphugga träd.
Hamn, m. = mennisko-skelett.
Hamna, v. n. = ro baklänges. (Gotl. id.)
Hank-ryckare, m. = stackare, usling, krake.
Harj, stenharj, n. = stenbacke, gryt (Ydre). Deraf flere ortnamn: Harg.
Hefter, præp. = efter. *H* höres ofta framför vokalerna i början af ord. (Gotl. id.)
Hemvist, n. = hus, byggning, som folk bor uti.
Hensam, adj. = ensam.
Herrn. »Dä' va' herrn, sad' pojken, när han kysste frun». Ordspr.
Hjulp = grop i vägen.
Hjulpigt, adv. = säges då vägen går upp och ned.
Hot, n. = stör-par i en gärdesgård.
Hota, v. n. = stöta, bryta med jernstång.

Iotstång, f. = jernspett, — stör.
Iump, m. = ängs-, hage-stycke, urfjäll (Humper, m., Östg.-Lag.).
Iustra, f. = hustru.
Iybbele, n. = liten stuga, koja. (Gotl. id.)
Iålk, m. = vattenho (för hästar).
Iålk-byxer, f. pl. = gammaldags byxor (i Vånga).
Iång, f. = tvärstång på halmtak.
Iårkr, adj. = modig, på sig, stursk. (Hörk, Ydre).
Iälla, v. a. = sätta fängsel på kreatur.
Iämta-korge, m. = korg. »Kalfveta i skogen och hemburna i en hämta-korga». Ordstäf om barn, som ej ha folkvett.
Iävvder, f. pl. = egor. (Gotl. id.)
Iörka upp sig, v. refl. = komma i höjden. Jfr. hårkr.
-jämter, præp. = jemte, vid.
kulle, adv. = i kull, omkull.
uta, brojuta (— gjuta?) = liten, mindre bro. (Vest. götl. id.)
ynne (gynne?), sällskapsgynne, n. = gästabud, umgänge.
ämn-flodt, adj. o. adv. = jemnflödigt (om vatten i ån, floden, som går jemnt, lika högt med, t. ex. gräsvallen).
alfveta, adj. pl. (af kalfvetr) = kalfvade, födda. Se hämta-korge.
alla, adv. = kallt, svalt. »Dä' blåser kalla, svala».
ana, f. = båt. (Gotl. id.)
ast, myr-kast, m. = myrstack.
lant, backe-klant, m. = bergsbacke, klint.
lunkig, adj. = klimpig (gröt). (Vestergötl. »molnklunk» = molntapp).
lynne, f. = klyfta (Ö. Tollstad).
lökr, — t, adj. = mäktig, stark (foder, mat).
nop, m. = stycke (t. ex. ost); — n. = coitus.
nystra, v. n. = slå, arbeta med knöster.
nåtträ, v., n. = små-gnägga.
näbblas, v. dep. = trängas, olikas.
nöster, n. = stor slägga, knoster.

Korf, m. = tarm. Se fjälster.

Krèna, v. n. = släpa, arbeta, fäkta.

Krisse, m. = krets, rundel.

Kräketr, adj. = sjuklig, krank.

Kuna, f. = qvinfolk. (Vestergötl. »kåna» = qvinna, hustru. Gotl. kuna = hustru).

Kupa, f. = liten stuga.

Kvallig, adj. = kärnlös, omogen (om ved, skog).

Kvilletr, adj. = gnällig, gråtig (om barn).

Kvinnsl, n. = qvinna, qvinfolk.

Kvist-fogel, m. = fogel, som sitter i träd, på qvistarne, och icke på marken.

Kvällna, v. inchoat. = börja bli qväll.

Kåller, kållr, adj. = kall. »Bättre ligga hemma på ugnen och äta kåller palt, än» .... Ordstäf.

Känning, — ar, m. pl. = bekanta, vänner.

Kärrdank, n. Se dank.

Körne eller kö*l*ne, ortnamn i Kärna socken.

Labbeländska, f. = rotvälska, pöls, som små barn tala.

Lampa, v. n. = bråka, arbeta, fäkta med.

Len-maklig, adj. = icke tungt, svårt (arbete).

Li-hack, m. = kort lia, t. ex. att »hacka», skära ärter med.

Lugna, v. n. »Han går och lugnar» = vanka, drifva kring fåfäng.

Luretr, adj. = lurig, sömnig.

Lusk = slem-fisk; oätbar, sämre fisk (Ydre).

Lyft-led, n. = gärdsgårdsled, så gjordt, att ett stör-par står fast i marken, men det andra är inborradt i en flyttbar träkloss, hvarigenom det hela kan öppnas eller lyftas å sido, så som en grind. Kallas också: Lampa.

Låmsa, v. a. = föda (om tackor).

Lång-tröja, f. = gammalmodig karl-tröja (Vånga).

Långer, adj. = lång (m. fl. adjektiver med *r* i deras maskulina slutändelse i singularis). (Gotl. id.)

Lägg, n. = plattsida (på en sten). »Hvarken lägg eller vägg» (om en till murarbete oskaplig sten).
Lättskjuts, m. = lätt skjuts, utan stort lass.
Ma', slåtta-ma', f. = sid, vattensjuk äng (Ydre).
Macksam, adv. = mycket, mer, i högre grad. »Macksam uslare, macksam bättre».
Malja, v. n. = arbeta, fäkta.
Mandel = sädeskornens mjölämne, styrka, näringskraft.
Manke, m. »Lägga till manken» = taga i med högsta kraft.
Mat-trå', adj. = matlustig, hungrig. Se »trår».
Mattarj = hop, mängd, flock (t. ex. hästar).
Mil, n. = stycke af hästhufvudlaget, som är mellan betteln och pann-remmen.
Mol-arbete, n. = dunderverk, domedags-arbete.
Mota, v. n. = hålla jemt på, knåpa med.
Mugg, — a, f. = mygga. (Vestergötl. mugga, id.)
Mula, v. n. = små-gnola, — sjunga.
Mulla, f. = genital. fem.
Mulle, m. = tjur.
Myr-kast, m. Se kast.
Månsä, v. n. = coire.
Mättnä, v., a. = göra mätt, mätta.
Möder, plur. af mö, f.
Navricke, m. = selpinne.
Nek, f. = sädeskärfve.
Nunnas, adv. = nyss.
Nuta, imperf. nöt, v. a. = njuta.
Nyr eller nyer, adj. = ny. Se dö'r.
Nys, n. = snyte, hörn, spets. — (Gotl. id.)
Nämnd, adj. Se fisk-nämnd.
Ohampling, m. = oborstad menniska.
Ohäring, m. = dum menniska.
Opp-rinna, f. = källa.
Papp, m. = spene; — pappsöt = spenvarm (mjölk).
Pittla, v. n. = små-peta.

På-dryklig, adj. = klandrande, missnöjd, knarrig.
Påjka, v. a. = föda barn (gosse eller flicka).
Rabbis, »stå rabbis» = stå bocken, mäkta, stå ut med.
Radde, f. pl. def. — ra = räcka, sträcka, länga, t. ex. af gamla hus. — (Vestergötl. Radda, f. = rad, klunga, krets).
Regla, f. = stång, slana.
Ro-tyg, n. = båt.
Rul, m. = knöl.
Runge, f. = krokig björkslå i vagnsbanken. Deraf vrång-häck (?). — (Rang, Gotl. id.)
Rympla, v. a. = skrynkla, bryta.
Räng, f. = liten bit, lott, vrå. — (Gotl. Räng, f. = vrå).
Rätt-vis, adj. = som visar rätt vägen.
Röj-trafva, m. (Torpa) eller Röj-stuka (Malexander) = råg-stack, på åkern.
Sand-tag, n. = sandgrop, derur man tager sand.
Sarde = en sorts vide.
Sikks = liten sax. (Sissa, Gotl. id.)
Sjok, m., sjommling, m. = stor skifva (bröd).
Sjöbunden, part. = full af sjöar och vatten (Skedvi).
Sjögar, pl. af sjö (sjöar), m.
Sked-korg, m. = ett slags korg af pinnar, fästad på väggen vid köksspiseln, för att deruti inlägga efter diskningen våta skedar. (Askaby).
Skèveter, adj. = skäckig, spräcklig.
Skola, v. act. = undervisa, lära barn (Vånga). — Gotl. id.
Skrinn, adj. = klen, mager (Ydre).
Skrot, m. = pungverk (å galt, hund).
Skråe, m. = narr, tok, pjåk.
Skråperi, n. = fåfänglighet, tokenskap.
Skumra till, v. imp. = skymma till, bli mulet, dunkelt.
Skunk, n. = språng på en öfverbyggnad.
Skur-traf, n. = fullt traf.
Skäkten, namn på en bautasten i Vestra Eneby.

kä*l*jen, ortnamn = en skog sydvest om Nässja kyrka, fordom kronopark.
kälvar, adj. = som darrar, skälfver. — (Skälvur, Gotl. id.)
kämma, f. = fel, sjukdom. —(Håjskämma, regn på höet, Gotl.).
kängling, m. = gren, något smalt i allmänhet.
kär, n. = egg (på knif m. m.).
köve, n. = vagnslider. (Deraf ut-skåf?).
lag-drap, m. Se drap.
lana, f. = långt träd, spira, bom.
lant, adj. = slintig, hal.
lod, f., — er, pl. = hop, mängd, sällskap. (Gotl. id., Ydre slo).
låtta-ma'. Se ma'.
mit-vej, m. = liten gångstig, smygväg.
napp-säck, m. = häng-ficka (Vånga). Gotl. id.
nyva av, v. a. = slå af ett snyte, hörn.
olgläntan, ortnamn, en mark i Hagbyhöga.
omma-skepp, n. = båt på sjön Sommen, der båtar alltid kallas »skepp».
porlaga. »Få sporlaga på» = få spordt om; få veta, höra om. (Spor-dagar, Gotl. id.).
pranter, adj. = ifrig, som vill fram.
tallda, part. pl. = ställda (af ställa).
ten-harj, n. Se harj.
trabblä, v. n. = stappla (äfven i läsning).
trunt, m. »Strunt vill också ha stöflar, sad pojken till far sin.» Ordspråk.
tuka, f. Se röjtrafva.
tuka hop, v. a. = stacka, sätta rågkärfvar i stack (Ydre). — Gotl. id.
tängsko, m. = släp-sko på kördon i svåra backar.
u', på su', adv. = lutande. (Pa sud, m. m. Gotl. id.).
ufft, — en, m. = syra, sid jord.
vaggla på, v. n. = tugga, mumsa på (Rogslösa). Saivla, Gotl. id.
vala, adv. = svalt. Se kalla.

Svin-körn = messling.
Svälting, m. = en stackare, som sitter och svälter.
Sväner, pl. af svan.
Syta, v. a. = sköta, ansa.
Sytra, sytra, sytra! = lock för kor.
Sågfrat, n. = sågspån.
Sällskaps-jynne, n. Se jynne.
Sär, pl. af så, f., vattenså (Ö. Tollstad).
Sönjer, m. pl. af son (Risinge).
Tag. Se sandtag.
Tandfallen, adj. = som mist tänderna (Vånga).
Te-fjäte. Se fjäte.
Tilde, n. = golf (tilja). (Gotl. id.)
Tjese, m. = fäkreaturs vildhet och språng i hettan för bromsen.
Tjidde, m. = barnunge.
Tjimmä (Kimmä), v. n. = klämta. (Kimma, Gotl. id.)
Tjåk, m. = käft.
Tjäna, v. a. = förtjena.
Tjäna dräng = tjena såsom dräng.
To, n. = lin. (Gotl. id.)
Torrta, f. def. Hefter torrta = efter nödtorften.
Trappa, v. n. = stiga upp för trappa, stege.
Trask, imperf. af tröska v. a.
Tretting, m. = ¼ år eller 13 veckor. Tre trettingar = ¾ år.
Trindt-myssa, f. = gammaldags karl-mössa i Vånga.
Trubbe-mule, m. = surmulen menniska, tvärvigg.
Trår, adj. = lysten efter något (se mat-trå). »Vara trår efter något».
Tvage (eller vaske), f. = liten granqvast att skura med.
Ty sej till, v. refl. = förtro sig till någon, vänligt nalkas, vara inställsam, ställa sig under ens skydd.
Tyngna åt, v. a. = göra tungt.
Tyrsa, f. det samma som mulla.
Tär, plur. af tå, f.

kä, v. n. = gå drägtig (om djur). (Gotl. få jufver).
rken, adj. = dålig, matt, ödd.
t-skåf, n. = svalgång, uthängande tillbyggnad. (Af sköve?).
agns-skåf (— skråf?), n. = vagnskarme.
altr, adj. = rank (båt), som lätt välter. (Gotl. id.)
asa, v. imp. Dä vasar = är öfverfullt, rikt, dråpligt.
aske. Se tvage.
atr, vat, vatt, adj. = dugtig, rask, modig. (Hvatr, Gotl. id.)
atten-åke (se åke), n. eller — vagn, utgöres af en lång stång, med en trissa i ändan samt en krok på midten, på hvilken man hänger en bytta eller dylikt, att sålunda föras af en person, som med stången öfver axeln skjuter trissan på marken framför sig. På stången finnes äfven en träpinne till handtag.
ej, vaj, m. = väg.
idig, adj. = ledig, qvick.
irka-hag, n. = afstängning i vattnet för fisk (i Sommen, Ydre).
is-vigge, m. = föremål att styra på.
rall, imperf. af vrälla, v. n. = rann, vällde, flöt.
ringla, v. n. = vingla, vicka.
rå, pl. vräger, = vrå.
urnlek, m., vurne, n. = läglighet, utsigt till.
ållr, våll, adj. = dugtig.
åll-rik, adj. = ganska rik.
åll-våll, adj. frequ. o. adv. = mycket dugtig, utmärkt (Risinge).
ånge, m. = krets inom skall-ringen. (Deraf Vånga?)
ägg, f. = vertikal- eller stånd-sida på en sten. Se lägg.
ägtruten, adj. = den för hvilken vägen tryter, förvillad.
älare, adj. compar. = bättre.
änsel, m. = källa med godt drickesvatten.
änskas, v. dep. = förtroligt umgås med.
ärnäsa, f. Få sig värnäsa (väder i näsan?) = få näsbränna.
ärst. Så värst, adv. = så särdeles, synnerligen.
äxelvär, n. = vexelväder, regn och solsken om hvart annat.

Yttra, v. a. = afyttra, sälja.
Yttra av, v. = flå (en häst). (Gotl. id.)
Ådig, adj. = hungrig, lysten.
Åke, n. = vagn, fordon. — Se vattenåke.
Ålle, m. = växt-utsvällning i barken på ett träd.
Åmme, m. = ånga, imma (Ydre).
Ånväga, ortnamn i Skeda.
Åsdymlingen, namn på en åker i Slaka.
Ämnan, f. def. = meningen, tankan, afsigten.
Äte-tavla, f. = långt, rundt bord, som till ena halfvan kan slås ihop, för att emellanåt sitta på.
Ögonlock. »Nu ser jag, sad' kärringen, som klippt af ögonlocken». Ordspråk.
Ökar, n. pl. = oxar. (Gotl. Åikar id.)
Ölv, m. = grop, håla.
Ö'ra, def. pl. f. = öarna. (Ortnamn: Harö'ra, Kungsö'ra = Haröarna, Kungsöarna i Sommen, Ydre).

Under denna resa har jag visserligen funnit mycken förstörelse af fornsaker, i synnerhet i kyrkorna, samt en allmän håg att modernisera dessa, hvarigenom icke hvar tjugonde är i sitt gamla skick. Att förbättra eller ombygga har naturligtvis ofta varit nödvändigt, men hade då — såsom det skedt med Heda kyrka — bordt göras enligt konstens fordringar. Äfven har det visat sig, att de åldriga minnesmärkena på fältet stundom anses hinderliga för odlingar eller byggnadsföretag. Men allmogen har dock mångenstädes ganska väl reda på sin orts fornlemningar, samt känner sig stolt öfver dem och det öfriga af vårt lands minnen och gamla hogkomster. Likväl är menige man om allt det forna hittills lemnad i allt för stor okunnighet, för hvilken man icke bör skylla embetsmännen på landsbygden, enär deras bildning vanligast måste ligga åt annat håll, och de hafva andra vigtiga pligter att uppfylla. Mellertid har under resan mig blifvit visad all välvilja och hjelp

' tjenstemän, skollärare och andra, och har jag derunder
'ta haft tillfälle att besvara många förfrågningar i saken.

Men om Sverige vill innehafva sitt rum bland de
igt bildade folken, som på historisk grund underhålla
ch utveckla ett verkligt och lefvande folklif, som med
etsamma är en fortgång från det forna och tillika en ut-
eckling deraf uti folkets hela tankelif och allmänna lef-
erne för den dag, som nu är, och för framtiden, då måste
ck riket för detta stora ändamål göra vida större upp-
ffringar än hittills. Inser man frågans stora vigt, så böra
ödiga medel anvisas, att det för K. V. H. och Antiqv. Akad.
efve möjligt att årligen till landsorterna utskicka flera resande
ntiqvariska tjenstemän (ty det är för saken af stor vigt,
t sådana ofta synas i bygderna), som dels kunde hafva
n vidsträcktare och mera verksam tillsyn öfver der varande
rnlemningar och på stället lemna nödiga upplysningar om
essa, dels afteckna sådana; äfvensom att der också an-
ända andra forskare för särskilda ändamål, såsom att
pteckna folksägner, visor, melodier, gamla plägseder och
asbruk m. m., hopbringa det snart bortdöende fornspråket,
amla ortnamn m. m., anställa gräfningar, undersöka run-
enar o. s. v., hvilka alla anteckningar och ritningar skulle
gå till K. Akademien, som dessutom i hvarje hufvudort
orde hafva ett der boende ombud för att der ständigt
afva ett vakande öga och ett öppet öra för det fornas
k samt äfven något offentligt anslag för möjliga antiqva-
ska undersökningar och inköp.

I alla landskap och i synnerhet vid högskolorna borde
istoriska sällskap och samlingar bildas, så som det ock redan
edt, genom några fornforskares nit, i Linköping, Örebro,
esterås, Enångers kyrka, m. m. för bevarande och samlande
' det fornåldriga derstädes. Väl vore det ock, om smärre
nderstöd funnes att tillgå för personer, som upptäcka,
ta fram eller med utmärkt nit och uppoffringar vårda
gtigare fornlemningar.

Om det historiska sinnet allmännare väcktes hos folket, vore dermed säkerligen ej blott i antiqvariskt, utan äfven i flera andra afseenden mycket vunnet för landets värdighet och fromma. Men då nu till och med de lärde ofta värdera högre den utländska än den fosterländska bildningen, och då vår folkande är alldeles villad bort från allt gammaldags, tarfligt och fosterländskt eller har tappat den historiska tråden, missaktar det forna och är blifven modern, fåfänglig, yppig, omanlig och icke Svensk, så måste man gå djupare till grunden med saken, om man vill något uträtta i större mått, icke blott för att bevara alla yttringar och skepnader af vårt fornlif, utan ock för att med detsamma kunna för framtiden åstadkomma en verkligt Svensk medborgerlig folkuppfostran. För detta ändamål måste man börja med ungdomen, vår ädlaste kraft och vårt bästa hopp, sålunda att läsningen af landets historia måtte med mycket större grundlighet och allvar bedrifvas i våra skolor af alla slag, enär nemligen historiens och sjelfva fornkunskapens mål ingalunda är att tanklöst upprepa årtal och långa rader af fordna kungars namn och mandater, eller att hopsamla några multnade svärd m. m., utan att bevara hörnstenarne för vårt ärfda folklif. Men härtill fordras då såsom grundlärdom en vida bättre kännedom af landet sjelft, dess hela danad och vigtigaste alster, alltid utgående från socknen och landskapet. Ty då barnet nu ej känner ens sin egen hemsocken med dess belägenhet, skepnad, förmåner och minnesmärken, kan det omöjligen fatta landskapet och än mindre hela riket. Derföre borde, till att börja med, hemortens karta ovilkorligen finnas i hvar enda folkskola. Så måste geografien alltid vara grunden för folkhistorien, och denna bör städse föredragas med allt möjligt afseende på landskapet eller det närbelägna, kända, samt efter hand vidgas till begrepp om hela folkets odling och öden. Men för att detta åter skall bli möjligt, måste ock för sådant ändamål utarbetas särskilda landskaps-

eskrifningar med geografi och historia tillsammans, städse tgående från och framställande det särskilda landskapets ɔrd-danad och folkhändelser, samt med insatta bildtryck f ortens aldra vigtigaste minnesmärken och dess fornlifs kepnader. Detta skulle fägna folket i hvarje ort och inifva det en ädel stolthet. Härigenom skulle vårt folklif nyo uppväckas till kraft och verksamhet och folkandan äddas från mycken flärd, från hogen för det som modernt ch utländskt är, från missnöje, tvedrägt mellan olika stånd ch många förvillelser; och rikets fornlemningar skulle då fven säkerligen med all kärlek bevaras. Detta väntar landet f folkskolan, ty hon är oss alltför dyr och löftesrik, att lott vara en anstalt för utanlexor. Guds bud och kärken till fäderneslandet skall hon inskärpa.

Finge hela folket sålunda en historisk uppfostran från runden, och derigenom ett rätt förstånd om fäderneslandets nna fördel och ära, så skulle den förödelsestorm mot llt fornt, som nu går fram öfver vårt land, blifva hämmad. Ian skulle ej, så som nu, stundom erfara huru våra kyror repareras, till och med ombyggas, efter tycke, utan all ffentlig vetskap, och vidrigt moderniseras; man skulle ej deras redskap och handlingar ofta ligga kringströdda ler utan skydd och vård, samt med märkliga inskrifter ɔrsedda grafstenar (som borde uppfästas vid murarna), lasmålningar, alfresko-skilderier m. m. alldeles förderfvas, ch deras dyrbara bohag antingen nedvräkas i ömkliga rymslen eller försäljas och på det skamligaste vanhelgas. Ian skulle då icke höra berättas, att predikstolar blifvit nvända till hundkojor och altarskrank till svinstängsel, t helgonbeläten finnas uppsatta i trädgårdar och frejdade tters vapen snödeligen uppspikade i kyrkobodarne; man kulle icke se rikets äldsta kyrkoruiner hållas i en vämlig omgifning, småningom nedrifvas och försvinna; ej rfara att riksvigtiga bref och handlingar förskingrats till

kramboden, att hjeltars harnesk och vapen för några skil lingar bortslumpats på auktion, att runstenar, ättegrafva fornredskap, lemningar af djur från urtiden m. fl. landet äldsta monumenter förstöras och spårlöst försvinna. Hel folket, ej blott några få vetenskapsmän och enstaka resand fornvänner, skulle då taga fornväsendet om hand, villig vårda, uppleta och frambära allt till historiens upplysning konstens utveckling, vetenskapens tjenst och till hela sam hällets förädling. Visby den 31 December 1861.

P. A. Säve.

Ort-register till P. A. Säves berättelse.

(Städers, socknars och kyrkors namn äro satta med spärrad stil).

Arbetsberättelse

för år 1861

till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien afgifven

af

Richard Dybeck *).

'ill Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Härjemte aflemnas till Kongl. Akademien pligtskyl-igast och i ödmjukhet undertecknads arbetsberättelse för 861, samt tio förteckningar öfver minnesmärken i åt-killiga socknar, nämligen Häggeby, Håtuna och Täby i Jppland, samt Österhaninge, Ösmo, Bettna, Tuna, Thore-ınd, Strengnäs och Aspön i Södermanland.

Till många af de trettiofyra förteckningar, hvilka till-)rene blifvit till Kongl. Akademien aflemnade, är jag i llfälle att göra vigtiga tillägg. En del af samma för-ëckningar borde alldeles omskrifvas.

---

*) Herr Dybeck uppbar 1861 ett statsanslag af 1000 R:dr R:mt för fortsatta antiqvariska forskningar, med förbindelse att afgifva berättelse om sina under året gjorda forskningar och inlemna förteckningar öfver fornlemningar i ett visst antal socknar, samt 1,500 R:dr af det anslag, Rikets Ständer anvisat för uppsökande och aftecknande af runstenar, med åliggande att utgifva ett nytt häfte (det 2:dra) af »Sverikes Runurkunder» och deraf lemna 50 exemplar till Kongl. Maj:ts disposition. Berättelsen intages fullständig, endast med uteslutande af några rader, hvilka icke kunna anses tillhöra omfånget för en officielt afgifven redovisning.

Hosföljande räkning öfver kostnader, af hvilka åtminstone största delen blef en följd af den runstensutbrytning ur Kålstads källarmur, som med Kongl. Akademiens begifvande verkställdes under sommaren 1860, aflemnas enligt vederbörandes önskan. Så vida icke räkningens innehåll nedsättes till 20 R:dr, hvilket vore skäligt, anser jag likväl de för nytt tak och tråssbotten upptagne tre R:dr böra afdragas, enär de gamla voro bristfälliga, samt anbringande af nya redan före utbrytningen beslutet af innehafvaren. Stockolm den 31 Januari 1862.

RICHARD DYBECK.

Under de sista dagarne af Maj månad, då en blidare väderlek begynte medgifva forskningar ute å marken, besöktes åtskilliga trakter i socknarne kring hufvudstaden.

En icke stor, men märklig forntida begrafningsplats på stora Ursviks egor i Spånga socken, invid och på södra sidan om landsvägen mellan staden och Spånga kyrka, befanns vara upplöjd. Jag hade under flera föregående år bemärkt fornlemningarne derstädes och isynnerhet fästat mig vid en stor, fast icke särdeles hög, hednagraf, omgifven af resta stenar, hvardera af omkring tre qvarters höjd. Flera grafkullar och stenkretsar, samt åtminstone en treudd med en lagd sten midt uti, voro i närheten. Af de förra äro ännu små förhöjningar synliga under plogfårorna. Platsen med dess fornlemningar, hvilken lärer innehafvas af Herr Justitiekansleren v. Kock, hade bordt fredas, främst för sin egen skull, men äfven för sitt grannskap med hufvudstaden och en mycket befaren landsväg. En undersökning i de upplöjda kullarne skulle sannolikt ännu löna mödan. Akademien innehar redan, bland de några hundrade fornsaker, dem jag tid efter annan aflemnat, många som äro i sådana plöjda kullar funna, och

ör ett ovanligt rikt fynd i en så beskaffad forngraf ti Vestmanland skall i denna berättelse korteligen redoöras.

De ännu för tio år sedan någorlunda behållna fornemningarne i Solna, Bromma, Järfälla, Sollentuna, Fretads och Hammarby socknar befunnos nu så, dels förtörde och dels skadade, att de, med undantag af några i större ättehögar och lika få runstenar, måste anses icke ıer finnas. Bland qvarvarande ättehögar äro de vid Väsby, Bagarö och Hersby ännu i godt skick, fastän kringskurna f åkrar. Hersby-högarne utgöra nu två af åkermark skilda ockar, den ena norr ut från byn, den andra i sydvest erifrån. Det kan bevisas att en mängd mellanliggande, u utjämnade, högar och kullar fordom förenat dem, och et är sannolikt att hela denna samling af forngrafvar egt ımband med högarne vid Bagarö. Dermed likväl icke r sagdt att rymden varit jämnfull af sådana minnesıärken.

Alla de af mig tid efter annan nämnda grafflockar ro på senare tider genom odlingar bildade. Jag har nnu icke sett och kan derföre icke erkänna en enda urprunglig, som skulle utmärka en afskild, begränsad graflats, motsvarande vår tids kyrkogårdar.

Grafflocken norr om Hersby ligger invid landsvägen ıellan Stockholm och Rotebro och är utmärkt vacker. ;n stor grönskande ättehög reser sig bland många smärre.)enne är under senare åren något litet skadad på östra idan. En dräng, som träffades i närheten af högarne, erättade att arrendatorn af marken, Anders Lindström, nligt yttrad önskan af jordegaren, Baron Rudbeck, hösten örut varit i begrepp att begynna utjämna högarne, då en örbiresande person, derom underrättad, tillsagt Lindström tt en sådan gerning vore förknippad med plikt till Kronan f 100 R:dr. Den tillämnade utjämningen hade i följd eraf blifvit instäld. Den resande var undertecknad.

Tre runstenar hafva förr funnits vid Elfsunda i angränsande Eds socken. Ingen af dem är nu i behåll. De märkvärdiga inskrifterna å en ofantlig vräksten vid Eds kyrkostig, på vestra stranden af Eds-sjön (mellan Bisslinge och kyrkan), granskades och fanns i det närmaste öfverensstämma med uppfattningen i Bautil (166). Inskriften har ¦ᚠᛦ för Bautils ᛁᚠᛦ, samt ᚠᚱᛁᚠᛚᚼᚽᛏᛁ för ᚠᚱᛁᚠᛚᚼᚽᛏᛁ, utom det att flera skiljetecken saknas i bautilska afritningen.

Den icke mindre märkliga runinskriften å en dylik vräksten (Baut. 165) söktes vid öfre Runby en hel dag, men fanns icke. En gammal man, som sades hafva reda på stenen, var frånvarande. Man lofvade att framdeles genom honom söka få kännedom om runstenens läge. Det är af vigt att hos nuvarande åldrige söka underrättelser om minnesmärken, ty de af allmogen, som härefter bli gamle, komma tvifvelsutan att om dem veta litet eller intet.

I grunden till ett uthus i nedre Runby fann jag ett hittills okändt stycke af en runsten, till större delen öfverdraget af murbruk. Detta borttogs och följande lästes: ᚠᛁᚿᚢᛁᚦᚱ · ᛋᚢᚿ · ᚱᛅᚼᚿᚠᚱᛁᚦ(? ᛅᚱ) ᛚᛁᛏ . . . Rahnfrid eller Raknfrid är ett sällan förekommande namn och finnes tillsammans med Finvid m. fl. namn på den stora runhällen invid Granby (icke »Berga», se Bautil 1) i Orkstads socken, Seminghundra härad.

En hittills icke bekant, stor och hel runsten fanns äfven liggande i djupa skogen mellan Edsberg i Sollentuna socken och Hagby i Täby församling. Han var täckt af ett tjockt lager af jord och mossa, hvilket med lätthet borttogs. Inskriften i en konstig ormslinga är fullständig och väl bibehållen, innehållande att Heminker och Jarlabanke läto göra utrödjningen och broar efter sin fader samt Estrid efter sina söner Ingefast m. fl.

Der runstenen är, synas nu inga tecken efter någon äg, men isynnerhet derstädes och äfven i nästan hela ringliggande skogen varsnas en mängd små odlingsrör, åtagligen af mycket hög ålder. Jag tror derföre icke att emärkelsen af inskriftens braut får inskränkas till bara äg. Stenen har i förhållande till sin storlek visserligen tt allt för litet fotstycke, men kan och bör resas mot ikra stödjestenar, anbragta vid hans nu nedåtvända sida, i vida nämligen den finnes vara oristad. Kostsammast lir grunden, hvilken måste med stor omsorg läggas.

Små rör af ofvannämnda slag träffas å hela skogsräckan härifrån och till Hagby i Täby socken.

I denna trakt uppdagades nu ytterligare en mängd innesmärken. Under en stunds uppehåll i till Hagby ränsande Broby, der man var sysselsatt med gödsels utrande, aftäcktes ett stycke af en icke förr bemärkt runen, som låg i grundmuren till fähuset och varit dold af ödselhögen. Inskriften renades (icke utan obehag) och ycket, jemte ett annat, hvilket vid samma tillfälle träfdes inmuradt längst in i en källare, fanns höra till det inminne efter en Greklandsfarare, som jag för få år edan i denna gård uppdagade och beskrifvit i mina Sv. unurkunder.

Naturligtvis kunde jag ej underlåta att äfven nu bese ch ytterligare granska den på tillgränsande Såstads egor arande märkliga runstenen, ristad och rest till minne af orsalafararen Östen. Det besynnerliga ᛁᚢᚱᛋᛆᛚᛁᚱ är säkert, en min förra läsning: ᚦᛁᛋᛆ bör rättas till ᚦᛆᛋᛆ.

Jag är den förste som granskat och allmängjort denna ärkvärdiga runinskrift och har äfven mer än en gång amställt nödvändigheten af den mycket bräckliga stenens ara omhägnande och särskilta vårdande. Nu fanns en örre flisa hafva affallit från runstenens venstra sida, varigenom inskriften icke ringa skadats. Den vigtigaste elen af denna är lyckligtvis invid stenens högra kant,

men äfven denna delen af honom är för svag att läng kunna motstå tid och åverkan.

Af den hög (»hauk»), som nämnes i inskriften å run stenen i Broby gata (Baut. 123, L. 654), återstår änn hela grunden och en del af ena sidan, hvilka, innan ha alldeles utjämnas, borde undersökas. Andra grafminnes märken häromkring äro äfven svårt skadade.

Norra och medlersta delarne af Upsala län — hittill alltför litet undersökta — hafva en stor mängd särdele märkvärdiga fornlemningar. Under en månads uppehåll dessa trakter egnade jag synnerlig uppmärksamhet åt d gamla Borgarnes eller Ringmurarnes beskaffenhet förhållande till hvarandra, äfvensom åt deras utsträckningar Många hithörande iakttagelser antecknades, tillika med d sägner, allmogen hade att om dessa storartade befästningar förtälja. Aderton fästen uppmättes, och i fem, hvilka inom murarne ega jordgrund, anställdes gräfningar. Under gräs- eller moss-vallen funnos i tvänne mer eller mindre fullständiga stenkretsar af omkring 4—5—6 alnars tvär-mått och innehållande kol, utbredda öfver nästan hela kretsarne, men tjockast midtuti. Inom ett fäste träffades en liten mycket ergskadad koppar-stilett eller knif, och i en annan en större stenvigg, hvilken en äldre bonde trodde vara »ditlagd för ondt», för mycket länge sedan, enär viggen hittades under jordytan.

Synnerligen rika äfven på andra minnesmärken, hufvud-sakligen hedniska grafhögar och stensättningar, funnos Björk-linge, Tenstads, Vikstads, Vendels, Tierps, Tegelsmora, Alunda, Films och Hållnäs socknar. En mängd sällsynta och några annorstädes alls icke sedde stensättningar, såsom i Vendels socken, uppmättes och afritades, och många gamla namn på sjöar, skogar, berg, åsar och sänkningar m. m. upp-tecknades, jemte ovanliga allmogeord och talesätt.

Jag rigtigt förvånades öfver den otroliga myckenhet stenredskap, som finnes utbredd öfver hela Upsala län.

ådana redskap af flinta äro här för ingen del sällsynta. n i tjockare ändan tvärt afskuren spets, kanhända pil, vanlig sten öfverkoms i Dannemora socken. Jag ansåg en icke vara af särdeles värde, till dess en fullkomligt kadan senare under sommaren fanns i Götlunda socken Nerike. En tre qvarter lång »dolk» af flinta med ett märkt väl arbetadt skaft, funnen i Vendels socken, sades ifvit för få år sedan inlemnad till Akademien, tillika ed en »stridsyxa af grå flinta». I hvarje by finnas, ler hafva för kort tid sedan funnits, sådana fornsaker.

I Bensarby gärde — Tegelsmora socken — förekomer på en sluttande bergshäll en sten, stor som de största verliggarne å Vestergötlands gånggrifter, hvilken hvilar tre mindre stenar, hvardera af omkring tre qvarters jd. Underliggarne lära från början varit fyra, samt legat fullkomlig fyrkant. Mellan dem, således under den stora enen, är en fördjupning eller håla i berget, den allmogen llar bergkistan, och gamla män i orten berätta att und den mängd småsten, som ligger i hålet, minst två horviggar» funnits.

Jag anar här ett för-historiskt minnesmärke, värdt närmare undersökas. I sammanhang härmed må redan nämnas, att jag sent på hösten (i slutet af November inad) uppdagade å en högländ plats, som af ålder varit växt med skog, en stensättning, hvilken bär märken af vara en mycket liten gånggrift. Den sena årstiden marken var tillfrusen och öfverdragen med tunn snö — ndrade närmare undersökningar. Stället är beläget mellan köping ock Boglösa kyrka.

I Morkarla socken afritades en icke förr nämnd eller skrifven hällristning, hvilken således är den tredje Uppland. Den nyfunna innehåller femton på vanligt t uthuggna farkoster och mellan dem flera mennisko-der. Något så stort skepp, som ett af dem å ristningen Rickeby — omtalad i fjorårets berättelse — förekom-

mer icke i Morkarlaristningen, ej eller, som jag tror, någon nordisk hällristning.

Det har förvånat mig att höra en grundlärd ma hänföra hällristningarne till den äldre runstenstiden. Denn man tyckes icke ens jämnfört runstenarnes farkoster me de förres.

Bland de flera grafkullar, som äro vid Källberga Alunda socken, fanns en vara till mer än hälften afgräfve och desutom icke litet skadad i vestra kanten, der de prydliga fotkedja, som omgifvit kullen, blifvit rubbad. Ja ansåg denna kulle böra till sitt innehåll undersökas, meda ännu något var i behåll af honom.

Blott ett qvarter under markens yta visade sig kol lagret, hvilket var inneslutet i en inre stenkrets af fem qvarters tvärmått, samt innehöll:

1:o Spridda stycken af en grafurna af bränd lera hvilka utvisa att hon egt inristade prydnader. — 2:o Ett hängsmycke af brons med öglor; genombrutet och det inre föreställande ett djur. — 3:o Ett prydligt svärdfäste af järn med vidsittande stycke af klingan; — 4:o Två vanliga pilar med tresidiga spetsar (syntes varit inlagde i något tyg); — samt 5:o 23 nitnaglar, deraf 4 ännu qvarsutto i förkolnade stycken af bräder, hvilka varit en dryg tum tjocka.

Jag är, efter att under en tid af 22 år hafva upptagit 1000:de-tals nitnaglar ur forngrafvar i södra Dalarne, Vestmanland, Uppland, Nerike, Vermland, Södermanland, Östergötland, Vestergötland och Dalsland, af den tanken, att de tillhört någon träkista (eller skrin), som kanhända inneslutit den aflidnes nipper och blifvit bränd tillika med liket. De hafva ofta egt hörn- och andra beslag med instampade prydnader, icke sällan äfven gångjärn till locken, samt någon gång mycket enkla lås. Ett hithörande, ganska upplysande fynd, gjordes af mig redan 1831 i en obetydlig grafkulle på Hagelsberga egor i Köpings socken af Vest-

ıanland. Der träffades, tillika med andra vanliga graf-
ımningar, ett helt järnbeslaget och förkolnadt hörn af en
ådan kista, bestående af delar af två sidostycken och af
otten, icke alldeles förbrände. I kullen fanns, bland annat,
fven två gångjärn, en stor kruka, några merlor och många
itnaglar. Fyndet lemnades nämnde år till nu aflidne
'rofessor Schröder.

Med besöket i medlersta och norra Uppland ville jag
ynnerhet förbereda allmogen på den spaning efter run-
tenar, som der kommer att ske. Ett oväntadt stort
ntal sådane, förut icke nämnde eller granskade, upp-
agades. Sålunda funnos i Björklinge socken icke mindre
n tre, Erentuna en, i Tenstad två, i Vikstad en, i
ilm en, och i Hållnäs åter tre. I Närdinghundra, Sju-
ındra, Lyhundra och Långhundra härader i Stockholms
n, hvilka för samma ändamål besöktes, samlades ej eller
, förut icke omtalade, runinskrifter, deribland två nämna
sterfarare och en (ett fragment) två män, som dött i
ngland.

De aldrafleste af desse runstenar hafva på senare
den blifvit funne i jorden och i murar. Man trodde sig
erstädes kunna framdeles förebringa en och annan.

I Häfverö — en trakt som jag icke tillförene sett —
ımlades några få qvarlefvor af den bekanta, der fordom
rukliga, folkdrägten. Allmogen hade åtskilligt att förtälja
n sin härkomst, och en myckenhet andra sägner voro
er gängse.

Högarne och stensättningarne äro i kustsocknarne
esa, men ofta storartade. I Bro socken såg jag en stor,
ıcker häll, upplagd på sju mindre stenar. En likadan
ensättning är på Viala egor i Vingåkers socken och
ödermanland; men de höra till de aldra sällsyntaste i
vea rike. Lika så funnos i Riala socken nio i krets lagde
örre stenar, hvardera hvilande på 3—4 mindre. På ett

enda ställe i mellersta Sverike nämligen i Trosa lands-församling, har jag sett en dylik.

Urgamla runstenar äro icke sällsynta i Upplands kustsocknar, stenverktygen äro deremot fåtaligare än vester ut. Jag öfverkom några få vanliga af flinta.

Om minnesmärkena i södra delen af Upsala län, Bro, Håbo, Trögds och Åsunda härader, behandlade i fjorårets berättelse och som nu åter besöktes, vore mycket att säga.

Några runstenar, som lågo å marken med nedåtvända inskrifter, omvändes, för att kunna läsas och afritas. De äro beskrifne i det nyligen utgifna andra häftet af Sverikes Runurkunder. Under flere dagar sökte jag förgäfves få reda på den icke afritade runstenen, hvars inskrift finnes upptagen hos Liljegren (737) och som han uppgifver vara i »Hjelstads källarmur», Näs socken. Något Hjelstad finnes der icke, men väl Hjulstad, i hvars källare ingen runsten syntes. Halfqvädda visor eggade till trägna spörjsmål. Sent en söndagsafton slapp det ur en af starka drycker ankommen skräddare, som sade sig vara »arg på Hjulstaherrn», att stenen kunde med framgång sökas på andra sidan gården, der han i två år legat såsom bro öfver ett stort afloppsdike. Jag var snart på stället och fann runstenen. Han låg med nedvänd inskrift öfver två nyligen uppförda väldiga brofästen af sprängd gråsten. Förut lärer han stått i alléen, närmare gården, lutad mot ett träd. Stenens forsling från brofästen och omvändning kostade tio R:dr R:mt. Han är stor och inskriften ännu utmärkt väl bibehållen. Ordet ᛋᛁᚢᚼᚱ, hvilket deri förekommer, är högst ovanligt. — Jag anser mig icke böra förtiga, att hans användande till bro-öfverliggare skett med gårdsegarens vetskap. Denne är Friherre Liljencrantz, hvilken nu lärer vara boende på Norsborg i Södermanland. Nuvarande arrendatorn af Hjulstad, Kapten Björkenstam, har förklarat sig sinnad att resa stenen. Afritningar af denna runsten, en i Näs bogårdsmur, samt af en i näst-

idne December månad nyfunnen, märklig runinskrift i ett
berg på Tjursåkers egor skola inflyta i Runurkundernas
nästa häfte.

En del af Tillinge och Breds socknars minnesmärken
undersöktes. Folket i förstnämnde socken har af ålder
utmärkt sig för sjelfständighet. Det lärer högst ogerna
inlåta sig i egendomsköp med herremän. Här upptecknades
flere gamla sägner. Häradets forna tingsplats har varit
i närheten af Tillinge kyrka.

Runstenen under n. 727 hos Liljegren söktes vid
Torgstad. Bönderne upplyste att han för omkring 20 år
sedan blifvit lagd till vägfyllnad i dervarande landsvägen,
men kunde nu icke erinra sig och utvisa stället. Han är
icke upptagen i Bautil. — I Mällby gärdsbacke sågs en
vacker slingristning utan runor i en mindre bergshäll.

Jag lemnade det minnesrika Uppland med den fasta
öfvertygelsen, att derest alla dess fornlemningar verkligen
skola, icke blott för det närvarande, utan ock allt framgent
bevaras, så kräfva de tu länen, eller landskapet, sin egen
antiqvitetsintendent. Häri instämma erfarne och kunnige
män i orten.

Det måste glädja hvarje ifrare för fosterländska minnens
verkliga vård, att bildandet af Fornminne-föreningar
just nu tyckes taga fart. Ibland redan varande utmärker
sig den Södermanländska, hvilken under sin
korta tillvaro gjort storverk. Fem, om icke sex förr
obekanta runstenar uppdagade, flere skadade minnesmärken
bragta i godt skick, en mängd fornsaker tillvaratagne,
hundradetals landskapsord samlade, sägner och folkvisor
upptecknade — — hvilken herrlig början! Och det bästa
af allt: Föreningens sträfvan att lära landtmännen af alla
stånd förstå minnesvårdarne, för att sjelfve skydda dem,
har redan burit rika frukter.

Vid Breds qvarn (i ofvannämnde Breds socken) är
en så kallade Qvarnbacken — hörande till Tycklinge by

i Björkstads socken af Vestmanland. Här gjordes 1818 det bekanta fyndet af ett Romerskt metallkärl. Jag fann att höjden är en vanlig forntida begrafningsplats. Man visade mig det hål, som upptagits då kärlet fanns, och detta var midt uti en liten grafkulle. Äfven nu vitsordades hvad jag tillförene förmält, att kärlet, då det påträffades, varit fylldt med kol, aska och ben. Sådant hade äfven funnits utomkring, der ock några nitnaglar af järn träffats. En rest sten af en half alns höjd finnes å höjden bland några mer och mindre skadade grafkullar. En noggrann undersökning af hela höjden, som nu mer har föga antiqvariskt värde, skulle sannolikt leda till vidare upptäckter. Några låto dunkelt förstå, att äfven efter 1818 ett och annat fynd här träffats, som icke blifvit hembjudet.

I Kungsåra och Balunds socknar — jag är nu i Vestmanland — uppdagades flera minnesmärken, hvilka böra såsom tillägg upptagas i de förteckningar öfver dessa socknars fornlemningar, dem jag till Akademien aflemnat.

I Pastor Tillæi förträffliga uppsats från 1600-talet om antiqviteter i Balunds socken sägas två runstenar vara i församlingen. Om den ene, som nu står vid Anunds hög på Långby egor, har jag i min sednaste berättelse talat, och får nu, efter att åter hafva tagit honom i betraktande, tillägga att hans resning (denne skedde med Akademiens medgifvande på allmän bekostnad) är utmärkt väl utförd. Under honom, der förut icke en enda sten fanns, är nu en fast grund af enkom sprängd gråsten och den del af runstenen, som ligger under marken, är äfven i öfrigt omgifven med sådan sten. Inskriften säger att flere stenar — »staina ala» — här blifvit reste. Vid noggrant öfverskådande af den till åker upptagna mark, hvarå runstenen är, upptäckte jag en mycket stor krets kring honom af fallne stenar, liggande på flera alnars afstånd från hvarandre, och delvis täckte af jord, och just desse äro de »alle stenar», som blifvit satte till minne

f Anunds broder. Sedan nu runstenen vurtit å nyo rest, orde samma heder äfven vederfaras de omkring varande. lär är äfven mycket annat att upphjelpa.

Den andra af Tillæi två runstenar har jag under ratal förgäfves sökt. Omsider, sistlidne sommar, berättade nig bonden i Myrby, under det han var sysselsatt med tt resa en der befintlig vacker bautasten, att en stor runten länge legat å marken vid Furby ättehög, till dess n bonde, som ännu lefver, tagit och lagt honom i grunden ll en byggnad i byn. Jag begaf mig till Furby. Bonden ar rest till Stockholm och ingen der lät mig veta något om tenen. Pastor Björkbom, ledamot i Vestmanlands Fornminne örening, har lofvat att till nästa sommar taga reda på honom.

I sammanhang härmed tillåter jag mig erindra att kademien flere gånger af mig uppmärksammats på ett kartadt ofog i Södermanland, föröfvadt, efter befallning f Assessoren Grefvesmühl på Herrstad i Thoresunds socken, — bestående deri att en derstädes befintlig å båda sidor stad samt veterligen aldrig granskad runsten blifvit ituagen och lagd till fyllning i en grop. Södermanlands ornminne förening har nu med i sanning oväntad framång tagit hand om denna nog kinkiga sak.

Jag skulle kunna förlänga denna berättelse med mångldiga dylika anföranden.

Sysselsatt med att öfverse några söderut å Badelunds s befintlige stensättningar, dem jag för 20 år sedan bekrifvit i tidskriften Runa, och af hvilka större delen nu nns skadad eller vanställd, märkte jag några barn, hvilka rån förbilöpande landsvägen här och der upphemtade något. ag närmade mig och fann till min förundran att deras ångst bestod i för det mesta söndriga perlor. Barnen rodde att resande tappat dem, men jag som annorstädes ett likartade fynd på enahanda sätt göras, var af annan anke, och begaf mig till närmaste grusgrop, der jag fann ågra grafkullar och stensättningar, till hälften eller mer

afgrafne, samt bland det afskofflade gruset både nitnagla och perlor. En af kullarne egde en vacker midtsten och omgafs af fotkedja, af hvilken några stenar redan nedramlat i gropens bråddjup. Kullens undergång var i alla händelser gifven, eller oundviklig, och jag beslöt att undersöka honom. Det skedde icke utan fara att med honom störta i djupet. Han egde sju alnars tvärmått och en alns höjd. Midtstenen var ½ aln hög. Sedan något grus blifvit från honom affördt, visade sig några nästan jämntjocka hällar, hvilka betäckte hela vidden inom fotkedjan. Mycket sällan har jag bemärkt en slik betäckning. Den hvilade på finare grus, nästan sandartadt. I detta träffades, omkring ett qvarter under hällbetäckningen, der det begynte svartna, följande:

1:o. En urna af lera, ett qvarter hög, ett qvarter två tum tvärtöfver upptill; något trängre nedtill. Upptill lergrå. Botten med närmaste delar af sidorna svartbrända. Krukan, som icke hade särskild betäckning, innehöll en krossad skalle, aska, samt en liten del af en rund, förkolnad brödbulle och ett skinnaktigt svart stycke. — 2:o. Fyra stycken fullkomligt lika hängsmycken af brons med en ögla i hvardera. Hvarje smycke föreställer ett krökt, fjälligt djur med hufvud i båda ändar, samt två fötter. Tre af smyckena äro väl bibehållne; det fjerde något skadadt. — 3:o. Två hängsmycken af lika utseende och äfven af brons. Inom den yttre, nästan släta, kransen är en upp och ned gående mellanbalk, från hvars midt utgå två nedåt böjda krokar. — 4:o. Tre myntlika hängsmycken af olika storlek, förmodligen af brons. Något ankomna af rost eller erg. Inga prydnader synliga. — 5:o. Ett väl bibehållet, rundt hängsmycke af brons, med en ögla och föreställande inom en med instampade små ringlar försedd krans ett fyrfotadt djur med svans och greniga horn. — 6:o. Ett aflångt spännsmycke af brons med vidsittande thorn af järn och fästögla, således i fullkomligt skick.

ımycket är 1½ tum långt och föreställer ett i starka bukter rökt djur, med stjert och öron. Det hela särdeles enkelt ch smakfullt. (Smycken, liknande något eller några af frågavarande har jag icke tillförene sett). — 7:o. Två glor med omvirad tråd och vidhängande kulor eller perlor, visst af hvad ämne. — 8:o. Två prydliga ändstycken af tt fint bronsrör. — 9:o. Delar af en vanlig spännbuckla f brons, — samt 10:o. icke mindre än sextiofem peror af glas, kristall, agat, karniol m. m., runda, aflånga, latta flersidiga o. s. v. En del mångfärgade. Några med ıfattningar, föreställande blad, blommor och annat.

Icke en enda nitnagel eller spik fanns i kullen, som ljest var den rikhaltigaste af dem jag undersökt.

Vid den sista reparationen af Vesterås domkyrka ırstördes, utom mycket annat af antiqvariskt värde, kyrans enda återstående hvalfmålning i södra vapenhuset. kada att icke Fornminne föreningen var bildad när ofoget edde! Jag eger en 1846 gjord afritning af hela målningen.

Äfven Arboga stadskyrka, fordom klosterkyrka, har ıder sommaren undergått en betydlig reparation, dervid skilligt gammalt förkommit. Efter September månad innearande år är sådant icke vidare att befara i Vestmannd. Stadens rådhus-arkiv hyser många urgamla och gtiga handlingar, hvilka borde registreras och afskrifvas.

I nästan alla härads-arkiver i Södermanland har jag ven funnit urgamla dokumenter, många förtjenta af att lmängöras innan de skingras eller förmultna. I synnerhet o Rekarne och Selebo härads-arkiv ännu väl försedde.

I trakten af Kungsör uppehöll jag mig någon tid, hemtande flere värderika upplysningar om orten, deribland, t det gamla Ulfvesund icke varit der Kungsör nu är, an legat nästan midt emellan detta och Köpings »Åminne», r Hedströmmen utfaller i Mälaren. Ulfsundet heter tta ställe ännu i dag. Kungsörs gamla namn Ören är varadt i såväl det förra, som i Öråsen, norr om sundet.

Af de i Runa för 1842 nämnde grafkullar på Kungsörs backe, hvilka då uppgingo till nära hundra, återstår nu en enda, liggande nära intill dervarande runsten (B. 1143 L. 994), hvars inskrift äfven befanns mycket skadad.

Vid nyligen skedd reparation af kyrkgolfvet har man påträffat Henrik Finnes grafsten. Inskriften upplyser att han dog 1684, 136 år gammal.

På Ölby egor, öster ut från kyrkan, fanns en liggande runsten, som icke tillförene är granskad.

Angränsande Torpa socken har ett stort antal minnesmärken. Kyrkan är liten och urgammal. Nästan midtpå södra väggen — hennes äldsta del — der en ingång varit, äro två gråstenar inmurade. Å den ena äro i starkt upphöjdt arbete föreställde en man och en qvinna, den förre sittande. På den andre ses, likaledes mycket upphöjd, en man, ridande på något djur. Båda arbetena äro synbarligen af mycket hög ålder. Flere författare hafva beskrifvit dem, men icke märkt att den sednare stenen äfven eger runinskrift. Af denna, äfvensom af hela bildverket, togos noggranna aftryck.

Åtskilliga stenredskap öfverkommos i denna socken, och många af dem uppgåfvos vara hittade inom murarne af det gamla fästet, Torpsten kalladt, som ligger på ett högt berg söder ut i socknen. Detta urgamla fäste är ej af någon enda författare nämndt. När för några år sedan marken inom ringmuren upptogs till åker för första gången, lära många »underliga ting» träffats i jorden, såsom »klargula stycken af glas», kol och tre stora snäckskal, utom åskviggar och annat. Nedanför ringmuren har man i ängen tid efter annan funnit »förrostade värjor», äfvensom pilar. Två af de sednare gåfvos mig och funnos fullkomligen likna dem, hvilka jag för flere år sedan upptog ur grafhögar i tillgränsande Tumbo socken.

Efter att hafva besett och uppmätit flere ringmurar i orten — i Råby, Lista och Gillberga socknar — begaf jag

nig in i Nerike, isynnerhet för att tillse huru detta land-
kaps runstenar befinna sig. Och derom vore nu mycket
tt säga, äfvensom jag kunde hafva åtskilligt att anföra
m dess öfriga minnesmärken, särdeles om dem, som jag
ör 15—20 år sedan beskrifvit i mina utgifna skrifter.
Men sådant skulle leda till större vidlyftighet, än denna
erättelse medger. Ett enda fägnande meddelande: Ur-
allastenen (icke Orvalla, Liljegren 1024), som länge
egat å marken vid den byväg, hvilken från sockenvägen
nellan Arboga och Götlunda sträcker sig norrut, har af
önderne blifvit rest. Han är ristad å båda sidor. In-
kriften, icke alldeles rätt uppfattad af Bureus och Celsius,
r denna: ᚢᚨᚠᚱ : ᚭᚢᚴ : ᚭᚼᚢᚽᛏᚱ : ᚨᛏᚢ : ᚱᚭᛁᛋᚭ : ᛋᛏᛁᚼ : ᛁᚠᛏᛁᛅ . . .
ᛁᚱ : ᛋᛁᚼ : ᛒᚨᚭ(? ᚦ)ᚭ : ᚴᚢᚭᚢᛅ :

I Tysslinge socken sökte jag förgäfves den »uthuggna
ättegraf», som Peringsköld nämner i sina handskrifter.
Runstenen i Täby sakristias östra vägg, hvars inskrift ännu
cke är allmängjord, har efter anhållan af mig blifvit genom
. Pastor Andersons försorg rensad från sand och kalk.
tenen afritades. Runstenen å Vesta egor i Kumla socken
– för omkring tio år sedan åter upprest af Komminister
)man — har, enligt allmogens utsago, af gammalt hetat
rusestenen, såsom han ännu kallas. (En runristad
ergshäll i Spånga socken af Uppland heter krushällen
ch ett torp derinvid Krusbacka). — Den aldrig gran-
kade runstenen, hvilken 1843 lärer påträffats i Helgesta
kog, kunde jag icke finna.

På en ås i Vinala hage (Sköllerstads socken) såg jag
ågra vackra stensättningar, hvilka, mig veterligt, icke blifvit
f någon nämnde. De äro nästan oskadade. — Landskapets
amla ringmurar kallades flerstädes af allmogen Jätte-
årdar.

En af anledningarne till mitt besök i Nerike denna
ång var att söka få närmare reda på den folksägen, som
eijer uppgifvit sig hafva der uppfattat, att Niflunga-

skatten finnes förvarad någorstädes i Kilsbergen (se Iduna, h. 10, sid. 269). Någon enda hithörande sägen kunde jag icke uppspana, men lemnade landskapet med den erfarenhet, att det bland samtliga Svealanden sannolikt är rikast på värdefulla fornsägner.

Från Nerike drog jag till Östergötland. Ändamålet var, bland annat, att noga granska ett par runinskrifter, nämligen först stenen (B. 904, L. 1173) i Kelfvestens (nu Stens) sakerstimur, hvars inskrift har ett ord (ᚴᚢᚼᛚ), som äfven förekommer på Långarns stenen i Uppland (ᚴᚢᛁᛅᛚ). Stens kyrka har för flere år sedan undergått en större reparation och runstenen fanns icke. Runstenen å Lebergs kyrkogård, om hvilken jag i en föregående berättelse talat och som blifvit genom Akademiens försorg upptagen ur kyrkdörren samt rest, granskades noga under tvänne dagar, och tror jag mig nu säkert hafva funnit inskriftens rätta mening. Den märkvärdiga Le(k)bergshögen invid och söder om kyrkan fanns nu i September månad ytterligare skadad. — Mig visades i denna, äfvensom i Askeby och Skärkinds socknar, några stensättningar, hvilka sades icke tillförene vara undersökte. De bestodo mäst af stora kretsar med skilda kretsstenar, hvilka ibland hvilade på mindre underliggare. — Underligt syntes mig att stenverktygen i dessa trakter voro vida sällsyntare än i Uppland, Vestmanland och vestra Södermanland. Några rätt ovanliga förekommo emedlertid.

Den andra runstenen, som jag här ville granska, söktes och fanns i Dagsbergs kyrkas södra bogårdsmur (icke i kyrkmuren, såsom Liljegren (1094) uppgifver). Fragmentet öfverensstämmer fullkomligt med den bautilska afritningen. Det felande stycket, som säkert innehåller det vigtigaste af inskriften, söktes länge och förgäfves. Man hade för några år sedan vid öppnandet af en graf å kyrkogården funnit »ett stycke sten med runska», men detta låg nu åter i jorden, utan att någon kunde närmare uppgifva stället.

Jag begaf mig från Norrköping sjöledes till Kalmar ch derifrån till Öland, icke för att på denna minnesrika denna gång företaga några vidsträcktare forskningar, vilka den sena årstiden ej tillät, utan i afsigt, dels att ese några få af öns ryktbara fornfästen, hvilkas förållande till Svea rikes ringmurar jag länge önskat utröna, ch dels att undersöka den ännu ryktbarare Karlevi unstenen i Vickleby socken.

De borgar jag här besåg voro blott två, nämligen ,enstads borg i Thorslunda socken samt Algutsrums org i socken af samma namn. Båda äro synnerligen närkvärdige, men i min tanke århundraden yngre än de ordsvenska fästena. De uppmättes, undersöktes till murar ch innanreden, samt afteckuades.

Karlevi stenens inskrift sysselsatte mig under flere agar. Jag närmade mig honom första gången ej utan en iss misstro. I Presterskapets antiqvariska berättelser från 600:talet läses: »Uthi Carlevij gierde fins en sten upprest 636 på Tofveberg, med Runebookstäfver.» De första ögonasten på ristningen öfvertygade mig dock om dess ålder ch äkthet. Jag tog både aftryck och afskrifter af den — åda i flere omständigheter skiljande sig från andras uppıttningar. Stenen har sannolikt blifvit åter rest, antinen under det Rhezelius på 1600:talet uppehöll sig på ön, ller kort derefter.

Akademien känner att Johan Peringsköld var den ȷrste, som fäste uppmärksamheten på nordiska versformer åtskilliga runinskrifter, hvarpå likväl under mer än 100:de åföljande år icke en enda aktade; men alla torde icke eta, att det var M. F. Arndt, som genom sin upptäckt ır 1817) att Karlevi stenens inskrift utgör ett »qväde», om Riksantiqvarien Liljegren och samtlige runforskare fter honom att vidare uppmärksamma det vigtiga förhål-ndet och söka qväden äfven å andra runstenar.

Så väl i Vickleby som i Thorslunda socken hade jag tillfällen att se och granska flere präktiga stensättningar och ättehögar, såsom mellan Karlevi och Ersöre, Kåtorp och Tävelsrum m. fl. ställen.

Min fulla tro är att Öland har lika många minnesmärken som hela Gotland — om icke flere, och att de i allmänhet äro bättre bibehållna på förstnämnde ö, äfvensom att de Öländska — öfver hufvud tagne — äro, i vetenskapligt hänseende, vida vigtigare. — Jag lärde här mycket. Min lifliga önskan är att nästkommande sommar under en längre vistelse på ön, få lära ännu mer.

Återkommen till Stockholm gjorde jag på senhösten några utfärder till Uppland och Södermanland, fullständigande här hos följande tio förteckningar öfver minnesmärken i socknar uti dessa landskap. Under tiden uppdagades två runstenar i Hyltinge socken, en runsten i Dunkers socken, samt en i Vansö, alla liggande i jorden, med nedåtvända inskrifter. Den nyfunna runstenen i Dunker är särdeles märkvärdig.

RICHARD DYBECK.

Herr Richard Dybecks antiqvariska verksamhet.

I sammanhang med föregående berättelse må med-elas följande upplysningar rörande Herr R. Dybecks anti-variska verksamhet, så vidt denna stått i förbindelse med K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien och blifvit ıed offentliga medel understödd.

Herr Dybeck, som under en lång följd af år med tort nit egnat sig åt uppsökande och beskrifvande af ıderneslandets fornlemningar, samt upptecknande af folk-ıelodier, sägner, gåtor m. m., har till understöd för sina ırskningsresor och till skrifters utgifvande uppburit, dels f Statens medel, i enlighet med K. Vitterhets Historie ch Antiqvitets Akademiens underdåniga tillstyrkande, dels f Akademiens enskilda medel, följande anslag, beräknade riksmynt:

			Riksdaler.
ır 1843 af Akademien		....	300:
› 1846 » »		....	75:
› 1848 af Statens medel	300:	af Akademien 150: =	450:
› 1849 » » »	300:	» » 150: =	450:
› 1850 » » »	300:	» » 150: =	450:
› 1851 » » »	300:	» » 200: =	500:
› 1852 » » »	300:	» » 200: =	500:
› 1853 » » »	600:	» » 150: =	750:
› 1854 » » »	600:	» » 150: =	750:
› 1855 » » »	1,500:	» » 150: =	1,650:
› 1856 » » »	1,500:	» » 150: =	1,650:
		Transport R:dr	7,525:

			Transport	R:dr	7,525:
År 1857	af Statens	medel	....	»	1,500:
» 1858*)	»	»	....	»	2,500:
» 1859	»	»	....	»	2,500:
» 1860	»	»	....	»	2,500:
» 1861	»	»	....	»	2,500:
» 1862	»	»	....	»	2,500:
» 1863	»	»	....	»	3,000:
» 1864	»	»	....	»	3,500:
			Summa R:mt	R:dr	28,025:

De arbeten, för hvilkas utgifvande en del af dessa anslag varit lemnade som understöd äro:

År 1848. Fortsättning af 1:o tidskriften »Runa» och 2:o »Svenska Vallvisor och Hornlåtar».

» 1855 och 1856. Fortsättning af 1:o »Svenska Fornsaker»; 2:o »Svenska Folkmelodier»; 3:o »Svenska Runurkunder».

» 1857—1859. »Svenska Runurkunder»; 2 häften hvarje år.

» 1860—1864. »Sverikes Runurkunder», ett häfte hvarje år.

Från och med år 1858 har med anslaget varit förenad skyldighet för Herr Dybeck att till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien aflemna förteckningar öfver fornlemningar i ett visst antal socknar. Sådana förteckningar hafva under åren 1858—1863 blifvit inlemnade för följande socknar:

I Upland: H. Trefaldighets (Bondkyrka), Börje, Näs, Danmark, Bälinge, Veckholm, Vallby, Skokloster, Håtuna, Häggeby, Simtuna, Täby och Vallentuna.

I Södermanland: Tuna, Ludgo-Spelvik, Runtuna, Trosa, Vagnhärad, Vesterljung, Hölö, V. Vingåker, Blacksta, Bettna, Gåsinge, Carlskyrka, Thorshälla, Tumbo, Fors,

*) Från och med 1858 ingår i summan det årliga anslag af 1,500 R:dr R:mt, som Rikets Ständer särskildt anvisat till uppsökande och aftecknande af runstenar, samt teckningarnes utgifvande, hvilket anslag Herr Dybeck alltsedan uppburit.

Kloster, Tjula, Hammarby, Husby-Rekarne, Strengnäs, Åker, Länna, Vansö, Helgarö, Fogdö, Kernbo, Thoresund, Öfver-Sela, Ytter-Sela, Aspö, Enhörna, Grödinge, Södertelge, Öfver-Järna, Vårdinge, Turinge, Österhaninge, Vesterhaninge, Ösmo, Sorunda.

I Vestmanland. Dingtuna, Lundby, Badelunda, hrstad, Kungsåra, Björkstad, Thortuna, Köping, Odensvi, Malma, Munktorp, Kolbäck, Svedvi.

Under den tid Herr Dybeck uppburit anslag af Staten eller af Akademien har han, för de flesta åren, afgifvit berättelse till Akademien, samt till Statens Historiska Museum, utan lösen, inlemnat följande under hans resor samlade fornsaker m. m.

År 1848.

Två små stycken af en broderad duk med några bokstäfver och teckningar af Kristi lidande, träffade på vinden ett hus nära det fordna Vårfruberga kloster på Fogdön Södermanland; — vidare 3 smycken af bronz, ett rembeslag och en nitnagel af jern, fem kolade hasselnötter, en murken träbit med inskurna sirater på ändan, upptagna ur grafvar på Selaön.

År 1850.

Två urnor af bränd lera och bitar af 3 andra; 3 benknappar och 4 söndriga dito, en svinbete, en sölja och en horn af bronz; en lansspets, en nitnagel ett gaffelformigt instrument och fragment af ett dylikt af jern; 3 pärlor, upptagna ur grafhögar; — samt ett litet modernt crucifix en cylinderformig dosa af ben.

År 1852.

En smalmejsel af flinta; 9 yxor, en bit af en dito, en yxa med skafthål, en half hammare, en platt kula af sten; — en lansspets, 8 pilspetsar, en bi af en dolkklinga. 4 broddar, 2 krokar, 2 stora och 2 små ringar, små rem-

beslag, 3 naglar, 2 spikar, ett munbett, 3 obestämda saker af jern, och en jernbit med fastrostadt tyg; — ett spänn-smycke, ett halft dito med vidhängande kedja, en fibula med tre infattade röda glasbitar, 3 söljor, 2 kedjestumpar, ett fyrkantigt beslag med nagel i hvart hörn, 3 andra beslag af olika form, 5 små nitnaglar, af bronz; — 67 pärlor af glas, kristall, fluss m. m.; 10 bitar af benknappar; en liten ring med derpå trädda 5 pärlor, och ett fragment af en dylik; 5 bitar af benkammar; en söndrig brynsten; 7 toma lerkrukor, en stor dylik med orubbad fyllning och en mindre urna med botten uppåt inbäddad i denna; 2 bitar af lerurnor med vågsirater, — upptagna ur grafhögar i V. Vingåker, Tumbo och Turinge socknar i Södermanland.

År 1853.

Fem lurar af trä och näfver, 5 horn, använda som blåsinstrument, en »spälapipa» och en »låtpipa» af trä, en träholk omgifven af näfver (»hlidukuppa»), begagnade af vallfolk i Dalarne och Jemtland.

År 1854.

Ett spänne, en ofullständig rund broche, ett dropp-formigt smycke, en sölja med rembeslag, ett litet rundt smycke med ögla i kanten, 2 pärlor, 5 små vridna kedje-länkar, ett stycke af en öppen ring med knappar och 3 andra fragmenter, en rund sölja med lång thorn, allt af bronz och koppar; — ett rundt smycke af silfver med tråd-sirater och i midten en infattad röd glasbit; en pilspets och en bit af en dylik, ett knifblad, en brodd, en söndrig nitnagel, en hästsko, en sax, en krok, 2 bleck med naglar och 3 bitar af beslag, af jern; — 2 knappar af sandsten, 2 dito af ben; — 97 pärlor af glas, fluss, kristall, karniol; — en lerurna, 8 bitar af söndriga urnor; en Konung Gustaf I:s ½-örtug, slagen i Vesterås, — allt samladt i Södermanland.

År 1855.

Ett söndrigt fyrkantigt smycke och en bit af ett annat ,likt, en pärla, 2 hängsmycken och en bit af ett dylikt, kedjestumpar, en bit af en ring, af bronz; en sölja af to med jernthorn; en ring af bronztråd, hvarpå hänga ıdra små ringar; en bronzring med derpå hängande två 'ita pärlor; — en blå glaspärla i form af en korg med epe, 276 pärlor af glas, fluss, karniol, lera m. m. och 8 lfva dito; 2 pärlor af spiralformigt lagd silfvertråd; — knifblad, en nål eller thorn, en nyckel, en sölja med mhållare, en bit af en större ring, en ögla, 2 broddar, 2 tnaglar och en liten fotknapp, af jern; — en liten brynen med bronzring i ena ändan; 4 grafurnor af lera — ptagna ur grafhögar i Södermanland.

År 1858.

En sölja af bronz med fastklibbade bitar af ben och n, 2 ovala spännbucklor af bronz med lemningar af brändt ;; en sammangyttrad klump, innehållande bitar af en c och en knif af jern samt en fibula och 2 andra smycn af bronz; — en söndrig lansspets och en yxa af jern; oval brynsten med ränna kring kanten; 2 lerurnor, uppına ur grafhögar i Södermanland, samt en liten sax af n från ruinerna af Vårfruberga kloster på Fogdön.

Med det förökade anslag Herr Dybeck erhållit för år 64, har Kongl. Maj:t, i hufvudsaklig öfverensstämmelse d K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens lerdåniga förslag, förenat åliggande för honom, att föredesvis i landskapen Upland, Vestmanland och Södernland företaga resor och omsorgsfullt vaka deröfver att a fornlemningar varda rubbade eller förstörda, — att dessa resor och derunder gjorda iakttagelser samt vidına åtgärder, före årets utgång, till Akademien inlemna örlig berättelse med ritningar, der sådana kunna behöfvas,

samt särskilda, så vidt sig göra låter, fullständiga förteck ningar öfver fornlemningar i minst 12 socknar. På grun af detta förordnande, och sedan Herr Dybeck till Akademie inlemnat förteckning på ett stort antal runstenar i Uplan och Södermanland, hvilka behöfva uppresas eller på anna sätt tagas i särskild vård, har Akademien uppdragit å honom att inom de tre nämnda landskapen vidtaga nödig och tjenliga åtgärder till dessa runstenars och andra rub bade fornlemningars iståndsättande och bevarande, sam för sådant ändamål till hans disposition anvisat ett belop af 300 R:dr R:mt för innevarande år (1864).

Sveriges Fornminnes Föreningar.

(Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 10 Maj 1864).

För hvarje vän af den fosterländska antiqvariska och istoriska forskningen är det i hög grad glädjande, att öreningar inom särskilda landskap börjat bildas, i ändamål tt uppsöka och beskrifva, vårda och samla ortens forntids-innen samt på deras värde och betydelse fästa allmän-etens och framför allt jordegarnes uppmärksamhet. Få nder hafva den förmån, som vårt fädernesland i två undra år egt, att fornlemningarne blifvit, såsom en allmän ationalegendom, ställda under lagens hägn. Följden häraf ar varit att vi ännu af minnen från förgångna tider och ägten ega en stor rikedom, hvars värde likväl, i vissa akter af landet, efterhand börjat ringare uppskattas eller elt och hållet förgätas. Lagen kan, under sådana förhål-nden, icke ensam hindra fornlemningarnes vanvård eller örstörande, och när den blifvit öfverträdd, är i de flesta ll försent att godtgöra skadan. Men frestelsen att bryta ot denna lag kan förekommas genom insigtsfulla och osterländskt sinnade fornvänners förenade bemödanden, att pplysa de okunniga, varna och tillrättavisa de trotsande, mt genom uppmaningar och föredöme lifva och under-ålla den aktning och kärlek, hvarmed allmogen ännu ångenstädes betraktar fädrens minnen. Hvarje af Forn-innes föreningarne vidtagen åtgärd att skydda och istånd-ätta en skadad forntidslemning skall genom exemplet erka fördelaktigare, än åklagares tilltal och böters ut-räfvande.

Genom att anlägga och förevisa samlingar af forn-
saker, som förekomma inom de bygder, Föreningens verk-
samhet omfattar, skall icke blott kunskap om forntiden
utbredas, utan äfven hos mången hog väckas att uppsöka
och tillvarataga likartade föremål, som, i följd af okunnighet
om deras betydelse, af hittaren förstöras eller måhända
länge legat bortglömda i enskildas gömmor. I sådant af-
seende må man i första rummet söka att verka på ung-
domen, och är det derför önskligt att dessa samlingar
ställas i förening med ortens förnämsta läroverk, hvari-
genom ock säkerhet vinnes för samlingens framtida be-
varande och fortfarande gagnelighet, i händelse Föreningen
skulle upplösas eller dess verksamhet för någon tid afmattas.

Äfven för den vetenskaplige forskaren skall en dylik
provinssamling blifva lärorik, då han genom en blick på
dess innehåll kan bedöma hvilka folkstammar i forntiden
lefvat inom det landskap, samlingen representerar.

Mången torde kanske föreställa sig att bildandet af
dylika samlingar skola blifva hinderliga för riksmuseets
tillvext. Jag anser detta icke vara att befara, så framt
man vill låta de förra blifva hvad de böra vara, museer
för den provins de tillhöra, med några profstycken till jem-
förelse från andra orter, och icke yrkar att ett sådant museum
skall upptaga allt fornt, som inom provinsen anträffas, eller
sträfvar att af hvar och en dylik samling bilda ett riks-
museum. Af allmännare fornsaker, hvilka säkrast karakteri-
sera den tid och det folk de tillhört, har vårt land ännu så
ymnig tillgång, att både det allmänna, hela riket omfattande,
nationalmuseet och provinsmuseerna kunna erhålla tillräck-
ligt förråd. De sednare skola uppsamla mycket, som aldrig
kommit i fråga att inlemnas till statens samling. Det
torde ock med skäl kunna antagas, att i den mån kun-
skapen om fornsakernas betydelse och värde samt om-
sorgen att dem tillvarataga blifva allmännare utbredda,
skall tillflödet äfven till riksmuseet blifva ymnigare af sä-

dana saker, som nu endast sällan direkte hembjudas. De i materielt afseende mera dyrbara fynden skola allt framgent ingå till rikssamlingen, hvilket ock är af största vigt, särskildt med afseende på myntfynden, hvilka, om man ur dem skall kunna hemta tillförlitliga upplysningar för myntvetenskapen och för historien, måste granskas i sin helhet af personer, som ega för detta ändamål nödiga specialkunskaper, och på ett ställe, der rika samlingar erbjuda tillfälle till jemförelser, och litterära hjelpmedel äro att tillgå, för att närmare bestämma sådana mynt, som förut varit oriktigt eller med osäkerhet förklarade eller fullkomligt okända. Den gällande författningen, som bjuder icke blott att fornlemningar ej må utan vederbörligt tillstånd undersökas, utan äfven att tillfälligt anträffade fynd skola Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas, kan och bör sålunda fortfarande respekteras. Den företrädesrätt denna författning förbehåller åt statens offentliga rikssamling, lägger så mycket mindre hinder för bildandet af provinssamlingar, som dessa, ifall de förenas med något offentligt läroverk, äro att anse som allmän egendom.

Riksmuseet och provinssamlingarne böra således betraktas, icke som rivaler, utan som bundsförvandter. Då riksmuseet omfattar hela landet, bör det utan tvifvel för hvarje Fornminnes förening vara af intresse, att från dess område finnas tjenliga representanter i den allmänna samlingen, der dessa, sammanhållna med fynden från andra provinser, först blifva för en fullständig kännedom af fäderneslandets fornhistoria rätt upplysande. Om således en provinssamling skulle förvärfva en fornsak, som der, enstaka, icke lemnar mera upplysning, än hvar och en annan från samma period, men som i den allmänna samlingen skulle kunna fylla en lucka i någon serie, eller lemna säkert stöd för ett nytt steg på den arkeologiska forskningens dunkla väg, torde det för den förra icke böra anses som en förlust, om en sådan fornsak, antingen mot betalning eller i utbyte mot

andra, öfverlemnas till den sednare. De Föreningar, som anslutit sig till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hafva på detta sätt uppfattat saken och i öfverensstämmelse dermed uppgjort sina stadgar. Riksmuseet har i senare åren, genom inköp af en stor mängd privatsamlingar, inom vissa afdelningar vunnit så betydlig tillvext, att det högst sällan lär kunna sättas i fråga att begagna ett sådant medgifvande. Tvertom torde, när detta rika förråd blifvit i den nya lokalen anordnadt, af dess öfverflöd åtskilligt kunna komma provinssamlingarne till godo.

De författningar, som afse kyrkornas fornsaker, bestämma, att om församling vill något deraf föryttra, skall detta först Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas. Äfven detta stadgande kan och bör ej anses hindra provinssamlingars bildande. Tillgången på kyrkliga fornsaker är i vårt land så stor, att blott en ringa del deraf skulle kunna inrymmas i riksmuseet, äfven om detta erhölle ett mångdubbelt vidgadt utrymme. Men nödigt är, att för denna samling må kunna i första rummet utväljas hvad som i antiqvariskt samt konst- och kyrko-historiskt afseende kan anses företrädesvis vigtigt, på det en någorlunda fullständig öfversigt inom detta område må der kunna erbjudas åt forskare, som egnat sig åt studier inom dessa kunskapsgrenar. Begagnandet af denna företrädesrätt beröfvar likväl icke Fornminnes föreningarne tillfälle att sedan, i den mån församlingarne sådant medgifva, af dylika minnesmärken förvärfva rikliga och värdefulla förråd, att fylla de lokaler, som af dem kunna för detta ändamål anvisas.

Det återstår att nämna ett verkningsfält, som lofvar Fornminnes föreningarne de rikaste skördar — uppsamlandet af de dyrbara forntidsskatter, hvilka ännu i många orter fortlefva i folkspråket eller i form af sägner, sagor och ordspråk, sång och musik, gåtor och lekar, vidskepelse, »märken», egendomliga seder och bruk m. m.; men som

snarligen torde för alltid gå förlorade, i den mån folkskolan och i allmänhet den nya bildningen med sin riktning åt det praktiska utjemna alla egenheter och hos det uppvexande slägtet alstra en falsk blygsel för sådant, som i århundraden utgjort fädernas ro och gamman.

Slutligen torde man kunna hoppas att Föreningarnes medlemmar skola finna tillfälle att ur enskildas gömmor framlocka och bringa till allmän kännedom månget gammalt dokument, som kan bidraga att sprida ljus öfver fäderneslandets eller åtminstone öfver enskilda slägters, egendomars och gårdars historia under förflutna tider.

Ehuru Fornminnes föreningarnes verksamhet i främsta rummet afser det särskilda landskapet och just genom denna begränsning skall vinna styrka och framgång, kunna och böra dock frugterna deraf blifva en gemensam vinst för fäderneslandet och för vetenskapen, medelst offentliggörande af berättelser, omfattande ett eller flera år af Föreningarnes arbeten. Detta kan ske antingen af hvarje Förening särskildt eller ock på det sätt att flera förena sig om en gemensam organ för dylika meddelanden. För de Föreningar, som deraf önska begagna sig, står i nämnda afseende denna tidskrift öppen.

Det bör tillhöra hvarje Förening att skrifva sin egen historia. Här må till en början endast nämnas de Föreningar, som hittills blifvit bildade, ehuru närmare underrättelser ännu saknas om dem, hvilka icke anslutit sig till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen (i Örebro), stiftad den 1 Oktober 1856, inkom den 25 September 1861 till Akademien med förslag till nya stadgar, afseende anslutning till Akademien, hvilket förslag, efter ömsesidigt öfverenskomna bestämmelser, af Akademien gillades den 10 December samma år. Föreningens Styrelse utgöres (1864) af Kontraktsprosten, Kyrkoherden i Örebro, D:r G. W. Gumælius ordförande, Kam-

marherren Friherre H. A. Hamilton vice ordförande, Kammarherren Friherre G. Djurklou sekreterare, och Rektorn J. E. Strömberg skattmästare. Ett granskningsutskott bildas af Styrelsens ledamöter samt Lektorn A. G. Brogren, Brukspatron C. G. Löwenhielm, Magistratssekreteraren E. J. Wikander och Öfverste Löjtnanten N. G. Årmann.

Föreningen har utgifvit 3 årsberättelser, från stiftelsen till och med år 1861, den första intagen i ortens Tidning, de båda senare särskildt utgifna, samt vidare: »Ur Nerikes folkspråk och folklif, anteckningar till fornvänners ledning», af Friherre G. Djurklou; — »Några ord om Svenska landskapsmålen och nödvändigheten af deras samlande», af densamme; — »Allmoge-ord i Vestra Nerikes bygdemål», samlade af Herman Hofberg; och »Edsbergs socken, historisk och antiqvarisk beskrifning», med 3 plancher, af densamme, tryckta på Föreningens eller enskild bekostnad. Årsberättelsen för 1862 och 1863 intages i denna tidskrift och lemnas deraf kostnadsfritt 200 exemplar separataftryck jemte ledamotsförteckning till Föreningens disposition.

Gestriklands Fornminnes Förening (i Gefle), stiftad den 9 Maj 1862, inlemnade den 5 derpå följande September sina stadgar, hvilka af Akademien antogos den 7 October samma år. — Föreningens Styrelse utgöres fortfarande af Lektorn C. F. Wiberg ordförande, Provincial-Läkaren C. A. Bæckström vice ordförande, Landskamreraren J. A. Södermark sekreterare, och Boktryckaren A. P. Landin skattmästare.

Vermlands Naturhistoriska Förening (i Carlstad), som stiftades år 1858 och redan bildat ett mindre museum, beslöt i början af år 1863 att utsträcka sin verksamhet äfven till vården om Vermlands fornlemningar, och antog för sådant ändamål den 14 Februari nämnda år, efter förutgången skriftvexling mellan Föreningens då varande ordförande, den beklagligtvis kort derefter med

löden afgångne Öfverintendenten m. m. F. A. von Scheele och Akademiens Sekreterare, nya stadgar för »Vermlands Naturhistoriska och Fornminnes Förening, utfärdande derjemte ett särskildt »Tillkännagifvande i afseende på Föreningens åtgärder för bevarandet och samlandet af provinsens fornminnen», hvilka stadgar delgåfvos Akademien och, så vidt de röra frågan om fornlemningarne och anslutningen till Akademien, af henne antogos den 21 April samma år. — Föreningens Styrelse utgöres af Öfversten A. Th. Wijkander ordförande och sekreterare, Lektorn J. G. M. von Gegerfelt skattmästare och biträdande sekreterare samt vårdare af Föreningens inventarier, Adjunkten S. Hardin vårdare af den zoologiska afdelningen, Lektorn L. M. Larsson vårdare af den mineralogiska afdelningen, och Lektorn J. P. Bergendal, som har inseende öfver fornminnes-afdelningen och åtgärderna för folkspråkets uppteckDande.

Helsinglands Fornminnes Sällskap (i Hudiksvall), som stiftades den 15 December 1859 och hvars ursprungliga stadgar äro daterade den 17 December 1860, beslöt den 6 Juni 1863 ansluta sig till Akademien och insände ett för detta ändamål uppgjordt tillägg till de äldre stadgarne, hvilket af Akademien antogs den 28 Juli samma år. — Föreningens Styrelse utgöres af Kontraktsprosten, Kyrkoherden i Delsbo, D:r L. Landgren ordförande, f. d. Rektorn F. Wennberg vice ordförande, sekreterare och kassaförvaltare, Borgmästaren N. O. H. Schmidt, Grosshandlaren E. Frisk och Prosten, Kyrkoherden i Enånger J. O. Nordendahl, som har närmaste tillsyn öfver samlingarne i Enångers gamla, öfvergifna kyrka, hvilken Föreningen inköpt och iståndsatt till ett museum för landskapets fornsaker. — Föreningen har utgifvit »Uppränning till en grammatik för Delsbomålet» (af D:r Landgren).

Åt hvar och en af dessa fyra Föreningar har K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien erbjudit

för år 1864 ett belopp af 200 R:dr R:mt, att användas till socknevis upprättade förteckningar öfver ortens fornlemningar.

Dylika Fornminnes föreningar hafva blifvit bildade inom Södermanland (1860), Vestmanland (1861), Dalarne (186 .) och Östergötland (1864). I Vestergötland och Halland äro åtgärder vidtagna att för samma ändamål bilda Föreningar.

I Linköping har sedan många år tillbaka funnits ett inom läroverkets ungdom bildadt »Sällskap för forntida minnen och historia» äfvensom ett annat sällskap för insamlande af naturhistoriska upplysningar, hvilkas verksamhet, om än mindre känd utanför provinsen, är förtjent af uppmärksamhet och loford.

Ehuru de flesta af dessa stiftelser äro helt unga, hafva dock flerstädes redan visat sig glädjande frugter af deras verksamhet. Må de män, som för dem satt sig i spetsen, icke tröttna eller låta afskräcka sig, om deras uppmaningar någon gång möta liknöjdhet eller mindre välvilligt upptagas af sådana personer, som ej förstå att värdera annat arf från fäderna, än det som ingår i bouppteckningen. Det mål, för hvilket Föreningarne hafva att arbeta, är icke blott att sprida ljus öfver forntiden och bevara dess minnen. Dermed sammanhänger nära ett ännu högre, — att lifva och underhålla kärleken till fäderneslandet.

BROR EM. HILDEBRAND.

'öreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under åren 1862 och 1863.

'ill Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Då Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen ·mlikt föreskriften uti öfverenskommelsen af den 10 Deember 1861 nu afgifver sin första berättelse till K. Viterhets Historie och Antiqvitets Akademien, torde man ıed skäl kunna vänta, att deruti finna en fullständig redoörelse för hela den föregående verksamheten. Men då 'öreningen tid efter annan från trycket utgifvit särskilda erättelser för de föregående åren, har hon ansett öfverödigt att här åter upptaga, hvad genom dessa redan ırde vara för Kongl. Akademien bekant, och inskränker g derföre — der någon återblick ej af andra skäl erforras — till endast det, som rörer verksamheten under ren 1862 och 1863, eller tiden från Föreningens anslutning till Kongl. Akademien.

Föreningen räknar sin tillvaro från den 1 October 856, då stadgar antogos och samlandet och bevarandet af lerikes forntidsminnen bestämdes såsom målet för hennes erksamhet. Första och närmaste anledningen till Föreninens stiftande var dock nödvändigheten att genom skriftlig pteckning rädda undan glömska denna orts mer och ıer försvinnande äldre tungomål, och derföre måste åstadommandet af en Ordbok öfver Nerikes folkspråk lifva ett af de första föremålen för hennes sträfvanden.

Samlingarne i denna rigtning hafva också vunnit en ganska stor utsträckning genom de rikhaltiga bidrag, som under de föregående åren lemnats af Hrr Rietz, Hofberg, Kjellmark m. fl., och Föreningen eger redan temmeligen fullständiga ordlistor från Östra, Vestra och Södra Nerike. Den bristande kännedomen om Nordvestra Nerikes ordförråd har under det sista året blifvit uti väsentlig mån afhulpen genom den omfattande och rika ordsamling från Kihls socken, upptagande mer än 1000 der brukade ord och talesätt, som Föreningen fått emottaga af vice Pastor A. Wætter. Utom denna större samling, som intager ett värdigt rum vid sidan af Hrr Hofbergs och Kjellmarks förut lemnade bidrag, har Föreningen från flera välviljare i andra trakter af Nerike erhållit smärre anteckningar, hvarigenom en och annan lucka uti äldre ordlistor kunnat fyllas. Men oaktadt folkspråket således är det fält, som företrädesvis bearbetats, återstår dock äfven der mycket att ännu skörda, innan dessa samlingar, hvilkas ordnande öfverlemnats åt Föreningens n. v. Sekreterare, kunna sammanfattas till en ordbok öfver Nerikes folkspråk. Det har dessutom varit Föreningens afsigt att i detta arbete icke blott framlägga Nerikesmålets ordförråd, utan äfven visa, hvilka af dessa till större delen nu svårfattliga och förgätna ord fordom varit i Svensk skrift brukade; och detta är förhållandet med ganska många, att ej säga de flesta, af våra s. k. landskapsord, af hvilka en del först under sista århundradet försvunnit ur skriftspråket. En sådan undersökning kräfver både tid och arbete, och måste naturligtvis fördröja ordbokens utgifvande, men Föreningen har dock ansett den böra föredragas framför den ofta alltför vidlyftiga och genom andra dialekt-ordböcker numera umbärliga jemnförelsen med andra mer eller mindre beslägtade tungomål, som, för att blifva något mera än blott kompilation, dessutom fordrat vidsträcktare lingvistiska insigter, än hvad Föreningen kan ega till sitt förfogande.

I följd deraf att Föreningens verksamhetsfält icke är
skränkt till endast det egentliga Nerike, utan omfattar
la Örebro län, har folkspråket inom de till det gamla
stmanland räknade bergslagerna äfven varit föremål för
nnes uppmärksamhet. Öfver Ramsbergs bygdemål eger
reningen en uti sista redogörelsen för år 1861 omnämnd
llista, inlemnad af S. M. Adjunkten R. Blumenberg,
ilken nu af honom tillökats med nya anteckningar upp-
gande fyra ark. Äfven från Ljusnarsbergs socken har Före-
ngen nu fått emottaga en dylik ordlista af samma hand
sex ark, anmärkningsvärd för den sorgfällighet, hvarmed
nlaren uppsökt och antecknat alla derstädes förekom-
nde ord och namn på sjöar, berg, gårdar, ängar o. s. v.,
lka kunna förskrifva sig från de under Carl IX:des tid
äfven senare invandrade Finnarne, såsom bergen Iva-
x, Kallioberget, Malliomax, Sivamoli, Virkolax, m. fl.;
garne Akanyti och Vajtanyti, bäcken Hottokansa, udden
taniemi, gårdarne Lamimaki, Läpisto, Lättopello, Palljaki
fl. Detta är af så mycket större intresse, som dessa
ämningar dels redan äro, dels snart torde blifva utbytta
ot nyare Svenska namn.

För en närmare kännedom om en orts befolkning är
nödvändigt att lära känna ej mindre dess seder
h bruk i äldre och nyare tider, än det rådande
reställningssättet och den öfvertro, som hos den-
nma ännu kunna uppspåras. Hvad som i förgångna tider
gång varit religiös tro, det qvarlefver länge och genom
undraden hos folket såsom öfvertro, bevarande mycket,
n förtjenar att begrundas icke blott af fornforskaren
n äfven af den sanne fosterlandsvännen, som på fullt
var vill göra sig reda för huru det står till med upp-
ningen nere i folkgrunden. Af det utmärkta sätt,
rpå folkundervisningen nästan öfverallt i vårt land nu-
ra blifvit ordnad, följer dock att dessa redan förbleknade
nnen snart skola alldeles försvinna ur folkmedvetandet;

och af dessa skäl har Föreningen egnat dem mycken up
märksamhet. Redan uti föregående berättelser har Föreninge
haft glädjen omnämna rika skördar på detta fält, och des
hafva under de sistförflutna tvänne åren ökats med fle
intressanta bidrag. S. M. Adjunkten Blumenberg h
äfven nu ihogkommit Föreningen med en betydlig samlin
af sägner, skrock, vidskepliga läsningar, böner m. m. frå
Ljusnarsbergs och Ramsbergs m. fl. socknar. Af sägnern
äro en del rent historiska och innehålla förträffliga up
lysningar om de i Ljusnarsbergs socken invandrade Fi
narnes första bosättning och råa seder. Redan Ferno
talar om Finn-adel i Vermlands skogar, och det är förv
nande att erfara den sorgfällighet, hvarmed befolkninge
nästan öfverallt i våra Finnmarker i minnet bevarat der
langfegdatal ända upp till den eller den invandraren. Lik
som de förut i Dalarnes och Vermlands Finnskogar
Axelsson upptecknade sägner, kunna sannolikt de ifrån Lju
narsberg nu lemnade erhålla en sådan fullständighet, a
derpå kan grundas en ordentlig landnámabok för denn
sockens nordliga del. Äfven de lemnade signerierne är
märkeliga, då en stor del af dem genom fullständiga oc
noggranna utdrag ur gamla kyrkorådsprotokoller visa
mindre hurudant tillståndet i detta fall varit för ett à tv
hundra år sedan, än den stränghet hvarmed presterskap
beifrat all vidskepelse. Men huru litet kyrkorådens fade
liga varningar, stockstraff och laglig näpst förmått uträtt
synes bäst af de många efter muntligt föredrag upptec
nade, der ännu brukliga läsningar och böner, hvaraf såson
prof torde få anföras följande vallbön:

I Jesu namn
Släpper jag mitt fä fram
I Jesu och Jungfru Marias haga.
Jesus sade till Jungfru Maria:
»Tag din nyckel i din hand,
»Läs för ulf, för ulfvatand,

»För björn, för björnaram,
»För alla djur i skogen är,
»För alla troll på jorden bo,
»Så när som för min hund och kona vän!»
I dag klanka de —
I dag bita de
Mina fingrar tio.
Tolf Guds englar bevara dem.
Aldrig ett hår skall du nå,
Aldrig en blodsdroppa skall du få,
Så länge som solen skina må!
I de tre namn etc.

En annan vallbön från Ramsberg börjar med föl-de ord:

Jag körer i vall mitt fä
Å tä hä, o. s. v.

r man således återfinner det gamla, äfven ur munarterna stadels försvunna, ordet tä (gata), som eljest finnes i namn, såsom Täby, Tästa m. fl. Och i åter en annan ı, att läsa 3 gånger om dagen, åberopas ej blott Jungfru ıria utan äfven Sanct Petter med nyckeln »som visar gen till himmelens länder.» Häraf vill synas som, ıruväl det från påfvisk villfarelse renade evangelii ljus mer än 300 år sedan uppgått öfver norden, dess strålar :k icke ännu lyckats fullt skingra mörkret i våra skog-gders undangömda dalar.

Genom vice Pastor Wætter har Föreningen fått emot-ga en betydlig samling sagor och sägner, ordspråk och esätt, gåtor och spörjsmål, äldre och nyare visor m. m., s afskrifna dels efter muntligt föredrag upptecknade af ›makaren Fallqvist i Kihl, en samling, som, oberäknadt den innehåller åtskilligt af värde, varit så mycket mera rkommen, som den är den första Föreningen fått emot-ga från en samlare inom just den krets, der dessa nnen ännu äro vid lif. Såsom bevis på sin erkänsla

har Föreningen genom Kommunalstyrelsen i Kihl låtit til
dela Fallqvist en gåfva af 10 R:dr R:mt jemte ett exem
plar af skriften »Ur Nerikes folkspråk och folklif», för at
uppmuntra till fortsatt samlande. Utom dessa större bidra
har Föreningen från flera håll fått emottaga åtskilliga an
teckningar, hvaribland må nämnas några sägner och vid
skepliga kurer från Askers och Sköllersta härader, med
delade af Studeranden Johan Wahlfisk, i hvilken Före
ningen eger grundadt hopp att vinna en nitisk medarbetare
Af de läsningar emot sjukdomar, som finnas bland dess
anteckningar, anser Föreningen följande förtjena att anföras

För trullskott,
För trädskott,
För skogsskott!
Jag skall göra din verk till men,
Jag sätter dig under stock och sten
I den skog, der ingen bor,
I den sjö, der ingen ror,
I det haf dit alla böljor far.

Till vinnande af kunskap om Nerikes historia och äldre topografi har Föreningen sökt erhålla de spridda sockenbeskrifningar, som på åtskilliga ställen i handskrift förvaras, äfvensom de handlingar i öfrigt, som i detta fall kunna lända till någon upplysning för en framtida fullständig historia och beskrifning öfver detta landskap. Till hvad uti föregående redogörelser omnämnts har Föreningen under sista året fått lägga afskrift af en ganska utförlig och redigt uppställd beskrifning öfver Nora bergslag, författad år 1784 af dess dåvarande Bergmästare J. Bergensköld. Detta arbete, som i original förvaras uti bergmästare-archivet på Knutsberg och utgör tvenne band in folio, innehåller icke blott förträffliga och fullt säkra upplysningar om bergshandteringen i denna ort, utan äfven goda skildringar af folkets seder och bruk, och bör derföre blifva en säker grundval till en ny och fullständig beskrif-

ing öfver denna bergslag. I öfrigt hafva dessa samlingar
ndast ökats med smärre bidrag, hvaribland dock några
orde förtjena att särskildt omämnas, såsom Herr Blumen-
ergs afskrifter af några rättegångshandlingar rörande
amsberg, från början af 1600:talet, hvaraf, utom åtskilliga
pplysningar om rätta råskillnader, inhemtas att Rams-
yttan eller, som den i följd af Konung Carl den IX:des
ref af den 12 November 1607 skulle kallas, Ramsberg
ifvit först upptagen under gamle Kong Göstafs tid af en
ysk Ambrus (Ambrosius) Marcusson, som der äfven upp-
rt det första kapellet 1589, hvartill genom Carl IX:des
vannämnda bref lades Kårbergs och Löa hyttelag, kvilka
mväl anbefalldes att utgöra tionde till den af Konungen
Ramsberg tillsatta presten. En annan handling af år
668, som af Föreningens Sekreterare lemnats, rörer en
gångstvist emellan Askers och Mellösa socknar, och är
rföre anmärkningsvärd, att deruti åberopas ett af Herr
rik Axelsson (Tott) år 1458 utfärdadt och af Riksens
åd år 1477 bekräftadt dombref, hvilket, då det år 1668
nnat företes inför rätta, möjligen ännu torde finnas i
ten. Till dessa samlingar har det varit Föreningens ön-
an att få lägga de sockenbeskrifningar, som fordom till-
rt Carolinska läroverkets i Örebro Archivum Neri-
ense, hvarföre dessa, hvilka för omkring 30 år sedan
rifrån försvunnit, sorgfälligt efterforskats. Genom de af
err Bibliothekarien Fant Föreningens Sekreterare välvilligt
eddelade uppgifter på handlingar och handskrifter rörande
rike, som förvaras bland framlidne Professor E. M. Fants
mlingar på Upsala universitets bibliothek, har det blifvit
lständigt ådagalagdt, att dessa der förefinnas, hvarföre
härom erhållna upplysningar meddelats läroverkets sty-
se för vidtagande af nödiga åtgärder till desammas
rvinnande.

Någon fullständig antiqvarisk sockenbeskrifning
r Föreningen ej under de sista åren erhållit, men eger

grundadt hopp att snart från Herr Hofberg*) få emottaga beskrifningar öfver ytterligare trenne af Vestra Nerikes socknar, nemligen Tångeråsa, Skagershult och Qvisbro. Afteckningar och beskrifningar öfver enskilda minnesmärken hafva deremot ej saknats. Herr Wætter har inskickat planritningar och beskrifningar öfver Kihls sockens märkeligare fornlemningar, och till dessa har Föreningen fått lägga en copia af den i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens archiv förvarade af G. Tiselius år 1779 tagna afritning af denna församlings gamla åt S:t Olof helgade, om också ej, såsom sägnen påstår, af honom sjelf med jätten Kilevigges tillhjelp uppbyggda kyrka. Herr Wahlfisk har lemnat beskrifningar öfver några fornlemningar i Askers och Sköllersta härader åtföljda af planritningar öfver en oval stensättning på Stenkullabacken å Björnhofda egor i Askers socken samt en aflångt fyrkantig å Cathrinebergs egor i Lennäs. De med dessa minnesmärken förenade sägner angifva dem såsom lemningar efter Askers och Lennäs första kyrkor, hvilka dock för trollens skull måst flyttas. Att den första af dessa stensättningar kunnat vara, om ej en kristlig gudstjenstplats, dock ett hedniskt offerställe, synes ej omöjligt; åtminstone saknas ej nära ovalens midt en stor sten, som enligt sägnen skall hafva utgjort sjelfva altaret, men äfven kunnat vara en gammal blothäll. Genom sin Sekreterare har Föreningen erhållit afskrifter af de bland Kongl. Akademiens samlingar förvarade anteckningar om Nerikes forn-

*) K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som genom Föreningens berättelser och utgifna skrifter inhemtat, att Herr Distrikt-Läkaren Hofberg med särdeles utmärkt nit deltagit i Föreningens bemödanden att uppsöka, vårda och beskrifva ortens fornlemningar samt ur allmogens språk uppteckna egendomliga ord och talesätt, har med anledning häraf i skrifvelse den 19 April 1864 betygat Herr Hofberg sin tacksamhet och som bevis på Akademiens aktning till honom öfverlemnat ett exemplar i silfver af Akademiens antiqvariska prismedalj, försedd med inskrift kring kanten, K. VITTERH. HIST. O. ANTIQV. AKADEMIEN TILL DR. H. HOFBERG.

mningar, och då bland dessa finnes en skrift, hvaruti
örre delen af de inom Askers och Sköllersta härader
efintliga minnesmärken sättas i samband med den väl-
ekanta sagan om Hagbard och Signe, torde det medgifvas
öreningen att deröfver i korthet yttra sin mening, helst
enna skrift i en framtid möjligen skulle kunna tillmätas
örre betydelse än den förtjenar. Att uti Lennäs socken
d säteriet Segersjö, som i medeltidshandlingar benämnes
igarsö, finnes ett Habors röse och en Signilds källa är
llt sanningsenligt, ehuru det torde vara svårt att nu afgöra
n dessa fornlemningars nuvarande benämningar verkligen
ro urgamla eller blott Rudbeckianske antiqvariers funder.
tt inlåta sig i någon undersökning härom, vore dock lika
uktlöst, som det är omöjligt att hvarken påstå eller för-
eka det de vid Stora Mellösa kyrka på den s. k. kungs-
agen befintliga ättehögarne Siggekulle och Segerhöjden
unnat erhålla sitt namn af någon Konung Sigge eller
igar. Det kan således vara möjligt att såväl dessa högar
om fornlemningarne vid Segersjö egt samband med den
å så många ställen i Norden lokaliserade sagan om Hag-
ard och Signe; men deremot är det allsicke sannolikt att
ära nog alla der i trakten befintliga fornlemningar ännu
ör 40 år sedan kunnat af sägnen dermed förbindas, utan
tt något spår deraf nu skulle finnas i folkmedvetandet.
Knappast om Habors röse och Signilds källa har folket
ågonting att berätta, som stämmer ens med sagan, och
vad som nu förtäljes om öfriga i nämnda skrift angifna
innesmärken är helt annat, som visserligen icke kan för-
nas till en enda storartad saga, men som dock mera
tvunget och naturligt knyter sig till sjelfva fornlemnin-
arne. Den till Kongl. Akademien ingifna, vidlyftiga, men
llting annat än fornartade berättelsen torde derföre få
etraktas såsom ett af de många mer och mindre miss-
yckade försöken att till bestämd historisk sägen förvandla

denna vackra och enkla saga, hvars ortfästande på s
många ställen i Norden och mythiska drag föranledt de
utmärkte forskaren N. M. Petersen att derom yttra (Nor
disk Mythol. 1 uppl. s. 242) att »ligesom Odin og Gunnlö
er forherrligelse af livets åndig-poetiske side, så vilde d
Hagbard og Signe være det af den jordiske elskovs fuld
endelse.»

Förutom de här ofvan omnämnda handlingar ha
Föreningen genom Herr Riksantiqvarien och Kommen
dören *Hildebrand* från Kongl. Vitterhets Historie oc
Antiqvitets Akademien fått såsom gåfva emottaga af
skrifter af de på Kongl. Akademiens begäran år 183
från Nerikes olika socknar infordrade inventarie
förteckningar. Dessa, upptagande 100 folio-ark, inne
hålla visserligen mången god upplysning om hvad i kyr
korna förvaras, och utsträckas någon gång äfven till forn
lemningar utom kyrkan; men ega sällan önsklig fullstän
dighet, då just sådant, hvarom man genom denna inven
tering ville vinna upplysning, ofta nämnes endast i förbi
gående eller summariskt affärdas under rubriken »oduglig
diverse». Ehuru månget vackert prof på medeltidens och
äfven 1500 och 1600-talens konstfärdighet i stenhugger
och träsnideri beklagligtvis försvunnit ur våra kyrkor, så
finnes dock mycket äfven der ännu i behåll förtjent att
bevaras på bättre och tjenligare ställe än kyrkornas vinda
och vapenhus. Att utfinna en passande lokal för ett sådant
medeltids museum har varit och är ännu en af Föreningens
angelägnaste omsorger.

Under de sista tvenne åren har Föreningen fått emot-
taga *aftecknigar af de flesta bland Nerikes run-*
stenar. Bland dessa finnes väl en och annan, som ej
kan tillerkännas den fullständighet och klarhet som man
har rätt att fordra af dylika aftecknigar; men detta
oaktadt har Föreningen dock ansett sig böra öfversända
dem, i hopp att de icke skola sakna allt värde. Såvidt

reningens strängt anlitade tillgångar det medgifva skola ssa minnesmärken under instundande sommar blifva föreil för ny undersökning, och af skicklig tecknare utförda ggranna afteckningar och fullständiga beskrifningar biggas en kommande årsberättelse. Emellertid torde någon dogörelse för runstenarnes belägenhet och de åtgärder, n till deras bevarande vidtagits, redan nu böra lemnas.

Af de bifogade teckningarne*) visar N. 1 runstenen d Urvalla (Liljegren n. 1024). Denna sten har förade gånger blifvit undersökt af S. M. Adjunkten Blomrg, men detta oaktadt hafva de invecklade slingorna på nens baksida ej kunnat fullt redas. Så mycket synes ck ostridigt att Liljegrens efter Celsius meddelade uppt, att »en krona på venstra sidan står tydligen utsatt», ror på en felaktig uppfattning af slingorna. Inskriften denna sida har genom afflagning blifvit skadad, och rde det felande namnet ej kunna redas, hvilket deremot synes vara alldeles omöjligt, hvad de inre ristningarne träffar. Stenens höjd ofvan jord är 5 fot, dess bredd ptill 1 fot och vid jordytan 2,5 fot samt tjocklek ungefär fot.

N. 2 är stenen på Lungersås, öfverst på åsen, r denna skjuter ut i Hjelmaren, och vid pass ⅛ mil der om byn S. Lunger. Af allmogen benämnes han nu Konung Sigges sten, är omgifven af en skeppsformig ttning af kullerstenar samt har en höjd öfver jordytan 4,3 fot. Dess bredd upptill är 2 fot, nedtill 2,5 fot och ckleken ungefär 1 fot. Den nu sända afteckningen reter några olikheter ej blott med Liljegrens läsning utan ven med den från Kongl. Akademien erhållna ritningen, ormslingans derå angifna hufvud och stjert ej nu kunnat

*) Dessa teckningar förvaras tills vidare i Akademiens archiv, då Föreningens Sekreterare tillkännagifvit Föreningens önskan att ytterligare granska och med sjelfva runmonumenterna jemföra dem innan de offentliggöras.

upptäckas; men deremot torde sjelfva runraden här var
trognare återgifven. Den af Liljegren under n. 1681 om
nämnda med runor ristade grafstenen i Götlund
sockens kyrka har deremot icke återfunnits. Sannolik
har den vid kyrkans ombyggnad 1744 blifvit förstörd elle
inlagd i muren.

N. 3, runstenen i Glanshammars kyrkas vestr
gafvel norr om tornet, kan möjligen vara Liljegrens n
1029, ehuru detta ej synes vara fullt säkert. Runraden
innehåll, så vidt den, då denna afteckning togs, kunna
urskiljas, stämmer deremot bättre öfverens med Liljegren
läsning af Väsby-stenen, hvarmed någon förvexling möjlige
skett. Vid kyrkans omrappning har stenen, som sitte
högt upp i muren, till en del blifvit öfvertäckt med kalk-
bruk och i ovis välmening helt och hållet öfverstruke
med grå limfärg, hvadan ristningarne ej kunnat fullt tydlig
urskiljas; men hvad som nu brister torde dock vid förnya
granskning, företagen vid bättre belysning och från tjenli
fotställning, kunna kompletteras. Af öfriga i Glanshamma
angifna runstenar har ingen återfunnits, så vida ej en ut
kyrkogårdsmuren inlagd, med tydliga ormslingor ristad ste
kan vara den af Liljegren under n. 1028 anförda, ehuru
några spår af runor ej hitintills derå kunnat upptäckas.
Stenarne (Liljegren n. 1026 och 1027) uti kyrko- och
sakristidörrarne torde deremot ännu finnas i behåll
ehuru öfverrappade. Uti kyrkans inventarielistor omnämnas
de dock icke.

N. 4, Nastastenen (Liljegren n. 1030), till höger om
landsvägen från Örebro till Glanshammars gästgifvaregård.
Af denna sten har Föreningen erhållit flera afteckningar,
hvaribland hosföljande är frukten af den sista af Herr
Wætter företagna undersökningen. Stenens inre rist-
ningar, hvilka, att döma af teckningen i Bautil, måste hafva
varit särdeles prydliga, torde dock numera ej kunna fullt

ɔdas. Denna stens upprättande hoppas Föreningen uti ästa berättelse få tillfälle omnämna.

N. 5, runstenen i Stora Mellösa kyrkomur Liljegren n. 1031) låg förut så långt nere i muren att ndast halfva runraden kunde utan föregående gräfning isas. På Föreningens begäran har den nu upplyftats och fått tt tjenligare läge. Den nu lemnade afteckningen är emelrtid tagen före stenens flyttning, hvadan man kan hoppas tt något mera af inskriften vid en ny afteckning skall unna urskiljas. Den af Liljegren under n. 1032 omämnda stenen i vestra kyrkobalken har troligtvis vid kyrans ombyggnad försvunnit.

N. 6, Åsbystenen (Liljegren n. 1033) synes hafva arit en gammal offerhäll, ett antagande, hvartill ej mindre enens form och läge samt den derå befintliga skålformiga ördjupningen med derifrån utgående rännlika tumsdjupa kuror, än flera andra omständigheter gifva anledning. Han gger på sandåsen till höger om vägen, som från landsägen vid Egeby löper genom Åsby till gårdarne Vrak Munkvrak, Biskopsvrak och Bondvrak), och har ett sådant ige att dess uppåt vända sida något sluttar emot norr, vadan — om den varit en offerhäll — de offrande sanolikt stått på denna sida med ansigtena emot söder, ch dervid haft framför sig icke blott solen utan ock en f de vidsträcktaste utsigter öfver Hjelmaren och Qvismarealen, som denna trakt har att erbjuda. Helt nära och å endast 80 à 90 fots afstånd från stenen finnes äfven n källa med godt och klart vatten, hvilken ända in i enare tider varit offerkälla; och om sjelfva runhällen beättade ställets egare, en 80-årig man, att, efter hvad han ört äldre folk säga då han först flyttade till Åsby, de amle skulle i forntiden vid sina gillen samlats kring stenen nder sång och glam, samt användt den runda fördjupingen att deruti ställa dryckeskannan. Emot antagandet tt Åsbystenen varit en gammal blothäll synes väl sjelfva

inskriften strida; men ehuruväl man icke vågar förne
möjligheten att resa äfven ett sådant block som dett
så gifva dock hvarken stenens form eller markens utseen
deromkring minsta anledning att förmoda det stenen n
gonsin varit upprättstående. De mindre klara runmynder
ᛚ:ᛏᚱᛁᛋᛐᛅ torde kanske medgifva annan tolkning till rista ell
rita, i fall man ej vill tänka sig runristningen först ver
ställd, men den första afsigten att uppresa stenen sede
mera öfvergifven. Några särskilda åtgärder för denn
märkeliga runohälls bevarande hafva ej ansetts af nöde
men det torde förtjena omnämnas att ställets egare lofv
med tjenliga träd plantera den nu kala backen.

N. 7, runstenen vid Hummelsta by är de
samma, som af Liljegren omnämnes under n. 1034 såso
befintlig på Odinsbacken uti Askers socken. Fordom h
den ock stått på andra sidan om Telgebron uti Talby än
der den omkullfallen och förgäten för omkring 40 år seda
återfanns af nämndemannen Pehr Andersson i Hum
melsta, som då flyttade honom derifrån och ställde ho
nom vid inkörsporten till sin gård i nämnda by, der ha
ännu qvarstår och utgör byamännens stolthet, sedan d
erhållit afskrift och förklaring af stenens ingalunda svår
lästa inskrift, hvilken de gerna förklara för en och hva
som der far förbi och efterfrågar stenen.

N. 8, runstenen vid Vesta (Liljegren n. 1036). Re
dan för 6 år sedan erhöll Föreningen från den nära 90
årige, i Vermland bosatte Ekonomie Direktören Lind
berger en år 1783 af honom tagen dock högst oful
ständig afteckning af denna sten. Uti antiqvariska upp
gifter angifves han än såsom stående på Vesta än p
Hjortsberga eller Kila egor, i följd hvaraf man anset
Kumla socken ega trenne runstenar i stället för denn
enda. Antiqvariernas stridiga uppgifter äro dock lätt för
klarliga, då stenen står nära egomötet emellan dessa tr
bylag, men dock på komministersboställets i Vesta mark

ett kärr, der han, oaktadt flera gånger upprest och omäddad med kullersten, snart åter kullfallit eller sjunkit ed i den sumpiga marken. Föreningen har derföre anıodat Kronoläsmannen i Kumla härad Herr Axel Flycht, om visat ett berömvärdt nit för bevarandet af detta häads fornlemningar, att låta flytta stenen några famnar ängre emot vester utmed vägen från Vesta till Kila och Ijortsberga skog, och har allt skäl att hoppas det denna lyttning nästa sommar skall blifva verkställd. Hvad steıens inskrift beträffar, så lider intet tvifvel att den skall inna i tydlighet, då stenen fått en tjenligare plats.

N. 9, runstenen i Täby kyrkomur (Liljegren n. .037) med temmeligen otvetydiga, men svårförklarliga runıynder, hvilkas mening torde vara omöjlig att utfinna.

N. 10, Väsbystenen, hvilken alldeles fallit i glömka, men år 1860 återfunnits af rättaren G. Jansson vid Väsby, såsom i en föregående berättelse omnämnts. Den andsvägsbro, hvarest stenen legat i mer än 200 år, är nu nera öfverflödig, hvarföre Föreningen för tvenne år sedan beslöt att låta återföra den till hans gamla plats på Korskullen eller Korsbergabacken, på hvars högsta topp han ınder sistledna sommar äfven blifvit uppsatt med framsidan vänd emot landsvägen. Flyttningen har varit förenad med åtskilliga svårigheter, helst stenens nedra del var afslagen der ormslingan börjar, hvarföre man, för att ej undandölja något af inskriften, måst med jernkrampor fästa honom vid en jordfast sten, samt till stöd emot baksidan upplägga ett stenkummel. Detta arbete har på egen bekostnad utförts af Distriktsläkaren Herr Hofberg med tillhjelp af närboende dannemän. Stenens ristning kan icke gifva den mening Liljegren — förmodligen efter Celsius — der velat finna, och synes hos honom någon förvexling med Glanshammarsstenen (här n. 3) hafva egt rum. Något försök till tolkning af inskriften sådan den visar sig å den här meddelade afteckningen, hvilken är tagen före stenens

flyttning, anser sig Föreningen icke kunna lemna, doc
synes af runmynderna ᚱᛋᛏ ᚢᛁ × ᛋᛁᛏᚾ, hvilka väl böra b
teckna orden ristu stin, att någon omkastning af runorn
här eger rum.

Af de här medföljande runstensritningar äro n. 1 oc
2 efter S. M. Adjunkten Blombergs, n. 3, 4, 9 och 1
efter v. Pastor Wætters, n. 5, 6 och 7 efter He
Wætters och Sekreterarens samt n. 8 efter Sekreterarer
afteckningar. Utom dessa runstenar finnas af de hos Lilje
gren upptagna endast n. 1039 uti Viby kyrkodörr änn
qvar; men Föreningen eger deraf ingen annan afteckni
än den från Kongl. Akademien erhållna. Den hos Lilje
gren under n. 1035 omnämnda runstenen i Sköllerst
kyrka torde endast vara en förvexling med någon af d
derstädes befintliga äldre grafstenar från medeltiden, hvara
afteckningar jemte redogörelse för denna kyrkas öfrig
medeltidsminnen framdeles skola till Kongl. Akademie
öfversändas. Under 1682 omnämner Liljegren en vi
Frövi uti Edsbergs socken befintlig grafsten med runo
men denna har, lika litet som den i beskrifningen öfve
Hardemo socken omnämnda runstenen på Helgesta egor
kunnat återfinnas. Deremot hafva ingångna underrättelse
gifvit anledning att på tvänne andra ställen i Nerike frag
menter efter förut icke kända runstenar torde finnas, hvar
om Föreningen i nästa berättelse hoppas kunna lemna
närmare upplysningar.

Utom de nu omnämnda runstenar, som blifvit dels
upprättade dels flyttade till tjenligare platser och således
försäkrats emot framtida förstöring, har Föreningen glädjen
anmäla, det genom enskilde mäns intresse och kraftiga
medverkan tvänne af våra vackraste fornlemningar
blifvit under sistförlidne sommar återställda till
deras ursprungliga utseende. Den största och märke-
ligaste af dessa är minnesmärket vid Norrby i Hals-
bergs socken, bestående af 4 större stenkretsar eller så

allade domareringar, hvaraf tvänne utgöras af hvardera
tta, en af sju med framföre densamma uppresta trenne
törre hällar, samt en af nio resta stenar. Af dessa sten-
retsars 35 större och mindre hällar med en vexlande höjd
rån 4 till 8 fot voro ej mindre än 18 kullfallne, och
huru Föreningen länge ämnat för lega låta upprätta dem,
ar kostnaden för ett sådant företag alltid varit afskräc-
ande. Enskilda mäns nit och ihärdighet har dock be-
parat Föreningen detta mödosamma och dyrbara arbete,
ch med biträde af jernvägsarbetare och en del dannemän
rån Kumla och Halsbergs socknar har det lyckats Krono-
änsmannen Herr A. Flycht, Landtbrukarne Hrr G. Ad-
ers och O. Uddén, Jernvägsingeniörerne Magister Löh-
nan och H. Åstrand samt Stationsinspektoren Uggla
tt under sistlidna sommar få de icke obetydliga hällarne
teruppresta på deras gamla platser. Föreningen, som
genom sin Sekreterare, såväl före och under arbetet som
fter detsammas afslutande, besigtigat stället, anser det der-
öre som en kär pligt att, på samma gång hon tillkänna-
ifver det denna restauration är med största sorgfällighet
utförd, äfven till Kongl. Akademiens åtanka anmäla de
osterlandsvänner, som låtit verkställa detta arbete *).

---

*) Genast efter mottagandet af Föreningens berättelse har K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien aflåtit följande skrifvelse till Herr Kronolänsman A. Flycht:

Tit.

Genom den berättelse, hvilken Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien afgifvit för åren 1862 och 1863, har Akademien med stor tillfredsställelse inhemtat, att en af Nerikes vackraste fornlemningar, bestående af fyra större stenkretsar vid Norrby i Halsbergs socken, tillsammans 35 hällar, hvilka till mer än halfva antalet sedan längre tid legat kullfallne, nyligen blifvit med ospard möda och kostnad af Herr Kronolänsmannen samt Landtbrukarne Herr G. Adlers och Herr O. Uddén, Jernvägsingeniörerne Herr Magister Löhman och Herr H. Åstrand samt Stations-Inspektoren Herr Uggla, med biträde af jernvägsarbetare och en del dannemän från Kumla och Halsbergs socknar, återställd i ursprungligt skick.

Det andra fornminnet, som under år 1863 blifvit åte ställdt till sin ursprungliga form, är stenkretsen vi Fjugesta uti Edsbergs socken, af hvars 7 stenar 6 vor kullfallne, men nu genom Herr H. Hofbergs försorg oc på hans bekostnad blifvit uppresta.

För vården om våra yttre fornlemningar ha Föreningen städse sökt att så mycket som möjligt undvik påkallandet af lokalmyndigheternas bistånd, utan hels och alltid i första rummet, sökt på enskild väg vinna sit syfte. Tillfällen då det för en jordegare kan vara båd önskvärdt och nödvändigt att få undanrödja mindre ätte högar eller smärre stensättningar förekomma ganska ofta och, der jordegares önskningar varit fullt befogade, har Före ningen alltid sökt att gå dem till mötes för att uppmuntr till laglydnad i detta fall, der öfverträdelsen så länge lem nats ostraffad. Att detta oaktadt mången fornlemnin fallit offer för okunnigheten och vinningslystnaden ka vara möjligt, men säkert är dock att inom denna byg uppmärksamheten på och intresset för våra fornlemninga vaknat, och detta ej minst hos sjelfva allmogen. Der ma emellertid haft anledning att befara, det enskilda varninga icke skulle vara tillräckliga att hindra fornlemningars för-störing, har Föreningen vändt sig till Konungens Befall-ningshafvande i länet, som dels genom utsatta viten, del genom ordres till kronobetjeningen med största beredvillighe

---

Med anledning af denna underrättelse får Akademien betyg samtliga deltagare i detta återställningsarbete Akademiens aktnin och tacksamhet för deras berömliga omsorg att skydda och vårda et icke blott för orten utan jemväl för hela fäderneslandet och för ve tenskapen dyrbart forntidsminne; och är Akademien förvissad att denn vackra handling skall som ett godt föredöme både inom och utom pro-vinsen mana andra, att omtänksamt taga vård om landets fornlemningar

Akademien anhåller att Tit. behagade åt de öfriga Herrar oc män, som varit behjelplige vid Norrby-monumentets återställande, gifva del af dessa Akademiens tänkesätt. Stockholm den 22 Mars 1864

Å Kongl. Akademiens vägnar:

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

ınderstödt Föreningen. Bland de åtgärder i denna väg, om varit af någon större vigt, anser sig Föreningen böra ımnämna dem, som afsett stenkretsen å Botåsen i Hack-ads socken samt fornlemningarne vid Hjortsberga i Kumla. I afseende å den förra, hvars kullfallna stenar Herr Hofberg förklarat sig villig att under nästa sommar åta uppresa, har Föreningen under den 26 sistl. Oktober ökt och erhållit ett vite af 30 r:dr rmt, och för att skydda le sednare från den förstöring, som vanligen blifver en öljd af laga skiften, begärdes hos Konungens Befallnings-ıafvande, att den till utskiftande af Hjortsberga by för-ırdnade landtmätaren måtte förständigas att icke till ge-mensamt grustag upplåta, eller till byggnadsplats anvisa någon af de backar, der dessa fornminnen förekomma, så-vida ej tillstånd att undanrödja fornlemningarne blifvit i aga ordning sökt och beviljadt. Under samma dag eller len 7 Juli 1862 begärde Föreningen tillika uti särskild ınsökan det Konungens Befallningshafvande vid framdeles ıtfärdande landtmäteriförordnanden ville ålägga skiftesför-rättaren att noga aktgifva å de tydliga fornlemningar, som ınder förrättningen kunde anträffas, och sådant hos Ko-nungens Befallningshafvande anmäla, samt icke till grus-eller lertag, odlingsmark eller byggnadsplats afse och utrösa sådant ställe, der tydligt minnesmärkes förstöring deraf kunde blifva en följd, såvida icke skifteslaget erhållit veder-börligt tillstånd att detsamma undanrödja. Huruvida denna vördsamma hemställan föranledt någon föreskrift uti senare utfärdade landtmäteriförordnanden är Föreningen icke i tillfälle att upplysa, men att det vore i högsta måtto gagneligt, om en sådan föreskrift blefve uti de för landt-mätare gällande instruktioner intagen, lider intet tvifvel *). Föreningen vågar derföre fästa Kongl. Akademiens upp-märksamhet härpå, och då det icke af landtmätaren for-

*) Redan före mottagandet af Föreningens berättelse hade Riksantiqvarien, den 30 Jan. 1864, i detta ämne aflåtit skrifvelse till Chefen för Landtmäterit.

dras någon särskild kurs i Nordisk fornkunskap för att kunna efterlefva en sådan föreskrift, utan blott hvad man eger rätt att vänta af hvarje person med anspråk på bildning, torde någon svårighet ej möta för erhållandet af en sådan föreskrift, när den af Kongl. Akademien pröfvas nödig. Kunde denna utsträckas till skyldighet att jemväl å kartan angifva befintliga fornlemningar vore sådant särdeles gagneligt. Visserligen är det icke Föreningen obekant, att vid nu pågående geologiska undersökningar all uppmärksamhet egnas våra fornlemningar och att dessa å kartorna angifvas, men detta, ehuru af oberäknelig nytta för fornforskningen, erbjuder dock föga säkerhet för fornlemningarnes framtida skydd, då deremot deras upptagande på bykartorne skulle kraftigt bidraga att bibehålla dem i folkets erinring.

Under de sista tvänne åren hafva, uppå derom gjorda ansökningar och med Kongl. Akademiens tillstånd, en del af Kumlaåsen blifvit upplåten till grustägt och Elfvestabacken äfven i Kumla socken till bebyggande, samt deröfver upprättade kartor blifvit till Kongl. Akademien insända. Planteringen af den del af Kumlaåsen, som från grustaget afskiljts, har äfven börjats, men några åtgärder till de fredlysta kullarnes vid Elfvesta beprydande har ännu ej kunnat ifrågakomma, då byggnaderna derstädes ej ännu fulländats.

Sedan flera år tillbaka eger Föreningen en liten samling fornsaker, hvilken under årens lopp småningom vuxit, så att den vid 1861 års slut uppgick till 72 nummer, hvaraf 60 äro funna inom Nerike. Den består till största delen af stenvapen, särdeles yxor och hammare med skafthål, hvaraf några väl arbetade och bibehållna; men endast en ganska ringa del af dessa kunna hänföras till den egentliga stenåldern. Af ädlare metaller finnes intet enda nummer, och af brons endast en s. k. rakknif, men denna dock särdeles väl arbetad och prydd med

vackra sirater, samt en mindre pålstaf och en stridsklubba af vanliga former. Alla tre äro dock funna i Nerike. Under de två sista åren har denna samling endast ökats med ett enda nummer, tvänne gamla sporrar, som under odling anträffats vid Sellven uti Hidinge socken och blifvit skänkta till Föreningen af Brukspatronen Hinnersson. Denna ovanligt ringa tillökning torde finna sin bästa förklaring deruti, att Örebro elementarläroverks samling under samma tid ej obetydligt tillväxt. Att sammanföra dessa samlingar till en enda har alltid varit Föreningens afsigt; men så länge elementarläroverkets inskränkta utrymme ej medgifvit en ordnad uppställning af ens dess egna samling har detta ej kunnat ske, och det är endast genom Riksens Ständers frikostighet, som skaffat detta läroverk ytterligare en större byggnad, som samlingarnes förening blifvit möjliggjord. De närmare bestämmelserna och vilkoren för öfverlemnandet af Föreningens samling till läroverket äro ej ännu uppgjorda, men Föreningen skall dervid icke förgäta de förpligtelser i detta fall, hon genom öfverenskommelsen af den 10 December 1861 iklädt sig till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Då erfarenheten visat att odugligt och ej mera gångbart mynt ofta i stor myckenhet uppsamlas uti kyrkornas håfvar, och sedermera till kopparslagare försäljes, har Föreningen vändt sin uppmärksamhet åt detta håll, och genom utgallring af hvad deribland kunnat anses förtjent att bevaras erhållit en liten myntsamling, hvilken, enär deruti ingenting finnes, som är användbart för rikets stora samling, kommer att öfverlemnas till Carolinska elementarläroverket. Det enda af något värde uti denna samling är den bekanta spottpenningen af 1743 »Das ist das veritable ungarisch Wasser», hvilken väl torde ega en viss märkvärdighet såsom erhållen vid kollekt uti Stora Mellösa kyrka. Vid efterforskande af hvad i denna väg

uti kyrkornas kassakistor förefunnits, har Föreningens uppmärksamhet fästats vid den mängd af Görtziska mynttecken, som der under årens lopp hopats. Ensamt ut Stora Mellösa och Norrbyås kyrkor funnos nära 1,200 Detta har Föreningen ansett sig böra omnämna, då det torde bidraga till belysande af det anmärkningsvärda förhållandet, att cirka 7,000,000 af detta nödmynt aldrig återkommit till Banken, oaktadt det genom riksdagsbeluten år 1719 och 1723 medgifna utbytet emot försäkringssedlar, och påbudet att de till sitt metallvärde reducerade mynt-tecknen skulle genom kronouppbörden indragas.

Under de sista tvänne åren har Föreningen såsom gåfva fått emottaga följande böcker och skrifter: Från Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien: »Svenska Sigiller från medeltiden» 1 häftet, utgifna af B. E. Hildebrand; från Herr Riksantiqvarien Hildebrand hans arbete »Minnespenningar öfver enskilda Svenska Män och Qvinnor»; från Helsinglands Fornminnes Sällskap: »Uppränning till en grammatik för Delsbomålet» af sällskapets ordförande D:r Landgren; från Kongl. Nordiska Oldskrift Selskabet i Köpenhamn: dess årsberättelse för 1861, »Om Bygningsmaaden af Oldtidens Jættestuer» af H. M:t Kong Fredrik VII til Danmark, Brage den gamles Kvad om Ragnar Lodbrogs Skjold» af Gisle Brynjulfsson, »Om de reduplicerede Datider i Old Islandsk og om Mandsnavnet Olafr i dets ældre Islandske Former» af Konrad Gislasson och »Dannevirke og Omegn» af Chr. C. Lorenzen samt af Ph. Mag. Magnus Roth hans skrift om Ablienationen och och Reductionen af Kronans gods och räntor i Närike I.

Om således Föreningen under de sistförflutna tvänne åren haft att glädja sig öfver vinsten af flera nya medarbetare och ett mera allmänt spridt intresse för dess verksamhet, så har deremot dess ekonomiska ställning icke under denna tid förbättrats. Vid slutet af år 1861

ɔh då verkställd revision egde Föreningen en kassabe-
ållning af .... 542: 02.
vilken dock i följd af uteblifna årsafgifter och
gäldandet af skulder för årsberättelsernas tryck-
ning nedgått till .... 286: 29.

Denna omständighet, som visserligen gör det för Före-
ingen nödvändigt, att så mycket som möjligt inskränka
na utgifter och särdeles tryckningskostnaderna, skall dock
ke hindra henne att med oförminskad kraft fortfarande
ɔh med framgång arbeta till vinnande af det föresatta
ålet, samlandet och bevarandet af Nerikes folkspråk och
rnminnen. Örebro den 31 December 1863.

G. W. GUMÆLIUS.

G. Djurklou.

---

erättelse om en resa och antiqvariska undersökningar i Södra Sverige,

afgifven i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien

af

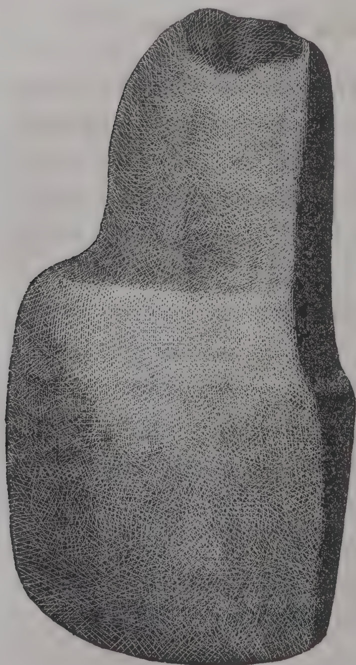
Bror Emil Hildebrand.

Under någon del af Augusti och September månad 863 företogs, enligt K. Vitterhets Historie och Antiqvitets kademiens uppdrag, en resa till Sveriges södra landskap ch till Köpenhamn.

Samlingar i Skåne. Uppköp för Museum.

I Malmö besöktes elementarläroverkets Museum, vilket utan tvifvel, för sitt ändamål, är ett af de yppersta om fäderneslandet. Grundlagdt, under Kammarrätts Rået Qvensels ledning, af ett enskildt sällskap bland stadens nvånare, som derpå offrat betydliga summor, har det i enare tid förenats med läroverket och intager der en acker och rymlig lokal, som dock snart kräfver ytterigare utvidgning. Utan tvifvel lär väl en sådan erhållas i n väl behöflig ny, mera ändamålsenlig läroverksbyggnad, vars uppförande icke länge kan fördröjas inom ett samälle, som under de senare åren vunnit så betydlig tillext icke blott i folkmängd utan äfven i materielt välstånd. Museet förevisades af Herr Lektorn M. C. C. J. Eurenius, om har stor förtjenst af dess utvidgande och förträffliga rdnande. Den naturhistoriska afdelningen är företrädesvis

rik och innehåller för Sveriges Fauna äfven en och anna sällsynthet, dem vetenskapsmannen måhända förgäfves sö-ker, åtminstone som inhemsk, i våra större museer. Ehur senare börjad är den historiska afdelningen reda temligen betydlig och fullt ändamålsenlig, att gifva e öfverblick af den forntida Skånska befolkningens vapen redskap och prydnader under olika tider, samt att lär ungdomen känna, värdera och taga till vara dessa vigtig materialier för landets och dess innevånares historia unde århundraden eller årtusenden, till hvilka skriftliga anteck-ningar och dokumenter icke sprida något ljus. Af sten-saker finnas, så som man har skäl att vänta i en Skånsk samling, utmärkt vackra exemplar. I öfrigt förtjena nämna en lansspets af ben med en ovanligt formad tapp i nedr ändan; en bronzurna med vackra sirater; och från medel-tiden en schackbricka af ben föreställande en biskop med bok i handen.

En af Handelsbokhållaren Ohlsson hembjuden samling af Skånska fornsaker, 379 nummer, jemte en mängd petri-fikater, granskades och inköptes till Statens Museum för 400 R:dr R:mt. Märkligast deribland är en liten yxa eller pikhacka af ben.

Hos Handelsbokhållaren C. Borgström inköptes några vackra fornsaker af sten, hvaribland en yxa af grönsten, omsorgsfullt arbetad och af högst egendomlig form. (Se närstående teckning, som är tagen i half storlek). Dess längd är 5,7 tum; öfra de-len är afrundad på 3 sidor till

en smalare tapp, bestämd att insättas i ett träskaft, för hvars säkrare fästande är inhuggen en fördjupad platt på yxans bakre kant. — Herr Borgström hade egt en icke obetydlig samling af fornsaker, hvilka dock nyligen hade blifvit försålda till Danmark. Dylika uppköp besörjas äfven af utländska mormon-kolportörer, hvilka idka denna binäring under deras kringvandringar i Skåne för att predika den nya läran och utprångla dess ömkliga litteratur.

Från Malmö gjordes utflygter till åtskilliga trakter på landsbygden. I Hvellinge inköptes en *bronzlans* af vackraste arbete hos Kronofogden J. F. Hallberg, som skänkte till Statens Museum en särdeles fint arbetad *flintlans*.

Hos Nämndemannen *Nils Jönsson* i *Hammarlöf*, nära Trelleborg, genomsågs och förtecknades en stor mängd fornsaker, förvarade på olika ställen. Samlingen, som innehöll 1009 nummer, hvaribland många vackra stensaker och några sällsyntheter, t. ex. en benlans, 14 långa benpilar med flintskärfvor infästade i kanterna, ett slags mejsel af ett tjockt kronhjortshorn, m. m., inköptes, efter aftal med Herr Hallberg, som var god man i Nils Jönssons konkurs, senare på hösten till Statens Museum för 1000 R:dr R:mt. Med samlingen följde en mängd ur Skånska torfmossar upptagna fossila horn och ben, hvilka gifva en åskådlig föreställning om de djurarter, till en del nu mera utdöda eller åtminstone i södra Sverige icke mera förekommande, hvilka i en forntid, utan tvifvel långt mera aflägsen än man vanligen hittills antagit, lefvat i Skånska skogarne och jagats af det urfolk, som, utan kännedom af metallernas bruk, till vapen och redskap begagnat flinta och annan sten samt ben af de djur, hvilka med dylika enkla vapen blifvit fällda. Herr Professoren C. J. Sundevall har haft godheten granska och bestämma dessa djurlemningar, hvilka hafva tillhört elg, rehn, kronhjort, uroxe, vildsvin *). Några

*) Äfven medföljde bäckenben m. m. af häst, hvilka, ehuru de tydligen legat länge i torfmossen, möjligtvis ditkommit senare än de öfriga benen.

af dessa djur hafva varit ovanligt stora. Ett af kron-hjortshornen håller 2 fot 7 dec.-tum i längd från rosen-kransen till öfversta spetsen (hvilken dock är afbruten) och 8 tum i tjocklek ofvanför ögontaggen. Ett vildsvins-hufvud, af en hanne med stark bete, är 15,4 tum långt. Af oxhornen återstå endast qvekarne (den inre massan). En af dessa håller 11,3 tum i omkrets.

Det är en heder för Nils Jönsson att hafva från förstörelse räddat dessa dyrbara forntidsminnen. Han hade äfven gjort betydliga samlingar af annan art, t. ex. af ur och andra konstverk, men dessa voro försålda på auktion innan jag kom till stället. Detta samlingsbegär har icke hindrat honom att genom storartade nybyggnader, träd-gårds- och parkanläggningar samt betydliga kostnader ned-lagda på jordbrukets förbättring gifva sin egendom mång-dubbladt värde.

I Lund uppehöll jag mig blott några timmar för att se aflidne Astronomie Professoren Mortimer Agardhs antiqvitetssamling, utmärkt mindre genom sitt omfång än genom exemplarens förträfflighet. Bland många goda bronzsaker förtjena nämnas 2 hela och några brutna svärd, 5 stora ringar och en fibula af prydligaste form och arbete.

På Svanarp, i närheten af Hörs jernvägsstation, be-sågs en antiqvitetsamling, som Andre Landtmätaren i Malmöhus län, Herr A. G. Rosengren för ett par år sedan hade hembjudit till Statens Museum. På grund af den afgifna berättelsen om samlingens innehåll har Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien beslutat dess inköp med 500 R:dr R:mt.

Herr Rosengren meddelade underrättelse att på Nånäs egor i Fulltofta socken, Frosta härad, finnas vackra skepps-formiga stensättningar med höga stenar vid ändarne.

Flera andra enskilda samlare i olika trakter inom Skåne besöktes, hos hvilka sågs och antecknades åtskilligt både sällsynt och af vetenskapligt värde.

Besök i Köpenhamn.

Några dagar tillbragtes i Köpenhamn, för att samla upplysningar rörande de åtgärder, man i Danmark vidtagit till fornlemningarnes bevarande, och för att granska några dyrbara fynd, som under de två senaste åren inkommit till det »Oldnordiske Museum». Bland dessa äro i första rummet att nämna de i Vamdrup, Ribe amt, på Jutland i högar från bronzåldern funna grafkistor af klufna och urhålkade ekstammar med deri liggande kläder af ylletyg, vapen m. m. af bronz, askar af näfver m. m.*). En del af de i dessa grafvar funna saker förvaras ännu i Fredrik VII:s enskilda samling, men torde nu, efter Konungens död, blifva förenade med de öfriga, som förut ingått till riksmuseet. Icke mindre märkvärdiga äro de guldkärl från bronzåldern, försedda med bronzskaft omlindade med guldtråd, dem man i Fyen funnit tilllsammans inlagda i ett större kärl af bronz; äfvensom de rika utbyten museet erhållit ur de Danska torfmossarne af Romerska och andra fornsaker från 1:sta och 2:dra århundradet efter Kristi födelse, utgörande ett kostbart supplement till de värdefulla skatter af samma art, dem jag år 1861 såg i Flensborgs Museum**). Dessa fynd, ehuru i första rummet upplysande Danmarks historia, så väl landets som folkets, hafva äfven för Sverige stort värde, emedan de ofelbart stå i sammanhang med de skatter af Romerska silfvermynt från de anförda seklerna, hvilka i vår jord nästan årligen anträffas, och sannolikt äfven med de Romerska bronzsaker, som någon gång, ehuru

*) Beskrifna af Premier-Löjtnant A. P. Madsen: »Treenhöi og Kongehöi Fund», Köpenhamn 1863; aftryck ur »Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker».

**) För alla vänner af den nordiska fornforskningen måste det vara en fägnande underrättelse, att de dyrbara fornskatterna i detta ypperliga museum blifvit, ehuru med personlig fara för dess förtjenstfulle grundläggare och vårdare Herr Engelhardt, räddade undan den intränträngande fiendens plundring.

mycket sparsamt, hos oss blifvit funna, hvilka utan tvifvel tillhöra samma tid.

I Rosenborgs slott, som innehåller ett storartadt museum för den nu utslocknade Oldenborgska konungastammens minnen, har på senaste tid, genom Herr Professor Worsaaes försorg, de Danska regalierna blifvit så anordnade att de kunna för allmänheten förevisas. Den äldsta bland dessa klenoder, Konung Christian IV:s öppna krona, rikt prydd med äkta pärlor, stenar och en oförliknelig emalj, är ett praktstycke. Äfven de flesta öfriga bland dessa skatter utmärka sig icke mindre genom det stora materiela värdet än arbetets förträfflighet. Det vore önskligt att vi en gång kunde komma derhän, att våra Svenska icke mindre dyrbara och till en del ännu äldre regalier kunde i det nya museet finna en säker förvaringsplats och sålunda blifva lättare tillgängliga än de nu äro. I London, Petersburg, Wien, München, Dresden äro riksklenoderna så förvarade att hvarje resande utan svårighet kan få taga dem i betraktande.

Från Skåne begaf jag mig till Småland, för att undersöka

Fornlemningar vid Bäckaryd i Hamneda socken, Sunnerbo härad, Kronobergs län.

1:o. En grafhög från bronzåldern på Bäckaryd östregårdens egor.

I April månad 1863 hade Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län insändt, att Kongl. Maj:t och Kronan hembjudas, ett litet bronzsvärd, funnet jemte obrända ben af menniskor i en af hällar bildad grafkammare, som af hemmansegaren Anders Peter Andersson i Bäckaryd östregården anträffats vid bortgräfvandet af en stor jordhög. Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien inlöste svärdet för Statens Mu-

eum, men anhöll derjemte att Konungens Befallnings-afvande måtte med utfäst vite förbjuda vidare arbete i rafhögen samt meddela föreskrift om benens omsorgsfulla örvarande, intill dess Akademien skulle kunna låta besörja n närmare undersökning på stället.

Denna undersökning företogs den 10 September. Den rsprungligen mycket ansenliga högen, hvaraf nu föga mer n en fjerdedel qvarstod orörd, var belägen i kanten af emmanets trädgård, nära allmänna landsvägen. Den bort-räfda jorden hade blifvit använd att fylla och utjemna en mot vägen sluttande marken. På andra sidan lands-ägen sänker sig landet småningom åt öster mot den an-enliga Laga-ån.

Genom uppgifter af gårdens egare och andra personer, om deltagit i utgräfningen, samt genom undersökning på latsen upplystes, att högen hade hållit omkring 110 fot tvärmått och varit åtminstone 15 fot hög. På den qvar-tående delen vexte yppig ljung, ortens plågoris, i ett om-ring en half fot djupt mullager. I nedra kanten af denna nullbetäckning hade fordom hela högen varit belagd med tt enkelt lager af kullerstenar, hvilka år 1851 blifvit pptagna och använda till gårdens behof. På den aföjda ottenplanen, bestående, lika som den omgifvande marken, f fin mosand (enligt uppgift, och att döma af en vid ården gräfd brunn, till många famnars djup) lågo, närmare ordvestra kanten, utan ordning eller sammanhang tre stora ältstenar, hvilka utan tvifvel befunnits der innan högen ppfördes. Hela kullen hade, i likhet med den ännu qvar-tående delen, under mullagret bestått af samma slags ina sand, utan inblandade stenar. Omkring 6 fot under tan hade påträffats ett kummel, bildadt af kullerstenar, le flesta ungefärligen af ett menniskohufvuds storlek. I ljupet af detta kummel, hvilket uppgafs hafva hållit 48 ot i tvärmått, anträffades den i Konungens Befallnings-hafvandes skrifvelse omnämnda, af stenhällar bildade graf-

kammaren, hvilken nu stod blottad på tre sidor i kanten af den återstående delen af kumlet och högen.

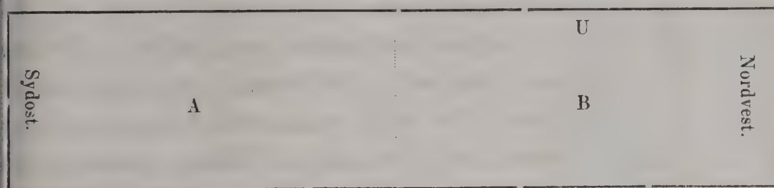
Då högens återställande i ursprungligt skick nu mera icke skulle varit möjligt, lät jag bortgräfva ett stycke af den qvarstående delen, så långt kumlet sträckte sig, för att få grafkammaren fri. I det ännu orörda sandlagret sågos på ett och annat ställe små kol-smulor, af löfträd och en mycket smal sotstrimma. Men dessa spår af eld voro så obetydliga, att de icke kunna antagas vara lemningar efter någon på stället skedd bränning; utan tyckas de tillfälligtvis hafva medföljt den uppkastade sanden. Stenarne i kumlet lågo utan förband. Mellanrummen voro fyllda af fin sand, som förmodligen, åtminstone till en del, nedrunnit redan när högen uppfördes. Nu inhöljdes stenarne ännu mera af den under gräfningen oupphörligt nedstörtande sandmassan. Kumlet med den deri inneslutna grafkammaren låg icke i högens midt, utan betydligt närmare dess sydöstra kant.

Grafkammaren af rektangulär form, i sträckning från sydost till nordvest, är byggd af släta och lika höga, i kanterna jemna, 4—6 dec.-tum tjocka stenhällar af en gneisart, som ännu brytes i orten, men på långt afstånd vesterut från byn. Vägghällarne stå lodräta, kant i kant, 3 på ena, 4 på andra sidan. Taket består af 4 dylika hällar, äfven lagda kant i kant, utom den yttersta på sydöstra ändan, hvilken vid mitt besök låg nedvältad på marken, men uppgafs hafva legat uppskjuten ett stycke öfver den närmaste takhällens kant. Åt båda sidor sträcka sig takhällarne något litet ut öfver vägghällarne. Alla fogar och öpningar mellan hällarne, så väl i taket som väggarne, voro omsorgsfullt betäckta med tunna, tätt tillslutande stenflisor.

Vid nordvestra ändan hade grafkammaren varit stängd med en, i motsatta ändan med två upprättstående hällar, hvilka, när grafven först upptäcktes, hade blifvit borttagna, men ännu, jemte den aflyftade takhällen, lågo qvar på

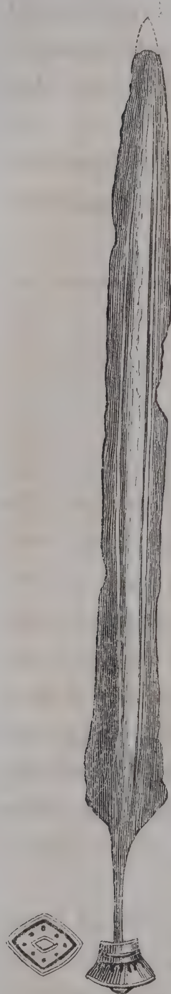
ıarken. Grafkammarens längd är 17 fot; bredden vid ndarne 4 fot 2 tum, i midten omkring 3 tum mera. löjden 4 fot 3,5 tum. Vägghällarne äro ställda på den ıaturliga sandbotten.

Grafkammarens grundplan och vägghällarnes relativa ›redd visas af följande figur, der 2 decimal-linier ungefärıgen motsvara 1 fot i verkligheten.

Genom en tvärvägg i midten af tunna hällar eller lisor hade grafkammaren varit delad i två lika stora rum; nen denna skiljevägg hade, i första ifvern att söka de förnenta skatterna, blifvit bortbruten, hvarefter man genomräft och till en del utkastat den lösa och fina sanden, om uppfyllde båda rummen till en fot nära taket. Denna and kan icke hafva inrunnit genom takets eller väggarnes msorgsfullt täckta fogar samt det omslutande stenröret, ıtan måste hafva blifvit inkastad öfver de nedlagda liken, nnan grafkammaren stängdes och kumlet samt högen ıppfördes.

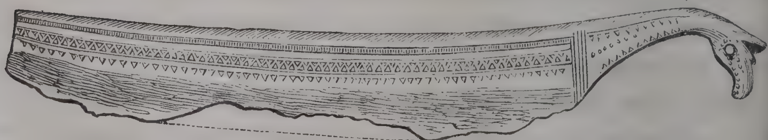
Vid denna genomgräfning hade man i det sydöstra ummet (A), något öfver grafvens botten, träffat skelettet f en menniska, liggande med fötterna åt sydost och vid less sida det förut omnämnda till Statens Museum inlösta ›ronzsvärdet, hvars utseende teckningen å nästa sida isar. Sedermera hade man i den omkastade sanden inom ıamma rum funnit en flintlans och en flintskärfva. I let nordvestra rummet (B) hade man, äfven något öfver rafvens botten, träffat ben af flera personer (enligt första ıppgiften nio), liggande ordentligt, alla med fötterna åt ydost, d. v. s. åt mellanväggen. Utmed ena sidohällen

(vid U på planteckningen) stod på en flat sten, en liten urna af hårdbränd grof lera, hvilken vid beröring föll i bitar och enligt uppgift icke innehöll annat än sand. Vid grafvens botten hade man träffat en och annan liten »kampersten, som var liksom murknad». Något spår af förbränning hade ingenstädes förmärkts.

Sedan grafkammaren blifvit till det yttre frigjord och dess dimensioner uppmätta, låt jag inom densamma varsamt genomgräfva och undersökte omsorgsfullt den lösa sand, som der ännu låg qvar till omkring en fots höjd öfver vägghällarnes underkant. Härvid anträffades i sydöstra ändan, der bronzsvärdet hade blifvit funnet, en liten knif af bronz, 3,4 tum lång, 0,5 tum bred, med fina sirater på båda sidor och i ena ändan ett litet handtag i form af ett hästhufvud, på sätt teckningen (i verklig storlek) här nedan visar.

Vidare hittades i sanden, i midten och i nordvestra ändan af grafven, en kort lansspets af flinta och en liten i båda ändar trubbig genom knackning formad flintpjes, en ryggad flintspån, tvär i nedra ändan, knackad utefter ena kanten och kring den

afrundade spetsen, men oarbetad på den andra kanten, (se figuren å följande sida, tecknad i verklig storlek), samt 3 flintskärfvor utan bestämd form eller spår af bearbetning.

Då det skulle varit skada att låta
›n vackra och väl bibehållna graf-
ımmaren förstöras, anmodades jord-
;aren Anders Peter Andersson, som
k härtill förklarade sig villig, att af
›n qvarvarande delen af högen upp-
ısta en mindre kulle öfver grafven
h att återställa gafvelhällarne på ena
ıdan samt förse den andra med pas-
nde stängsel, på det att besökande, som
dant önska, må kunna få tillfälle att
in i densamma. Efter berättelse
ıde för sådant ändamål under som-
aren nästan dagligen infunnit sig per-
ner från nära och fjerran trakter.

De i denna graf anträffade forn-
ker, nu förvarade i Statens Historiska
useum, äro följande:

1:o. Ett svärd af bronz (se
;. pag. 234), nu 15,5 tum långt, torde
ıfva varit omkring ett tum längre,
nan spetsen af hittaren afbröts. Klingan vid fästet 1,5
m, i öfrigt 1,1 tum bred, har längs midten en kullrig
gg å ömse sidor begränsad af en upphöjd smal rand.
en smala fyrkantiga tenen är fästad i en fyrkantig
ıapp, prydd på sidorna med tungsirater och två fördju-
ıde ränder samt på ändan med en dylik fördjupad rand
h 8 små runda hål omkring en aflång knopp i midten.
ela fästet har icke varit öfver 3 tum långt och rummet
r handen knapt mer än 2,5 tum.

2:o. En liten knif af bronz med ett handtag på
ıa ändan i form af ett hästhufvud, på båda sidorna in-
agna sirater, på sätt teckningen här ofvan (pag. 234) ut-
sar. Längd 3,4 tum, bredd 0,5 tum.

3:o. En lansspets eller knif af blågrå hvitfläckig flinta, 5,8 tum lång, 1,3 tum bredast, med ett bredt, på båda sidor kullrig skaft, i hvars ända qvarsitter den kalkskorpa som ursprungligen betäckt det råa flintblocket. Väl huggen, med skarpa kanter och spets. Se närstående figur, tecknad i half storlek.

4:o. En lansspets af flinta, väl huggen, med något afsmalnande skaftända, 2,9 tum lång, bredast 1,1 tum. Den ena, något kullriga sidan är slipad.

5:o. En tjock flintspån, på ena sidan skålig, på den andra ryggad, 3,5 tum lång, nedra ändan tvär med några slag aftunnad. (Se fig. pag. 235). Den afrundade spetsen likasom den ena kanten är från den ryggade sidan omsorgsfullt knackad; den andra kanten är, ända till 0,8 tum nära spetsen, oarbetad, en linea tjock och betäckt med den ursprungliga kalkskorpan. Den afrundade spetsen har gjort detta instrument otjenligt att bebegagna som lansspets.

6:o. En liten tjock, på ena sidan ryggad, på den andra svagt kullrig flintpjes, 1,9 tum lång, trubbig i båda ändar, rundtomkring knackad från båda sidor. Vid ena ändan försedd med ett litet hak i båda kanterna för att kunna fastbindas. (Kanske en trubbig pil?) Se närstående teckning, i verklig storlek.

7:o. Tre flintskärfvor, utan bestämd form och utan spår af bearbetning. En är 2,2 tum lång, bredast 1 tum; de andra båda mycket mindre.

8:o. En kruka af hårdbränd lera, formad med blotta händerna, i botten (utvändigt) 2,5 tum. Sidorna något utböjda, så att diametern på midten varit

ıgefär 3,7 tum. Höjden kan ej bestämmas, men torde .fva varit omkring 5 tum. Öfra randen utvikt, med npla snedstreck på kanten. Nedanför kanten går ut-ndigt en nära tumsbred ornamentering af 6 strek-rader ldade genom intryckning med ett smalt, i ändan tvär-rieradt instrument. Bruten i många bitar, af hvilka ıgra, utgörande krukans nedra del kunnat hoplimmas.

De, enligt Akademiens begäran, tillvaratagna benen llde två stora korgar eller s. k. kolfat, hvilka hade ifvit insatta i grafkammaren, hvars öppningar derefter ifvit stängda med brädluckor. Dessa ben, som nu lågo an ordning hopkastade, hade genom luftens inverkan hållit ljus, nästan hvit färg. Om de försigtigt blifvit ıptagna, skulle utan tvifvel flertalet kunnat erhållas hela, nedan den torra sanden tycktes hafva väl bevarat dem ån förvandling. Nu voro de flesta brutna, vittrade eller ı annat sätt skadade. Att bland dem sammansöka ett llständigt skelett var icke möjligt. Af de mindre och agare benen återstodo nu blott ett och annat. De öfriga .de antingen blifvit i grafven förtärda eller ock bortförda ed den till markens utfyllning använda sanden. Sedan g ordnat hvad som fanns i behåll, räknades med säkerhet } lårben, hvaraf således visade sig att åtminstone 14 ırsoner varit i grafven nedlagda. Icke något enda djur-n kunde upptäckas.

De bäst bibehållna benen, bland dem ett nästan helt h 4 söndriga kranier, hopsamlades och hemfördes, att rvaras i Statens Museum.

För att lemna de vetenskapsmän, som sysselsätta sig ed kraniologiska studier, tillfälle att bedöma hvilken enniskorace de här begrafna personer tillhört, intages här ljande omsorgsfulla beskrifning, hvilken Herr Med. Filos. andidaten Magnus Gustaf Retzius på min begäran ıft godheten uppsätta. Måtten äro angifna i Franska

centimeter, hvaraf 3 temligen nära motsvara ett Svensk decimal-tum.

1:o. »Ett nästan fullständigt kranium (under käken saknas) af en vackert oval, dolikocefalisk form Största längden är ungefär den hos Svenskarnes kranie normala, men största bredden, hvilken infaller i bakr tinningtrakten, deremot mindre. Största längden förhålle sig till största bredden som 100: 72,6. Pannan jemfö relsevis hög. Kraniets höjd för öfrigt ej betydlig. Hjess knölarne föga utvecklade; sömmarne öppenstående. Bakr delen af hjessan har, ofvanför den afrundade nackknölen längs bakre tredjedelen af pilsömmen, en ganska bred för djupning. Vårtutskotten och öfriga muskelfästen ej mycke utbildade. Ansigtsbenen temligen små och väl formade Profil-linien nästan lodrät (orthognatisk). Tänderna nötta Kraniet sannolikt af en medelålders man.

	Centim
Största längd från glabella till den mest utstående delen af nacken	19,0
Minsta pannbredd	9,6
Största »	12,0
Kraniets största bredd	13,8
Mastoidalbredd	12,8
Afståndet från främre kanten af ryggmärgshålet till näsroten	11,0
Dito till den mest utstående delen af pannans hvälfning	13,6
Dito till den högsta delen af hjessan (kraniets största höjd)	13,7
Dito till den mest utskjutande delen af nacken	10,7
Ryggmärgshålets längd	3,7
» bredd	3,5
Kraniets största omfång	52,5
Bågen från näsroten till bakre kanten af ryggmärgshålet	37,7
Bågen öfver högsta hvälfningen af hjessan, från det ena öronhålet till det andra	33,5

	Centim.
›redden mellan (de skadade) okbågarne	11,5—12,0.
ınsigtets höjd från näsroten till alveolar-randen	6,5.
)gonhålornas höjd	3,5.
» bredd	3,0.»

2:o. »Ett ofullständigt kranium. Hjernskålens ık och sidor samt främre delen af dess botten temligen behåll och i naturligt sammanhang, af en lång och smal betydligt dolikocefalisk) form. Största längden förhåller sig ill största bredden, hvilken infaller i bakre tinningtrakten, om 100: 71,0. Pannan låg, med stora supraciliarbågar. 'rämre hälften af hjessbenen höja sig takformigt mot pil- ömmen och bilda der en ås. Hjessknölarne låga. Nack- nölen temligen stor och utstående. Tinningarne flata. ömmarne öppenstående. Hjernskålens väggar tjocka, med tarka muskelfästen. Ansigtsbenen saknas. Kraniets form knar kraniers, funna i gamla grafvar i Östergötland, på)land och Gotland.

	Centim.
Kraniets största längd	20,0.
Iinsta pannbredd	9,0.
törsta »	11,7.
Kraniets största bredd	14,2.
» största omfång	55,0.»

3:o. »Fragment af ett kranium. En del af hjern- kålens tak i behåll. Detta kranium synes hafva varit af ımma form som n. 2. Pannan särdeles låg, med ovanligt :ora supraciliarbågar. Hjessknölarne låga, med en upp- öjning längs främre hälften af pilsömmen.»

4:o. »Fragment af ett kranium. Större delen af jernskålens tak i behåll. Kraniets form synes mest hafva ärmat sig n. 1.»

5:o. »Fragment af ett kranium. Bakre delen i ehåll. Nackknölen stor och utstående. Hjessknölarne :törre än på de förut beskrifna. Kraniets största bredd mkring 14,0 centimeter.»

Af 9 öfver-armben håller det längsta, från högs delen af ledhufvudet till nedersta delen af trochlea, 36 centim.; de mindre 34,5—35,5.

Bland 8 lårben är det längsta, från spetsen trochanter major till insäkningen mellan nedra kondy lerna, 45,5 centim.; — från högsta delen af ledhufvud 47,0. De mindre 38 och 39,5.

En ulna af ett barn är 17,5 centim. lång, uton nedra epifysen, som var bortfallen.

Bland de öfriga benen äro 8 underkäkar förvarad I några äro tänderna starkt och jemnt afnötta nedo kronan. Två af dessa hafva alla tänderna betydligt nött men den innersta kindtanden (vishetstanden) föga sliten hvaraf torde kunna slutas att personerna varit mellan 2 och 30 år gamla. En annan har ena ögontanden någo nött i spetsen, men de öfriga tänderna knapt märkba nötta på kronan, — således troligtvis af en ännu yngr person. En annan har ena hörntanden på ett onaturlig sätt utvext horisontelt ur käken. En annan käke, stark hopdragen, har små gropar efter några af de främre tän derna; men kindtänderna hafva varit bortfallna långt för döden, emedan tandhålorna äro fyllda af benmassa. De har således utan tvifvel tillhört en mycket gammal person

Alla bäckenben voro sönderbrutna och ofullständig och kunde således icke gifva någon upplysning om d aflidnes kön.

En 4,5 tum lång stump af ett groft ben, troligtvi lårben, har på ena sidan en mängd tvärgående smala, djupa repor, tillvägabragta, som det tycks, genom ett i udden jemnt instrument, som varit knapt en half linea bredt. På andra sidan finnas blott 3 dylika inskärningar samt några få fina strek, som synas vara gjorda med ett fint spetsigt instrument. Att dessa repor skulle hafva tillkommit genom gnagning af rofdjurständer synes icke sannolikt.

De tillvaratagna benen utvisa således att personer af
ycket olika ålder, från barnets till den utlefvade gubbens,
rit i denna graf nedlagda. Hvilken menniskorace dessa
rsoner tillhört, lemnar jag åt mera kompetenta domare
t afgöra.

Af grafvens byggnad och de i densamma anträffade
nden har emellertid vunnits säker upplysning, att den
lhör bronzåldern och utan tvifvel dess äldre period. Den
nständigheten att äfven arbeten af flinta deri blifvit ned-
gda, upphäfver icke, utan tvertom styrker detta antagande.
an har flerstädes, t. ex. i Danmark och Meklenburg,
nnit stenvapen tillsammans med bronz. Det är icke
ntagligt att ett folk, som stått på en högre kulturgrad
h begagnat svärd och knifvar af bronz, kunnat använda
ntspetsar på sina kastvapen. Möjligt är ock att dessa
ntvapen tillhört slagna fiender af landets urbefolkning,
m ännu icke kände eller begagnade metallarbeten, och
t de blifvit i grafven nedlagda antingen som trofeer eller
m skyddsmedel mot onda makter. Märkligt är att tvenne
de här funna flintsakerna, ehuru tydligt arbetade af
enniskohand, synas icke hafva varit rätt användbara som
pen, då de icke äro spetsiga. Det kan icke betviflas
t den person, som hade bronzsvärdet vid sin sida och
sam blifvit jordad i grafvens ena hälft, varit hufvud-
rsonen. Mera ovisst är om de tretton (eller möjligtvis flera)
rsoner, som fått dela rummet i den andra hälften af
afven, tillhört hans familj och huruvida de blifvit sam-
ligt med honom begrafna eller efter hand dit inlagda,
nan grafven genom det uppförda kumlet och jordhögen
tligen stängdes. Måhända skulle någon vilja antaga att
ssa personer varit hufvudmannens samtidigt med honom
lna stridskamrater eller slagna fiender, men denna me-
ng har icke sannolikhet för sig, alldenstund här före-
nnos ben af både barn och utlefvadt folk, och motsäges

16

dessutom af det förhållandet, att bland dessa ben ick något enda (med det undantag som här ofvan pag. 24 anföres) bar spår af yttre våld, och att antalet af vape var högst obetydligt. Hade grafven från början blifvit a en vetenskapsman undersökt, skulle måhända både i dess och flera andra afseenden vigtiga och säkra upplysninga kunnat erhållas.

2:o. Grafhögar från jernåldern på Bäckaryd norregårdens egor.

På en half fjerdingsvägs afstånd från Bäckaryd östre gården är, på norregårdens egor, ett graf-fält, beståend af talrika kullar och högar, utan bestämd ordning, någr liggande tätt tillhopa, andra med något mellanrum. Fälte betäckt af yppig ljung, hvilken nu stod i fagraste blomnin intager en liten sandås, sträckande sig från landsvägen å öster ända ned mot Laga-ån. Åtminstone 113 kullar kund räknas.

I Laga-åns dalgång träffas en stor mängd dylika graf fält på föga afstånd från hvarandra, t. ex. vid Hallsjö Dörarps socken, Trotteslöf och Öslöf i Berga socken, Ljungb i socknen af samma namn, Berghem och Bäck i Kånn socken, Bäckaryd, Hamneda, Elinge, Sonderborg och Hor i Hamneda socken, Tofhult och Gräsholma i Traheryd socken, således 13 stora graffält, och kanske ännu flera på en längd af endast 5¼ mil. Ett likartadt förhålland visar sig vid de öfriga ådalarne i denna trakt af Sverige Så t. ex. vid den nu temligen obetydliga Ifla-ån, hvilken jag passerade på vägen mellan Pjeteryd och Hamneda finnas graffält vid Össjö, Mjärryd, Ifla och Fagerryd Ljunga, samt Björstorp och Håå i Hamneda socken Dessa graffält vitna huru i äldsta tider landets befolkning följt den anvisning naturen erbjöd för kommunikation och odling. Deremot ser man sällan i dessa bygder någon fornlemning på de ödsliga ljunghedarne, hvilka, ehuru utan

ifvel fordom skoglädda, voro då som nu mindre in-
udande till bosättning än de mera frugtbara flod-dalarne.

Dessa graffält tillhöra utan tvifvel alla den nuvarande
folkningens stamfäder, hvilka redan begagnade jern till
pen och redskap och använde bronzen ensamt till smyc-
n, beslag på ridtyg och dylikt, eller med andra ord den
k. jernåldern.

Denna förmodan bekräftas af de tre högar jag öppnade
det omnämnda graffältet å Bäckaryd norregårdens egor,
la bestående af sand, med en temligen tjock mullbe-
ckning.

1:o. En hög, nära landsvägen, 22 fot i tvärmått, 6 fot
g öfver den omgifvande marken. Från toppen till natur-
ga sandbotten var dock icke mer än 4½ fot. Den om-
fvande marken hade således blifvit urgräfd vid högens
pkastande. I midten låg på högens bottensand en stor
t sten; öfver denna och något längre åt vestra sidan
äffades ett tunnt lager, ungefärligen 5 fot långt 2 fot
edt, af kol och sönderbrända ben (deribland ett litet
llständigt fingerledsben) jemte några små fragmenter af
mhållare och andra tunna oprydda beslag af bronz eller
ra nog ren koppar.

2:o. En hög, längre öster ut på åsen, af 28 fots
ärmått och 4 fots höjd. I östra kanten träffades kol och
midten en liten bunke af starkt brända ben, men hvarken
rn eller koppar.

3:o. En hög, på obetydligt afstånd från n. 2, i kanten
den angränsande odlade marken, omkring 18 fot i tvär-
ått och 4 fot i höjd, på hvars topp vexte en björk.
nder ljungen och myllan mötte den fina mosanden. På
ra 4 fots djup träffades en liten kullersten och straxt
runder hufvudet af ett obrändt lik, med fötterna åt
rdost. Hufvudet låg med högra sidan nedvänd, i öfrigt
g skelettet på ryggen, omgifvet af fin sand, på högens
tten. Alla benen voro i naturligt läge, med undantag

att ryggraden var betydligt krökt åt sidan tätt ofvanf bäckenbenen. Refbenen voro svaga, nedfallna och nästa förtärda. På ryggraden, inom bröstregionen, låg en jern knif, starkt förrostad, med tenen qvarsittande i ändan ett trinnt träskaft tätt omlindadt med fin silfvertråd ti 0,8 tums längd. Den andra ändan af skaftet var förruttnad ti ett gulrödt pulfver. Mellan benen, nedanför knät, lågo sm benbitar, som tycktes hafva tillhört botten af en hufvudskå I högens södra kant, midtför hufvudet, låg på grafvens botte en samling af 10 små kullerstenar, mörbrända, omgifna träkol och svärtad fet jord. — Hufvudet och alla bene äro af små dimensioner och hafva sannolikt tillhört e qvinna, som, att döma af tändernas nötning, icke varit öfve medelåldern. Hufvudskålsformen är densamma som ho nuvarande Svenska racen. Alla benen tillvaratogos oc hemfördes till Stockholm.

För den vetenskaplige forskaren meddelas här följand af Herr Kandidaten Retzius öfver detta skeletts kraniur och öfriga ben uppsatta beskrifning, med måtten angifn i Franska centimeter.

»Kraniet, nästan fullständigt, af en lång och sma dolikocefalisk form. Största längden förhåller sig till störst bredden som 100: 72,2. Hjessknölarne temligen starkt ut vecklade, så att största bredden infaller strax under dem Nackknölen starkt utskjutande, från sidorna tilltryckt. Kra niets höjd liten. Tinningarne temligen plana. Pannan smal, af medelmåttig höjd. Suturerne till en del igen vuxna. Ansigtsbenen små, fint bildade. Tänderna i såvä öfver- som underkäken fullständiga, något nötta.

	Centim
Kraniets största längd	18,0
» minsta pannbredd	9,0
» största »	11,0
» största bredd	13,0
» mastoidalbredd	12,2

		Centim.
ıfståndet från främre kanten af ryggmärgshålet till näsroten		10,4.
Dito	till den mest framstående delen af pannans hvälfning	12,7.
Dito	till den högsta delen af hjessan (kraniets största höjd)	13,3.
Dito	till den mest utskjutande delen af nacken	10,5.
yggmärgshålets längd		3,6.
raniets största omfång		49,5.
ågen från näsroten till bakre kanten af ryggmärgshålet		35,2.
ågen öfver högsta hvälfningen af hjessan		30,2.
redden mellan (de skadade) okbågarne		11,5—2,0.
nsigtets höjd från näsroten till hakan		11,5.
fståndet från näsroten till öfverkäkens alveolar-rand		6,8.
gonhålornas höjd		3,3.
» bredd		3,5.
nderkäkens höjd från hakan till alveolar-randen		2,8.
» » från bakre vinkeln till ledknappen		6,5.

Af skelettets öfriga ben mätte:

fverarmbenen	31,5.
nderarmbenen: ulna omkring	27,0.
» radius omkring	25,0.
årbenen, från trochanter major till insänkningen mellan kondylerna 42,0 — från ledhufvudet	43,5.
adbenen: tibia omkring	36,0.»

Af djurben träffades i den uppkastade sanden en half ıderkäke af ett får, hvars läge i grafven icke med vissːt kunde bestämmas.

Ehuru dessa grafhögars relativa ålder inbördes icke ın bestämmas, torde man likväl, redan på grund af de tre ppnade högarnes inre beskaffenhet, finna nytt stöd för det ıtagandet att våra förfäder samtidigt och omvexlande haft r sed att bränna liken och att nedlägga dem obrända.

Någon indelning i »bränneåldern» och »högåldern» är så-
ledes i afseende på detta folks begrafningssätt icke till-
lämplig.

I Hamneda kyrka, som är liten och förfallen och
derför snart skall ombyggas, låg i chorets golf en sten,
som utan tvifvel fordom varit altarbord, med inhuggen
fördjupning för relikers nedläggande. En dopfunt af sten
med djurfigurer och på foten drakhufvuden, af gammalt
märkligt arbete, stod i vapenhuset fylld med kalkbitar m. m.

Vexiö. Samlingar.

I Vexiö besågs läroverkets historiska och ethno-
grafiska samling, hvilken, ehuru ännu temligen fattig, inne-
håller ett och annat af värde. F. d. Domkyrko-Sysslo-
mannen Mag. J. Forsander visade 3 flintknifvar med fyr-
kantiga skaft, af hvilka två äro särdeles ormsorgsfullt ar-
betade, samt åtskilliga lansar och andra flintvapen, funna
jemte obrända menniskoben i stenkistor inom tvenne stora
kummel, hvilka för få år sedan bortröjdes på en mark
helt nära staden. På Rinkaby gategårds egor i Täfvelså
socken har man icke längesedan i en hällkista funnit ett
bronzsvärd, som dock var så förtärdt, att det vid upp-
tagandet föll sönder. Dessa grafvar jemte flera andra i
orten anträffade fynd äro med afseende på fäderneslandets
antiqvariska topografi af vigt, emedan de lemna säkra bevis
att både stenålderns och bronsålderns folkstammar varit
bofästa inom det gamla Värend.

Jemte den offentliga samlingen finnas här tvenne be-
tydliga privatsamlingar. Den ena, tillhörig läroverkets
Rektor, Herr Lektor G. Wetter, innehåller vackra forn-
saker, i synnerhet af sten, hvaraf dock en stor del från
Skåne. Den andra, bildad af Herr Bataljonsläkaren D:r

. A. Z. Wittlock, eger särskildt värde i antiqvariskt-
opografiskt afseende derigenom att der förvarade fornsaker
ill det mesta äro anträffade inom Småland, hvaribland
ıågra mindre vanliga. Exempelvis må nämnas en gjutform
f tälgsten för skaftcelter, 4 bronzsvärd, en spikklubba af
ronz, funnen i ett stenrör, fragmenter af en bronzurna,
ackra, stora bronzringar; ett märkligt guldsmycke, liknande
n guldbrakteat, med ögla i kanten och pålagda trådsirater,
orsformigt genombrutet, med en låda på midten för in-
attning af en sten eller glasbit; en rund broche med
lingsirater af bronz och en nyckel af samma metall med
jockt, prydligt handtag.

I sällskap med Herr Mag. Forsander reste jag till
'äfvelsås, 1¼ mil från Vexiö, för att besigtiga

En på Täfvelsås norregård i Täfvelsås socken förstörd fornlemning.

Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län hade
skrifvelse den 9 Sept. 1862 hos Kongl. Vitterhets Hi-
torie och Antiqvitets Akademien anmält, att hemmans-
garen Johan Pettersson i Täfvelsås norregård under före-
gående vintern utan tillstånd borttagit en å den s. k.
Lunnahöjden på hans egor befintlig forntida stensättning,
amt att Konungens Befallningshafvande, vid vite af 50
R:dr R:mt, ålagt Johan Pettersson att väl tillvaratagа de
bortförda stenarne och lemna platsen, der de varit nedsatta,
orubbadt skick, intill dess i behörig ordning tillstånd er-
hållits att dermed annorledes förfara; hvarjemte till Akade-
mien inlemnades en af Herr Kronofogden, Riddaren A.
Wettermark uppsatt beskrifning öfver detta fornminnes
utseende innan det förstördes. Med anledning häraf an-
modade Akademien Herr Lektorn m. m. G. Wetter att
närmare undersöka förhållandet och mottog från honom

en sakrik beskrifning öfver den fordom på ålderdomslem-ningar rika Lunnahöjden samt de uppgifter som kunnat p stället inhemtas rörande den förstörda stensättningen, hvilke i öfverensstämmelse med sägnen i orten, ansågs hafva var en s. k. »domarering» eller ett »domaresäte». Sedan Aka demien, med anledning af dessa upplysningar, den 20 Jan 1863 hos Konungens Befallningshafvande begärt att de jordrymd, hvilken den förstörda stensättningen upptagi måtte uppmätas och af behöriga synemän värderas, för de händelse monumentet skulle kunna återställas och Akademie kunde finna skäl att af jordegaren söka få inköpa grunde för detsamma, och Konungens Befallningshafvande unde den 7 Augusti samma år insänt de begärda upplysningarn jemte åtskilliga vid syneförrättningen så väl af Kronofogde Wettermark som af Johannes Pettersson inlemnade skrift-liga berättelser och vitnesintyg af flera personer, jemte en Johan Petterssons skrifvelse, hvari han yrkat ersättnin för den skada han förmenat sig hafva lidit genom de anställda åtalet, uppdrog Akademien åt mig att besöka stället, för att tillse huruvida något skulle kunna göras för fornlemningens återställande i sitt förra skick.

Resultatet af den nu anställda undersökningen in-hemtas af följande den 21 Januari 1864 i Akademien afgifna utlåtande:

»Under min resa förleden höst tog jag vägen om Vexiö, för att kunna besöka Täfvelsås norregård i Täf-velsås socken, Kinnevalds härad, och inhemta närmare upplysning om den fornlemning gårdens egare, bonden Johan Pettersson, borttagit, hvarom, uppå Kronofogden och Riddaren A. Wettermarks anmälan, Konungens Be-fallningshafvande i Kronobergs län till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien i skrifvelse af den 9 September 1862 gjort framställning, som föranledt särskilda undersökningar af Herr Lektorn m. m. G. Wetter samt vederbörande Kronofogde och tillkallade synemän.

Herr Kronofogden Wettermark, hvars boställe ligger nom samma Täfvelsås byalag, lemnade med utmärkt välvilja nödiga upplysningar och följde mig till stället, der ifven Johan Pettersson på kallelse infann sig.

Midt upp i en åker på sluttningen af en ås, den s. k. Lunnahöjden, visade man mig den förstörda fornlemningens grundplan, en liten gräsbevuxen rundel af obetydlig vidd.

Enligt skriftlig uppgift af gårdens förre egare, Nämndemannen Jan Pettersson, nu boende i Risinge, skall fornemningen, då den af honom, innan fältet blifvit uppbrutet ill åker, anträffades till en del undangömd af ljung och blåbärsris, hafva bestått af 24 *tätt intill hvarandra iggande klumpstenar*, som hvardera »innehade ett itet öklass i storhet.» På norra sidan låg en sten »å lön», l. v. s. lutande öfver rundelen; på 6 eller 7 fots afstånd it öster stod äfven å lön en »resesten» af $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ alns höjd, och i sydost härifrån låg å marken en större 3 alnar ång sten, hvilka tre stenar af honom upprestes »så som ıan ansåg dem hafva varit ursprungligen.» Inom kretsen var marken belagd »som en stadsgata» med små stenar, ıvilka af honom borttogos och användes till gärdesgård.

Vid nu anställd granskning visade sig att monumenets bottenplan, som uppgifves hafva hållit 20 (enligt andras berättelse 26) fot i tvärmått inom stenkretsen, sannoikt blifvit i någon mån inkräktadt af plogen. Åtminstone kunde nu knapt något spår af gropar efter de borttagna stenarne upptäckas. En person, Gustaf Håkansson, som år 1861 var i tjenst hos Johan Pettersson och biträdde med stenarnes bortförande, har ock intygat att hålen efter dem genast igenhackades. Sjelfva stenarne, hvilka nu lågo hopblandade med åtskilliga andra vid sidan af den på något afstånd förbilöpande häradsvägen, äro så stora att 24 sådana, lagda i ring, näppeligen torde kunna få plats på den nu återstående gräsplanen.

Huru än härmed må förhålla sig, anser jag icke vara möjligt att återställa kretsen på sitt förra rum, äfven om man kunde med visshet urskilja hvilka af de vid vägen nedkastade stenarne hafva tillhört densamma. Men skulle man ock lyckas att återgifva stenarne den plats de innehade, förr än de af Johan Pettersson bortsläpades och innan de s. k. resestenarne af hans företrädare på hemmanet uppställdes på den plats han ansåg dem böra intaga, blefve likväl, enligt min öfvertygelse, fornlemningen icke återställd i sitt ursprungliga skick.

Ty på grund af de vid Konungens Befallningshafvandes skrifvelse af den 7 sistl. Augusti bilagda, af gårdens förre egare och andra personer i April månad 1863 afgifna intyg och berättelser — hvilka voro okända för Herr Lektor Wetter, då han i slutet af år 1862 undersökte platsen, — äfvensom på grund af hvad jag på stället sett och hört, tror jag mig med fullt skäl kunna antaga, att de af Johan Pettersson bortförda stenarne icke utgjort ett forntida s. k. »domaresäte» eller »domarering», utan varit randstenarne till ett för längre tid tillbaka förstördt grafkummel, hvars qvarlemnade bottenstenar ännu betäckte marken, innan de af gårdens förre egare bortplockades. De på och utanför kretsen liggande långa stenarne hade förmodligen tillhört en i kumlet, vid dess förstöring, anträffad och uppbruten grafkista, hvars tak- och sidohällar blifvit utvräkta öfver randstenarne och fått qvarligga, medan största delen af rörets öfriga mera lätthandterliga stenar blifvit bortförda och använda till ekonomiska behof.

Dylika grafkummel eller grafrör med hällkista finnas eller hafva åtminstone icke längesedan funnits i trakten kring Vexiö, och enligt de upplysningar Lektor Wetter i sin skrifvelse af den 3 December 1862 meddelat skall på den ifrågavarande åsen eller s. k. Lunnahöjden fordom hafva funnits en stor mängd numera förstörda mindre

ch större stenrör, bland andra ett, som uppgifves hafva
ållit 60 fot i genomskärning och 6 à 7 fot i höjd, med
n 6 fot lång och 4 fot bred stenhäll i midten hvilande
å ett underlag af mindre stenar. Äfven Herr Krono-
ogden Wettermark upplyste att många rör och kullar i
enare tid blifvit förstörda. Några sådana, ehuru af föga
etydligt omfång, finnas ännu qvar på sluttningen af åsen.

Detta förhållande upphäfver dock icke det lagstridiga
Johan Petterssons företag att, utan begärd och erhållen
illåtelse, bortföra de qvarvarande stenarne af denna forn-
emning. Hans eget erkännande, att han förut rådfrågat
ig hos Kyrkoherden Wieslander huruvida det kunde vara
ågon fara att borttaga dessa stenar, vitnar uppenbart att
an icke varit okunnig om den i orten bibehållna före-
tällningen att de tillhört ett forntida minnesmärke, hvilken
öreställning hade förmått hemmanets förre egare att om-
orgsfullt vårda och genom plantering försköna platsen.

Hvad Johan Pettersson som skäl för stenarnes bort-
agande anfört, att han önskat omlägga en förut krokig
äg i rak linea öfver monumentet, hvarigenom han skulle
å 2,382 fot kortare väg till en hans åkerlycka norr om
ronofogdeboställets (Lunnagården), förtjenar så mycket min-
lre afseende, som vägen, ifall den lagts vid sidan i stället
ör tvert öfver stensättningens plan, endast med några få
ot skulle hafva blifvit förlängd. Af Kronofogden Wetter-
narks den 7 April 1863 afgifna synedokument upplyses
lessutom, 1:o att den ifrågavarande äldre vägen, som icke
arit broad och endast begagnats vid forsling af gödsel
ch säd till och från nämnda åkerlycka, ej varit begagnad
edan för mer än 30 år tillbaka en ny väg anlades från
äradsvägen till Lunnagården, och derföre blifvit å Johan
Petterssons skift till åker uppbruten, samt å grannens an-
gränsande skift genom odling så igenträngd söder om
Lunnagårdsvägen, att den endast till gångstig kan begagnas;
— 2:o att om en rak linea drages från gångstigen söder

om Johan Petterssons skift öfver densamma till den nu mera till gångstig hopträngda vägen på grannens skift, så träffar linien ej planen för den borttagna stensättningen utan faller flera alnar vester derom; 3:o att mot Johan Petterssons uppgift, att han velat draga vägen öfver stensättningen för att få den öster om vägen belägna åkern lika bred i norr och söder, förekommer, dels att hán i sådan händelse skulle anlägga vägen öfver sin gamla åker, dels att den skulle mötas af en stenmur och norr om denna af grannens gamla åker, hvartill icke finnes något skäl, då den icke till körväg af någon begagnas.

Häraf vill det synas att Johan Petterssons uppgifter om sin tillämnade vägomläggning tillkommit endast i afsigt att ursägta hans å fornlemningen föröfvade åverkan, hvars lagstridighet i alla fall blifver oförändrad äfven om dessa uppgifter vore fullt sanningsenliga.

Ehuru således Herr Kronofogden Wettermark haft fullt laga skäl att till åtal anmäla Johan Petterssons förfarande, kan jag dock för min del icke yrka det enda ansvar, Kongl. Förordningen af den 17 April 1828 för slik åverkan bestämmer, skyldighet för åverkaren att återställa den förstörda fornlemningen i sitt förra skick, emedan jag, på förut anförda skäl, anser detta dels omöjligt, dels ändamålslöst, då ingen kan med visshet uppgifva den ursprungliga fornlemningens beskaffenhet och utseende.

Under sådant förhållande får jag vördsamt tillstyrka, att den af Akademien väckta frågan om expropriation af grunden för den förstörda fornlemningen må förfalla, samt att skrifvelse härom må till Konungens Befallningshafvande afgå, med förklarande derjemte, att Akademien icke vidare vill lägga hinder för Johan Pettersson att begagna de bortförda stenarne och den mark der de hafva legat.

Johan Petterssons i särskild skrifvelse till Konungens Befallningshafvande framställda anspråk på ersättning för

len skada han till sitt jordbruk lidit i följd af det mot honom väckta åtalet, förtjenar icke ringaste afseende. Stockholm den 21 Januari 1864.

Bror Em. Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien gillade hvad af mig på anförda grunder blifvit föreslaget och aflät i öfverensstämmelse dermed den 9 Febr. 1864 skrifvelse till Konungens Befallningshafvande.

Herr Kronofogden Wettermark meddelade värdefulla upplysningar om ortens fornlemningar samt skänkte till Statens Museum en liten utmärkt vacker hålmejsel af flinta, 2:ne ovala kupiga spännbucklor och ett treflikigt spännsmycke af bronz, alla väl bevarade, funna i stenrör nära fogdebostället.

Vestergötland. Dimbo socken. Skörstorps kyrka.

Från Rantens station vid Falköping gjorde jag en utflygt till Dimbo socken, för att på Dverstorps egor söka få reda på stället, der man under förflutna sommaren anträffat ett märkligt fynd af bernstensarbeten från stenåldern, stora, prydliga knappar eller pärlor, en del större än hönsägg, med afrundade ändar, en fördjupning öfver midten och i denna ett genomgående hål, samt andra aflånga, rått arbetade prydnader med ett hål genom midten, hvilka utan tvifvel, sammanhäftade medelst en rem eller ett snöre, bildat ett slags halsband eller bälte af samma art, som man år 1837 fann i Danmark i en äng vid Læsten, Söderlyng härad, Viborgs amt, afbildadt i »Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1838—1839», pag. 164, och i Worsaaes »Nordiske Oldsager i det kongelige Museum i Kiöbenhavn», 2:dra uppl. pag. 18. Stället efterfrågades förgäfves under vandring från hus till hus i den omkring ¼ mil långa byn. Fyndet hade anträffats af främmande personer och af dem

hållits hemligt för byns invånare. Under denna vandring påträffade jag händelsevis på den nämnda byns egor i en åker öster om vägen en till någon del skadad gånggrift i rätt tid för att hindra dess vidare förstöring, hvarmed en i grannskapet boende smed nyss gjort början. Grafkammaren, bildad af kalkhällar, tyckes i det inre vara orörd. Blott en öfverliggare, ett stort gråstensblock, finnes qvar.

I vägen besågs Skörstorps kyrka, en gammal rundkyrka med tjocka murar, som likväl senare (år 1666) genom en tillbyggnad åt öster till väsentlig del förlorat sitt antiqvariska värde. Invändigt har den i ännu senare tid genom rappning och målning förlorat hvad som i öfrigt kan hafva funnits qvar af dess åldriga utseende. Kyrkan är annex till Hångsdala, hvars Kyrkoherde, den originelle Prosten Jon. Fr. Mellin, anbragt åtskilliga inskrifter på altarringen, innehållande, bland annat, hans förmodan att kyrkan »af ålder varit ett afgudahus.»

Den närbelägna Dimbo socken hade äfven fordom rund kyrka, hvars läge och omfång utvisas af en krets små kalkstensbitar med några omgifvande grafkullar på toppen af en brant höjd. Icke långt derifrån ligger på en sluttande mark en betydlig flock af små ättehögar, hvilka dock hotas af en frätande grusgrop. På prestgårdens egor sågs en skadad gånggrift, hvilken, lika som den ofvan anförda på Dverstorps egor, icke upptages i Rektor Alanders tryckta förteckningar.

›erättelse om antiqvariska undersökningar i Vestergötland år 1863

af

Bror Emil Hildebrand.

1.

vå gånggrifter i Luttra och Slöta socknar, Vartofta härad.

Det är bekant att i vissa trakter af Vestergötland nnes en stor mängd af sådana forntidsgrafvar, hvilka man allat *gånggrifter* eller *halfkorsgrafvar*. Dessa bestå anligen af ett stort, aflångt fyrkantigt grafrum, bildadt af pprättstående stenhällar, med en smalare på samma sätt ildad gång på östra sidan, vinkelrätt inmynnande i den ora grafven, hvaraf man tagit anledning till de anförda amnen. Tvertöfver grafven äro lagda vanligen tre, stundom era, långa klumpiga gråstensblock eller flata hällar af kalk- ler sandsten. Äfven gången är på samma sätt betäckt f mindre gråstensklumpar eller flata hällar. Der icke ågon åverkan skedt äro grafven och gången inbäddade i n omslutande hög eller ett stenkummel, dock merendels i, att de stora öfverliggande stenarne eller hällarne hvila itt öfver högens yta eller åtminstone i densamma kunna önjas.

Alltför många af dessa grafvar hafva i äldre och yare tid blifvit öppnade, utgräfda eller helt och hållet rstörda, men högst få vetenskapligt undersökta och be- rifna.

För att erhålla tillförlitliga uppgifter om dessa grafvars inre beskaffenhet, anmodade Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien Antiqvitets Intendenten Säve, som redan i sin berättelse för år 1862 tecknat och beskrifvit det yttre af flera sådana fornlemningar, dels orörda, dels mer eller mindre skadade, att under sin år 1863 fortsatta forskningsresa i Vestergötland öppna en eller ett par gånggrifter och om dessa undersökningar insända särskild berättelse.

De upplysningar Herr Säve meddelade och i sin årsberättelse torde intaga, rörande tvenne af honom öppnade gånggrifter, den så kallade Kanehall å Hångsdala prestgård och en annan icke långt derifrån på Hångsdala Knaggegårds egor, voro så lockande till fortsatta undersökningar, att Akademien uppdrog åt mig att under sommaren för sådant ändamål nedresa till Vestergötland. Men på det de ben af menniskor och djur, som vid denna undersökning kunde anträffas, måtte på stället i deras orubbade läge blifva granskade af sakkunnig person, inbjöd Akademien Inspektorn för Carolinska Institutet Herr Professorn Friherre G. W. von Düben att deri deltaga.

Sedan Med. Filos. Kandidaten Retzius för samma ändamål slutit sig till oss, nedreste vi i Juni månad till Falköping, der vi möttes af Antiqvitets Intendenten Säve, som gaf anvisning på tvenne orörda gånggrifter i Luttra och Slöta socknar samt qvarstannade hos oss för att öfvervara deras utgräfning och besörja nödiga teckningar.

Arbetet företogs samtidigt i båda grafvarne, mellan hvilka afståndet var ungefärligen $\frac{1}{8}$ mil.

A) Gånggriften på Luttra Knaggegårdens egor i Luttra socken.

Inbäddad i en jordkulle af 96 stegs omkrets, utan stenrand kring foten, ligger denna grift på en åker kallad

Iallarörs-åker,*) helt nära gården, hvilken eges af onden Johannes Pettersson men nu arrenderas af Johanes Larsson. Öfverst på kullen ligga i dagen tvärt öfver rafven tre stora aflånga gråstensblock, kullriga och ojemna å öfra sidan men på undersidan mera släta. Den norra fverliggaren är 8 fot lång, 7 fot bred, något öfver 3 fot jock; den andra 12 fot lång, 7 fot bred, 4 fot tjock; den redje (den södra) 8 fot 9 tum lång, 7 fot bred, 4 fot jock. Bredd och tjocklek äro dock mycket olika på olika tällen och i allmänhet aftagande mot ändarne. Grafvens ängd, mätt öfver täckstenarne, är något öfver 21 fot. Den t öster, med liten dragning åt norr, utgående gången r vid inmynningen i grafven betäckt af en stor sandtenshäll, uppbärande ena ändan af grafvens mellersta öfveriggare, samt vidare af två klumpiga gråstensblock och en lat kalkstenshäll. Utanför den sistnämnda qvarstå ännu ångens sidohällar längre ut ända till högens kant, men len yttersta täckhällen saknas.

Att aflyfta grafvens väldiga öfverliggare eller utbryta ågon af sidohällarna, på hvilka dessa hvilade, skulle icke arit möjligt utan en större arbetsstyrka och fullkomligare nekaniska hjelpmedel, än vi egde att använda. Det återtod således endast att bereda oss ingång i grafven genom orttagande af gafvelhällarne, hvilka stodo något utanför fverliggarne och således icke af dem berördes.

---

*) I kanten af samma åker, närmare kyrkan och landsvägen, finnas lemningar af en förstörd gånggrift, 4 sidohällar af vestra och 2 af östra grafkammarväggen samt 2 af gångens väggar. En af grafvens öfverliggare, ett stort gråstensblock, hvilar ännu midt öfver grafven med ena ändan stödd på gångens täckhäll. Ett annat stort stenblock, den norra öfverliggaren, är nedkastadt på marken. Grafven är 9½ fot bred och gången 3½ fot. Den omgifvande kullen är bortgräfd och inom grafven är jordfyllningen utkastad till ett djup af 4 fot under öfverliggaren. Möjligtvis torde något af bottenlagret ännu finnas qvar.

För detta ändamål gräfdes i högen en djup och vid grop utanför grafvens norra och södra ända. Vid denna gräfning träffades utanför norra ändan, knapt en half aln under kullens yta, två vackra, väl huggna flintlansar. Jorden bestod af svartmylla med inblandade kalkstensbitar och små kullerstenar. Ned på djupet var mulljorden mera stenfri. Sedan gräfningen nedgått något under gafvelhällarnes bottenkant, vältades dessa tillbaka mot gropens utsida, då således grafkammarens ändar med sin hårdt packade jordfyllning stodo blottade. Gafvelhällarne voro af gråsten, 6 fot höga, en vid hvardera ändan, den norra 3½ fot bred, 2 fot tjock, den södra nära 4½ fot bred.

Vid norra ändan stodo de första sidohällarne, klumpformiga gråstenar, med utkanterna framvridna mot hvarandra, så att grafvens bredd i mynningen här icke utgjorde mer än 3 fot. Den andra sidohällen på vestra sidan, äfven en stor gråsten, gaf icke direkt stöd åt norra öfverliggaren, hvilken hvilade dels på fyllningsjorden, dels på en öfver sidohällen inskjuten kullersten. Vid södra ändan voro de två första sidohällarne af sandsten, likaledes framvridna mot hvarandra och derjemte upptill något framlutande så att grafvens mynning här var smalare i öfra än i nedra kanten. På midten var öppningen något öfver 4 fot. Innanför dessa hällar, hvilka således med sina framvridna kanter bildade ett slags dörrkarmar, var grafvens bredd åtminstone 7 fot. De öfriga sidohällarne voro dels af gråsten, dels af sandsten, med ojemna kanter. Öppningarne mellan dessa syntes icke hafva varit fyllda med mindre stenar.

Grafven var, som redan är antydt, fylld med hårdt packad svart jord, med en och annan inblandad kullersten och kalkstensbit, nära upp mot sidohällarnes öfverkant. Dessa stenar lågo i jordmassan, somliga horisontelt, andra på kant, utan bestämd plan nedkastade vid grafvens fyllning. Att denna igenfyllning skett innan de stora stenblocken

ades tvert öfver grafven kan slutas deraf, att två af dessa lock, det norra och det södra, med ena ändan helt knappt idrörde sidohällarne och till någon del hvilade på jordyllningen.

Sedan fyllningsjorden blifvit utschaktad till ungefärigen 4 fots djup, träffades menniskoben i stor mängd inackade i jordmassan och mellan stenar, utan ordning, en lel, i synnerhet kranierna, mer eller mindre krossade eller näckta, men i öfrigt, ehuru något murknade, bättre bibeållna än man kunnat vänta. Såsom exempel på den ilda oordning i hvilken benen voro hopkastade må nämas, att i en hufvudskål satt instucken ändan af ett lårben; en annan hufvudskål lågo tänder af något djur tillhöande gnagareslägtet; under ett stort bäckenben, inkiladt nellan stenar, låg nedra ledändan af ett lårben; i mullen nder och omkring detta lågo vidare, utan ordning, två nderkäkar, ännu ett lårben i annan riktning, refben af ldre och yngre personer, ryggkotor, brutna kranier, fingeren, nyckelben af en fullvuxen, skullerblad, gnagaretänder, må kullerstenar och kalkstensbitar m. m., allt så hårdt ammanpackadt i mullen och mellan små stenar, att man ndast med knif eller annat redskap kunde lösgöra benen, ıvartill erfordrades största varsamhet och mycket tålamod. På ett och annat ställe träffades ett flintvapen, en bennål n. m., men de flesta fornsakerna förekommo dock först i enlagrets underkant och på det derunder mötande bottenagret af hårdt packad mylla, särdeles i grafvens södra inda. Dessa fornsaker skola längre fram i ett sammanıang beskrifvas. Resultatet af benens undersökning har Herr Friherre von Düben meddelat i en uppsats, som ifven skall i det följande intagas.

Utgräfningen skedde samtidigt i grafvens norra och södra ända, men kunde, oaktadt trägnaste flit, icke fulländas ınder de åtta dagar vi egde att dertill använda. Arbetet måste afbrytas, emedan vi nödgades återvända till Stock-

holm, för att deltaga i det Skandinaviska Naturforskare-mötet, under hvilket Herr Friherre von Düben och jag i den ethnografiska sektionen framlade resultaten af undersökningen, så vidt den dittills hade fortgått. Senare på sommaren återvände Herr Friherre von Düben och fortsatte undersökningen af det qvarvarande benlagret, hvilket ända till botten befanns vara i samma oordning nedbäddadt, som här ofvan blifvit beskrifvet. Äfven i gången träffades ett likartadt benlager.

Sedan såväl grafven som gången efter slutad gräfning blifvit fullt tillgängliga, uppmättes deras inre dimensioner. Grafvens längd var, som förut blifvit antydt, något öfver 21 fot. Största bredden (vid botten) 8,4 fot. Höjden under södra och mellersta öfverliggaren 5,9 fot, under den norra 4,5 fot. Sidohällarne, bestående dels af gråsten, dels af sandsten, voro 5 fot 4—9 tum höga, 3⅓—5 fot breda, 1,3—2 fot tjocka. Gången var vid inmynningen i grafven 4,4 fot hög, 3,2 fot bred. Längre ut var dess bredd 3,3—4 fot.

I denna graf anträffades, dels under den första utgräfningen, dels under dess fortsättning senare på sommaren, följande fornsaker.

a) Utanför grafvens norra ända, knappt en half aln under jordkullens yta:

1:o. Två flintlansar, utmärkt väl slagna, jemnt afsmalnande mot nedra ändan (utan skaft), den ena svartblå, 6,7 tum lång, den andra nästan hvit, 6,1 tum lång. Den ena aftecknad på pl. 23, n. 5.

b) Inom stora grafkammaren och företrädesvis i dess bottenlager, mest vid södra ändan:

2:o. En flintlans, till formen liknande de föregående, men bredare på midten, 7 tum lång. Spetsen har aldrig varit fulländad, utan är tvär med den ursprungliga kalkskorpan qvar, i öfrigt väl arbetad.

3:o. Två mindre dylika flintlansar, 4,8 och 4,7
um långa, den ena något tjockare mot nedra ändan, der
len naturliga kalkskorpan ännu sitter qvar.

4:o. Spetsändan af en dylik afslagen flint-
ans; endast 2,4 tum lång.

5:o. En lansspets af flinta, 3,6 tum lång, 1,7 tum
red i nedra ändan, hvilken är bågformigt urholkad. Om-
orgsfullt slagen och på ena sidan slätslipad. Af-
ecknad på pl. 23, n. 8.

6:o. En liten fin pilspets af flinta, aflångt hjert-
ormig, rundt urnupen i nedra ändan, 0,9 tum lång. Af-
ildad på pl. 23, n. 7.

7:o. Tre små, tunna s. k. skrapare af flinta,
ned en omsorgsfullt och fint knackad rund egg; åt den
notsatta oarbetade ändan något spetsade. Längd 1,5 tum;
törsta bredden 1,3 tum. En afbildad på pl. 23, n. 6.

8:o. Nitton diverse små och tunna flintskärf-
or af obestämd form, en del måhända ämnen till tunna
krapare, sådana som n. 7, eller kanske för samma ända-
nål använda, ehuru den tunna skarpa kanten icke visar
pår af någon knackning.

Inga af de annars mycket vanliga aflånga, något skå-
ga, på yttre sidan ryggade eller facetterade flintspånorna
örekommo här.

9:o. En liten, aflång, nästan trekantig flint-
nöl, bärande i ena ändan tydliga spår af knackning eller
narare stötning, 1,3 tum lång.

Färgen på den sistnämnda är blåsvart. De flesta
friga flintsakerna hafva blågrå eller hvitgrå färg.

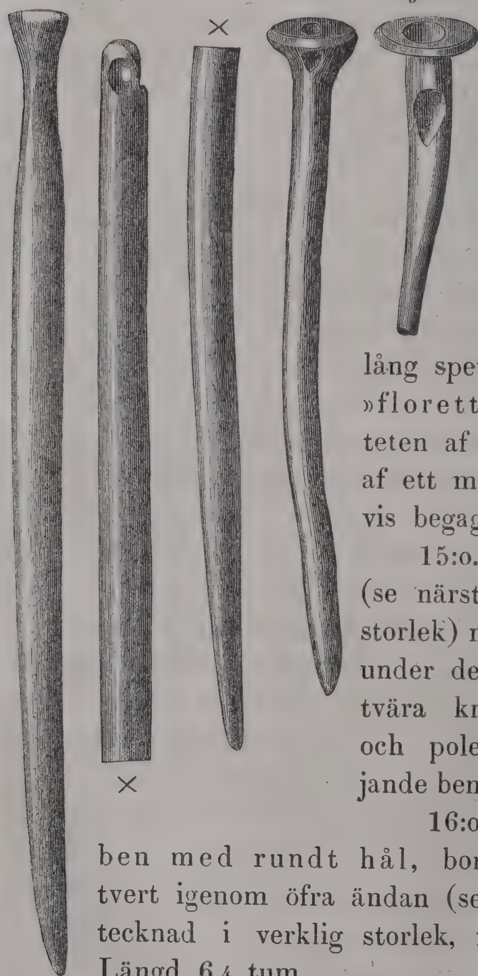
10:o. Elfva lansspetsar af tunna, platta ben-
kifvor, utklufna ur stora ben, spetsade åt ena ändan,
pptill på ytsidan och rundtom spetsen glatta, liksom
olerade; på den andra sidan ses benets porösa textur.
ängd 4,7—2 tum. En afbildad på pl. 23, n. 3.

11:o Två dylika lansspetsar, men af tjockare ben. Längd 4,7—3,7; tjocklek 0,2 tum. En aftecknad på pl. 23, n. 4.

12:o. Två dylika lansspetsar af tunna, klufna rörben, möjligtvis vingben af örn, svan eller annan fogel. Längd 3,2—2,4 tum. En afbildad på pl. 23, n. 1.

13:o. Två lansspetsar af hela rörben, med behållen ledyta i ena ändan, i den andra snedt afskurna och spetsade. Längd 4,4 och 3,9 tum. Herr Professor C. J. Sundevall har funnit dessa ben vara nedra ändarne af tibia af får. En afbildad på pl. 23, n. 2.

Fig. 15. Fig. 16 Fig. 17. Fig. 18.

14:o. Ett ben, 3,6 tum långt, åt ena ändan afsmalnande i en lång spets (öfra delen af ett s. k. »florettben» ur bakre extremiteten af en häst, som det synes af ett mindre slag *), — troligtvis begagnadt som lansspets.

15:o. En trind nål af ben, (se närstående fig. 15 i verklig storlek) något afsmalnande uppåt under den trinda på öfra ändan tvära knappen, på ytan glatt och polerad, lika som de följande bennålarne. Längd 4,3 tum.

16:o. En trind nål af ben med rundt hål, borradt från båda sidor tvert igenom öfra ändan (se ofvanstående figur 16, tecknad i verklig storlek, men i två afdelningar). Längd 6,4 tum.

*) Enligt uppgift af Herr Prof. Fr. Lundberg.

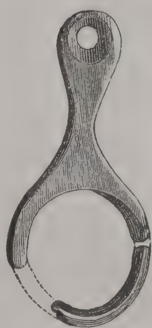
17:o. En trind nål af ben med en tunn och
latt rund knapp på öfra ändan, genom hvilken är
orradt ett hål som snedt utmynnar vid nålens början
se teckningen å föregående sida fig. 17 i verklig storlek.)
ängd 2,9 tum. Nålen icke fullt rak.

18:o. En mindre dylik nål af ben, med vidare
napp och större hål, hvilket går ned i sjelfva nålen
ch utmynnar snedt på dess sida (se teckningen å före-
ående sida fig. 18 i verklig storlek). Spetsen är afbruten.
ängden är nu 1,4 tum. Det afbrutna stycket har sanno-
ikt icke varit ett tum långt.

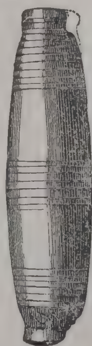
19:o. Nedra ändan af en afbruten dylik ben-
ål, 2,1 tum lång.

Hålen i dessa nålar hafva utan tvifvel blifvit anbragta
ör att deri fästa en rem eller ett snöre. Endast n. 16
an möjligtvis hafva varit använd som trädnål eller synål.

20:o. En benbit, 1,5 tum lång, 0,7—0,4 tum bred,
rspjelkad ur kanten af ett stort rör-
en, i öfra, bredare ändan jemt af-
ågad eller afskuren med något hvasst
nstrument. Den afskurna ändan är fint
olerad och blank.

21:o. En hängprydnad af ben, till
ormen liknande en lorgnett-infattning (se när-
tående figur i naturlig storlek), bestående af
n ring med ett skaft, i hvars ända är ett
undt hål, vidare åt ena sidan, för fästande
f en rem eller ett snöre. Ringen blef sönderbruten
id uppgräfningen. Längd 1,5 tum. Är på alla
idor nött eller glatt polerad, med blänkande yta.

22:o. En liten ihålig bencylinder, 1,5
um lång, något afsmalnande mot ändarne, hvilka
afva en utvikt kant. Prydd med tre bälten af
nristade linier, 8 i hvartdera bältet. Se vidstående
igur i verklig storlek. Ytan är slät, men icke
glatt och polerad.

23:o. Tio tänder af åtskilliga djur, alla med ett rundt hål borradt genom rotändan. Herr Professor C. J. Sundevall, som granskat dessa tänder, har deribland funnit: *a*) Två stora öfra hörntänder af björn, den ena något afbruten, den andra klufven på längden (af dess framsida meddelas här en teckning); — *b*) en liten hörntand, möjligtvis af gräfling (meles taxus); — *c*) två långa framtänder i underkäken af svin; — *d*) två små öfre hörntänder af medelstora hundar (ungefär af rapphönshunds eller pudels storlek); — *e*) en något större, klufven öfre hörntand af en större hundrace (bestämdt mindre än varg, till och med varghona); — *f*) en liten yttre öfre framtand af varg (se närstående figur); — *g*) en mindre tand, sönderbruten i kronan, knapt bestämbar.

Det kan icke betviflas att alla dessa tänder blifvit burna som hängprydnader på en rem eller ett snöre, sannolikt äfven, hvad rofdjurständerna beträffar, som jagt-trofeer. Ett liknande bruk af tänder burna som prydnad förekommer hos vilda folkslag ännu i dag. — En dylik i ändan genomborrad hörntand af en varg träffades af Hrr Lartet och Christy bland lemningar af forntida djur samt vapen, verktyg, prydnader m. m. från stenåldern och teckningar af djur i klippblock i en grotta vid Laugerie-Basse i Perigord i Frankrike *).

24:o. Två svinbetar, smala och långa, åt spetsen trinda och blanka, den ena med ett rundt hål borradt i rotändan, — förmodligen begagnade till samma ändamål som de förut anförda djurtänderna.

---

*) Cavernes du Périgord. Objets gravés et sculptés des temps préhistoriques dans l'Europe occidentale par MM. Ed. Lartet et H. Christy. Paris 1864 (öfvertryck ur la Revue archéologique) pag. 27, pl. 2. (IX) n. 11.

25:o. Fyra hängprydnader af bernsten, med
:t borradt hål i ena kanten, i öfrigt afrundade eller oar-
etade. Deras utseende visar nedanstående teckning i verk-
g storlek.

26:o. Fyra hela och några söndriga, mycket
na, små och bräckliga pärlor eller ringar af ben,
linier i tvärmått med ett rundt hål genom midten. Flera
' dessa lågo på ett ställe i en liten krets.

Vidare träffades här en liten vacker hoprullad trilobit,
m möjligen tillfälligtvis medföljt jorden vid grafvens fyll-
ng, samt ett stycke af ett menniskokranium med ett
alt 1,4 tum långt och i midten 0,5 tum bredt hål, hvars
nter likväl icke gifva anledning att med säkerhet sluta,
ruvida det tillkommit genom hugg eller någon sjukdom
benskålen.

c) I gången på grafkammarens östra sida:

27:o. Sju flintskärfvor, hvaribland en vanlig, på
n ena sidan skålig, på den andra sidan ryggad spån,
8 tum lång; en annan nästan dylik 1,5 tum lång; en
nal nästan trekantig 1,1 tum lång; de öfriga utan be-
ämd form och utan spår af bearbetning.

28:o. En flintknuta, något bredare än tjock, tvär
ena, afrundad i den andra ändan, något öfver ett tum
ng, med tydliga spår på flera ställen af stötning. Må-
nda begagnad som knacksten vid flintvapens förfärdi-
nde eller skärpande.

29:o. Två hängprydnader eller pärlor af bern-
en, vittrade och söndriga. Den ena är helt tunn med
t borradt hål, liknande den andra i ordningen bland de
r ofvan afteckade bernstensprydnaderna.

B) Gånggriften på Synneräl Lockegården i Slöta socken.

Gården, som eges af bonden Anders Magnus Larssor är belägen på nedra sluttningen af Olleberg, en af d bekanta öfver Vestgötaslätten uppstigande bergåsarne a silurisk bildning. På en åker, helt nära gården, ligge den ansenliga grafkullen, som håller 100 steg i omfån och kring foten omgifves af en tät, numera ofullständi kretsrand af klumpiga granitstenar. Af dessa finnas endas 53 qvar, de flesta stående, andra kullfallna. Många saknas särdeles på östra sidan.

På kullens topp ligga i dagen tvert öfver grafver tre väldiga granitblock, på undra sidan släta, i öfrigt me ojemna ytor. Den norra öfverliggaren är 12 fot lång bredast 7½ fot och öfver 4 fot tjock; den mellersta 12 fot lång, något öfver 6 fot bred, 3½ fot tjock; den södra 7 fot lång, 5 fot bred, 3½ fot tjock. Från mellersta öfver-liggarens ändar mättes till högens kant på ena sidan 13 på den andra 15 steg; från norra, lika som från södra öfverliggaren till högens kant 13 steg. Öfver gången (å öster) qvarligga 4 stora, platta hällar af sandsten, hvar-dera omkring 6 fot bred, samt närmast grafven en täckster af granit, inskjutande långt under mellersta öfverliggarens ända. Gångens yttersta täckhäll ligger nedvältad i åkern nedanför högens kant, men sidohällarne, på hvilka han hvilat, stå ännu qvar.

Sedan högens yppiga, blomrika gräsbeklädnad blifvit afslagen, gräfdes djupa gropar utanför grafvens norra och södra ända, hvarvid i jorden utanför norra ändan träffades hästtänder och ben af andra husdjur, samt på båda ställena små kullerstenar och kalkstensbitar.

Vid norra ändan var grafven stängd med två bredvid hvarandra stående stenhällar, utan beröring med öfverlig-garen, 1:o en sandstenshäll, nära 4 fot bred, öfver 6 fot hög, 1 fot tjock, stående lodrät; 2:o en fyrkantig häll,

fot 3 tum hög, 3 fot 3 tum bredast, 1 fot 3 tum tjock, tående på en annan häll, med öfra ändan något lutande ıåt grafven. Utanför n. 1 låg horisontelt på 1½ fots af-tånd en stor gråsten, omkring 6 fot lång. Som denna ten hindrade att fälla nämnda gafvelhäll, gräfdes endast tanför n. 2, hvilken utan svårighet fälldes tillbaka i gropen.)e två första sidohällarne, stora och breda, af sandsten, todo med öfra kanten något lutande inåt grafven.

Vid södra ändan var grafven stängd med blott en andstenshäll, upptill nästan jemnt fyrkantig, något öfver vå fot i tvärmått, nedtill tunnare och bredare (4 fot 2 um), 7 fot hög. Denna kunde endast med mycken an-trängning fällas tillbaka i gropen.

Grafven var till ungefär en fot nära öfverliggaren ylld med jord, på djupet så hårdt packad, att ofta hacka ıåste användas vid utschaktningen; men i öfra lagren ösare och mindre stenblandad än i Luttra-högen. Jord-yllningen var på ytan betäckt med ett enkelt lager af må kullerstenar, liknande en vanlig gatläggning *).

Medan Herr Friherre v. Düben och Herr Retzius voro ysselsatta med benundersökningen i Luttra-grafven, företog ıg utgräfning till någon del af jordfyllningen i Synneråls-ıögen.

Vid södra ändan hade öfra kanten af första sidohällen af sandsten) på östra sidan blifvit tryckt utåt, så att den cke nåddes af öfverliggaren, hvilken till följd häraf med in östra tjocka och kullriga ända nedsjunkit mer än en ot i grafvens jordfyllning. Utanför den nämnda sidohällen åg på kullens yta en stor gråsten, 2 fot 7 tum lång, ıära 2 fot bred, förmodligen ditlagd för att hindra hällens idare utskjutning. Vid gräfningen från denna ända måste

*) På denna stenbetäckning låg ett i en senare tid under mellersta öfverliggaren instucket jerninstrument, bestående af en rund, något kupig jernplåt af 7 tums tvärmått, medelst en nagel i midten fästad i ändan af en smal jernten, således i formen liknande en kakspade.

derför en jordbank qvarlemnas för att hindra öfverliggaren nedstörtande. Som den trånga öppningen här försvårad gräfningsarbetet, upphördes dermed sedan jag på ungefä 4 fots djup träffat benlagret och funnit detta vara af lik beskaffenhet med det i Luttra-högen.

Från norra ändan undangräfdes öfra delen af fyllnings jorden till grafvens hela bredd, som här var 6 fot 8 tum ända fram öfver grafvens midt. På tre ställen träffades jorden en mörja af ytterst små, fina ben, de största om kring 0,8 tum långa, förmodligen af små djur, som hä gjort sig bo, innan jorden i tidens längd blifvit så hård tillpackad som den nu befanns. Närmare ytan låg en benstump, sannolikt af ett nötkreatur, med spår af gnag ning på ytan. I midten af grafven var jorden något lösare till en del blandad med lera eller sand. Vid östra sidan gräfde jag mig ned för att komma in i gångens mynning der jorden likaledes var temligen lös i öfra kanten, men djupare ned lika hårdt packad som i grafvens bottenlager.

I sjelfva grafven nedgick jag med gräfningen i norra ändan till botten. Ungefärligen 4 fot under norra öfverliggaren eller 3 fot från jordfyllningens yta träffades ett lager af menniskoben, blandadt med jord och sten. Benen lågo, lika som i Luttra-grafven, i vildaste oordning. Då jag kommit något ned i detta benlager (nära 5 fot under öfverliggaren) stötte jag på en slät sandsten, 2 fot lång, ½ fot bred, 2,5 tum tjock, liggande på flatsidan. Innanför denna, men utan att vidröra densamma, låg horisontelt en tunn flisa af hvit kalksten, nära 3 fot lång, 14 tum bredast, i sned riktning från vestra grafväggen inåt grafven, med den inre ändan inskjuten under en annan dylik flisa af röd kalksten, 2 fot 8,5 tum lång, 12,5 tum bred, 2,5 tum tjock, som i sned riktning sträckte sig mot östra väggen. Dessa båda flisor bildade sålunda en trubbig vinkel med spetsen mot norr. Jag trodde till en början att dessa jemte den förut nämnda sandstenen utgjort väg-

ır eller tak öfver någon cell för nedsatta hela lik; men ir stenarne upplyftades visade sig tydligt att de endast ifvit med jorden nedkastade som fyllning öfver det allänna med mull och småsten blandade och hårdt samanpackade djupare benlagret, i hvilket benen lågo i samma ırdning som ofvan flisorna. Längre ned träffades yttergare en dylik flisa af rödhall, 1 fot lång, 7 tum bred, ira 2 tum tjock, och under denna åter ben i största ırdning hårdt inpackade i mullen, stundom så fast inlade mellan små bitar af kalksten, svart skiffer m. m., t när jag försökte lossa en sådan sten eller undanskrapa rden, medföljde ett stycke af det närliggande benet. nnu djupare ned mötte en tunn orstensflisa, 8 tum lång, tum bred; derunder åter benlager, så ytterligare en nn flisa af hvit kalksten ½ fot i längd och bredd, samt ıder denna ett och annat ben i sned riktning uti lerandad mylla, som utgjorde grafvens botten. Hela bengrets djup var nära 2 fot.

Benen i dessa lager lågo öfverallt, som redan är imndt, i största oordning, kors om hvarandra, somliga ›risontelt, andra i sned riktning nedåt. Så t. ex. föreımmo under de i vinkel lagda stenflisorna i den hårdt ıckade jordmassan kranier krossade i bitar, lårben, armın, käkar, ryggkotor, refben, bäckenben, gnagaretänder ·h en svinbete med lång trind och smal spets. Ett kros.dt kranium låg fast inneslutet i kalotten af ett annat ·anium, som likt en mössa omslöt det förra; tätt omkring essa slöt sig ett refben. Under, öfver och på sidorna go kors och tvärs lårben och andra stora ben, somliga ıäckta och sålunda något böjda. Då jag sökte lösskrapa den ırda mullen kring ett sådant ben mötte snart ett annat ggande på tvärs, öfver eller under, hvilket åter korsades ett eller flera andra. Dessa långben voro i allmänhet illständiga, ehuru något murknade, så att det fordrades örsta varsamhet för att få dem upp hela. Ledknappar

och öfriga bendelar af mera spongiös textur voro på d flesta sköra, så att de föllo sönder om de ovarsamt vid rördes. På ett annat ställe låg ett bäckenben inslaget en upp- och nedvänd hufvudskål, i hvars undre sida lå inpressadt ett lårben. Ingenstädes märktes på benen spå af hugg eller annat våld, än det som förorsakats af de påtryckande jordmassan och de i densamma inblandad stenarne. Ryggkotor, finger- och fotben förekommo i jem förelsevis mycket ringa antal.

I gångens mynning inåt grafven gräfde jag mig ne endast så mycket som behöfdes, för att öfvertyga mig at der fanns ett benlager af samma beskaffenhet som i sjelfv grafven. Största delen af dessa benlager lemnades orörd för att senare på sommaren med behörig noggrannhet oc sakkännedom undersökas af Herr Friherre von Düben.

Efter slutad utgräfning befanns, enligt meddelad upp gift, grafvens hela längd vara 19,46 fot; största bredder vid botten, 8,4—10,1 fot. Sidohällarnes bredd 4,1—6,4 fo höjd 5,8—6,7 fot och tjocklek ett till två fot. Grafven djup var nära 6 fot. Gångens höjd under täckstenen vi inmynningen i grafven 3,8, bredd 2,3 fot. Utanför myn ningen var gången något bredare. I östra ändan vid kul lens kant var dess djup endast 2 fot 3 tum.

Denna graf var särdeles fattig på fornsaker. Följand tillvaratogos och förvaras nu i Statens Historiska Museum

1:o. En flintknuta, omkring 2 tum lång, någo platt, med spår af stötning på flera ställen. Färgen svart blå. Jemför fyndet n. 28 i Luttra-högen.

2:o. En liten bit af en smal trekantig flint spån, tvär i ändarne, knackad i båda kanterna, 0,4 tum lång.

3:o. En flintskärfva, som på den ena, afrundade kanten tycks bära spår af knackning, så som på skrap- redskapen. Längd 1,6 tum.

4:o. Sjutton diverse skärfvor och afslag af
inta, utan bestämda former. Den största 1,6 tum lång,
,3 tum bredast; den minsta 0,5 tum lång.

5:o. En smal brynsten af ljusgrå skifferart,
mnslipad mot den ena ändan, 5,3 tum lång.

6:o. En dylik, slipad snedt fyrkantig, tunnare och
redare åt ena ändan, så att den liknar en mejsel. Längd
,3 tum.

7:o. En dylik, ännu mindre, tunnare, men jemn-
red, tvär i ändarne, 2,2 tum lång.

Beskaffenheten af dessa tre brynstenar är sådan, att
g tvekar huruvida de äro samtida med grafvens byggnad
ler senare inkommit i fyllningsjorden. N. 5 upptogs af
ig i det öfre jordlagret.

7:o. Hälften af en stor pärla af bernsten, i
rm af en dubbel-yxa eller hammare bredt utsvängd och
rundad åt båda sidor med ett borradt hål genom midten,
bruten längsefter detta hål. Fragmentet har en bredd
f ungefär 1 tum.

8:o. En dylik bernstensprydnad med afrundade,
ästan klotformiga ändar åt båda sidor, söndrig, 0,8 tum
ng; samt små bitar af dylika råare bernstensarbeten som
nnos i Luttragrafven (n. 25).

Sedan undersökningen af benlagren senare på som-
aren blifvit afslutad, blefvo båda grafvarne i det yttre
erställda i ursprungligt skick.

Som resultat af våra undersökningar tror jag mig
unna antaga, att de båda gånggrifter vi hafva öppnat
ro att betrakta snarare som ett slags benhus än som
rafvar i vanlig mening. Ty det är icke möjligt, att benen
kulle kunna hafva erhållit ett så förvirradt läge, inpackade
nellan jord och stenar, som här ofvan är beskrifvet, ifall
ken hade blifvit hela införda i grafven och nedlagda an-
ngen utsträckta eller i sittande ställning. I sistnämnda
ll skulle man dessutom, på grund af erfarenhet från

Axevallagrafven och några andra dylika gånggrifter, haft anledning vänta att finna grafven genom hällar eller flisor fördelad i flera smårum, omslutande ett eller flera lik; men här fanns icke spår till något sådant. Tvertom synes benens läge utvisa, att större eller mindre samlingar af förut fullkomligt åtskilda ben blifvit tid efter annan i grafven nedkastade och efter hvarje sådan nedkastning öfvertäckta med jord och en eller annan stenflisa *). Till sist har man fyllt grafven med inkastad jord, hvarvid en och annan småsten medföljt, och, så som i Synnerålsgrafven, betäckt fyllningsjorden med småsten samt slutligen uppsläpat och lagt tvärs öfver grafven de stora stenblocken, att skydda de aflidnas lemningar för rofdjur och annan ofred. Sjelfva beskaffenheten af benen tyckes gifva stöd åt detta antagande, ty om dessa icke förut blifvit luft- och sol-torkade, skulle de, inbäddade i svartmylla under omvexlande fugtighet och torka, sannolikt icke kunnat undgå sådan förvandling, som i våra kristna kyrkogårdar med dylik jordgrund ofta inträffar inom jemnförelsevis mycket kort tid.

Ett sådant förfarande med de aflidnas kroppar, att låta dem obegrafda undergå förruttnelseprocessen, förekommer oss visserligen besynnerligt och vämjeligt, men har icke desto mindre egt rum hos flera folk af skilda stammar och olika troslära, både i en aflägsen forntid och ända in till våra dagar.

Herodotus berättar »att en Persisk man aldrig begrafves, förr än hans kropp blifvit söndersliten antingen af en hund eller en roffogel», **) och hans uppgift bekräftas af Zoroasters lagar, enligt hvilka jorden ansågs helig och icke fick besmittas genom förruttnelsen af någon deri nedlagd död kropp af menniskor eller djur.

*) Huru många personer dessa ben hafva tillhört var icke möjligt att beräkna. Med säkerhet kan dock antagas, att likens antal varit öfver 100 i hvardera griften.

**) Herodotus, Hist. Lib. 1, c. 140.

Strabo omtalar, efter Onesicritus, ett ännu vildare bruk
ɔs Baktrierne, hvilka underhöllo särskilda hundar, kallade
ταφιασται (begrafvare), dem man använde att sönder-
ita personer, som af ålder eller sjukdom voro försvagade,
ımt anför i sammanhang härmed att murarne kring deras
ıfvudstad invändigt voro fulla af menniskoben *). Samme
rfattare uppgifver äfven, efter berättelse af Aristobolus,
t Taxilerne i Indien utkasta sina döda till spis åt rof-
glarne **).

Samma sed har ända till senare tider bibehållit sig
ɔs flera asiatiska folk. Herr Chardin, som i sista hälften
18:de århundradet reste i Persien, såg hos Guebrerna,
vilka ännu bekänna sig till Zoroasters lära, på föga af-
ånd från Ispahan ett rundt torn af 35 fots höjd och 90
ts tvärmått, bygdt af stora stenar, utan ingång från
dorna, begagnadt till förvaringsrum för deras aflidna. I
n bred fördjupning öfverst på tornet lades den döda krop-
en fullt påklädd, omgifven af vinflaskor, kärl, knifvar och
ndra redskap. Sedan köttet blifvit förtärdt af korpar och
ndra foglar samt förruttnelsen genom luftens inverkan blifvit
ılländad, nedkastades benen i en djup grop i tornets midt,
r att bereda rum för uppläggande af andra lik i de förras
älle ***). Ännu i dag iakttaga Parsis eller Guebrerne på ön
ombay samma bruk att utlägga liken på klipphöjder till spis
t roffoglar och sedan uppsamla benen †). På Mongoliets
epper är, enligt missionären Huc's berättelse, fortfarande
ed bland de egentliga nomaderna att utbära liket på ett
erg eller i en klyfta, att förtäras af vilda djur eller rof-
glar ††). I Tibet brukar man, enligt samma författares

---

*) Strabo, Geographica Lib. XI, cap. XI: 3.

**) Ibid. Lib. XV, cap. I: 62.

***) Voyages du Chevalier Chardin en Perse etc. Nouv. édit. par L. Langlès, Paris 1811, Tom. 8:me p. 378—381.

†) Ritter, Erdkunde, 6 Th. 2:te Aufl. p. 1091.

††) Resa i Mongoliet och Tibet af M. Huc. Öfvers. Stockholm 1862, p. 82 och 355.

uppgift, antingen bränna de döda, eller nedsänka dem i floder och sjöar, utsätta dem på en bergshöjd eller stycka liket och utkasta det till föda åt hundarne.

På Otaheiti såg Kapten Cook de döda, höljda med ett täcke, lagda på en upphöjd ställning i ett öppet omhägnadt skjul att förruttna, hvarefter benen skrapades och tvättades samt slutligen begrafdes, i förhållande till den aflidnes rang, inom eller utom en instängd begrafningsplats med uppresta stenar. Bredvid ett sålunda till förruttnelse upplagdt lik fann han bland annat en stridsklubba af trä och en yxa af sten *).

En liknande sed att på ett öppet loft låta de aflidnas kroppar undergå förvandling och deras ben lufttorkas eger rum på de Nikobariska öarne **).

Då man läst dessa berättelser om Persernas, Baktriernas, Guebrernas och Otaheiti-invånarnes sätt att behandla de aflidnas kroppar och derefter hopsamla och förvara deras ben, torde man, vid betraktandet af benlagren i Vestergötlands gånggrifter, vara berättigad antaga som sannolikt, att det folk, som byggt dessa grafvar, på något liknande sätt förfarit med de aflidna.

Det är dock att förmoda att detta folk antingen samtidigt iakttagit eller senare öfvergått till ett om mindre råhet vitnande begrafningssätt, efter som man i andra gånggrifter funnit tydliga bevis att liken der blifvit hela nedlagda.

I fall dessa olika begrafningssätt hos samma folk icke endast utmärka rangskilnad mellan de aflidna, utan begagnats på olika tider, torde man få antaga att de af oss undersökta Vestgötagrifterna tillhöra den äldsta tiden, dels derföre att sjelfva behandlingen af de döda antyder en

---

*) An Account of the voyages - - - by Commodore Byron, Captain Wallis, Capt. Carteret and Capt. Cook, drawn up - - - by John Hawkesworth. London 1773, 2:d vol. pag. 96, 97, 234—236.

**) Enligt Danske Professorn Ibsens berättelse i ett föredrag på Naturforskaremötet i Stockholm år 1851.

törre råhet i sinnet, dels ock af det skäl att i dessa rafvar icke anträffats andra flintsaker än sådana, som synas afva varit använda till vapen och jagtredskap, men dermot inga verktyg, såsom yxor, mejslar m. m., icke heller ågra krukor af lera, hvilka deremot anträffats i andra ånggrifter i Skåne och Danmark, obestridligen tillhörande amma förhistoriska urfolk.

För detta antagande af ett äldre och ett yngre egräfningssätt hos detta folk, hvilket vi nu afse med benämningen stenåldern, tror jag mig kunna hemta yttergare bevis från den märkvärdiga s. k. Åsahögen i Qvisofta socken i Skåne, hvilken hög obestridligen varit en ånggrift, fastän den genom grafkammarens runda form och ångens belägenhet på södra sidan i någon mån skiljer sig rån de ifrågavarande Vestgötagrafvarne.

Ehuru högen var till en betydlig del skadad genom rustägt, när den af Prosten Magnus Bruzelius år 1819 ndersöktes, och fastän den beskrifning han i Götiska örbundets tidskrift Iduna *) meddelat om undersökingen icke i allt är så fullständig, som man kunnat nska, visar sig dock uppenbart, att i denna grift befunnits venne bestämdt skilda och väsentligen olika laer af menniskoben, en omständighet hvarpå han ock jelf vid afhandlingens slut fästat uppmärksamhet.

Det öfre lagret, som genom en sandbädd af ½ fots jocklek skildes från det undre, var genom stenhällar deladt två rum eller kamrar. (Måhända hade flera sådana skiljeäggar funnits inom den förut bortgräfda hälften af högen). lär förekommo jemförelsevis få menniskoben. Blott 9 ranier omnämnas, bland hvilka flera lågo två och två redvid hvarandra. Det ser ut, säger författaren, »att de arvis tillsamman funna hufvudskålarne tillhört särskilda ar af man och hustru». De urnor, som i detta lager an-

*) Iduna, 9:de del. p. 285—333.

träffades, voro försedda med prydliga sirater, med öra eller med hål i brädden och på sidan för snören, samt voro omsorgsfullt inbäddade hvar för sig i flintskärfvor eller stodo på lårben eller på andra af de längre benen. I allmänhet voro benen »ej så tätt sammanpackade, att de icke på särskilda tider hafva kunnat blifva här förvarade». Jemte bernstensprydnader, skärfvor och ett slags knifvar af flinta förekommo här äfven yxor och mejslar; ett kranium »hvilade på en vacker och väl slipad flintvigge».

I det undre och följaktligen äldsta lagret, bestående af svart mull, fanns deremot icke någon skiljevägg eller rumfördelning. Lagret, som i midten var 9 tum djupt och tunnare vid kanterna, var utbredt öfver hela grafven. Benen lågo öfverallt tätt packade på hvarandra, särdeles i närheten af »större klappurstenar, hvilka som oftast förekommo i detta lager.» De lerurnor här anträffades voro oansenligare än de som funnos i öfre lagret. Bernstensprydnader, flintskärfvor och ofullkomliga flintknifvar förekommo äfven här, men icke yxor eller mejslar. »Detta undre lager», säger författaren, »var så tätt sammanpackadt, att det syntes hafva blifvit på en gång bildadt; icke minsta skilnad kunde märkas emellan den mängd af ben m. m. som här träffades.»

Slutligen anmärker han: »Om man således i afseende på dessa särskildta lager skulle våga att gissa, ser det ut som de, hvilka i undre lagret blifvit högade, hade slutat sina dagar på en gång, antingen i en strid, eller i en härjande farsot, men att deremot de, som i öfre rummet hafva sin lägerstad, blifvit der begrafne på serskilda tider efter hvarandra» *).

---

*) Det förtjenar anmärkas huru riktigt Herr Magnus Bruzelius, i strid mot äldre åsigter (Åsahögen undersöktes 1819 och beskrifningen trycktes 1822), bedömde stenvapnens ålder och bruk. Han yttrar (anf. st. p. 305): »Om det i historien funnes ett tidehvarf, som

Det torde väl knappt kunna betviflas att det undre
ch äldre lagret i Åsahögen varit af samma beskaffenhet
om benlagren i Luttra- och Synneråls-grafvarne och på
amma sätt blifvit bildadt, samt att deremot i det öfre
agret, tillhörande en något senare tid, blifvit med större
msorg nedlagda hela lik, som der undergått förruttnelse.

De fynd som anträffats i de nu öppnade Vestgöta-
rafvarne visa uppenbart att dessa tillhöra den så kallade
tenåldern. För att med säkerhet bestämma hvilken men-
iskorace de personer, hvilkas ben här blifvit nedlagda, tillhört,
orde fortsatta undersökningar och iakttagelser blifva nödiga.
Med afseende på denna fråga får jag hänvisa till Herr
Friherre von Dübens här nedan intagna uppsats och till
le skrifter Prof. Nilsson och andra forskare utgifvit.

Att detta folk idkat jagt kan med visshet slutas af
le i dessa grafvar funna flintsaker och benvapen, hvilka
lla hafva en form som gjort dem tjenliga att användas
om kastvapen, samt af de tänder af hundar och vilda
ljur här anträffats. Det synes likväl antagligt att detta
olk icke ensamt lefvat af och för jagten. De med stor
nöda och omsorg uppförda grifterna, i hvilka slägten
fter slägten tyckas hafva blifvit nedbäddade, vitna att
le, som byggt och begagnat dessa grafvar, en
ängre tid i ro lefvat i deras omgifning. Den för-
eckning Herr Rektorn m. m. P. G. Alander lemnat öfver
Vestergötlands talrika gånggrifter,*) visar att dessa före-
innas i Kåkinds, Vartofta, Valla, Gudhems, Vilske, Frö-
inds, Kinne, Skånings, Barne och Laske härader samt i

»kunde utmärkas med namn af stenåldern, under hvilket ett slägte
»lefvat i bildning fullkomligt likt med de invånare på Söderhafvets
»öar, hvilka i sednare tid så ofta blifvit beskrifna, så skulle man
»utan tvekan hänföra Åsahögen till denna mest aflägsna fornålder.
»I brist på metaller var flintan i vårt land det tjenligaste ämne
»både till vapen och verktyg».

*) I program till afhörande af de offentliga årsexamina vid Skara högre
elementarläroverk åren 1860 och 1862.

kanten af Kulings härad, således intaga ett landbälte mellan sjöarne Vettern och Venern, omslutande de för denna trakt af Vestergötland egendomliga siluriska bergåsarne, alltså den frugtbaraste delen af nämnda landskap. Detta förhållande gifver anledning förmoda, att icke jagten ensamt bestämt valet af vistelseort; ty utan tvifvel erbjödo trakterna norr och söder om detta landbälte icke mindre god tillgång på villebråd. Men för boskapsskötsel var ifrågavarande trakt särdeles tjenlig, och att denna näringsgren icke varit urfolket obekant, intygas deraf att i Luttragrafven påträffades lansspetsar af fårben samt ben af häst och svintänder, som tyckas hafva tillhört en tam race. Framtida undersökningar torde upplysa huruvida detta folk äfven befattat sig med jordens odling. Hvad man med bestämdhet kan säga är att för sådant ändamål icke inom Vestergötland kunnat uppsökas en tjenligare bygd än den, inom hvilken gånggrifterna talrikast förekomma.

Herr Professoren m. m. Friherre G. W. von Düben har haft godheten meddela följande uppsats rörande sina iakttagelser i zoologiskt-anthropologiskt afseende vid granskningen af de ben, som i Luttra Knaggegårdens och Synnerål Lockegårdens gånggrifter anträffades.

»Menniskoben förekommo i stor mängd. Af sådana funnos specimina af alla kroppens ben, tillhörande bägge könen och ur alla åldrar. Till följd af benens olika fasthet m. m. funnos naturligtvis några ymnigare, andra mera sparsamt, men alla i tillräcklig mängd för att bedöma storleksförhållanden och beskaffenheten af muskelfästen m. m. Då emellertid benen voro i hög grad sköra eller kanske rättare mjuka, och den organiska substansen i dem mycket förminskad, så var det svårt att bibehålla de mera fogrika sammanhängande, hvarföre ock af de funna kranierna endast omkring 20 kunde i något hjelpligt skick uttagas, blott 10 någorlunda fullständiga. Men till intet finnes underkäken vidhängande, ehuru en mängd sådana tillvaratogos.»

»Detta förhållande förklaras af den spridda ordning ti hvilken benen funnos. De lågo i vissa delar af högarne ti ett, på andra i två, på några få i tre lager, täckta ler skilda af flata stenar (»hallar»), hvilka, jemte den rifterna fyllande jordmassan, naturligtvis utöfvat ett enormt yck på benen. Då mellanliggande mylla och smärre eller örre stenar försigtigt borttogos, kunde man finna de sönertrasade benen tydligen ordnade uti sammanhängande räckningar af t. ex. extremiteter, ryggrader etc. med ett ranium deribland; men oftast voro benen så sammanakade, att man icke kunde bedöma om de tillhörde amma individ; en afbruten lår- eller armpipa stack tvärs enom ett kranium; stora stenar lågo inne uti hufvudkålar; ett kranium låg krossadt som en kalott på ett anat, o. s. v. En och annan gång, synnerligen uti undre gren, kunde man få se en samling af bålens och extreniteternas ben korsande hvarandra i flera riktningar, och eröfver ett hufvud. Myllan omkring benen var mycket t och saftig, mera än den längre från liggande.»

»Vid granskningen af de skiljda benen finner man ljande omständigheter af interesse för frågan om karakteserandet af den race benens egare tillhört.»

»Kranierna äro, med ett undantag *), mycket dolicefala. Hos nuvarande Svenska race är längdens förållande till bredden = 1000: 771,87. Hos tolf af de ur essa grifter upptagna, på hvilka förhållandena med sākeret kunna mätas, förhåller sig längd till bredd = 1000: 31,45. De flesta äro äfven relatift smala öfver pannan, en hafva i öfrigt de hos Svenskar vanliga hvälfningsförållanden och bredder öfver nackknölar, okbågar m. m. mt utskjutande nacke. Men genom ögonbrynsbågarnes orlek och ansigtets ställning skiljas de lätt från dem af u lefvande race. Ögonbrynsbågarne stå på de allra flesta

*) På detta kranium äro förhållandena = 1000: 840,9.

enormt fram, äro höga och grofva. På flera är ansigtet nästan prognathiskt; öfverkäkens alveolarrand skjuter starkt fram. Skall man kunna döma något af näsbenens ställning, så synes näsan hafva varit starkt framspringande. Ögonhålornas lodräta diameter är mindre än på kranier af nu lefvande race; den horisontala af vanlig storlek. Gomhvalfvet är mycket högt. Tänderna, hvaribland icke sällan karierade, äro för det mesta så mycket afnötta å kronorna, att kanterna äro skärande och skarpa, tuggytorna sluttande inåt.»

»Det antal kranier, som nu blifvit tillvarataget, är för litet att noggrant och säkert bestämma race-karakterer; endast så mycket kan sägas, att ifrågavarande kranier otvifvelaktigt tillhört en race skiljd från den Prof. Nilsson observerat i Skåne, från den som finnes i gamla stenkummel på Gotland och Öland, från den som finnes i medeltidsgrafvar och från den nu i Sverige lefvande».

»Öfriga menniskoben tillhöra personer af alla åldrar och kön; men äfven af dem har man för få sammanhängande, att kunna sluta sig till möjligen befintliga skiljaktigheter uti muskelfästenas utveckling, härflytande från olika sysselsättning m. m. En mängd lårben samt öfver- och underarmben äro mätta. De visa talrika variationer i storlek och groflek, men häntyda icke på någon för gånggrifternas folk normal kroppsstorlek öfver eller under nutidens medelmåtta; några hafva tillhört större, andra mindre personer. Anmärkas bör i sammanhang härmed, att inga sjukliga ben anträffades, utom ett lårben, å hvilket fanns ett illa läkt brott; samt en bit af en hufvudskål, om hvilken det kan vara tvifvel underkastadt huruvida ett derpå befintligt hål var märke efter vapen eller fungus duræ matris. Endast sådant resultat af flera grifters utgräfning kan dock gifva grund för den slutsatsen, att här är begrafd en fredlig befolkning.»

»Af djurben funnos egentligen inga, utom de till
usgerådssaker förarbetade (och icke ens alla dessa), som
ned säkerhet kunna ådagaläggas vara införda med men-
iskolemningarne. Med afseende på de flesta är det der-
not klart att de voro ditkomna sedermera, dels redan i
iften förvittrade och gräsgenomvuxna, följaktligen mycket
ika de i grifterna funna menniskobenen, dels nedkomna
ied ännu påsittande kött. Hvad som karakteriserade de
stnämnda är märket efter gnag och bett af tänder, ofta
dligt af rofdjur. De funna benen hafva tillhört häst,
ke, får (en numera utdöd race?), hjort, rådjur, hare, hund,
att, kråka, en falco-art, samt groda och padda, men fram-
r allt sork och räf. I allmänhet funnos dessa ben,
er deras fyndort är säker, ofvan det öfversta lagret af
enniskoben. I högens midt, bland menniskobenen och
att upp emot en af vestra väggstenarne funnos dock de
esta benen af en temligen stor räf, liggande tillsammans.
et är tydligt att räf och sork i alla riktningar genom-
äft den öfra delen af griftens innehåll, synnerligen mot
ndarne, samt att paddor och grodor der i mängd krupit
och dött».

De af Herr Friherre v. Düben och Herr Retzius upp-
gna benen förvaras i Carolinska Institutets museum.

2.

Gånggrifterna vid Karleby kyrkoby *).

Från Synnerål reste jag i sällskap med Antiqvitets-
ntendenten Säve till Karleby, för att bese der varande
långa **) och storartade gånggrifter, bland hvilka flera

*) Byn har mycket lång utsträckning utefter landsvägen på kanten af en landthöjd och gör alltså skäl för namnet Karleby-långa.

**) Rektor Alanders förteckning upptager 10 sådana grifter söder och norr om kyrkan.

förtjena att öppnas och undersökas. Sex af dessa, alla belägna uppe i åkerfälten i rak linea framför byn, besågos.

1:o. En på Ändagårdens egor, söder om kyrkan, är orörd. Den betäckes af 3 väldiga gråstensblock, det norra störst, 8½ fot långt, 7½ fot bredt. Grafvens sidohällar äro af kalksten. Den omslutande kullen är till en del belagd med små kullerstenar. Af gångens betäckning återstår en kalkhäll och två gråstenar.

2:o. En på Klöfvagårdens egor, närmast norr om kyrkan, har nu 3 öfverliggare af gråsten, men på södra ändan har funnits en eller två till. En stor kalkhäll, som ligger nedvältad på högens sluttning, har kanske fyllt det toma rummet. På gången ligga ännu qvar en hall och 3 gråstensklumpar.

3:o. Den ståtliga s. k. Rafvarehögen *), den största i Vestergötland, på Möagårdens egor, har 9 stora öfverliggare af gråsten. Sjelfva grafven, öfver 50 fot lång, bildad af vackra jemna kalkstenshällar, är fylld med små klappersten, förmodligen inkastad från åkern, sedan fyllningsjorden blifvit bortgräfd. Förtjenar dock närmare undersökas. De flesta öfverliggarne äro i någon mån rubbade. Den största är omkring 10½ fot lång och öfver 7 fot bred. Af gångens betäckning syntes ofvan jord endast 3 stora kalkstenshällar **).

4:o. En på Logårdens egor, orörd, täckt med en stor kalkstenshäll och 4 gråstensblock, af hvilka det mellersta är störst, 16 fot långt, öfver 8 fot bredt. Grafvens jord-

---

*) Namnet tycks vara en förvridning af »Ragvaldshögen« och afser förmodligen Ragvald Jarl eller Ragvald Knaphöfde. Man har flerstädes på detta sätt i en senare tid satt fornlemningar i förbindelse med någon i ortens historia märkvärdig person. Dylika namnuppgifter måste derför med varsamhet pröfvas innan de antagas som tillförlitliga. Det är icke alltid sjelfva fornlemningens beskaffenhet, så som här, tydligt bevisar kombinationens orimlighet.

**) Grafven är afteckuad på planchen till Rektor Alanders program af år 1860, fig. 6.

llning är på ytan belagd med småsten, lika som i Synner-sgrafven. Gången är något oredig.

5:o. En på Haragårdens egor, nu betäckt af 3 stora åstensblock; men det betydliga tomrummet vid grafvens orra ända tycks visa att der funnits 5 öfverliggare. Sjelfva afven, 8 fot bred, är fylld med småsten, liksom Rafvarehögen. orra gafvelstenen, en stor, vacker kalkstenshäll, är blottad ı yttre sidan, emedan man derutanför gräft en potates-illare. De tunna sidohällarne hafva gifvit sig, så att ckstenarne nedfallit. Af gången ses blott de båda öfversta dohällarne med sin täckhäll.

6:o. En, nära förstörd, på Lofvegårdens egor. Blott ingens öfversta sidohällar med deras täcksten äro i behåll.

Grafhögarne ligga på några hundra stegs afstånd från varandra. Tiden medgaf icke att bese de öfriga i Rektor landers förteckning uppgifna. De flesta bland dessa gång-ifter äro skadade, men några synas vara orörda och för-ena att blifva föremål för en vetenskaplig undersökning, . mycket hellre som denna serie af stenålderns grafvar nes vara den märkvärdigaste bland dem som numera erstå i Vestergötland.

3.

En gammal kristen kyrkogård vid Sjögerås i Klefva socken.

Från Falköping reste jag med Herr Friherre v. Düben ch Antiqvitets Intendenten Säve till Sjögerås i Klefva ocken, belägen på vestra sidan om Mösseberget.

Då gårdens egare Herr Patron Frans Nordgren, för t jemna marken framför de på en ny plan uppförda oningshusen, börjat låta bortgräfva en del af en när-elägen sandbacke, hade man i denna anträffat en stor

mängd menniskoben, liggande dels lösa i sanden, dels ett slags smala kistor, bildade af kalkstensflisor.

En sådan kista, stående i kanten af backens änn orörda del, blef nu utgräfd. Den träffades tre fot unde backens nuvarande yta och var bildad af små kalkstens flisor, 13,3 tum höga, satta lodräta i sanden på en någo lerhaltig botten. Kistan betäcktes af 7 dylika flisor af 1, —2,1 tums tjocklek. Utvändigt var kistan 6 fot 8,3 tum lång; bredden vid fötterna 13,3 tum, på midten 18,3 tum derifrån afsmalnande till 15,9 tum mot vestra ändan, de en liten smal, af flisor bildad låda, 7,5 tum bred, tätt om slöt likets hufvud. Invändigt var längden 6 fot 5,8 tum och bredden, på midten, 15,4 tum. Kistan var fylld med fin, torr sand, i hvilken låg på ryggen, med fötterna åt öster, skelettet af en man, som upptogs fullständigt, med undantag af några fotben, hvilka förkommit derigenom att en sidoflisa i kistans östra ända hade vid en föregående gräfning i granskapet nedfallit. Kraniet visar att mannen tillhört Götiska folkstammen. Inga vapen, prydnader eller redskap funnos, icke heller ringaste spår af trä eller af någon svepning. Skelettet låg omedelbart på den lerblandade bottensanden.

Hvarhelst vi gräfde i den qvarstående delen af backen träffades, på ungefärligen samma djup som kistan, menniskoben liggande i naturlig ordning med fötterna åt öster,*) i lösa sanden utan spår af någon förmultnad svepning eller kista. På ett ställe låg skelettet af ett spädt barn på armen af ett större skelett, förmodligen en moder med sitt nyfödda barn.

Hela planen, inom hvilken man funnit lik, uppgafs hafva hållit omkring 40 steg i tvärmått och sades hafva utgjort en kulle af vid pass 10 fots höjd öfver den omgifvande marken.

*) Det uppgafs dock att man vid förut anställd gräfning funnit skeletter liggande äfven i annan riktning.

Icke långt från den omnämnda stenkistan stod i sand-
cken lemningar af en grundmur af kullerstenar, lagda
ın murbruk, utgörande ena hörnet af en nu i öfrigt
rttagen byggnadsgrund, hvilken uppgafs hafva varit 24
30 fot lång och omkring 18 fot bred.

Det är uppenbart att detta graffält var en kyrkogård,
ın utan tvifvel från kristendomens första tid inom Vester-
tland, då det ännu tycks hafva varit sed att i den vigda
den nedlägga liken nära nog på samma sätt som i åt-
lliga hednagrafvar, dels i lösa sanden (se t. ex. här
van pag. 243) dels i sandfyllda stenkistor bildade af sten-
llar *). Hela kyrkogårdens form påminner om den forn-
a ättehögen.

Den omnämnda murlemningen är förmodligen sista
arlefvan af en kyrka eller ett kapell, öfvergifvet i en
ycket aflägsen tid. Våra äldre handlingar omtala icke
gon sådan byggnad vid Sjögerås. Vestergötlands topograf
ndskog anför dock en sägen att här stått en kyrka,
er hvilken på hans tid icke syntes några lemningar,
nt att på kyrkogården fanns allenast en grafsten utan
krift. Om denna grafsten och hvart den tagit vägen
nde gårdens nuvarande egare icke lemna någon upp-
ning.

De ur kistan upptagna benen hemfördes och förvaras
Carolinska Institutets samlingar.

4.

ökhems och Ugglums kyrkor. Gudhems kloster-ruiner.

På resan till Sjögerås besöktes Gökhems kyrka,
ars takmålningar, från slutet af 1400-talet, synas vara

---

*) Liknande stenkistor, likväl med större omsorg gjorda, till och med murade af bränd sten, hafva anträffats i närheten af det fordna Allhelgona klostret på Helgonbacken vid Lund samt på Dalby kyrkogård i Skåne.

utförda af samma person, som målat tak och väggar i de
år 1859 af Staten inköpta Råda gamla träkyrka i Vermlanc

I Ugglums kyrka (annex till Gudhem) sågos tv
gamla, för några år sedan som dörrstolpar uppsatta, högs
märkliga grafstenar, på öfra sidan treryggade, försedd
med inskrifter både med runor och Romerska bokstäfver
Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien ha
nu (1864) uppgjort öfverenskommelse med församlinger
och dess kyrkoherde om inköp af dessa grafstenar, hvilka
skola uttagas ur muren, samt en i kyrkan förvarad Maria
bild för Statens Historiska Museum*).

Gudhems kloster låg på en bördig högslätt med
den herrligaste utsigt öfver Hornborgasjön, Ekornavallen
Kinnekulle i fjerran, Billingen, Mularpaberget, Mösse-
och Olleberget m. fl. samt mellanliggande frugtbara fält. A
klostermurarne qvarstå ännu temligen betydliga lemningar
hvilka dock snart nog torde sammanstörta. Marken och
raset mellan och omkring murarne betäckas af den yppi-
gaste vegetation, hvari särdeles ymnigt förekom vår van-
liga akeleja (aquilegia vulgaris), hvilken jag sett på flera
andra klosterruiner i vårt land bibehålla sig förvildad. Den
omsorg, hvarmed denna forntida praktvext omhuldades i
klosterfolkets trädgårdar, hade utan tvifvel en mystisk-religiös
grund, alldenstund dess medeltidsnamn var Alleluja**).

I den närbelägna, till det yttre tarfliga, af Gudhems
församling ännu begagnade kyrkan finnas åtskilliga forn-
saker af värde. Främst deribland må nämnas en i stora
vapenhusets vägg infästad, men beklagligtvis med tjock
rappning öfversmetad grafsten, afsmalnande mot nedra än-
dan, på hvilken otydligt ses konturerna af en qvinnobild
— enligt sägnen »gudinnan Guda» — med krona på huf-
vudet, som hvilar på ett hyende. I lilla vapenhuset står
ett vackert vigvattenskärl af sten med bladsirater i relief,

*) Nämnda grafstenar och Mariabild inkommo i slutet af Juli månad till Museum.

**) Jfr El. Fries, Botaniska Utflygter, 1 Bandet (1:sta uppl.) pag. 122.

h rosettformig skål. Under bänkarne, som sakna bräd-
lf, ligga sönderslagna och af tramp slitna grafstenar
ed uthuggna figurer i hög relief af förträffligt arbete.
å den närbelägna kungsgården har man i byggnadernas
ggar infästat vackra, från det fordna klostret hemtade
chitektoniska fragmenter, vitnande om både praktbegär
h skönhetssinne hos de fordna klostersystrarne, oaktadt
i medeltidens handlingar icke sällan klaga öfver fattig-
m och nöd.

Med församlingens kyrkoherde Herr Kontraktsprosten
W. Warholm rådgjordes om åtgärder till bevarande af
rnsakerna i Gudhems och Ugglums kyrkor. Herr Prosten,
m gjort betydliga samlingar till ortens och stiftets historia,
de godheten till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvi-
ts Akademiens bibliothek förära ett folioband innehållande
skrifter från början af 1600-talet af Stadslagen, domare-
glor, åtskilliga hofordningar och andra dokumenter från
edeltiden och från 1500-talet, historiska anteckningar
. m. samt ett utdrag af »tän Swänske Crönican» (den
osaiska krönikan), började med Erick, »som alldraförst
tt vptaga och byggia vthi dätt land som Skåne hecther,
h foor sedan vthi the öyar som därnäst liggia och tog
m vnder sigh såsom kallades Wettale Heed och nu
llas Siöland, Mön, Fyn» etc. och slutande med Konung
rl Knutssons död, illustrerad med en »affmålningh» af
psala hedniska tempel.

Samlingarnes tillvext i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet under år 1863.

I denna tidskrift skola efter hand intagas beskrifnin gar öfver märkligare jordfynd, som till statens samlinga blifvit inlösta. Men då denna första del redan vext ti betydligt omfång, och utförandet af nödiga teckninga skulle alltför länge fördröja dess utgifvande, måste sådan beskrifningar sparas till följande häften.

Här må endast lemnas en summarisk öfversigt a dessa samlingars tillvext under det sistförflutna året jemt förteckning på gåfvor, som för dem blifvit mottagna. Et större inköp, till hvilket Rikets Ständer anvisat extra an slag, skall särskildt redovisas.

Statens Historiska Museum har år 1863 mot tagit följande tillökning:

Fornsaker från stenåldern	2,175.
» » bronzåldern	41.
» » jernåldern	704 *).
» » kristna medeltiden	27 **).
Nyare historiska märkvärdigheter och diverse	151 ***).
Summa	3,098.

*) Deraf 17 i guld, 49 i silfver och 38 fragmenter af silfver.
**) Deraf 4 i guld, 4 i silfver.
***) Deraf 8 i guld, 22 i silfver.

Kongl. Myntkabinettet har under samma år erhållit

	Guld.	Silfver.	Koppar och bronz.	Summa.
Svenska mynt:				
) från medeltiden	—	342	—	342
) från nyare tiden (efter 1500-talets början)	2	66	91	159
Summa	2	408	91	501
Utländska mynt:				
) Antika	3	138	2,145	2,286
) Från medeltiden	153	2,009	189	2,351
Från nyare tiden	85	1,046	715	1,846
Summa	241	3,193	3,049	6,483
Medaljer och jetoner:				
) Svenska	—	33	—	33
) Utländska	7	453	394	854
Summa	7	486	394	887
Således tillsammans:				
ynt	243	3,601	3,140	6,984
edaljer	7	486	394	887
Summa	250	4,087	3,534	7,871

Denna tillökning i de båda samlingarne, hvartill an-
ndts en kontant summa af 28,075 riksdaler 1 öre riks-
ynt, är i det för Museum och Kongl. Myntkabinettet
mensamma inventarium införd under 157 n:r (n. 3,040
3,196). Hvarje särskildt fynd, inköp m. m., huru inne-
llsrikt det må vara, ingår under endast ett inventarie-
mmer. Dessa 157 nummer upptaga:

lösta jordfynd ... 96 n:r.
köpta samlingar eller betydliga urval ur större samlingar ... 4 »

Transport 100 n:r.

	Transport	100 n:r.
Andra inköp	17	»
En samling aflemnad från Drottningholms slott	1	»
Myntbyten	6	»
Deposition från Klinte kyrka på Gotland	1	»
Gåfvor (deribland 2 samlingar och 9 fynd)	32	»
Summa	157	n:r.

Fynden, dels inlösta, dels skänkta (i allt 105), hafva anträffats i följande rikets landskap:

Jemtland	1	fynd.
Ångermanland	1	»
Dalarne	1	»
Upland (Stockholms län)	2	»
Södermanland	1	»
Nerike	1	»
Östergötland	2	»
Vestergötland (Skaraborgs län 15; Elfsborgs län 3; Göteborgs län 1)	19	»
Dalsland	4	»
Bohuslän	5	»
Småland (Jönköpings län 4; Kronobergs län 6; Calmar län 3)	13	»
Öland	11	»
Gotland	28	»
Blekinge	1	»
Halland	3	»
Skåne (Christianstads län 5; Malmöhus län 7)	12	»
Summa	105	fynd.

Bland dessa fynd voro 68 från hedniska tiden, nemligen: *a*) Fynd från stenåldern, anträffade i Nerike 1, Vestergötland 12, Dalsland 2, Småland (Calmar län) 2, Gotland 2 = 19; — *b*) fynd från bronzåldern, i Vestergötland 1, Småland 1, Gotland 1, Skåne 4 = 7; — *c*) fynd

ån jernåldern, i Ångermanland 1, Dalarne 1, Östergötland , Vestergötland 2, Bohuslän 4, Småland (Kronobergs n) 2, Öland 9, Gotland 21, Skåne 1 = 42.

Några af fynden hafva endast till en del blifvit inlösta. io hembjudna fynd, som varit för statens samlingar obeöfliga, hafva blifvit vederbörande återställda, hvarigenom ıledes tillfälle erbjudit sig att rikta de offentliga samlinırne i landsorterna.

De inköpta samlingarne äro: 1:o Åtskilliga dyrbareter af guld och silfver m. m., diplomer och andra handngar, som tillhört Archiatern Carl v. Linné jemte några ıns egenhändiga handskrifter, sålda af hans dotterdotters ın Ingeniören C. M. Ridderbjelke för 10,000 Riksdaler, varaf halfva summan utgått 1863 och den andra hälften ıder 1864 af medel, som Kongl. Maj:t särskildt anvisat. - 2:o Handelsbokhållaren A. Ohlssons i Malmö antiqvitetsımling, 379 n:r, betald med 400 R:dr. — 3:o Nämndeıannen Nils Jönssons i Hammarlöf antiqvitetssamling,)09 n:r, inlöst med 1000 R:dr. — 4:o Ett större urval ur ammarherren m. m. G. D. Lorichs's mynt- och medaljımling.

Bland öfriga inköp må här endast nämnas åtskilliga lder och andra åldriga kyrkoprydnader, deribland en ıskronering af jernbleck med en lång runinskrift, från ejde och Väte kyrkor på Gotland, samt en altartafla med ulpterade figurer förut tillhörig Å kyrka i Östergötland *).

*) Som bevis huru oförståndigt och laglöst vederbörande kyrkoföreståndare stundom förfara med kyrkornas fornsaker, må nämnas, att Å församlings altartafla, ett märkligt skulpturarbete från medeltiden, af Kyrkoherden S. G. Stenborg och församlingen år 1854, utan förutgånget hembud åt Kongl. Maj:t, försåldes för 50 R:dr banko till en enskild person, som utsände densamma till Cöln att hos någon konsthandlare afyttras, hvilket likväl icke lyckades. Efter erhållen underrättelse om förhållandet inköpte Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien altartaflan till Statens Museum för ursprungliga försäljningssumman. Men frakten från Cöln till Stockholm uppgick till vida högre belopp.

För att kunna åt Kongl. Myntkabinettet förvärfva så-dana sydländska mynt, företrädesvis från medeltiden, som icke anträffas i Svenska jordfynd och sällan förekomma hos samlare och mynthandlare i de nordiska länderna har öfverenskommelse blifvit uppgjord med den stora mynthandelsfirman i Paris Rollin & Feuardant, att dessa herrar årligen hitsända betydliga förråd till urval efter bestämda priser. Under år 1863 gjordes sådant urval för Kongl. Myntkabinettet till ett belopp af 1,387 francs 50 cent. (med omkostnader 1,012 R:dr 87 öre r:mt).

Den från Drottningholms slott, med Hans Maj:t Konungens nådiga tillåtelse, aflemnade samlingen bestod af några utmärkt vackra nordiska fornsaker, skänkta till Drottning Lovisa Ulrika och en del ur grafvar upptagna i hennes närvaro, fingerringar och andra prydnader af guld och silfver m. m. från medeltiden, minnen af kongliga och andra märkvärdiga personer (deribland ett söndrigt ur med de skönaste emaljmålningar, som tillhört Drottning Christina), runkalendrar m. m. samt 2:ne myntskåp innehållande 26 Svenska silfvermedaljer, 173 Ryska medaljer i silfver och 78 Ryska mynt i guld, silfver och koppar, förmodligen skänkta till Drottning Lovisa Ulrika eller Konung Gustaf III, hvilka saker förvarats på olika ställen i slottet, dels under kamererarens dels under bibliothekariens vård.

Öfver de för samlingarne mottagna gåfvorna meddelas tacksamt följande redovisning.

Af Hans Maj:t Konungen: En samling af 583 diverse nordiska fornsaker från sten-, bronz- och jernåldern m. m. funna i Skåne och till en betydlig del Hans Maj:t förärade af hemmansegaren Sven Andersson på Fredentorp, samt en bronzknif af sällsynt form med benbelagdt skaft, åt Hans Maj:t lemnad af Riksdagsmannen Per Nilsson från Espö.

» Ahlborn, C. Ornamentsbildhuggare: Ett crucifix skuret i trä, som tillhört Spånga kyrka.

Bergström, P. N. Körsnär: Ett Kufiskt Samanid-mynt och en Thaler från Minden af år 1627.

Christesen, W. Silfverarbetare i Köpenhamn: En af honom graverad medalj öfver Danska grundlagens 14:de årsdag, 2 exemplar i silfver och bronz.

Christy, H. Esq. i London: 7 diverse vapen m. m. för den ethnografiska samlingen, och ett kalkstensblock inneslutande ben af rehnar, foglar och fiskar m. fl. djur samt af menniskohand arbetade flintspånor, uthugget ur en grotta (la grotte des Eysies) i departementet Dordogne i Frankrike.

Dahlstein, J. Kyrkoherde i Husaby i Vestergötland: 2:ne flintknifvar funna vid Husaby, den ena jemte ett menniskoskelett i en förstörd hällkista.

Egidius, Svensk och Norsk Konsul i Amsterdam: En nederländsk medalj i silfver, slagen i anledning af en kanalgräfning tvert igenom Holland.

Ehrensvärd, C. A. Grefve, Kammarherre m. m.: En minnespenning öfver General-Amiralen Grefve C. A. Ehrensvärd, i silfver.

Forssblad, A. W. Pastorsadjunkt i Skara stift: En hålmejsel af flinta, funnen i Hångsdala socken.

Fresk, P. Possessionat: En stor kruka af bränd lera, söndrig, funnen på Väsby egor å Vermdön.

Gestrin, Kongl. Sekreterare: Porträtt af Riksantiqvarien, Medicinalrådet C. B. Rutström, måladt i olja.

Hallberg, J. F. Kronofogde: En fint arbetad lansspets af flinta från södra Skåne.

Holmström, Med. Kandidat: 5 utländska koppar-mynt, deraf 3 antika.

Hyltén-Cavallius, G. O. Chargé d'affaires m. m.: En s. k. »altaresten» af marmor, upptagen ur altarbordet i Pjeteryds gamla kyrka, ett dubbelt crucifix och en halskedja af silfver med ett vidhängande Danskt Konung Fredrik III:s mynt, begagnad af allmoge i

Bohuslän, samt två dockor af klutar för mystisk bruk.

Af Kilman, O. J. Löjtnant: En mängd i klumpar hop-ergade Norska brakteater m. m. funna vid Castelle-gården i Bohuslän, hvarom mera under nästföljande år

» Marka församling i Vestergötland: Ett gammal rökelsekar af malm.

» Nils Jönsson i Hammarlöf, Nämndeman: 9 forn-saker m. m. från olika tid.

» Nilsson, S. Professor m. m.: En vigvattenssten me 6 små skålformiga fördjupningar, från Nöbbelöfs kyrk i Ljunits härad i Skåne.

» Norin, P. Rådman: Stampen till Gestriklands sigil från slutet af medeltiden, i bronz.

» Odelberg, Kongl. Sekret.: En Konung Gustaf III: $\frac{1}{6}$ R:dr af år 1783 med bokstafsfel i inskriften.

» Paykull, J. G. Frih., Kammarherre: Ett slagsvär från medeltiden, anträffadt under en stor sten p Vallox Säby egor i Upland.

» Rappe, N. B. A. Notarie: 117 fornsaker från sten-åldern, 17 från bronzåldern, 5 från jernåldern, 5 di-verse saker från nyare tid, tilsammans 144, samlade i Skåne.

» Sjöbring, J. Possessionat: Två ovala spännbucklor af bronz, funna vid Thorsjö i Vexiötrakten.

» Stephens, G. Professor i Köpenhamn: Aftryck i vax af ett gammalt Lunds kapitels sigill.

» Ståhlgren, O. Ingeniör: Två tärningar af ben, funna i Borgholms slottsruin.

» Thomsen, C. Conferenceråd i Köpenhamn: En gal-vanoplastisk afbildning af en märklig silfverfibula i Köpenhamns museum.

» von Toll, R. Friherre, Öfverste i Estland: 8 Svenska silfvermynt, de flesta slagna i Reval.

f Wettermark, A. Kronofogde: En hålmejsel af flinta, 2 ovala, kupiga, och ett treflikigt spännsmycke af bronz, funna i Vexiötrakten.

» Worsaae, J. J. A. Professor i Köpenhamn: 12 mejselartade flintredskap, dem gifvaren hänför till den äldsta afdelningen af stenåldern, samt 7 st. flintspånor och flintstockar, från hvilka spånor blifvit afslagna, de flesta från Vallöby mark vid Kjögebugt på Seland; samt en kopia af ett beninstrument, som begagnas af Eskimoerne för att slå deras stenredskap.

Till förvarande i Museum har Klinte församling på otland, genom sin Kyrkoherde Prosten C. Ahlberg, som epositum öfverlemnat tvenne gamla fönster med figurer i ackra färger inbrända i glaset, hvilka i senare tid blifvit kyrkan utbytta mot fönster af vanligt glas.

Inköp för Kongl. Myntkabinettet ur en af Kammarherren m. m. G. D. Lorichs efterlemnad mynt- och medalj-samling.

Den ovanligt betydliga tillvext, Kongl. Myntkabinettet under år 1863 vunnit, beror till en stor del på det rika och dyrbara urval, som blifvit inköpt ur Kammarherren m. m. G. D. Lorichs' samling för en af Rikets Ständer till detta ändamål särskildt beviljad summa 17,832 R:dr r:mt.

Då en redogörelse för användandet af ett så betydligt extra anslag af statsmedel synes böra erhålla offentlighet, och det för mången torde vara af värde att få närmare upplysning om ifrågavarande samling, i sitt slag utan tvifvel den största, som någon enskild Svensk man tillhopabragt, meddelas här ett af Garde des médailles afgifvet yttrande, hvilket legat till grund för Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga hemställan och Kongl. Maj:ts med anledning deraf till Rikets Ständer aflåtna nådiga proposition.

Utlåtande öfver innehållet och värdet af framlidne Kammarherren, f. d. Chargé d'affaires m. m. G. D. Lorichs's efterlemnade mynt- och medalj-samling. (Uppläst i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 21 Oct. 1862).

Enligt Kongl. Akademiens åt mig lemnade uppdrag, att yttra mig öfver innehållet och värdet af den mynt- och medaljsamling, hvilken framlidne Kammarherren, f. d.

'hargé d'affaires m. m. Gustaf Daniel Lorichs efterlemnat och ans arfvingar låtit afhemta från Madrid samt i skrifvelse f den 17 sistlidne Mars åt staten hembjudit, att antingen sin helhet eller delvis inköpas, har jag under den förutna sommaren genomsett denna dyrbara samling och ervid jemfört den år 1857 i Madrid tryckta katalogen*), om af Herr Antonio Delgado blifvit, efter arfvingarnes nmodan, utarbetad.

Denna i vissa delar omsorgsfullt, men i andra delar ögst summariskt upprättade katalog visar samlingens inneåll på sätt, som följer.

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
1:o. *Spaniens äldsta mynt.* (katal. pag. 1—80).				
) Hispania ulterior, med inberäkning af Lusitania (pag. 1—30)	—	3	792	795
) Hispania citerior (p. 31–58)	—	12	868	880
) Mynt med Celtiberiska inskrifter (pag. 58—80)	—	113	480	593
Summa	—	128	2,140	3,268
:o. *Öfriga numi populorum, urbium et regum eller s. k. Grekiska mynt* (pag. 80—144).				
) Gallia (pag. 80—82)	3	10	28	41
) Italia et Sicilia (p. 83—93)	—	55	82	137
Transport	3	65	110	178

*) Catalogue des Monnaies et des Médailles antiques du moyen age et des temps modernes, en or, en argent et en bronze, composant le Cabinet numismatique de feu Mr Gustave Daniel de Lorichs, Chambellan et ancien Chargé d'Affaires de S. M. le Roi de Suède et de Norvége en Espagne, rédigé par D. Antonio Delgado, Membre de l'Académie royale de l'Histoire à Madrid &c. Madrid 1857, upptagande 346 sidor i stor octav.

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Transport	3	65	110	178
c) Chersonesus Taurica, Mœcia, Sarmatia, Macedonia (pag. 94—101)	—	57	73	130
d) Græcia (pag. 101—118) ...	—	258	126	384
e) Asia minor (pag. 118—128)	2	37	77	116
f) Syria, Cyrrhestica, Chalcidene, Seleucis et Pieria, Phœnicia, Judæa m. fl. (pag. 128—134)	2	13	57	72
g) Africa: Ægyptus, Cyrenaica, Zeugitana, Mauretania (pag. 135—144)	2	28	196	226
Summa	9	458	639	1,106
3:o. *Romerska och Byzantinska mynt* (pag. 146—255).				
a) Romerska republikens mynt: Asses med dess underafdelningar samt konsularmynt eller s. k. numi familiares, deribland många af triumvirernas mynt (pag. 146—176)	—	1,520	111	1,631
b) Romerska kejsarperiodens mynt (guld. p. 177—186; silfver pag. 187—206; koppar 207—242)	201	995	5,190	6,386
c) Dit hörande: Större s. k. médaillons (pag. 186—187; 244—246)	—	9	21	30
Transport	201	2,524	5,322	8,047

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Transport	201	2,524	5,322	8,047
Contorniati (pag. 247)	—	—	2	2
Tesseres (pag. 247—248)...	—	—	14	14
) Byzantinska kejsarnes mynt (guld pag. 249—251; koppar pag. 251—255)...........	32	—	128	160
Summa	233	2,524	5,466	8,223
:o. *Vestgotiska konungars i Spanien slagna mynt* (pag. 256—259)........................	64	—	—	64
:o. *Arabernas, till det mesta i Spanien slagna mynt, jemte några få moderna Turkiska, Persiska och Marokkanska* (pag. 260—272)	59	666	184	909
Summa	123	666	184	973
:o. *Oordnade slumpar af till det mesta utnötta och odugliga antika mynt:*				
) Italien och Sicilien (pag. 93)	—	—	125	125
) Grekland (pag. 118)...........	—	—	310	310
) Diverse numi populorum, urbium et regum (pag. 144 —145)................................	—	5	4,098	4,103
l) Romerska republikens mynt (pag. 149; 176)..................	—	271	51	322
) Romerska kejserliga mynt (pag. 206, 207; 242—244)	—	534	5,652	6,186
f) Byzantinska kejsarmynt (pag. 255)...........................	—	—	173	173
Summa	—	810	10,409	11,219

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
7:o. *Spanska och andra vesterländska nationers mynt från medeltiden och nyare tiden.* (Guld pag. 273—279; silfver och koppar pag. 279—303)	134	1,422	1,684	3,240
Summa	134	1,422	1,684	3,240
8:o. *Spanska och andra nationers medaljer* (pag. 304—343):				
a) I guld (pag. 304—306)	26	—	—	26
b) I silfver och bronz, af en piasters storlek eller mindre (pag. 306—323)	—	366	478	844
c) I silfver och bronz, större än en piaster (pag. 324—343)	—	129	664	793
Summa	26	495	1,142	1,663
9:o. *Diverse mynt m. m.* (pag. 343—345).				
a) Jetoner, talismans, räknepenningar, andliga medaljer	—	23	240	263
b) Paduaner och andra eftergjorda antika mynt	—	65	224	289
c) Nötta och odugliga Spanska m. fl. moderna mynt	—	579	3,364	3,943
d) Ytterligare falska antika mynt	—	—	2,000	2,000
Summa	—	667	5,828	6,495

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Dessutom medfölja 223 k. clichés, medaljonger m. m. koppar och bly.				
Rekapitulation.				
o. Spaniens äldre mynt	—	128	2,140	2,268
o. Öfriga numi populorum urbium et regum	9	458	639	1,106
o. Romerska och Byzantinska	233	2,524	5,466	8,223
o. Vestgotiska konungars i Spanien mynt	64	—	—	64
o. Arabernas i Spanien	59	666	184	909
o. Slumpar af nötta antika mynt	—	810	10,409	11,219
o. Spanska m. fl. mynt från medeltiden och nyare tid	134	1,422	1,684	3,240
o. Spanska m. fl. medaljer...	26	495	1,142	1,663
o. Diverse	—	667	5,828	6,495
Summa	525	7,170	27,492	35,187

Denna för en privatman mycket betydliga samling ar af Kammarherren Lorichs i Madrid blifvit hopbragt nder loppet af 38 år (1817—1855), dels genom inköp ' flera enskilda samlingar, dels genom upphandling af jord-nd och mindre förråd hos mynthandlare och andra per-ner, företrädesvis inom Spanien och Grekland. Då Herr orichs synes hafva varit mera mån om att köpa än att ilja, har häraf blifvit en följd, att hans samling, särdeles iom den Romerska afdelningen, innehåller en stor mängd upletter. Det sätt, på hvilket hans samling blifvit bildad, rklarar såväl detta förhållande som tillkomsten af den ora mängd utnötta och odugliga mynt, som åtfölja den-

samma. Men äfven om man alldeles frånskiljer dess sednare, återstår dock en högst betydlig samling, hvara vissa afdelningar äro af stort vetenskapligt värde.

Den under n. 1 i här ofvan anförda öfversigt upp-tagna samlingen af äldre Spanska mynt, af Romarne och landets äldre inbyggare slagna och försedda dels med La-tinska, dels med Celtiberiska inskrifter, är så utmärkt både till myntens antal och värde, att få samlingar torde kunna täfla dermed. Den Celtiberiska afdelningen har ett särskildt värde, emedan den till en stor del innehåller typerna för beskrifningarne i det stora arbete Herr Lorichs utgifvit öfver denna myntklass, hvilket arbete utgör ett vigtigt bidrag till den numismatiska litteraturen, ehuru för-fattarens tolkningar af de svårtydda inskrifterna blifvit af nyare forskare med misstroende mottagna eller med skäl motsagda.

De öfriga numi populorum urbium et regum eller vanligen s. k. Grekiska mynten äro jemförelsevis fåtaliga och till en del af mindre märkvärdighet. Likväl före-komma deribland många sällsynta och företrädesvis är att nämna det hittills okända silfvermynt från Bœotien, som blifvit på titelbladet aftecknadt. Åtskilliga mynt i denna afdelning äro dock mindre väl bibehållna, hvilket måste iakttagas vid bestämmandet af priset. I den Ro-merska afdelningen äro guldmynten nästan alla utmärkt vackra och icke få deribland sällsynta. Äfven silfver-mynten äro i allmänhet förträffligt konserverade; men högst få af dem ega något större raritetsvärde. En stor mängd dupletter finnas. De Romerska bronzmynten äro jem-förelsevis af sämre beskaffenhet och mera allmänna, sär-deles för den äldre tiden, och äfven bland dessa förekom-mer en betydlig mängd dupletter. Till denna afdelning höra 30 större mynt, vanligen s. k. médaillons, 9 af silfver, 21 af bronz, alla sällsynta och af samlare högt uppskattade. Den stora massan af mer än 11,000 utnötta och till det

esta obrukbara Grekiska, Romerska och Byzantinska mynt, ir ofvan under n. 6 omnämnda, hvilka i katalogen på ika ställen upptagas, i större partier hopslagna, utan berifning, kunna icke uppskattas till högre värde än mellens, ehuru möjligtvis ett och annat mynt deribland kan letas, tjenligt att inläggas i någon samling, der man icke ltför- nogräknadt fäster afseende vid exemplarens skönhet.

De Vestgotiska konungarnes i Spanien slagna mynt, st. af guld, äro alla väl bibehållna, och mycket sällnta.

Äfven de Arabiska i Spanien slagna mynten äro utärkt goda och särdeles i Norden sällsynta. Åtskilliga ıpletter förekomma väl deribland, men dessa kunna lätt vändas till utbyten.

Med undantag af de Vestgotiska och de Arabiska ımt Byzantinska) mynten, förekomma här högst få meltidsmynt, hvilka synas icke hafva utgjort föremål för err Lorichs' studier eller samlingslust.

De här ofvan under n. 7 (katalogens sjunde serie) ptagna mynten äro således till största delen präglade ter 1500-talets början. För kompletterande af Spaniens h Portugals myntserier finnes här ett rikt förråd, äfven andra länder något, ehuru jemförelsevis obetydligt. Äfven r förefinnas många dupletter.

Allt hvad som blifvit anfördt om sjunde afdelningen ller äfven om den åttonde, medaljerna. En så fullständig mling af Spanska medaljer torde näppeligen finnas utan- detta land. Några af dem äro sällsynta. Många bära ne, att den Hesperiska halföns medaljgravörer icke varit a utmärkta artister som dess målare.

Hvad som under n. 9 i öfversigten upptages, är af ıga värde och förtjenar icke någon uppmärksamhet, lika et som de vid slutet medföljande medaljonger (s. k. chés), hvilka, ehuru en del ega något konstvärde, icke lhöra ett myntkabinett.

I allmänhet har Herr Delgado med omsorg utrensat från samlingens hufvudafdelningar (1—8) falskmynten; likväl finnas der ännu qvarlemnadt ett och annat, som måste utmönstras och hvilket således icke kan tilläggas högre värde än metallens.

Att bestämma priset på en samling af så betydligt omfång och så olikartadt innehåll, är en i högsta grad svår uppgift. Man måste taga i beräkning icke blott de pris, som gälla i den allmänna myntmarknaden, utan äfven exemplarens bättre eller sämre beskaffenhet, inblandade falskmynt, dupletternas mängd och flera andra förhållanden.

Hvad beträffar afdelningarne n. 7 och 8, eller de moderna mynten och medaljerna, är värdering omöjlig, utan en orimlig tidspillan, så länge dessa skola qvarligga i sina konvoluter efter den tryckta katalogens nummer och således icke få sorteras och icke kunna vägas, hvilket för bestämmande af priset på medaljerna är nödvändigt.

Med afseende på de öfriga mynten har jag, efter lång beräkning, uppgjort en pris-tabell, som i sammandrag upptager:

För Spaniens äldre Romerska och Celtiberiska mynt (n. 1: *a*—*c*)	R:dr	6,717.
För de öfriga numi populorum urbium et regum eller vanligen s. k. Grekiska mynten (n. 2: *a*—*g*)	»	5,818.
För Romerska och Byzantinska mynt (n. 3: *a*—*d*)	»	11,634.
För Vestgotiska konungars i Spanien slagna guldmynt (n. 4)	»	1,920.
För de Arabiska, till det mesta i Spanien slagna mynten (n. 5)	»	3,195.
För de hopslagna massorna af oordnade och till en del obrukliga Grekiska, Romerska och Byzantinska mynten (n. 6.)	»	800.
Summa	R:dr	30,084.

Denna summa är icke obetydlig och kan sannolikt ·ke bestridas, om icke Rikets Ständer skulle vilja dertill nslå medel. Det kan med skäl anmärkas, att genom hela ımlingens inköp Statens Myntkabinett, som redan inom issa af de anförda afdelningarne eger en ansenlig samling, kall belastas med en stor skara dupletter, till en betydlig el af mycket allmän art och således icke lätt afsättliga. Ien för inköpet af det hela kunna dock tvenne vigtiga käl anföras. För det första skulle Statens Myntkabinett erigenom erhålla många mynt af utmärkt värde, som der u saknas, och tillika i afseende på de mera allmänna ıynten så kompletteras, att man för framtiden hufvud- kligen skulle vara betänkt på inköp endast af felande llsyntheter. Vidare skulle genom ett sådant inköp blifva öjligt att genom dupletternas utdelande till rikets båda niversiteter och de högre elementarläroverken gifva deras mlingar en betydlig och värdefull tillökning. Det bör an tvifvel anses som en nationalvinst, om en så betydlig mling, frukten af en Svensk mans flitiga forskning och ora uppoffringar, på detta sätt kunde komma de veten- apliga institutionerna i hans fädernesland till godo.

Sedan år 1786 har icke någon större myntsamling ifvit för Kongl. Kabinettet inköpt. Det kan derföre icke ıses obilligt, om efter 76 års förlopp fråga om en dylik örre utgift på en gång skulle väckas.

Men om medel till hela lösesummans bestridande ulle saknas, hemställer jag, att åtminstone de gamla panska mynten med Romerska och Celtiberiska inskrifter ı. 1: *a—c*) samt de Vestgotiska konungarnes (n. 4) och rabernas i Spanien slagna mynt (n. 5) måtte för Kongl. abinettet få inköpas, då dessa afdelningar jemförelsevis äro e vigtigaste och mest fullständiga, och derjemte innehålla st sådana mynt som i kongl. samlingen saknas. De panska Arabiska mynten skulle der blifva ett oskattbart

supplement till den genom våra jordfynd bildade samlingen af Arabiska eller s. k. Kufiska mynt, slagna i Asien, hvilken samling torde i sitt slag och för den tid våra jordfyn omfatta vara den första i Europa. I denna samling finna blott några få Spanska Kufiska mynt, emedan dylika högs sällan anträffas i vår jord.

Jag kan, såsom redan är nämndt, icke uppgifva någo värde på de rikhaltiga afdelningarne i Lorichska samlingen af Spanska och andra moderna mynt och medaljer (n 7 och 8). Då det likväl är af vigt, att icke försumma det tillfälle, som nu erbjudes och som säkerligen icke snar återkommer, att gifva Kongl. Myntkabinettet en väl behöfli tillökning inom dessa afdelningar, särdeles hvad Spanien och Portugal angår, tillåter jag mig för detta ändamå föreslå, att en rund summa af t. ex. 6000 R:dr måtte anvisas, för att ur dessa afdelningar inköpa hvad som fö kabinettets kompletterande kan vara behöfligt. Hvad som i 9:de afdelningen i ofvanstående öfversigt upptages för tjenar icke inköpas.

Gillas detta förslag, så skulle inköpet af Lorichska samlingens sex första afdelningar (den tryckta katalogens 6 första serier) jemte ett urval af katalogens 7:de och 8:de serier, de moderna mynten och medaljerna, kosta 36,08 R:dr r:mt.

Inskränker man sig till de äldre Spanska mynten samt de Vestgotiska konungarnes och Arabernas i Spanien slagna mynt, jemte ett urval, på föreslaget sätt, af de moderna mynten och medaljerna, blifver kostnaden 17,83 R:dr r:mt.

Om Akademien anser den af mig gjorda framställningen böra med tillstyrkan hos Kongl. Maj:t anmälas måste, innan Akademiens underdåniga skrifvelse uppsättes Herr Lorichs' arfvingar tillfrågas, huruvida det förslag jag väckt å deras sida antages. Stockholm den 21 Oct. 1862.

Bror Em. Hildebrand.

Sedan arfvingarne efter Kammarherren Lorichs förklarat sig villiga att antaga de i ofvanstående utlåtande framlagda förslag och dessa af Akademien blifvit till Kongl. Maj:t med tillstyrkande hemställda, behagade Kongl. Maj:t den 30 Januari 1863 aflåta nådig proposition till Rikets då församlade Ständer att, med antagande af det sednare alternativet i nämnda utlåtande, bevilja den dertill behöfliga summan 17,832 Riksdaler riksmynt. Sedan Kongl. Maj:t den 10 derpå följande April underrättat Akademien att Rikets Ständer bifallit samma nådiga proposition, utvaldes ur den tryckta katalogens 7:de och 8:de serier 1,482 mynt och 673 medaljer, beräknade till ett värde af 6,000 R:dr r:mt, för Kongl. Myntkabinettet, som sålunda ur Lorichska samlingen erhållit följande tillökning:

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Spaniens äldre mynt (n. 1 i Garde des médailles utlåtande)	—	128	2,140	2,268
Vestgotiska konungars i Spanien slagna mynt, från 6:te, 7:de och 8:de århundradet (n. 4)	64	—	—	64
Arabernas till det mesta i Spanien slagna mynt under Umaijadiska och Alidiska khalifatet, åtskilliga oberoende furstar i Spanien, Fatimidiska khalifatet, Aghlebidiska dynastien, Murabidiska Emirer, Merinider m.				
Transport	64	128	2,140	2,332

	Guld.	Silfver.	Koppar.	Summa.
Transport	64	128	2,140	2,332
fl. samt Persiska regenter, Othmanider, sherifer i Fez och Marokko etc. (n. 5).....	59	666	184	909
Medeltids och moderna mynt, mest från Spanien och Italien, men dessutom från många andra länder, företrädesvis i södra Europa och Amerika, (utvalda ur n. 7 eller katalogens 7:de serie) nemligen:				
a) Medeltidsmynt	42	203	44	1,482
b) Nyare mynt........................	29	556	608	
Summa mynt	194	1,553	2,976	4,723
Medaljer, slagna företrädesvis i Spanien, Rom och Frankrike, jemte 137 medaljer öfver enskilda personer (utvalda ur n. 8 eller katalogens 8:de serie)	7	277	389	673
Tills. mynt och medaljer	201	1,830	3,365	5,396

Då den förtjenstfulle samlaren af dessa ansenliga och dyrbara mynt- och medaljförråd tillbragt större delen af sin lefnad i främmande länder, der han följaktligen var mera känd än inom fäderneslandet, må tilläggas några biografiska upplysningar, grundade till det mesta på uppgifter meddelade af hans brorson Herr Protokolls-Sekreteraren Fr. Reinh. Lorichs.

Gustaf Daniel Lorichs, son af Brukspatron Fredrik Otto Hassel, adlad och adopterad Lorichs, föddes i Stockholm den 3 Januari 1785. Efter flera års studier vid universitetet i Göttingen och aflagd kansliexamen i Upsala 1805 anställdes han i Kongl. Kabinettet för utrikes brefvexlingen; utnämndes kort derefter till Legationssekreterare i S:t Petersburg och 1808 i Köpenhamn. Sedan han någon tid varit anställd vid Svenska beskickningen i London, förordnades han 1814 att förestå missionen i Madrid, der han 1816 utnämndes till Chargé d'affaires, hvilken befattning han innehade ända till 1853. Blef Kammarjunkare 1811, Kammarherre 1819, Riddare af K. Nordstjerne orden 1825 och Kommendör af samma orden 1853; Ledamot af åtskilliga lärda samfund, deribland K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. Dog af kolera den 21 Oct. 1855 i Madrid, der han begrofs på reformerta kyrkogården. Hans hjerta hemsändes balsameradt till fäderneslandet och nedsattes i Lorichska familjegrafven i Heds socken i Vestmanland.

Lorichs var en insigtsfull konstälskare, utförde sjelf målningar i aquarell och i olja, sysselsatte sig mycket med den dramatiska litteraturen och skref theaterpiecer uppförda inom enskilda kretsar i Madrid. Af taflor och antiqviteter hade han icke obetydliga samlingar. Största delen af hans boksamling inköptes efter hans död till Historiska Akademien i Madrid.

År 1817 började Lorichs samla mynt och medaljer, på hvilken samling han under de följande åren, ända till sin död, använde mycket betydliga summor. Många enskilda samlingar inköptes fullständigt eller till någon del, t. ex. La Miyars i Sevilla, Gayangos, Zuriagas, Zayas i Sevilla, Zains i Sasamon, Lanzuelas i Madrid. Hans efterlemnade anteckningar omtala dessutom stora inköp hos eller efter domherren Perales från Osma, en Morales, munken Rafael Mendoza och H. Exc. Garcia de

la Torre. Herr v. Heidenstam, Svensk Chargé d'affaires i Athen, uppköpte mynt i Grekland och skickade honom i flera omgångar betydliga förråd. På detta sätt blef hans samling belastad med en stor mängd dupletter, hvilka aldrig eller åtminstone i högst ringa mån utgallrades och föryttrades. En stor del af samlingen lär aldrig hafva blifvit af honom sjelf ordnad. Hans studium omfattade företrädesvis Spaniens mynt, i synnerhet de antika, de Gotiska och Arabiska. I ett praktfullt arbete »Recherches Numismatiques, concernant principalement les Médailles Celtibériennes», hvars första del i stor qvart med 81 plancher, tryckt i Paris år 1852, kostat honom öfver 20,000 R:dr r:mt, hade han försökt tyda de Celtiberiska inskrifterna på Spaniens äldre mynt. Ehuru de förklaringar han gifvit af dessa svårtydda inskrifter icke vunnit kännares bifall, har detta vackra arbete likväl ett stort värde genom de många teckningar och beskrifningar man här på ett ställe finner samlade. Den senare delen var färdig i handskrift, hvilken lär förvaras i Madrid. Efter Lorichs's död besörjde arfvingarne mynt- och medaljsamlingens hemförande till fäderneslandet år 1857, och hembjödo densamma i skrifvelse till K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 17 Mars 1862, att för Kongl. Myntkabinettet inköpas, antingen i sin helhet för 50,000 R:dr r:mt eller delvis till det pris, som genom ömsesidig öfverenskommelse skulle kunna uppgöras.

›idrag till fäderneslandets antiqvariska topografi genom undersökningarne för det geologiska kartverket.

För att komma till en någorlunda säker kunskap om le olika folkstammar som i äldre tid invandrat i vårt land, leras utbredning inom detsamma och beröring med hvar-ındra, erfordras icke blott vetenskaplig granskning af kranier n. fl. i grafvar anträffade ben och rika, ändamålsenligt ordnade ;amlingar af vapen, redskap, prydnader och andra rörliga 'ornsaker, samt studium af befolkningen och dess egenheter språk, tänkesätt och seder inom olika landsorter, utan ifven en så vidt möjligt är fullständig uppteckning af landets alla fasta fornlemningar, vare ;ig ansenliga eller oansenliga. Egde vi dylika upp-:eckningar från alla trakter i riket, att lägga till grund :ör en fullständig antiqvarisk topografi och antiqvariska kartor, skulle många förhållanden i afseende på fädernes-landets äldre historia, om hvilka vi nu ega ingen eller obestämd kännedom, åskådligt och klart framträda för forskaren. Framdeles torde blifva tillfälle att omnämna de åtgärder, K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien i senare tid med sina ringa tillgångar vidtagit för att framkalla dylika anteckningar. Först med innevarande år (1864) hafva dessa åtgärder kunnat erhålla en större utsträckning, sedan Rikets senast församlade Ständer, behjertande sakens vigt, för nämnda ändamål under innevarande statsregleringsperiod till Akademiens disposition anvisat ett årligt belopp af 2,000 R:dr r:mt. För denna vigtiga angelägenhet har Akademien i främsta rummet trott sig kunna vänta biträde af de Fornminnesföreningar, som

i landsorterna blifvit bildade, och derför åt dem erbjudit medel att bestrida härtill nödiga utgifter, utan andra vilkor, än att förteckningarne må upprättas socknevis och att en afskrift af dem må till Akademien inlemnas. De föreningar som anslutit sig till Akademien hafva ock välvilligt lofvat att gå Akademiens önskningar till möte.

Här må endast särskildt omnämnas de värderika bidrag till fäderneslandets antiqvariska topografi, som erhållits genom Herr Professorn och Riddaren Ax. J. Erdmanns välvilliga åtagande att vid de geologiska undersökningar, han sjelf och hans biträdare företaga, uppteckna alla anträffade fasta fornlemningar, hvilka genom särskilda tecken angifvas på de geologiska kartorna och derjemte fullständigt uppräknas i den tryckta text, som åtföljer hvarje kartblad. K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som med anledning häraf redan för några år sedan betygat Herr Erdmann Akademiens tacksamhet, har, efter mottagandet af de under sistledet år utkomna nya bladen af det geologiska kartverket med tillhörande text, till honom aflåtit följande skrifvelse.

Till Chefen för Sveriges geologiska undersökning, Herr Professoren, Riddaren af K. Nordstjerneorden Axel J. Erdmann.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, som nyligen fått emottaga de tre senast utkomna bladen (Stockholm, Enköping, Fånö) af det geologiska kartverk, som under Herr Professorns ledning utgifves, jemte de till dessa blad i tryck meddelade »Upplysningar» af J. O. Fries, A. H. Wahlqvist, A. E. Törnebohm och O. F. Kugelberg, får, efter tagen kännedom af dessa kartor och upplysningar, aktningsfullt betyga sin tacksamhet för den utmärkta omsorg Herr Professorn och dess biträden fortfarande egnat åt uppsökandet af landets fornlemningar och dessas anteck-

nde samt utmärkande på kartorna, hvilka sålunda, på mma gång de åskådligt framställa grundbeskaffenheten Sveriges jord, jemväl lemna upplysning om utbredningen de olika folkstammar, som på densamma varit bosatta.

Geologien och arkeologien, i grunden beslägtade, fva under senaste åren i flera länder på gemensam skningsväg kommit till upptäckter af största vigt, rörande enniskoslägtets uppträdande på jorden redan före eller ntidigt med de yngsta omstörtningar, som öfvergått och ıbildat dess yta, samt i sällskap med djurarter, hvilka tingen icke mera finnas lefvande eller blifvit till vidt ägsna trakter undanträngda. Herr Professorns omtanka, på samma väg leda Sveriges geologiska undersökning, ver Akademien grundadt hopp, att snart med säkerhet all kunna afgöras, huruvida äfven i Svenska jordlager iffas bevis, att landets äldsta befolkning tillhör en tid ıgt mera aflägsen, än man hittills på grund af historiens ınesbörd kunnat och velat antaga.

Akademien anhåller att Herr Professorn behagade åt ıa biträden vid de geologiska undersökningarne och det rpå grundade kartverkets utförande lemna del af dessa kademiens tänkesätt. Stockholm den 15 December 1863.

Å Kongl. Akademiens vägnar

J. E. RYDQVIST.

Bror Em. Hildebrand.

Gåfva till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akade- mien af Hr Kammarjunkaren, Riddaren Leon. Fr. Rääf.

Herr Kammarjunkaren Riddaren af K. Nordstjern orden Leonard Fredrik Rääf, som under en lång följ af år användt största omsorg att uppsöka och afskrifv äldre för forskare mera otillgängliga dokumenter, hvilk kunna sprida ljus öfver fäderneslandets historia, samt an- teckna sådana sägner, föreställningar, seder och bruk, som från äldre tid fortlefvat hos Svenska folket, men numer hos det uppvexande slägtet redan äro eller inom kort tid torde blifva förgätna, utfärdade den 18 Februari 1840 ett gåfvobref, i hvilket han förklarat att dessa hans samlingar skola efter hans död aflemnas till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

Den förstnämnda samlingen upptagande 6 tjocka qvart- band, blef dock redan för några år tillbaka aflemnad för att kunna vid tryckningen af Svenskt Diplomatarium be- gagnas. De öfriga samlingarne, alla med den största om- sorg ordnade och renskrifna, hafva sedan efter hand blifvit Akademien tillställda, den sista, bunden i 7 dryga qvart- band, i slutet af år 1863.

Efter emottagandet af den sistnämnda bland dessa dyrbara gåfvor aflät Akademien, för att betyga sin aktning och tacksamhet, till den ärade gifvaren följande skrifvelse.

Till Kammarjunkaren m. m. Herr Leonard Fr. Rääf.

Med Herr Kammarjunkarens skrifvelse af den 18 September 1863 har Kongl. Vitterhets Historie och Anti- qvitets Akademien nyligen emottagit en handskrifven sam-

i sju qvartband, innehållande Herr Kammarjunkarens teckningar af sådana traditionela kunskapsarter, som ligen benämnas skråck, signerier, trollerier och sympa-r.

Som Herr Kammarjunkaren för längesedan jemväl till ademien öfverlemnat dels ett Svenskt Diplomatarium, i tarka band, innehållande Herr Kammarjunkarens egen-diga afskrifter af offentliga och enskilda handlingar från leltiden, hvilkas originaler till största delen befinnas i lsortsbibliotheker eller i enskilda personers förvar, med imile och sigillritningar m. m., dels uppteckningar af emska gâtor, sedespråk och ordspråk, hvilka i våra kta samlingar blifvit förbigångna; och Akademien så-es fått emottaga icke blott allt hvad Herr Kammar-karen genom gåfvobref af den 18 Februari 1840 för-at sig vilja till henne öfverlemna, utan mera derutöfver, har Akademien ny anledning att till den högt aktade aren, hennes mångårige och numera äldste ledamot, nbära sin lifliga tacksägelse för hans välvilja, att till ademiens vård anförtro dessa värdefulla frukter af veten-plig forskningshog, outtröttlig flit och vaken uppmärk-ihet på Svenska allmogens från fädren ärfda, allt mera vinnande, egendomligheter i lynne, tänkesätt och seder it genom århundraden fortplantade erfarenhetsrön, till agnande för framtida forskare.

Akademien lyckönskar Herr Kammarjunkaren att ge-ı dessa och andra likartade, till en del redan offentlig-da arbeten hafva vid sitt namn fästat efterverldens ine och tacksamhet, på samma gång Akademien uttalar önskan och förhoppning, att Herr Kammarjunkaren, tadt en redan uppnådd hög ålder, ännu länge må kunna ire fullfölja hvad som under den kraftfullare ungdoms- mannaåldern utgjort föremål för Herr Kammarjunka-s omsorg och verksamhet.

Slutligen beder Akademien Herr Kammarjunka
vara förvissad, att den önskan, som både i gåfvobref
och i företalet till den senast aflemnade handskriftssa
lingen, rörande denna samlings förvarande och begagnan
blifvit uttalad, skall af Akademien samvetsgrannt iakttag
Stockholm den 26 Januari 1864.

Å Kongl. Akademiens vägnar

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

---

gl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens skrif-
e till Kongl. Styrelsen öfver Statens Jernvägsbyggnader,
m skydd för landets fornlemningar, dat. d. 26 Jan. 1864.

ll Kongl. Styrelsen öfver Statens Jernvägsbyggnader.

Emedan de jernvägslinier, på hvilka, enligt Kongl.
:ts och Rikets Ständers beslut, arbete kommer att ut-
s under innevarande och följande år, till en del falla
n trakter, der talrika och vigtiga fornlemningar före-
as, får Kongl. V. H. och Ant. Akademien äran anhålla,
Kongl. Styrelsen täcktes anmoda vederbörande arbets-
fer och deras underbefäl vaka öfver, att icke några
stenar eller andra resta stenar, grafhögar, kummel, m.
forntida minnesmärken, som i kongl. förordningen af
17 April 1828 uppräknas, må användas till jernvägs-
iggningen eller i öfrigt, så vidt undvikas kan, på något
skadas; hvarjemte Akademien får förnya sin under
9 October 1855 hos d. v. Chefen för Statens Jern-
sbyggnader framställda anhållan om föreskrifter till ve-
börande, att tillvarataga och åt kronan hembjuda forn-
er, som vid gräfningar under jernvägsarbeten kunna
räffas; för hvilka fynd, om de ega antiqvariskt värde
oskadade aflemnas, Akademien vill, utöfver laglig lösen,
sådan kan bestämmas, gifva hittaren skälig uppmuntran.
ckholm den 26 Januari 1864.

Å Kongl. Akademiens vägnar

R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

Riksantiqvariens skrifvelse till Öfver-Direktören och Chef för Landtmäteriet i riket, om afsättning af jord för forn-lemningar vid delning af oskiftad mark; daterad den 30 Januari 1864.

Till Öfver-Direktören och Chefen för Landtmäteriet i rike

Som fråga blifvit väckt om utarbetande af ny stadg rörande skiftesverket i riket, tillåter jag mig hemställa, o icke Herr Öfver-Direktören skulle finna skäl att i förslag till denna stadga intaga en föreskrift för Landtmätare, a vid delning af förut oskiftad jord från skiftet undantag sådan mark, der någon ansenligare fornlemning eller e flock af flera fornlemningar äro belägna.

Den föreskrift, som i åtskilliga äldre författningar, ex. af den 14 Mars 1699, den 20 April 1725, den 2 October 1747 och i den nu gällande skiftesstadgan blifvi gifven, att Landtmätare skola anteckna och på karta upp taga fornlemningar samt andra inom egorna belägna märk värdigheter, kan icke antagas hafva annat ändamål, ä att göra fornlemningarne mera kända och åt dem säkrar bereda det skydd, allmänna författningar åt dem förbehålla Men för att vinna sistnämnda ändamål, anser jag Landt-mätarens åtgärd böra få den utsträckning, jag tillåtit mi föreslå.

Då en för ett helt byalag gemensam mark utskiftas, är det obilligt att en enskild delegare skall på sin lott

vertaga ett område der en eller flera fornlemningar finnas, ilka lagen förbjuder honom att rubba eller förstöra. Han r derigenom i sin eganderätt vidkännas en inskränkning, m förut delades af hela skifteslaget; till följd hvaraf ock estelsen för honom blifver större att, i trots af lagens rbud, undanrödja fornlemningen, för att begagna dess aterialier och till odling eller annat ändamål använda n mark, på hvilken den varit belägen.

Den uppoffring, som faller på alla delegarne genom sättning af ett jordstycke, der fornlemningar förefinnas, ir så obetydlig, att förslaget derom näppeligen någorädes torde möta gensägelse. Tvertom skall det med bifall h tacksamhet antagas i sådana bygder, der fornlemngarne ännu äro föremål för befolkningens aktning och ırd.

Den föreslagna åtgärden, ehuru hittills icke uttryckgen i författningarne föreskrifven, har redan vid många :iften blifvit vidtagen. Så t. ex. afsattes, när Mellby yrkobys egor i Albo härad, Christianstads län, år 1806 :iftades, en rymd af 30$\frac{8}{10}$ kappeland för det så kallade »redarör» eller Kiviksmonumentet, hvilken fornlemning, utan ı sådan omtanka hos vederbörande tjenstemän och skiftesılegare, sannolikt längesedan skulle hafva varit i grund rstörd. Det är Herr Öfver-Direktören dessutom väl ekant, att samma åtgärd äfven i senare åren blifvit d åtskilliga skiften, med samtliga delegares bifall, verkälld.

För den händelse det framställda förslaget godkännes, llåter jag mig ytterligare hemställa, att när sådan afıttning af gemensam mark med derå befintliga fornlemingar blifvit verkställd, underrättelse derom måtte genom Kongl. Landtmäterikontorets försorg meddelas Kongl. Viterhets Historie och Antiqvitets Akademien, på det Akadeıien derefter må kunna vaka öfver dessa fornlemningars

bevarande och, när så af behofvet påkallas, besörja deras inhägnande eller till deras skydd vidtaga andra tjenliga åtgärder, på sätt som nyligen skedt med det nyss omnämnda Kiviksmonumentet. Stockholm den 30 Januari 1864.

Bror Em. Hildebrand.

---

ongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga skrifvelse om Antiqvitets-Intendenten Säves antiqvariska verksamhet under år 1863.

Utdrag af Antiqvitets Intendenten Säves afgifna bettelse för 1863 kommer att framdeles intagas i denna dskrift. Tills vidare må endast, såsom tillägg till hvad ir ofvan pag. 56—58 blifvit anfördt, meddelas den korta versigt, som innehålles i följande till Kongl. Maj:t afgifna iderdåniga skrifvelse.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

I öfverensstämmelse med Eders Kongl. Maj:ts i nådigt ef af den 29 December 1860 meddelade föreskrift, får itterhets Historie och Antiqvitets Akademien härjemte iderdånigst öfverlemna Antiqvitets Intendenten, Riddaren . A. Säves nyligen inkomna berättelse om hans resor och rskningar under sistförflutna året inom fäderneslandet och n de åtgärder han vidtagit eller föreslagit till fornlemngars bevarande.

Denna berättelse, upptagande 226 foliosidor, med i xten insatta omkring 330 förträffligt utförda pennritninar, upplyser, att Antiqvitets Intendenten under året besökt nkring 140 socknar, belägna inom Vartofta, Frökinds, ilske, Gudhems, Kinne, Kinnefjerdings, Kållands, Åse, iste, Barne, Laske, Skånings, Valla och Vadsbo härader Skaraborgs län samt en socken i Gäseneds härad i Elfs-

borgs län, der hans uppmärksamhet företrädesvis blifvit egnad åt kyrkorna och deras märkvärdigheter, men derjemte äfven åt fornlemningarne på marken, bland hvilka en stor mängd s. k. gånggrifter blifvit ritade och några äfven undersökta, hvilka undersökningar till en del blifvit utförda under ledning af Riksantiqvarien, med biträde af Antiqvitets Intendenten samt Professoren Frih. G. W. von Düben och Kandidaten M. G. Retzius.

Efter slutade forskningar i Vestergötland begaf sig Antiqvitets Intendenten till Sigtuna, för att granska dess ålderdomslemningar och särskildt för att tillse och föreslå hvilka åtgärder kunna vidtagas till der varande kyrko- och kloster-ruiners bibehållande.

Återkommen i September månad till Gotland har Antiqvitets-Intendenten företagit resor åt flera trakter på ön, beskrifvit och aftecknat många märkliga fornlemningar, bland hvilka åtskilliga förut okända och andra, som varit kända, men länge ansetts förlorade och nu först af honom blifvit återfunna.

Berättelsen innehåller derjemte nära 400 ur Vestgöta befolkningens språk antecknade egendomliga ord, ordspråk m. m.

Denna korta redogörelse för berättelsens innehåll torde lemna tillräckligt bevis, att Antiqvitets Intendenten med ospardt nit och på ett förtjenstfullt sätt uppfyllt de åligganden, som varit honom uppdragna under det sistförflutna året, likasom under de tvenne föregående åren.

Akademien har sålunda ansett sig ega fullt skäl att förlänga det förordnande, som den 4 Juni 1861 för Säve utfärdades att vara Antiqvitets Intendent, med fortfarande åtnjutande af de löneförmåner, Rikets senast församlade Ständer för denna befattning anvisat; och får Akademien underdånigst anmäla, att Säve förklarat sig villig att tills vidare mottaga detta förnyade förordnande.

I afseende på den senast inlemnade berättelsens offentliggörande, hemställer Akademien underdånigst, att det må

llåtas Akademien deraf i den antiqvariska tidskriften
taga hvad som kan anses företrädesvis vara af vigt för
tenskapen och af interesse för allmänheten, på sätt som,
ligt E. K. Maj:ts nådiga medgifvande, skedt med berät-
lsen för år 1861, hvilken nu är färdigtryckt, ehuru ännu
ke utlemnad i bokhandeln. För detta ändamål och för
t kunna efter hand vidtaga nödiga åtgärder, hvartill
ntiqvitets Intendentens uppgifter och förslag kunna gifva
nledning, med afseende på fornlemningars vård eller in-
umlande till statens historiska museum, anhåller Akade-
nien underdånigst, att den nu afgifna berättelsen måtte få
örvaras i Akademiens archiv, på sätt E. K. Maj:t förut i
åder medgifvit i afseende på de båda föregående årsbe-
ättelserna.

Slutligen får Akademien underdånigst anmäla, att af
e till resekostnader och andra expenser åt Antiqvitets
ntendenten anvisade medel under året blifvit använda
38 R:dr 42 öre, och att således vid årets slut, med in-
ikning af en liten behållning från 1862, på detta expens-
nedelsanslag återstår ett belopp af 182 R:dr 92 öre r:mt,
räkenskaperna balanceradt till innevarande år.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien fram-
ärdar med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste tropligtigste
tjenare och undersåter

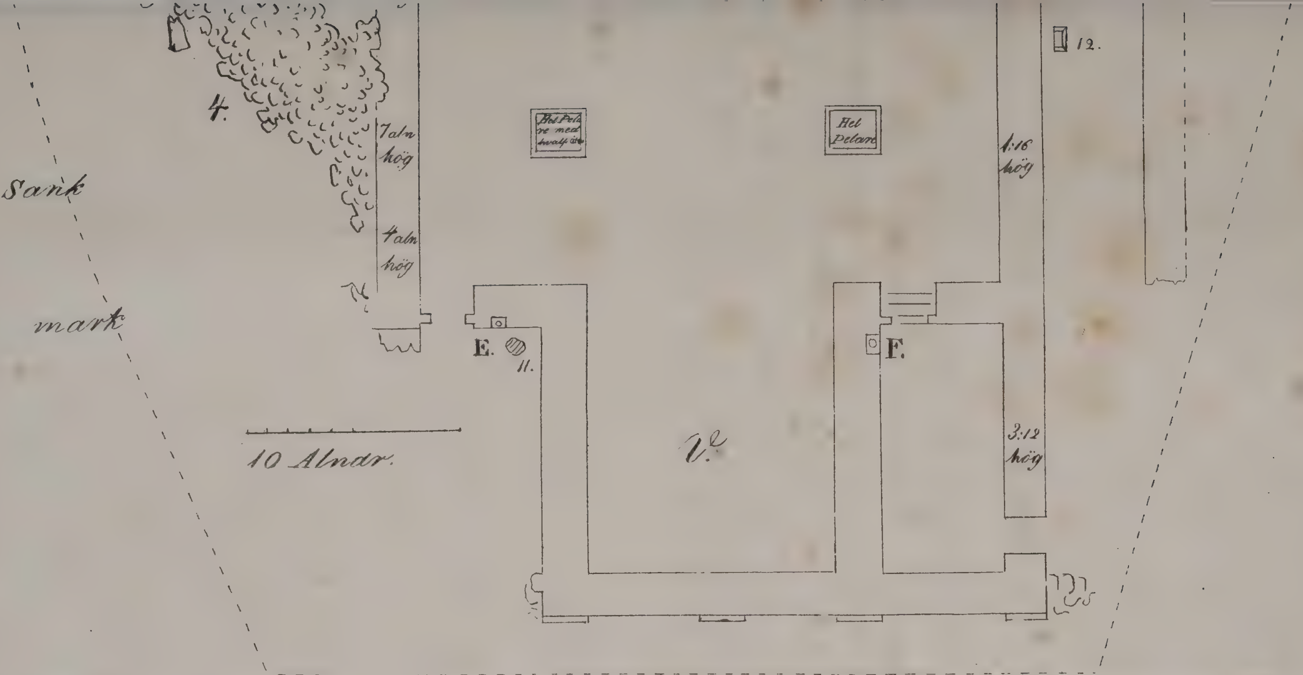
R. M. BOWALLIUS.

Bror Em. Hildebrand.

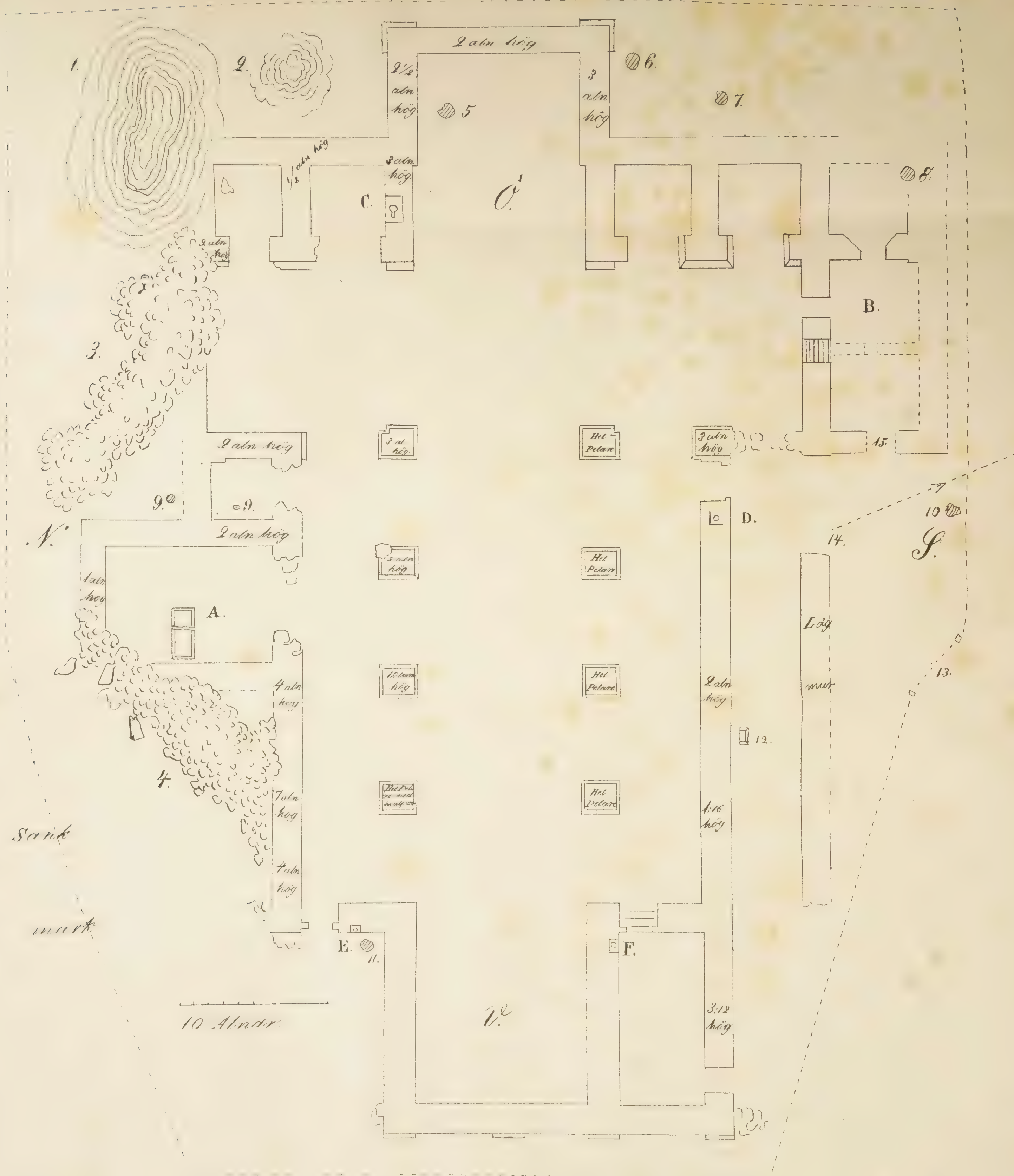
Tillägg till sidan 200.

Fornminnesföreningen i Dalarne stiftades år 1862.

Östergötlands Fornminneförening, stiftad den 11 Maj 1864 i Linköping, med Landshöfdingen m. m. Friherre C. G. af Ugglas som ordförande och Bibliothekarien L. C. Wiede som sekreterare, har genom skrifvelse den 30 Juni samma år förklarat sin önskan att ansluta sig till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

12.
4.
7 aln hög
4 aln hög
Hel Pelare
1:16 hög
E.
11.
F.
10 Alnar.
V.
3:12 hög
Sank
mark

Allvastra Klosterkyrkas ruiner.

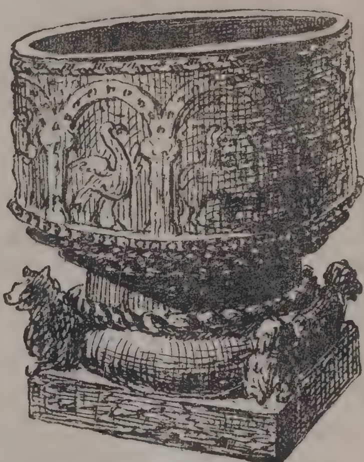

Alvastra Kloster-ruin, två sido-kapeller o. K. Sverkers s. k. Graf (ingångarne till).

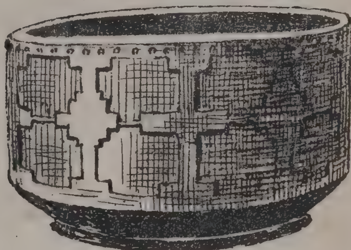
Alvastra Kloster-ruin, tagen från sido-kapellet, som är närmast norr om hög-choret.

Alvastra Kloster-ruin, två sido-kapeller o. K. Sverkers s. k. Graf (ingångarne till).

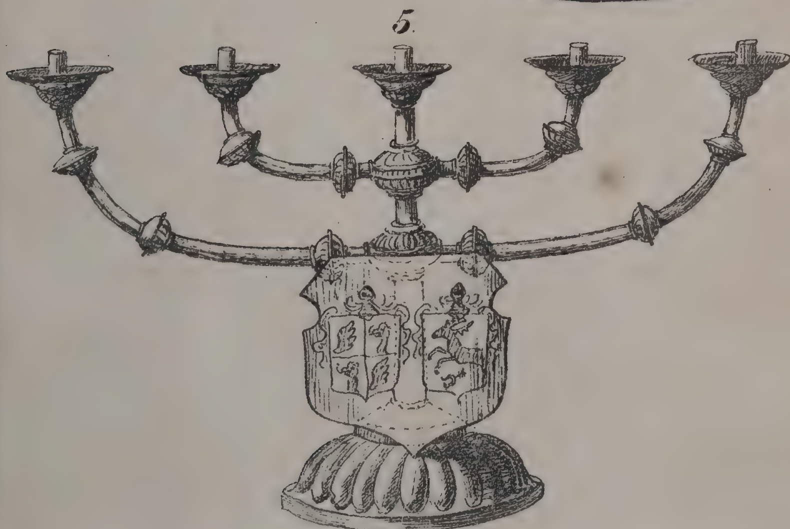

1.

2.

3.

4.

5.

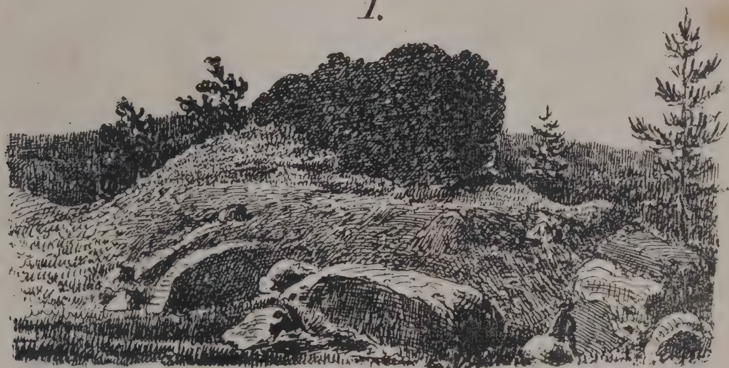
PL.4.

1.

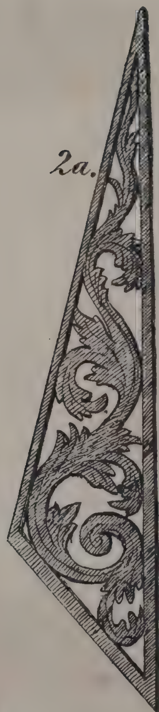
Lillkyrka.

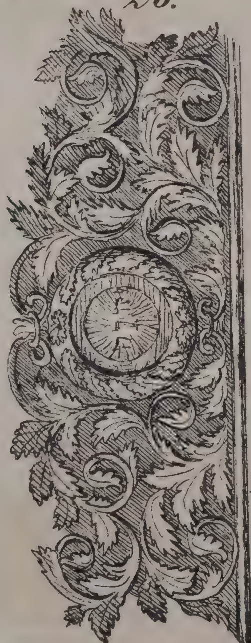
2.

Östra Skrukeby.

Uttersbergs Torn.

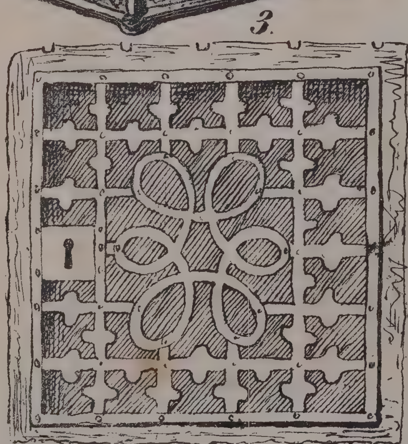

PL.6.

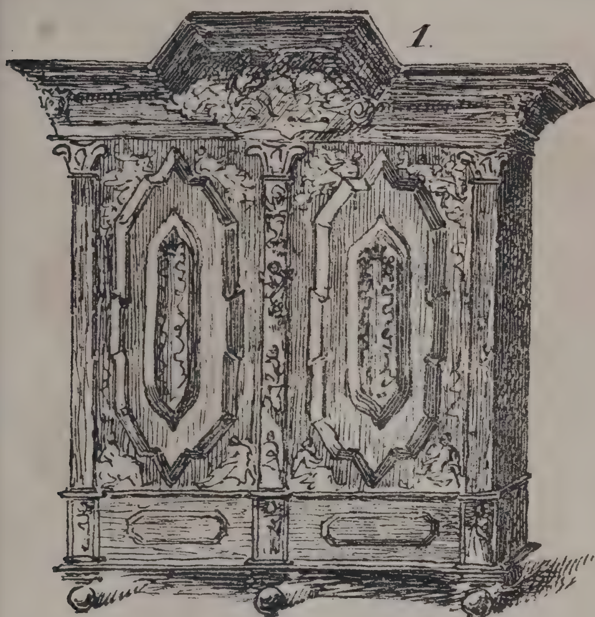

1.

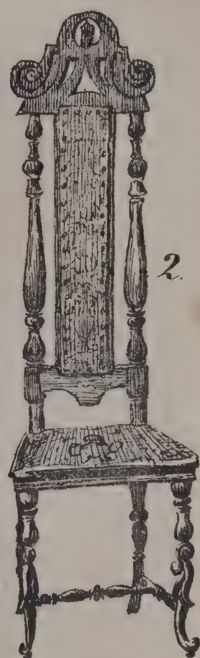

2.

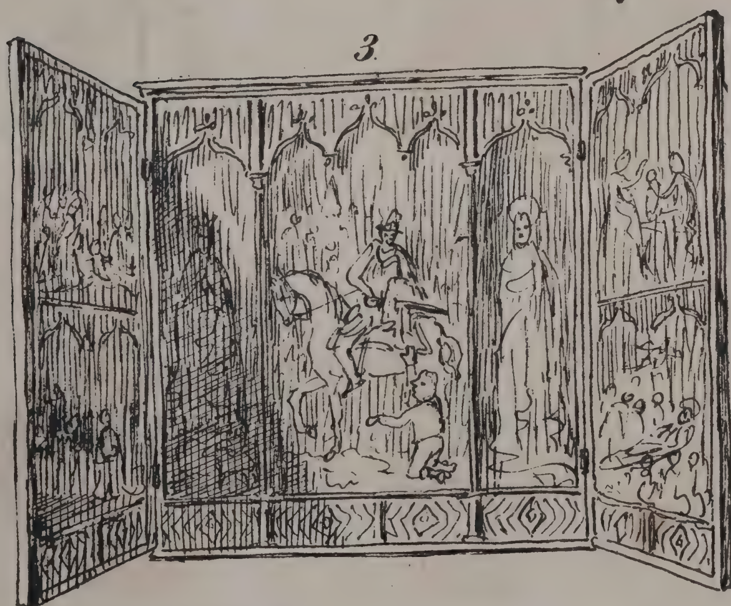

4b.

3.

4a.

1.

2.

3.

PL.8

1.

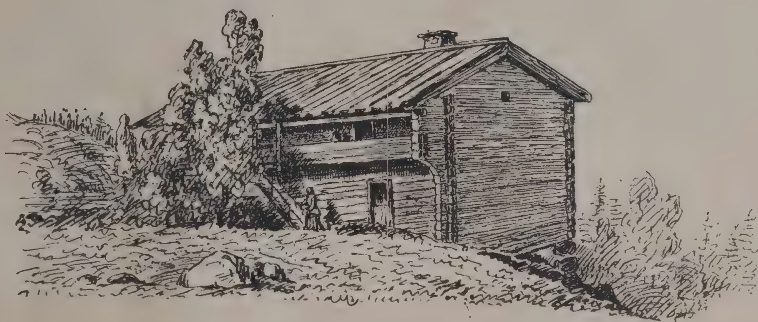
Svinhult.

2.

Bjälbo.

1.

Gammal byggning i Kisa.

2.

J Slaka S:n.

3.

J Slaka S:n.

PL.10.

1.

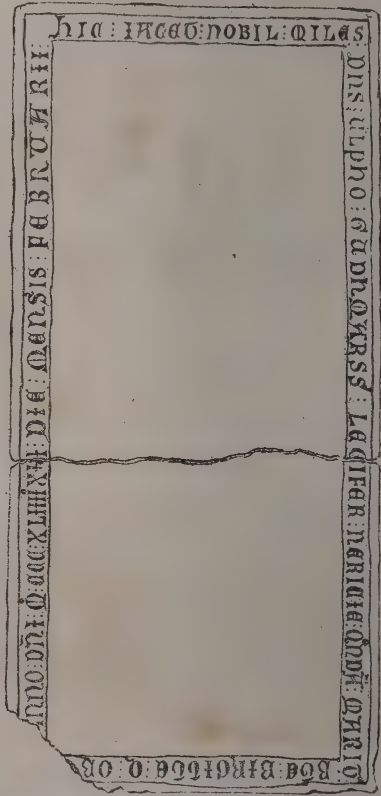
Tingställe i Näsſia.

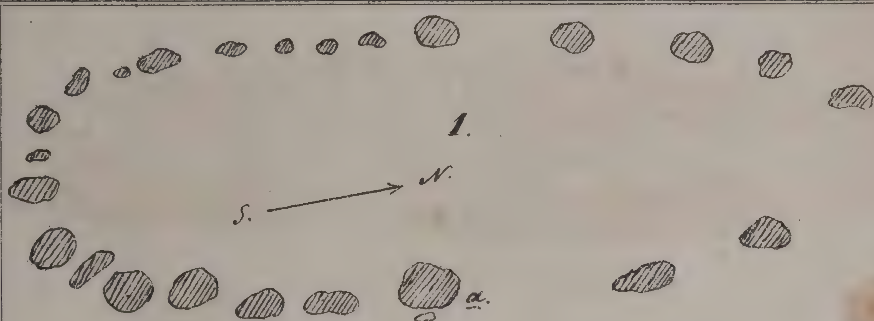
2.

Bo-äng (Vikenstad.)

3.

Plan af Tingstället i Näsfia.

2.

3.

J Lyttersta-mon (V Vingåker)

PL. 12.

1.

Jättekullen i Ö Tollstad.

Lebergshögen.

Högby.

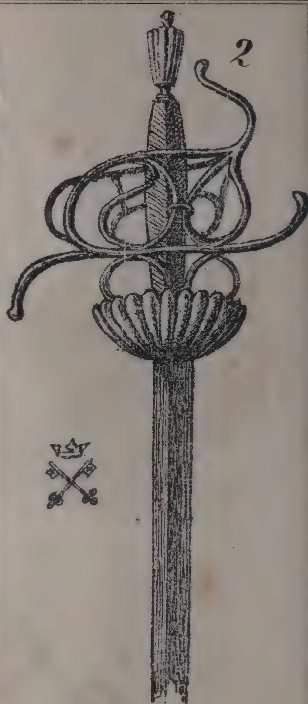
Ruin af Hvarfs kyrka.

Styra ödekyrka.

PL. 14.

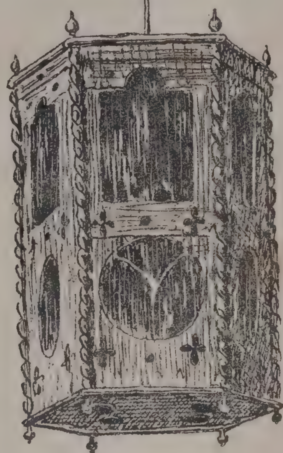

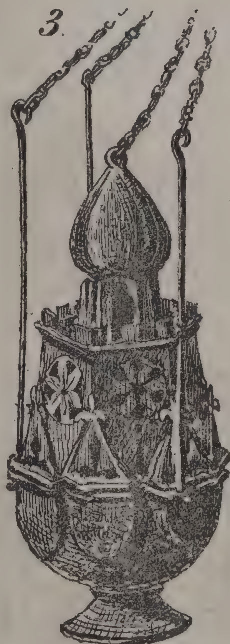

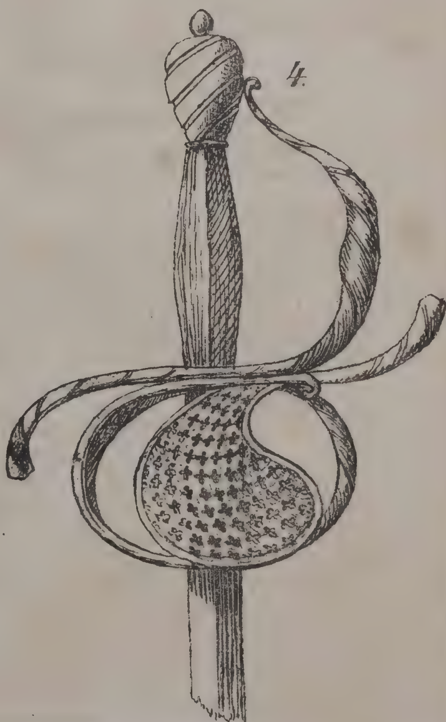

1a

1b.

2.

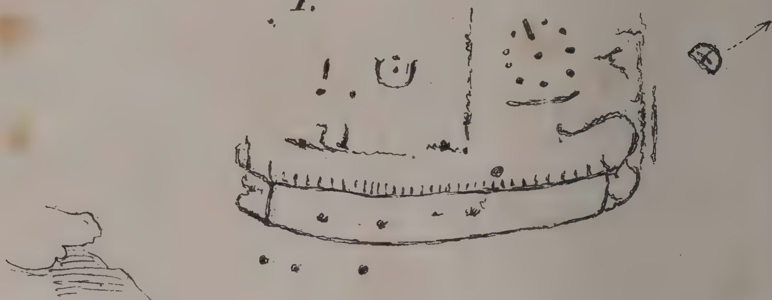

3.

4.

PL.16.

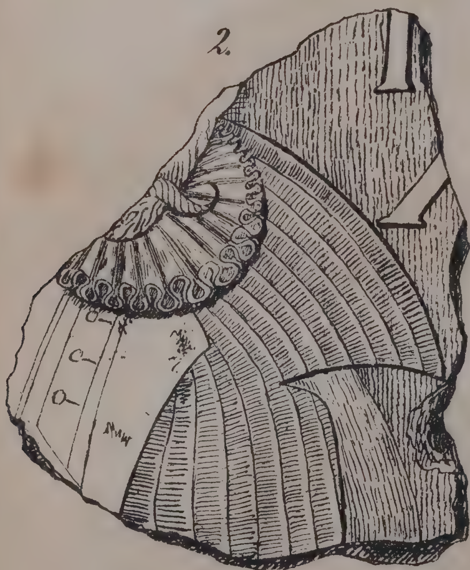
Hällristning i Gerstad (Rystad S:n.)

1.

(*Spricka i hällen*).

2.

3.

1.

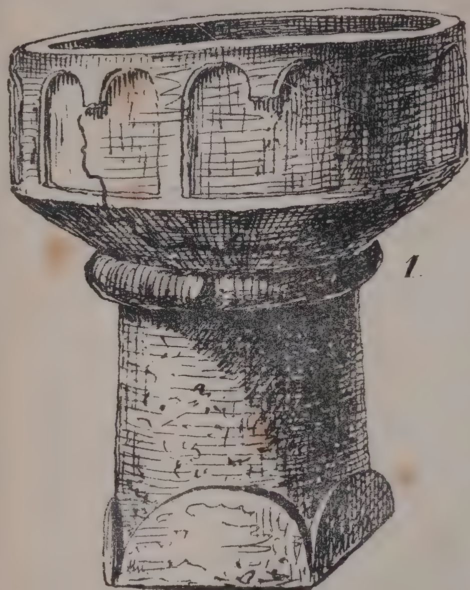
Horn.

2.

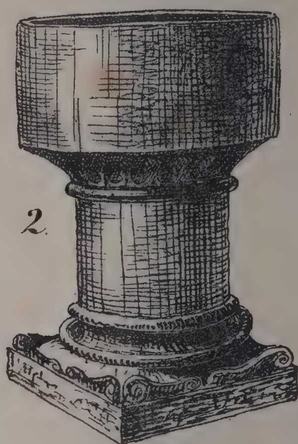

Fornåsa.

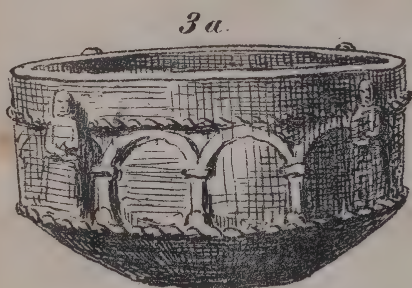
PL.18.

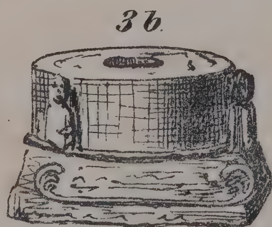
1.

2.

3 a.

3 b.

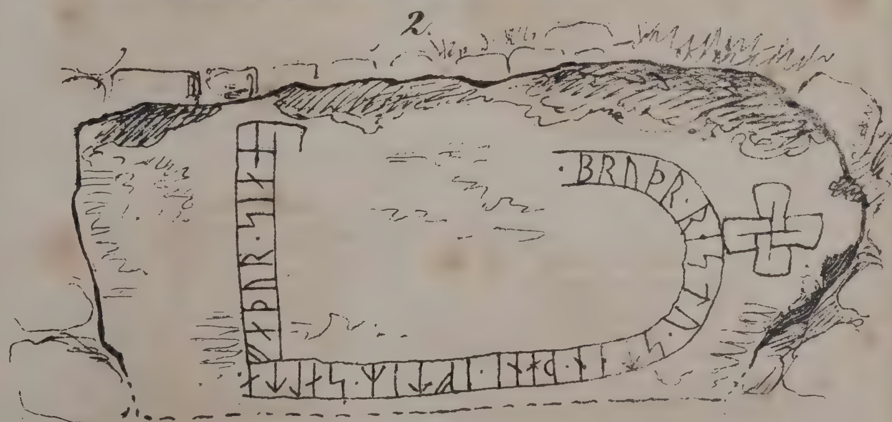
4.

5.

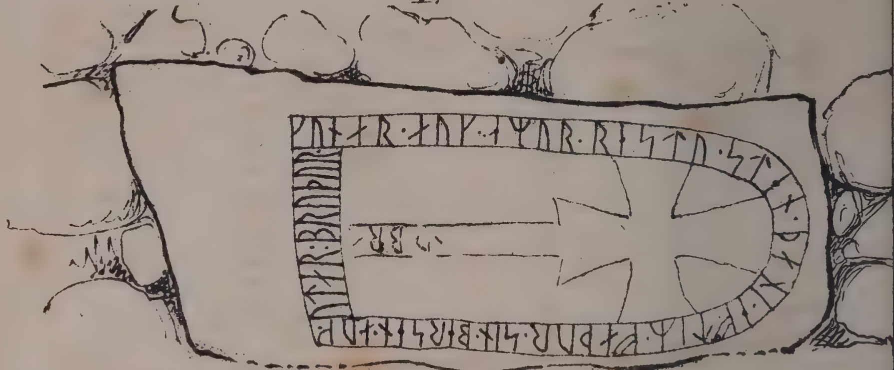
1

2.

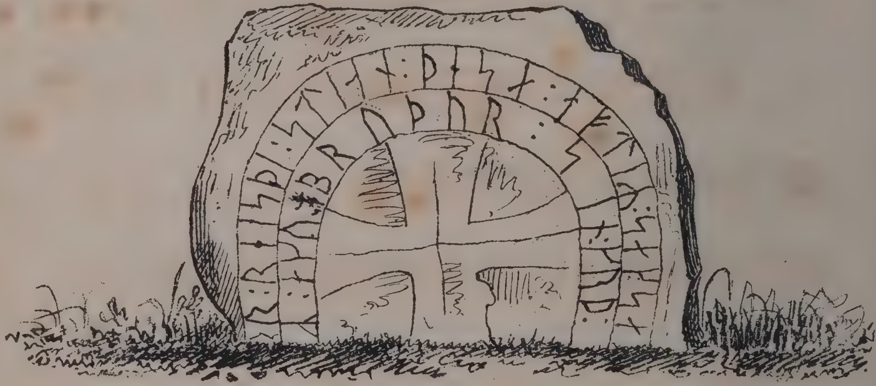
1. Vid. Kullerstads kyrka. 2. Sluka kyrkogård.

PL. 20.

1.

Slaka kyrkogårdsmur.

2.

3.

2. Sörby kyrkogårdsmur. 3. Häggestad i Heda S:n.

1.

I Vreta kyrka.

2.

vlf ◦ mek ◦ køpte ◦ gude ◦ tel ⁝ lof ◦ ok ◦ iomf
ru ⁝ maria ⁝ i ◦ vardogaste ◦ fader ⁝ bisk
ops + hansa + tid + arom ☆ efter ☆ gudz ⁝
byrd + m + dxxvi ⁝

3.

Norra sidan: hic: iacet: co(n)rad(us) mathus: Östra sidan: miles: qui: obiit: Anno: dni: m(c)c: sexto: feria: iii: post: martini: epi Vestra sidan: cu(m): u
na: cu: filio: suo: anime: requiescant: in: pace:
Amen ; stilen å stenens södra sida är utnött.

2. På en klocka i Fifvelstad. 3. På en grafsten i Skeninge.

PL.22.

Östra Tollstads Kyrka

2. Flistads kyrka. 3. Ruin af Klockrike k:a

½ Storlek.

Ur gång-griften i Luttra, Vestergötland.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 126337465